JANI VINCENTII GRAVINAE ORIGINUM JURIS CIVILIS LIBRI TRES. AD CLEMENTEM 11...

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XX
E
2
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

J. VINCENTII GRAVINAE
JC. & Anteceſſoris Romani

ORIGINUM
JURIS CIVILIS
LIBER TERTIUS,
AD
CLEM. XI. PONT. MAX.

Editio altera unice emendata, & aucta.

ACCESSIT DE ROMANO IMPERIO
LIBER SINGULARIS,
AD S. P. Q. R.

TOMUS SECUNDUS

NEAP. MDCCXIII. Ex Typographia Felicis Moſca.
SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

INDEX
SUMMORUM CAPITUM
LIB. III.

DE Juſtitia Civili. Cap.I.p. 3.
De Mente humana, & ejus jure in corpus. II.p. 4.
De Natura Servis,& natura Dominis. III.p. 6.
De Mero miſtoque imperio. IV.p. 7.
De Tribus Civitatum generibus, & primo de ſimplici,ſive de Optimo Statu Civitatis.V.p. 8.
De Civitate Miſta. VI.p. 9.
De Civitate Perturbata. VII.p. 9.
De Legibus Civilibus & earum cauſis. VIII.p. 11.
De Auctoritate Iurisjurandi,& jurisDivini.IX.p.12.
De Variis Civitatis Miſtae formis. X.p.13.
De Regno. XI.p.14.
De Tyrannide. XII.p.19.
De Regimine Optimatũ,& de Nobilitate.XIII.p.26.
De ordine medio Civium. XIV.p.28.
De Dominatione paucorum. XV.p.29.
De Republica, & Statu populari. XVI.p.32.
De CiviliConverſione rerum Romanarũ.XVII.p.37.
De Lege Fuſia Caninia. XVIII.p.39.
De Lege AElia Sentia. XIX.p.43.
De Lege Julia Manumiſſionis. XX.p.48.
De Lege Petronia de Servis. XXI.p.48.
De Leg.Junia Norbana & S.C.Largiano.XXII.p.49.
De Lege Menſia. XXIII.p.51.
De Lege Viſellia. XXIV.p.52.
De Fideicommiſſariis Libertat.& S.C.Daſumiano. XXV.p.54.
De S.C.Rubriano. XXVI.p.54.
De S.C.Junciano. XXVII.p.55.

De

De S.C.Articulejano. Cap.XXVIII.p.56.
De S.C.Vitraſiano. XXIX.p.56.
De S.C.Noniano. XXX.p.57.
De S.C.Claudiano. XXXI.p.59.
De Lege Vectii Lybici. XXXII.p.62.
De Legibus Tutelaribus, & Lege Attilia, Julia,Titia. XXXIII.p.63.
De Muliebri Tutela,& lege Claudia. XXXIV.p.65.
De Lege Lactoria. XXXV.p.71.
De Lege Julia,& Papia Poppaea. XXXVI.p.72.
De Illicitis nuptiis irritandis ſub Marco. XXXVII. p.77.
De S.C.Claudiano ad L.Papiam. XXXVIII.p.79.
De S.C.Calviſiano. XXXIX.p.80.
De S.C.Perniciano. XL.p.80.
De Spadonibus. XLI.p.80.
De Sponſalibus. XLII.p.82.
De Vacatione nuptiarum. XLIII.p.85.
De Virginibus Veſtalibus. XLIV.p.85.
De Poenis imparium , & praemiis parium nuptiarum. XLV.p.85.
De Divortiis libertarum , & aucto jure patronorum ex conjugio. XLVI.p.87.
De Aucto jure libertorum & libertarum ex conjugio. XLVII.p.89.
De Praemiis liberorum cauſa conſtitutis, & S.C.Claudiano : & de jure trium liberorum. XLVIII.p.90.
De Praemiis libertorum ex ſuſceptis liberis. XLIX. p.94.
De Muliebri tutela liberorum gratia ſoluta. L.p.95.
De Poenis Coelibatus, & prohibitione capiendi ex teſtamento. LI.p.96.
De Teſtamentis Conjugum, & Decimis eorum LII.p. 98.
De Dote conſtituenda. LIII.p.101.
De Remiſſione jurisjurandi. LIV.p.102.
De

IN LIB. III.

De Conditione prohibente Nuptias. Cap. LV. p. 103.
De Lege Julia Miſcella. LVI. p. 103.
De Fundo Dotali ex l. Papia, & de jure Italico. LVII. p. 107.
De Divortiis. LVIII. p. 109.
De Teſtamentis libertorum eorumque ſucceſſione. LIX. p. 110.
Ad L. Papiam Poppaeam de caducis: ſive ad L. Caducariam, & de Viceſimis. LX. p. 112.
De Iure adcreſcendi. LXI. p. 120.
S.C. & Oratio Antonini de Tutorum nuptiis cum pupillis. LXII. p. 125.
S.C. Plancianum. LXIII. p. 129.
De Lege Atinia. LXIV. p. 132.
De Lege Plautia. LXV. p. 133.
De Lege Scribonia. LXVI. p. 133.
De Lege Mamilia. LXVII. p. 134.
De Uſufructu earum rerum, quae uſu conſumuntur. LXIIX. p. 134.
De S.C. Macedoniano. LXIX. p. 134.
Lex Julia de Ceſſione bonorum. LXX. p. 135.
De S.C. Vellejano. LXXI. p. 136.
De Lege Cincia. LXXII. p. 137.
De Lege Cornelia de Teſtamentis. LXXIII. p. 139.
S.C. Neronianum de Legatis. LXXIV. p. 140
De Lege Furia. LXXV. p. 140.
De Lege Voconia. LXXVI. p. 141.
De Lege Falcidia. LXXVII. p. 142.
De SCto Trebelliano, Pegaſiano, Aproniano, & Sabiniano. LXXVIII. p. 144.
De Lege Vellea & ad L. gallus. ff. de liber. & poſtum. LXXIX. p. 149.
De Lege Glicia, ſive de querela in officioſi teſtamenti. XXC. p. 154.
S.C. Julianũ de petitione haereditatis. XXCI. p. 155.
De S.C. Claudiano, ſive de adſignatione libertorum. XXCII. p. 156.

De

Digitized by Google

De S.C.Tertulliano. XXCIII.p.157.
De S.C.Orſiciano. XXCIV.p.160.
De Lege Cornelia,& Julia Majeſtatis.XXCV.p.161.
Ad L.Juliam de Adulteriis. XXCVI.p.167.
De Stupro. XXCVII.p.179.
De Inceſtu,& lege Pedulea. XXCIIX.p.180.
De Averſa venere. XXCIX.p.184.
De Lege Scatinia. XC.p.186.
Ad Leg. Plautiam , & Leg.Juliam de vi pub.& vi privat. XCI.p.188.
De S.C.Voluſiano. XCII.p.192.
Ad Leg.Juliam Repetundarum. XCIII.p.192.
De Lege Calfurnia Junia. XCIV.p.193.
Ad L.Iuliam Peculatus, de Sacrilegiis & Reſiduis. XCV.p.198.
Ad Leg.Juliam de annona. XCVI.p.202.
Ad Leg.Juliam agrariam ſive de termino moto. XCVII.p.203.
Ad Leg.Juliam de ambitu. XCVIII.p.203.
Ad Leg.Julias Judiciarias. XCIX.p.205.
De Lege Cornelia de falſis,& ad S. C. Libonianum , aliaque ad eam adject. C.p.207.
De Lege Cornelia nummaria. CI.p.212.
De Lege Cornelia de injuriis. CII.p.214.
Ad Leg. Corneliam de Sicariis. CIII.p.216.
De Leg.Cornelia & Pōpeja de Parricidiis.CIV.p.225.
De Leg.Titia Publicia & Cornelia de juſſu.CV.p.227.
De Furtis. CVI.p.228.
De Lege Fabia de plagiariis. CVII.p.229.
De Lege Remmia Petronia & S.C.Turpilliano. CVIII.p.232.
De S.C.Silaniano,& Statiliano,ad aliis ad eamdem rem S.C. CIX.p.235.
De Lege Aquilia,& de aedium demolitione S.C.prohibita. CX.p.239.
De Lege Rhodia de jactu. CXI.p.242.
De Lege Licinia . CXII.p.247.
S.C.de religione Sepulchrorum. CXIII.p.247.

Digitized by Google

INDEX
SUMMORUM CAPITUM
LIB. DE ROM. IMP.

DE Auctoritate Senatus. Cap.XIV.p.266.
Animadverſiones in L.Reg. XXV.p.290.
Ad Legem quod Principi ff. de conſtitutionibus Princip. XXVI.p.293.
An Princeps ſolutus legibus intelligatur. XXVII. p.298.
De Auctoritate Senatus, & poteſtatis civilis in militarem ex jure gentium. XXVIII.p.301.
De Auctoritate Senatus, & poteſtatis civilis, in militarem ex jure Romano XXIX.p.302.
De Auſpiciis, & lege curiata. XXX.p.305.
De Caeſareis Magiſtratibus, & De Pontificatu Maximo VII.p.255.
De Cenſura. IX.p.261.
De Conſilio Imperatoris, ſive de Conſiſtorio XVII.p.273.
De Cõmunione Senatus, & Principis XVIII.p.276.
De Conſtitutionibus Principum. XXI.p.281.
De Communione Urbis cum Bizantio. XLII.p.337.
De Conſtantini jure in Imperii translatione. XLIII. p.338.
De Conſtantini voluntate in Imperio transferendo. XLIV.p.339.
De Coloniis Romanorum. XLVI.p.341.
De Civitate Rom. Italiae univerſae. XLVII.p.343.
De Diſcrimine inter Imperiũ & Regnũ. XIX.p.278.
De Falſa Imperii translatione ad Graecos. XXXIX. p.334.
De Juſtis Imperii Romani cauſis. I.p.249.
De Imperio in Republica conſtituto. III.p.252.
De Jure referendi. XI.p.265.

De

De Judiciis publicis. Cap.XVI.p.272.
Juramenta in acta Principum. XXII.p.281.
De Imperatorum creatione. XXXII.p.307.
De Jure Civitatis in exercitum. XXXVI.p.320.
De Jure Italico Urbis Conſtantinopolitanae. XLVIII.p.344.
In Jacobum Gothofredum de falſa exaequatione Urbis Cōſtantinopolitanae,cū Romana.XLIX.p.345.
De Legislatione Senatus. XX.p.280.
De Lege Regia. XXIII.p.282.
De Militum jure in creatione Imperatoris. XXXIV. p.319.
De Origine Imperatoris. VI.p.257.
Operis concluſio. L.p.352.
De Principe Romanorum. IV.p.253.
De Proconſulatu. X.p.262.
De Patris partiae appellatione. XII.p.265.
De Perpetua poteſtate Senatus in Imperatorem. XXXVII.p.323.
De Privilegiis Urbis Conſtantinopolitanae XLV. p.340.
Quid ſit Imperare. V.p.254.
Quale fuerit Imperium Caeſarum. XXXI.p.305.
Quomodo accipienda ſit Imperii diviſio. XXXX. p.335.
De Romani Imperii natura. II.250.
De Republica in Senatum translata,& De comitiis. XV.p.267.
De Remotione Senatorum a Militia. XXXV.p.319.
De Reliquis Senatus juribus, & de conſulari poteſtate. XXXVIII.p.327.
De Senatoria Imperatoris dignitate. XIII.p.265.
De Senatus Auctoritate in creatione Imperatoris. XXXIII.p.308.
De Sede Imperatoris. XLI.p.336.
De Tribunicia poteſtate. VIII.p.260.
De Vero Legis Regiae Senſu. XXIV.p.284.

Digitized by Google

J. VINCENTII GRAVINAE

ORIGINUM JURIS CIVILIS

LIB. III.

QUI EST

DE LEGIBUS,

ET

SENATUSCONSULTIS,

AD

CLEMENTEM XI.

PONT. MAX.

Digitized by Google

Digitized by Google

INitio ſuperioris libri, CLEMENS MAX. ab ipſomet hominis ingenio exordia juris naturalis, & gentium excitavimus: nunc iisdem ab hominibus, non quidem ſparſis, & ſegregatis, verum convenientibus una inter ſe, inque communem vivendi ſocietatem coëuntibus civilis regiminis cauſas & fundamenta, varietatesque rerumpublicarum eruemus. Cum enim civitas ſit corpus ex hominibus coactum, atque compoſitum, ſi quid in corpus diffundatur univerſum, ex ejus oportet emanare partibus, ſtatumque, aut mutationem, & vicem civitatis totius ex natura, & motu, moribusque ſingulorum hominum evenire: nam ſi neque in civitatem extrinſecus migraverint, neque introrſus ex ipſismet hominibus oriantur: eas ex nihilo contra naturalem rationem arceſſere compellemur.

1. De Justitia Civili.

CAuſas igitur ſive tranquillitatis, ſive perturbationis, item interitus, mutationisque civilis, atque imaginem civitatis utcumque conſtitutae, tamquam in ſpeculo in ipſamet natura humana ſpectabimus. Motibus enim partium eodem ſimul incumbentium, atque flectentium, totum etiam corpus una circumagitur: iisdemque putreſcentibus partibus una diſſolvitur. Quamobrem affectio, quae hominis naturam ſedat, aut exagitat, eadem ſi ſingulis in civibus multiplicetur, univerſam compo-

Digitized by Google

nit, evertitve civitatem. Quae eatenus coaleſcit, quatenus partes in communem aliquem ſenſum conveniunt, & ad optimum tum adducitur ſtatum, quando cives ita cohaerent inter ſe, quemadmodum hominis membra toto cum corpore congruunt. Quam partium in civitate convenientiam, atque conſenſum inducit ſola juſtitia: cum juſtorum ſit unus concorsque ſenſus: injuſtorum vero diſcors, & varius: unde non mirum, ſi ut juſtorum animus affectionum concordia componitur, atque ſedatur, injuſtorum vero vita perturbationum diſcordia miſerrime circumvolvitur; ita & civitas juſta, ſibique conveniens perpetuo conſervetur; injuſta vero, ſibique repugnans cum ſuarum partium variatione turbinis more verſetur. Beata igitur civitas eſt, in qua unaquaeque portio munus perfecte obeat ſuum, concordique miniſterio partium, hominis bene valentis, optimaque horum temperie gaudentis reddit imaginem. Quamobrem ei naturae, quae imperio ſuo regit hominem atque tuetur, imperium eſt atque tutela committenda civitatis; menti videlicet, quae non corpori tantum humano, ſed & naturae rerum praeſidet univerſae.

II. De Mente Humana, et ejus Jure in Corpus.

Etenim a mente divina, & infinita, quae corporea omnia, & incorporea voluit, procreata eſt mens humana, & finita, quae membris noſtris, corporique praeeſſet: cui motus e mente, ac vita ſingulis momentis ingeneratur. Motus namque unde oriuntur, intereunt, & mutantur omnia non in corporis, verum in animae natura continetur: corpus enim nullum edere poteſt, atque ab ſe ciere motum, niſi aliunde acceperit: cum corporis notio quantitatem quidem, ſoliditatem, & figuram, non vero motum involvat: corpus enim ſi motu ſpolietur, tamen manebit idem: at quantitate, ſoliditate, figuraque detracta, periiſſe intelligeretur. Mens vero

ro

Digitized by Google

ro in percipiendo, cogitandoque adeo ex ſua natura verſatur, ut ſublata cogitatione, mens tibi diffugeret: at cogitatio unde animi natura profertur, actus eſt a mente continenter exoriens, qui, ut permaneat, opus habet aſſidua productione ſui ipſius; productionem vero ſine motu nullam intelligimus. Unde ſive cogitatio verſetur eodem, ſive de re una in aliam perlabatur, aſſiduo motu cietur; quia mentis eſt actio perpetuo fluens. Vivit enim, atque alitur ex novis perpetuisque animi nixibus, qui ſingulis momentis multiplicati pereunt continuo, atque idemtidem regignuntur. Quos novos perpetuo percipiendi actus, mens quomodo protulerit, ſine ingenito, inditoque propriae naturae motu? Quamobrem exuere motu mentis naturam nequimus; quia eo ſublato, cogitatio extingueretur. Quia igitur motu, qui eſt ab incorporea natura, animantur omnia, colligere hinc licebit incorpoream naturam eam eſſe, quae ſive poteſtate ſua procreans, volensque omnia, qualis voluntas eſt divina, ſive ab Deo creata, Deique juſſu ſubiens ipſa certum, ac peculiare corpus, lumen rebus ferat, & vitam: corpus vero per ſe, ſi ea luce, ac vita caruerit, pondus eſſe tantum, & umbram intelligimus. Unde imperium animae in corpus humanum ab ipſa natura fuit inſtitutum, quia corpus a mente ducitur, ac ſuſtinetur: & ei ſunt rerum gubernacula tradenda, unde res ipſae vitam accipiunt: ne ſi ab illius imperio eximantur, non ad libertatem, ſed ad interitum potius tendant. Sicut autem ratio infinita motum ubique diffundens, rebus imperat univerſis; ita debet & ratio finita, in qua imago infinitae rationis inſculpitur, nempe mens humana, motu a Deo accepto imperare corpori humano, & rebus omnibus ex humana facultate pendentibus. Hinc homini, utpote ratione praedito, & naturae

prae-

Digitized by Google

praeſtantiori ſubjiciuntur muta, & inanima omnia, itemque ratione carentia, quibus hominis dominatio prodeſt, quia cuſtodia, curaque noſtra ferociam effugiunt animantium aliorum; ut hoc etiam nomine longe ſint feliciores manſuetae animantes, & cicures, quam ferae, atque indomabiles.

III. De Natura Servis, et Natura Dominis.

Hinc rudibus, agreſtibusque hominibus plurimum conducit parere ſapientibus. Hinc & lege naturae, quae mentem imbecilliorem praeſtantiori ſubjicit, foemineus virili ſexui ſubjicitur, cum virilis ſuperet ea parte, qua divinitatem attingimus, & res corporeas antecellimus. Cum igitur viri, & mulieris conjunctionem natura ipſa inveniat, & machinetur, & mulier a viro ratione vincatur; minori autem rationi ratio major lege naturae dominetur; palam eſt mulierem traditam eſſe in poteſtatem viri ab ipſa natura, tamquam in cuſtodiam, & conſervationem ſui. Ob eamdemque rationem filii naturaliter veniunt in poteſtatem patris, quia liberis utilius eſt, ut a patre regantur, quam a ſemetipſis: atque hinc imperium oritur domeſticum. Denique univerſe, quia propter mutuum uſum rerum, & operarum ad vitae diuturnitatem, atque ſecuritatem inter homines lex ipſa rationis, & natura ſocietatem inſtituit; neque ulla conſtare ſocietas inter eos poteſt, qui prudentia inter ſe, ac ratione diſcrepant; niſi prudentia, & ratio minor, prudentiae ſubdatur, ac rationi majori, quae proſpiciat imbecillioribus: nemo non viderit eos, qui mente ſunt hebetiores, & ingenio pinguiores fuiſſe creatos ad parendum, tamquam natura ſervos; praeſtantiores vero, & ſapientiores tamquam natura dominos ad imperandum; non quidem propter propriam, ſed propter imbecilliorum potiſſimum utilitatem. Quia natura non aliam ob cauſam ſubeſſe homines hominibus patitur, niſi ut qui ſecuritatem, & utilitatem

Digitized by Google

ſtem nequeunt parare ſibi, eam praeſtantioris mentis imperio conſequantur: unde ſapientum in ceteros dominatio, utpote nexus humanae ſocietatis, & radix publicae ſalutis in commune commodum ab ipſa natura, & a rationis lege procedit. Nam ſi jus imperii ducamus a potentia corporis; continuo in diſcordiam, & mutuam, infinitamque caedem delabemur. Cum enim abſit a corpore conſilium; niſi motus illius ratione, ac regula gubernentur; homines feris miſerabiliores affectionibus propriis aſſiduo inter ſe pugnantibus invicem dilaniaremur. Quid praeterea tam praepoſterum, atque aberrans a natura, quam poteſtas corporis in mentem, a qua corpus, accepto motu, ſuam vim, & poteſtatem perpetuo trahit? Quid igitur poſſunt ad humanam ſocietatem, & civilem vitam corporis vires? Num ad fabrilia tantum, arteſque rudiores; ad prudentiam vero, & cuſtodiam publicam erunt prorſus inutiles? Et ſane niſi metus nobis impenderet ab hoſtibus externis, aut a motibus inteſtinis, ad regimen civile corporis robur nullius forſan eſſet uſus: utique ſi ſuae omnes, aut alienae rationi ſponte parerent: intelligentes aberrantem a ratione, dum ab ea deflectit, & virtute ad vitium dilabitur, erroris poenas dare ſine carnifice, cum omne vitium ſit ultor ſui.

Verum quia homines non tam cognitione, quam ſenſu ducuntur, ac raro cauſas miſeriarum adſcribunt ſibi ipſis, & propriis cupiditatibus, ex quibus tantum voluptates percipere ſibi videntur, ignari eas fontem eſſe malorum, cum numquam voluptates a vitiis veniant ſine longa, & ſaeva cohorte miſeriarum; propterea qui latentibus in animo poenis minime reprimuntur, poenis compeſcendi ſunt exterius accitis, viſuique patentibus; ut cum viribus rationis minime regantur, viribus cohibeantur — IV. DE MERO MISTOQUE IMPERIO.

tur

tur corporis. Unde corporis, cujus pernicioſiſſimum eſt imperium, ſervitium tamen eſt utiliſſimum, dum eo veluti miniſtro, atque ſatellite rationis utamur. Haec autem vis legitima, ſive civilis, ſi atrocioris poenae facultate polleat, imperium merum; ſi vero levioris coërcitionis poteſtate finiatur, miſtum appellatur: quorum hoc jurisdictioni ſemper, & Magiſtratui; illud, Principi tantum, & ſupremae poteſtati cohaeret, de quibus fuſius, & ſubtilius in noſtro *de jurisdictione* tractatu.

V. De Tribus Civitatum Generibus, et Primo de Simplici, sive de Optimo Statu Civitatis.

Qua juſtâ diſtributione munerum, & collocatione, ac temperamento partium ſecundum ſuam cujusque naturam ad imperandum, vel ad parendum, & ad indicendas, vel ſubeundas poenas, civitas recte componitur. Ac ſane ſi homines in mutuam cuſtodiam incumbentes, communibus uterentur opibus, ad externas repellendas injurias; inteſtinas vero diſcordias nullis neque ſingulorum, neque univerſorum reprimerent viribus; ſed ſolo conſilio, ac publico, privatoque uſu perfectae virtutis ita favillas quascumque diſcordiarum extinguerent, ut pacem ubique partam pro ſe quisque aleret, eamque abſtinentia injuriarum, ac mutua benevolentia, ſtudioque publicae, ac privatae utilitatis tueretur; haec eſſet beatiſſima civitas, atque omnium praeſtantiſſima, quippe quae ad ſui praeſidium ſolam rationem, ſine ullo corporis miniſterio adhiberet; & virtutibus privatorum, tamquam publicis legibus inſtitueretur. Unde opus haec non haberet corporeis viribus, ut alios ad rectam vivendi normam traheret; quia ſuam ſibi quisque rationem haberet ducem. Ratio vero, ſi omnibus affectionum nubeculis explicetur, una eademque in ſingulis emicabit, unicamque in mentibus hominum boni notionem excitabit: in quam omnes uno eodemque animi ſenſu conveniunt. Ratio enim parit

Digitized by Google

rit ſcientiam ; ſcientia vero ſimplex eſt , & unica, quia non deſcendit a rebus fluentibus , & variantibus , nempe a rebus creatis , & corporeis , a quibus producitur varia , & inconſtans opinio ; ſed a notionibus aeternis , & incorruptis divinae immortalisque naturae illabitur in animos noſtros , participesque ſui ad mentium ſimplicitatem adducit , atque concordiam. Qui homines civilem ſocietatem ineuntes a ſola mente regerentur , ſine ullo miniſterio corporis ; quia unus idemque ſenſus , atque conſilium in omnes effunderetur ; ideoque civitatem hanc , ſi talis umquam civitas inter mortales exiſteret , merito civitatem ſimplicem appellaremus.

VI. De Civitate Miſta.

Quando vero civium potior pars a ratione gubernatur ; aliae vero partes a ratione diſſentientes trahuntur a ſenſibus , quorum varia perceptio eſt, atque tempore , regionibus , morbiſque mutabilis: tum oportet partem rationabilem , quae natura imperat ceteris , adhibere collectas vires multorum , & miniſterium publici corporis ad coërcendas aberrantes a ratione partes. Unde quia in hanc civitatem ſcientia , & opinio confluit ; quarum illa in imperantibus inſidet , haec in multitudine , quae prudentioribus obtemperare compellitur , ita ut ſtatus ejus in imperio mentis , & obedientia minime voluntaria ſenſuum conſtituatur ; non abſurde miſta civitas nuncupabitur.

VII. De Civitate Perturbata.

Verum quando in ſocietatibus civilibus prudentiorem partem ſtultior , & virtutem vitium , ac rationem opinio ſuperaverit ; ibi vis , & error agitabit , vertetque omnia , regimenque deferet ei , qui ſuorum , & alienorum vitiorum ſatellitio ſeſe , melioribus deprimendis , ad ſublimiorem poteſtatis gradum extulerit. Unde quia hic natura domini ſubjiciuntur natura ſervis , & opinioni ſcientia in extrinſecis actibus famulatur , ac naturalis ordo miſcetur,

Digitized by Google

atque pervertitur: propterea recte, meo judicio, vocabitur civitas perturbata. Civitatem igitur ſimplicem ad unam boni, rectique rationem ſeſe convertentem, deſcriptam, & informatam inveniemus in animis eorum, qui una eademque boni notione ducuntur: qui ſimul convenientes continebunt ſuam intra ſe quisque legem, ſuos magiſtratus, ſuos milites, ut imperio exteriori non indigeant: cum propria ipſi ratione provideant, reliquasque animi partes, quarum quaeque munere ſuo fungitur ad uſum, & miniſterium rationis adhibeant. Nam ſicuti occurrentia viſa oculi confeſtim excipiunt, ita & ratio ſtatim complectitur cognitionem: quae ſi lucidior fuerit ad rationis legem deſciſcentes ab ea revocabit cupiditates: quibus in officio continendis ſuſcitabit iram diſciplina rationis imbutam, & propria, nativaque feritate ſpoliatam: ut quae animae partes liberae, atque ſolutae bellum ciebant inteſtinum, eae rationis imperio parentes, pacem civitatis pariant interioris. Verum neſcio an civitati illi ſimplici ullus pateat in humana vita locus, quia nulla neque plurium, neque unius hominis ratio perpetuo vigilat. Cui aliquando torpeſcenti, ſi frena defluxerint, iis tantiſper laxatis, affectiones, & cupiditates exilient, & exultabunt: atque inſtar Phaëthontis equi rectorem trahent ipſae ſuum, ut poſtremo atterant, atque conculcent. Unde quia non omnes, ſed ſoli ſapientes eſſe ſibi queunt rectores ac duces, iique non gregatim, ſed ſparſim inveniuntur; non mirum, ſi nulla ex hoc genere civitas, quam ſimplicem diximus, componatur. Cum itaque rari ex hominum turbis propria ratione regantur, opus eſt, ut univerſi ratione gubernentur aliena, & mente paucorum, cum pauci ſint admodum in qualibet natione ſapientes. Itaque oportet iisdem luminibus atque conſiliis regere civitates, qui-

Digitized by Google

quibus quisque ſapientum cupiditates ſuas, iramque gubernat, ut quemadmodum ira, & cupiditas in ſingulorum animis recte compoſitis obtemperat rationi privatae; ſic potentia, numeruſque major, nempe proceres, & multitudo pareant ſapientum ſententiis, quae ſunt mens civilis corporis, a qua in univerſam rempublicam ratio propagatur: eaque civilis vitae conſtitutio erit miſta civitas: quo etſi paucorum virtutes conveniant, & vitia plurimorum; tamen quia plurium affectiones paucorum rationi ſubjiciuntur; evenit ut a virtutibus vitia ſuperentur, & civitatis conſtituatur ſtatus, quatenus mortalis vita patitur, omnium optimus.

VIII. DE LEGIBUS CIVILIBUS, ET EARUM CAUSIS.

Verum inſolentia, & livor opulentiorum adverſus eos, a quibus prudentia vincuntur, itemque multitudinis amentia, quae magis divitias, quam prudentiam admiratur, ſapientum conſiliis numquam cederent; neque populus ſeſe regendum iis traderet adhuc viventibus, niſi propriam ſibi perſonam ſubtraherent, atque divinum numen, quae ſuprema certe ratio eſt, ac ſumma lex creatarum, & aeternarum rerum inducerent, rationemque ſuam viventem, & loquacem converterent in rationem inanimem, & ſcriptam, omnique affectione ſpoliatam, quae leges appellantur. Quamobrem primaevae leges, vel revera ipſum Deum habuerunt auctorem, quales fuerunt Hebraeorum; vel ad Deum revocatae fuerunt a ſuis cujuſque legislatoribus, ut adjecta legibus auctoritas divina, legislatores ab invidia, & leges a contemtu, & contumelia vindicaret. Eaſque in animis etiam defixere jurejurando, quod vinculum erat in veterum inſtitutione tenaciſſimum, ita ut eo delato Radhamanthus judicia omnia ſanctiſſime, ac celeriter expediret. Non enim in priſca innocentia, & integritate morum opiniones illae deterrimae ad religionem, & fidem commercio-

Digitized by Google

rum evertendam eruperant : quarum aliquae non minus impie, quam inſane Dei naturam funditus tollunt ; aliquae a gubernatione rerum eam ſtolide abjiciunt ; aliquae nihilominus perfidae, mortalibusque noxiae, ſummoque Numini contumelioſae permittunt quidem Deo rerum univerſarum regimen, & poenarum, atque praemiorum arbitria ; ſed eum velut in ſocietatem criminum nefarie vocantes, muneribus a rapina, & fraude, atque alienarum opum uſurpatione venientibus, & motibus corporis, verbisque nullo animi ſenſu pronunciatis, ac mentitis obſequiis placabilem ponunt.

IX. De Auctoritate Jurisjurandi, et Juris Divini.

Nihil autem religioſum & civilem hominum ſtatum facilius diſſolvit, quam remiſſio, & laxamentum quantulumcumque jurisjurandi, quo publica fides, & legum obſignatur auctoritas. Quamobrem Lycurgus, ut perpetuo jurejurando ſuas muniret leges, redire ad cives noluit, quos ad legum ſuarum cultum ſacramento usque ad reditum ſuum obligarat. Atque is Apollini leges adſcripſit ab ſe conditas, Minos vero Cretenſium legislator Jovi, Numa AEgeriae Deae, qui cum in ſilvarum receſſibus colloquium habere ſimulabat : & ne percurram ſingulos legum auctores, nefas fuit apud Romanos ferre leges, antequam captis auſpiciis Deos conſuluiſſent, ut ab eis adprobatae viderentur. Numquam enim recta ratio publice imperaverit, niſi vel a Deo mittatur, vel ab hominibus nomine, atque auctoritate divina conſacretur. Quomodo enim ſententiae unius hominis, voluntates parerent univerſorum, atque ad illius obſequium converterent publicas vires, nempe imperium, & jurisdictionem : niſi cultum illum exhibere, ſe crederent praeſtantiori naturae. Hinc AEgyptii non modo publicas civilis regiminis inſtitutiones, verum & privatas artes, atque doctrinas, & eorum

exem-

Digitized by Google

exemplo Pythagoraei philoſophiam omnem ſuam in religionem convertebant, ut quos ratio non poſſet, divina emendaret auctoritas. Nos igitur, & ante nos Hebraei unice inter mortales beati: ad quos Dei Filius rationem ſimul attulit, auctoritatemque divinam: quibus corruptelam humanae rationis emendavimus, & falſum divinitatis colorem ab humanis inſtitutis abſterſimus: legislatorem accipientes eum, qui non certis populis, aut regionibus, ſed naturae hominum univerſae leges tulit aeternas inſinuatas, atque enutritas conſilio ſapientiae illius, quae omnium creatori adfuit, dum extenderet Coelum, ſuſpenderetque fundamenta terrae, quae illi ſemper, etiam ante rerum ceterarum exordia praeſto fuerat.

Sed jam ad formas civitatis miſtae, cujus exordia poſuimus, tranſeamus: ac deinde ad alias, in quas civitas miſta convertitur, quando paucorum quidem opulentia, & ſatellitium unius, atque potentia, vel licentia multitudinis redegerit leges in ſuam poteſtatem, ut vis rationem ſibi ſubjecerit, atque utilitas publica ceſſerit unius, aut paucorum commodis, aut multitudinis effrenae libidinibus; tum enim, quia naturalis, atque civilis perturbatur ordo, & ratio ab affectionibus, leges a violentia ſuperantur, merito civitas nobis perturbata nuncupabitur: in qua perinde atque in civitate miſta tres itidem erunt ſtatus, invicem ſibi oppoſita ratione reſpondentes: nempe unius, paucorum, & multitudinis; quorum quisque optimus delabitur in peſſimum ſibi oppoſitum, habentque ſinguli diſtinctum ſimul cum natura nomen. Etenim in civitate miſta poteſtas unius regnum appellatur; poteſtas paucorum dicitur ſtatus optimatum; poteſtas multitudinis respublica nuncupatur; quorum nomina ſimul cum natura eorum civitatis perturbatio-

X. DE VARIIS CIVITATIS MISTAE FORMIS.

no

Digitized by Google

ne mutantur. Namque ſi leges ab uno ſuperentur, cadit regnum in tyrannidem; ſi a paucis, optimatum ſtatus tranſit in dominationem paucorum, quam graece dicimus ὀλιγαρχίαν; ſi a multitudine, respublica defluet in ſtatum popularem, ſive δημοκρατίαν, quae duae poſtremae poſſent etiam appellari tyrannides, haec plebis, illa paucorum.

XI. De Regno.

Exordiamur autem ab imperio unius, quae optima eſt certe reipublicae ſpecies, ubi legibus famuletur. Siquidem ſemper ineſt in humana natura ferinum illud a nobis antea ſignificatum, quod pacandum, & compeſcendum eſt verecundia legum, in quibus humanitas feritatis expers includitur. Etenim ut probo quiſquam ſit ingenio praeditus, tamen ſi procul a legum conſpectu receſſerit, proprioque indulſerit arbitrio, liberam, ac ſupremam rerum poteſtatem adeptus, in poteſtatem deveniet propriarum cupiditatum: a quibus exutus dominio ſui ipſius, in aliorum vitam, & opes veluti lupus impelletur. Neque enim difficile fuerit hominem in lupum immigrare, ſi ſanguinem lambere coeperit alienum, atque vitae unius inſidiatus, cogatur deinceps modo unum tollere, modo alium, a quo vel vivente, ultionem injuriarum timeat, vel moriente, praedam ſperet pinguiorem. Unde is ibi majus peccatum inveniens, ubi magis opes abundant, criminandis aſſiduo divitioribus, alienisque ſubſtantiis devorandis, ſuam in dies augebit famem: quales fabula ſingit eos, qui comedendis humanis viſceribus ad aram Lycaei Jovis in lupos mutabantur. Hinc eum optimum dicemus regem, qui norit regere ſemetipſum, rectoremque propriarum cupiditatum, rectorem aliorum quoque fore beatiſſimum exiſtimamus. Unde merito Plato philoſophicam exigit in rege naturam: qui propriae ſecuritatis arcem non in praeruptis rupibus aedificet,

ſed

Digitized by Google

ſed in faſtigio virtutum ſuarum; neque ſatellitio, ſed juſtitia ſibi ſubjiciat animos civium; & admiratione, ac laude probitatis latentes inimicos exarmet, atque proſternat. Quales feliciſſimis hiſce temporibus Chriſtianos. Europae reges omnes habemus, qualesque horum exemplo evaſuros confidimus, quotquot intellexerint eam inter homines vitam eſſe beatiſſimam, quae dolorum pariter, & voluptatum participet minus; quaeque levioribus motibus impellatur, ſive moleſtis illis, ſive jucundis: cum nulla ſit vehemens ſine vehementiori perturbatione voluptas: ac neminem tuto, & tranquille poſſidere ſuum, qui perpetuo cupiat aliena. Quarum ſententiarum homo ad imperium non ambitione, ac ſponte ſua; ſed partim rogatu aliorum perget, partim vero metu, ne ſi poteſtatem ipſe publicam detrectet, ſe ſimul, civesque ſuos relinquat in poteſtate deteriorum. Atque huic non aliunde profecto ſatellites ad corporis cuſtodiam capiendi erunt, quam a ſuorum numero civium: cum enim pro civibus, non vero contra cives muniatur; opus minime habebit ſatellitio exterorum. Quo autem tale quis ingenium adferat ad regnum, & regnando retineat, oportet ut quod optimum natura tulit, educatione diligenter enutriat. Excelſum enim omne, ac generoſum ad vitiorum, aeque ac virtutum fertur extrema, prout bonam, aut malam educationem nanciſcatur; aut rectae, vel pravae conſuetudini dedatur. Mentis enim ſolertia, & acumen optimas pariter, ac peſſimas artes prae ceteris facilius, ac celerius arripit. Unde nihil deterius homine injuſto, qui ſimul artes, & ſcientias calleat: eas enim torquens ad pravitatem, quo majori facultate pollet, quoque acutius cernit, eo ſcelera cautius, atque in graviorem aliorum perniciem exorditur. Qualis Alcibiades fuere, ac Julius Caeſar,

qui

qui cum ſummam dicendi, atque agendi felicitatem accepiſſent a natura; propter depravatos tamen ſuorum temporum mores ab ſe prava educatione, pravaque conſuetudine contractos, ſe ſimul, ac patriam perdiderunt. Animus vero tenuis, & imbecillis nihil adeo magnum publice, aut privatim, ſive boni, ſive mali promoverit. Quo magis is, quem propter praeſtantes animi dotes natura eduxit, atque adornavit, ad regnum vinciendus eſt legibus, & laudis amore, infamiaeque metu aliorum judicio ſubjicendus. Neſcio enim an quis juſtitiam magnifaciet, niſi hominum de ſe opinionem, aut potentiorum injuriam vereatur. Hinc videmus humiliores de juſtitia eſſe ſollicitos, potentiores vero minime: quia illi damnum, hi lucrum ab injuſtitia ſperant, neque ob animi coecitatem intelligunt juſtitiam componere partes interiores hominis, & civitatis univerſae: injuſtitiam vero tum has, tum illas diſtrahere, atque lacerare: ita ut ne malitia quidem ulla conſiſteret ſine aliqua parte juſtitiae. Siquidem latrones neque contrahere, neque conſervare ſocietatem ſcelerum poſſent, niſi fidem inter ſe datam colerent, & ex legibus, pactionibusque mutuis rapinas diſtribuerent: alioquin ſi ſecum etiam injuſte agerent, alter in alterum irruerent, & ſocietas illico ſolveretur. Is igitur princeps una ſecum, ſuisque cum ſubjectis mire conveniet, eritque feliciſſimus, qui ſe juſtitia munierit, & ſibi pro muris circumdederit leges patrias: quarum cultu ſibi ſecuritatem, & concordiam regno parabit. Sub incerto enim jure nemo bonorum, aut animae ſecurus vivit. Ideoque cogitur infidus eſſe principi, quisquis principem ſuſpicatur infidum fore legibus, ſub quibus ei ſe cives concrediderunt. Ut autem impellat alios ad perpetuam reverentiam legum, quibus & ipſe una cum ceteris cuſtoditur:

cul-

Digitized by Google

cultum, & ſtudium earum oportet a ſemetipſo exordiatur. Legibus enim, quibus ipſe obtemperat, ceteri libentius obtemperabunt: nulla namque vi facilius animi populorum, quam principis exemplo circumaguntur. Tum vero altius in animos regia juſſa deſcendunt, cum e legum voluntate depromuntur: ita ut rex caput videatur eſſe magiſtratuum; imperiumque illius fons appareat legitimae jurisdictionis, quae in principum placita, velut in rivulos traducatur. Hinc prudentiſſime Romani cum gravem capitis animadverſionem in reum decernebant, utebantur formula illa: *Lictor lege age*; ut non hominis, ſed legis imperio adimi vita videretur. Ideo qui principum velit eſſe potentiſſimus, quam fieri rarius poteſt, legum veniam concedat; cavebitque, ne populus mutabiles cenſeat leges: utpote in quibus, & ſalus communis, & ſecuritas principis nititur. Quid autem ſtultius, quam crebra legum venia relaxare imperii vincula, & variabilem oſtendere auctoritatem earum, quarum poteſtate ipſe princeps aliis dominatur? Quo plura enim a legibus ad ſuum trahit arbitrium, eo redditur imbecillior, quamvis potentior evadere ſibi videatur. Poſtquam enim homines crebra remiſſione legum abjicere coeperint metum earum, atque reverentiam, facile ſibi exuunt reverentiam hominis, cujus omnis e legibus fluit auctoritas. Legibus enim homines obligat imago ipſa juſtitiae, per naturam impreſſa mentibus, & per leges explicata: ita ut dum lex dominatur, divina ratio putetur imperare: cum nihil aliud ſint leges, quam diſtributio mentis affectionibus prorſus expertis. At homini homines tantum vi ſubjiciuntur, quae niſi lateat ſub ſpecie ſaltem adumbrata juſtitiae, aut publicae utilitatis, diu minime tenebit: quia ſublata lege non homo, ſed fera, quae in homine

admiſcetur imperabit: unde ſicuti homo ſine ulla ratione duce per ſe corruit; ita & civitas absque lege, ſive ratione publica diſſolvetur: & qui publicum omne ad privatam deflectit utilitatem; in diſcrimen adducet utrumque; ut ſummae prudentiae plerumque ſit velle infra quam poſſis; nec ſatis umquam laudetur Heſiodus docens dimidium plus eſſe, quam totum: jureque commendetur Spartanus ille Theopompus, qui regiam, quam obtinebat, poteſtatem extenuavit, objecto ei Ephororum imperio: quo conſilio quantum poſterioribus regibus poteſtatis ademit, tantum dominationi eorum ſecuritatis adjecit & vitae. Unde ab uxore correptus, quod regnum filio imminutum traderet: minime, inquit; reddidi enim diuturnius. Regum enim is minus invidiae, periculique ſubierit, qui ſe ſupra ceteros minus extulerit: quique multos ad exercitium publicae poteſtatis admiſerit, plures adjunget ſibi pedes, & oculos, & manus: cujusmodi ſunt a lege creati magiſtratus, qui ſi liberum ſibi ſuae jurisdictionis exercitium permittatur, cum ſalute regis propriam auctoritatem putabunt eſſe conjunctam. Unde non regis tantum, ſed & propriae utilitatis cauſa curabunt populos in fide continere. Quo ſtudio minime tenebuntur, ſi viderint munus eorum regis arbitrio ſaepius interceptum, atque turbatum. Quo magis cavendum principibus, ne attingant Magiſtratuum auctoritatem, neve cognitiones illorum ad ſe trahant: niſi quando per gradus res ab eorum judicio ad ſupremum principis ex provocationis lege devolvatur. Hinc plurimum profuerit futuro regi plures antea geſſiſſe minores, & majores magiſtratus, & majorum juſſibus parere didiciſſe: ut ex proprio experimento ſenſum colligere valeat ſubjectorum. Propterea illi ſunt imperio aptiores, qui diu parere aſſueverint: quia tolera-

Digitized by Google

ſerabilium, & intolerabilium onerum argumentum a ſemetipſis capiunt, & a recordatione praeteriti temporis: ac probe ſciunt quantum ſubjectis ſuis tuto ſit imponendum: ne alias de eo praedicetur, quod de domino ſuo Plautinus ille Soſia:

AEquum eſſe putat, non reputat laboris quid ſit
Neque aequum, anne iniquum imperet cogitabit.

XII. De Tyrannide.

Quod ſui taedium, atque offenſionem populorum nullo pacto ſuſpicabuntur ii, quibus adhuc pueris dum adoleſcerent, multaque ſtulte, atque immodeſte appeterent, omnia permittebantur a nutricibus, praeceptoribusque ſuis: qui plerumque regum filios curae ſuae concreditos adulando, & blandiendo e ſtultis reddunt ſtultiores; ut non immerito regni Perſici ruinam Plato mulieribus adſcribat, & eunuchis, qui Cambyſem a puero, dum Cyrus procul bellis diſtineretur, aſſiduis delinimentis, atque aſſentationibus non ad prudentiam, ſed ad inſignem amentiam inſtituerunt. Hinc non mirum ſi qui ab ineunte aetate appetere omnia, & omnia pariter obtinere conſueverint, reliqua vita nihil ſibi negandum umquam, nulli ſumtui ſua cauſa parcendum, ac ne pauxillum aliis relinquendum opinentur eorum, quibus ipſi delectantur. Atque his ex moribus eveniet, quod praedicit Xenophon, (*a*) ut non raro qui optimam beatarum rerum portionem poſſiderent, cum reliqua invadere conarentur, ſuarum quoque rerum poſſeſſione deciderint. Adeo autem in animis hominum pollet aequalitas, ut ſicuti juſta imperia inaequalitate ſubvertuntur, ita e contrario injuſtae dominationes aequalitatis, atque juſtitiae ſimulatione conſerventur. Quamobrem nulla tyrannis diuturnior ea, quae regiam probitatem imitatur. Quo de genere apud Graecos plures fuere tyrannorum: qui praeter potentiam illam vi, & fraude quaeſitam, qua volentibus pariter,

(a) *in* Cyropæd. *lib.* I. *in fine.*

riter, & invitis dominabantur; in ceteris regias virtutes, & artes partim re ipſa exercebant, partim in ſpeciem uſurpabant: ut injuſtitiam dominationis juſtitiae uſu, ac ſimulatione tuerentur: fingebantque omnia non ſua, ſed reipublicae cauſa ſuſcipere, pecuniamque alienam non in proprias voluptates, ſed in communes utilitates multitudine vectigalium exhaurire: atque ita invidiam elabebantur eorum, quorum labores, ac tenues opes depaſcerentur. Immo & publicarum quoque rationum inſpiciendarum copiam omnibus faciebant: ut non dominos, ſed patresfamilias agere viderentur; quam opinionem alebant humane, ac familiariter cum civibus agentes, atque ab eorum praecipue uxoribus, & cognatis abſtinentes, parcentesque pudori foeminarum; ac publicis monumentis augentes, ornantesque civitatem; ut procuratores, & cuſtodes exiſtimarentur illius. Immo auctoritatem rerum divinarum per ſummam perfidiam ad ambitionem propriam detorquentes, templa ſedulo inſtaurabant, ſacrificia ſolennia inſtituebant, ſatagebantque ſacrorum: ut iis obeundis pietatis opinione, avaritiae, atque ſaevitiae ſuſpicionem declinarent, arcerentque ab ſe inſidias, & odium ſubjectorum eum maxime verentium, qui pietatis exercitatione numinibus carus, Deum ipſum videretur adjutorem, ac vindicem adverſus aggreſſores tam ſancti capitis habiturus. Quos autem inter cives praeſtare viderent, eos evehebant ad honores, ne majus quid in libero populo, quam ſub domino ſeſe aſſequi poſſe ſperarent. Honores autem in plurimos homines particulatim tribuebant: ut ſe ipſos aemulando cum principis majore ſecuritate alter alterius facta viciſſim ſpecularentur: cavebant vero maxime ne unum prae omnibus extollerent; praecipue quem confidentiorem noſcerent, & ingenioſum: ne ſibi periculum au-

Digitized by Google

augenda nimis illius auctoritate crearent; ac ſi quem altius, quam propria utilitas, aut ſalus poſtulabant, extuliſſent, eum non repente, ſed paulatim, ac ſenſim e ſummo inferius detrahebant. Porro voluptatibus nimiis aut ſe numquam explebant, ne per eas enervarentur; aut ſi modum aliquando tranſirent, vel inhoneſtas appeterent, omnium, atque etiam domeſticorum oculos effugiebant. Praeterea vel ſupplicia raro conſtituebant, vel invitos, & paterno in filios animo eo ſe adductos eſſe ſimulabant: ac delictorum veniam quidem per ſe, poenas vero per magiſtratus decernebant: ut amorem in ſe transferrent, & odia refunderent in magiſtratus. Injurias vero ab iis potiſſimum abſtinebant, quos iracundiores experirentur ſimul, & honeſtiores: hi enim & quia facilius mortem, quam contumeliam tolerant, & quia prae ira periculum omne contemnunt, minime dubitabunt ſuamet anima emere quod cupiunt: propriamque vitam in precium offerre mortis alienae. Divitibus praeterea, & egenis, contraria ratione, placere ſtudebant: illis quidem propter conſervationem divitiarum, quibus rerum commutatio numquam eſt ſine periculo: iſtis vero propter defenſionem ab injuriis potentiorum, quos a pauperiorum corporibus prohibebant. Una tandem erat eademque ars juſte, atque injuſte regnantium: quam reges quidem publicae, tyranni vero propriae utilitatis cauſa exercebant: diverſo conſilio virtutes praeferentes easdem, contrarioque animo paria ſtudia ſuſcipientes. Qui vero ſimulatione virtutis injuſtam dominationem retinere nequirent, vel propter impotentiam animi nullum patientis fraenum; vel quia ſcelere parta ſaepe ſunt ſceleribus munienda gravioribus; ii ut ſibi caverent praeſtantiores viros deprimebant, e medio tollentes eos, qui ſublimiora cogitarent, publicosque coetus,

& fre-

Digitized by Google

& frequentiam hominum prohibentes, ne dum convenirent, fidem inter ſe viciſſim darent, atque acciperent, animosque jungerent, atque conſilia communicarent; praecipue vero excludentes facultates illas omnes, atque ſcientias, unde aluntur in mentibus honeſtiora, & libero homine digniora. Enutritus enim inter ſtudia literarum, gravibusque doctrinis inſtitutus, neque ad vile obſequium, neque ad ſervitium eſt opportunus. Quamobrem ingenia extollebant humiliora, tenuesque animos, atque jejunos; praeſertim vero indoctos, & qui doctrinae inopia laudem vili obſequio captarent, prae ceteris ad magiſtratus evehebant. Proceres vero frequentes in ſuo comitatu adeſſe jubebant: ut ſub principum oculis nutus eorum, & motus taciti, qui ſunt indices animorum, ſubjicerentur; ac dum occuparentur circa principes, nil temporis eis ad ſervitutem recogitandam, & res novas moliendas omnino ſupereſſet. Ut autem latentes, atque obſtruſos omnium ſenſus eruerent, crebros, & frequentes exploratores clanculum dimittebant, atque ad publicos coetus, & ad privatos pariter hominum conventus allegabant: ut etſi ab aliis internoſcerentur, tamen metum incuterent, praeſentiaque ſua ſermones principi noxios cohiberent. Ob eamdem cauſam foeminis fraena laxabant, eisque per ſpeciem urbanitatis imperium in viros permittebant, ut domi ſuae mulieres ad loquendum, & familiariter ſecum agendum quoscumque vellent admitterent; ex quorum ſermonibus plurium cogitationes retegerentur principibus per foeminas, quae tamquam hamo in virilibus animis piſcantur: nulli enim facilius, quam mulieribus nobis blandientibus, roburque noſtrum diſſolventibus praecordia reſeramus: nihilque ſervis tyranno fidelius, & mulieribus, quae abjecto ſunt ingenio, & ob ſervitium, cui perpetuo

eas

Digitized by Google

eas mancipavimus, nullo ſenſu ſervitutem a libertate diſtinguunt, eaedemque nusquam vitam ducunt, quam ſub tyranno jucundiorem: Luxu enim potiſſimum delectantur, quem tyranni illi impendio alebant, quia luxus depopularetur opes civium: qui cum inter ſe de magnificentia aedificiorum, atque menſarum apparatu, & veſtium, & ſupellectilium ſplendore ſtulte contenderent, ſumtuum aemulatione proprias opes extenuabant, ac principis potentiam extollebant, non ſolum propter diſcordias, quae inter eos naſcebantur, & offenſiones animorum, dum ſecum faſtu, & magnificentia certarent; verum etiam quia dum opes abſumerent, minus idonei ſenſim reddebantur ad reſiſtendum injuſtis imperiis: ac demum quia portoria, & vectigalia, quae ſunt principum opes, augerent arceſſendis exterius peregrinis mercibus: quibus in urbem convehendis vectigalium, atque portoriorum ſolutione, bona privatorum ab aerario principum abſorbebantur: ita ut Dionyſius ille Syracuſius quinto quoque anno rem familiarem ſingulorum tributis, & vectigalibus exhauriret. Multi vero initio tyrannidis majorem partem privatorum bonorum proſcriptionibus, & multis rapiebant: eademque civibus reddebant praemiorum nomine, dum modo unum, modo alium honorarent: atque ita reſtituendis bonis avitis civium, ac largiendis alienis liberales, & benefici vocabantur. Hinc Policrates, Herodoto teſte, dicere ſolebat, gratius amicis fore, ſi ſua eis redderentur, quam ſi nihil omnino illis fuiſſet ablatum. Servis praeterea in publicis privatisque negociis utebantur, eorumque maxima familiaritate gaudebant: effuſiores enim ſervi ſunt ad adulationem, qua mire tyranni capiuntur: ac rerum adminiſtrationem aut liberis hominibus prorſus auferebant; aut illis tantum ex liberorum numero tra-

de-

debant, quos propter animi ſubjectionem, ac turpitudinem ſors ad libertatem, ad ſervitutem vero natura tuliſſet. Ad res enim injuſtas, atque turpes, juſti homines, & honeſti praecipue ingenui, atque veraces nullius omnino ſunt uſus: quippe qui diſciplinam eam ultro ignorant, ac vehementer abhorrent. Ideo ſub tyrannis illis jacebant elevatiores animi, atque omnium contumeliis patebant, cum animi magnitudo pro furore haberetur. Unde Horatius aſſentandi ſtudio Labeonem adverſus Auguſtum contumaciorem, & immoderatam dominationem liberius accuſantem inſanum appellavit. Nec mirum ſi dominatores injuſti hoſtium numero habeant juſtitiae cultores, quibus propter injuſtitiam ſunt odioſi. Honorem autem exteris, quam civibus habebant majorem, & cum illis potius, quam cum his amicitiam jungebant: propterea quod minus fidos putabant ſibi fore, quos opprimerent, quam illos, quos honore, ac donis afficerent. Ingenti praeterea magnificentia ludos apparabant, feſtosque dies crebro celebrabant: ut ſpectaculis illis populus a cogitatione rerum novarum abſtraheretur, & amore praeſentis ſtatus, ac mutationis odio caperetur deliciis irretitus, & cantibus, quibus eorum animi laxabantur. Adulteria vero, aleam, ceteraque peccata graviora libenter diſſimulabant, immo & conſulto nutriebant; ut ſi aliquando aliquem odcrent, illius perdendi cauſam in promtu haberent, ſummiſſis accuſatoribus, qui crimen in oblivione jacens opportune ſuſcitarent. Quamobrem tyrannis leges non ſunt utiles niſi cum violantur, & negliguntur: ut non mirum ſi eas non educatione in pectoribus hominum, ſed tantum in voluminibus atramento curent imprimendas: quo ſeminarium fiant poenarum dominorum lucro cedentium. Unde iis tamquam retibus utuntur, non ad emendandos mo-

res,

res, ſed ad involvendos eos, quorum vitam in ſua poteſtate habere concupiſcunt. Ideoque legum cultores tyrannis omnino ſunt inutiles, immo & exoſi: quia innocentia vitae cauſam eis adimunt rapinarum. Praeterea veteres illi, quorum ſtudia referimus, tyranni, ſolo metu populum in fide continentes, cogebantur paratam ſemper ſecum habere militiam: ac ne ocio milites tumultuarentur, eos omnino ducere compellebantur adverſus hoſtes: ideoque levem quamcumque belli cauſam arripiebant. Crebris autem bellis, ut quisque principi eſſet inviſus, propoſita dulcedine laudis gravioribus periculis objiciebatur: & milites propter ſpem praedae mercedes deſinebant expectare promiſſas; populus vero tributa, & vectigalia, quae duriter, ac miſerrime pendebat, non in privatam principis rem, ſed in communem nationis gloriam, & publicam ſecuritatem, prorogatis imperii finibus, ac debellatis hoſtibus verſum iri opinabatur. Ac milites quidem bello, cives vero in opere publico magnificis monumentis aedificandis, atque inſanis molibus extruendis occupabant, opes illorum ſimul, & corporis vires atterentes. Hinc AEgyptiorum regum pyramides, & Piſiſtrati aedes Jovis Olympii, & Tarquinii aedificia ſupra ſumtus aliorum ante ſe regum, quibus cum artibus tyranni uterentur, amovere procul a ſe cogebantur omnes, qui pravitatem eorum intelligentes averſabantur: quales profecto ſunt ingenioſi homines, ac honeſtiores & generoſi, ut contra quam medicus, qui e corporibus conatur ejicere deteriora; illi e corpore civili, ſive de regno ejicerent partem hominum praeſtantiorem. Quamobrem tyrannis illis, vel omnis vita repudianda erat, ſi verſarentur inter bonos, unde impendebant inſidiae; vel miſerrima vivendi ratio eligenda, actasque tranſigenda inter ſtolidos, viles, & abjectos,

Digitized by Google

atque propudioſos, & infames: maximoque felicitatis humanae alimento carebant amicitia: & qui tam inſane venereas voluptates concupiſcebant, ut earum plerumque cauſa pericula principatus adirent; potiore tamen libidinis condimento privabantur, amore videlicet, cujus numquam compotes fuerint, quicumque percipiunt a mulieribus id, quod cum capitis diſcrimine negaretur: neſciunt enim illi formidine, an amore mulier eo inducatur. Unde tyranni, qui vitioſarum voluptatum cauſa virtutes dereliquerunt, vix tamen aliquam inveniunt in vitiis voluptatem, eamque turbatam capiunt, & ancipitem, atque ſollicitam, & angore, poenitentia, metuque circumdatam. Quibus moleſtiis omnino liberior ſtatus eſt privatorum quietus, atque tranquillus: quem opinione, ac ſpe longe majoris felicitatis in periculoſam, & inquietam dominationem tanto ſtudio, atque labore commutarunt, in occupanda libertate aliena propriam amittentes: cum is tantummodo potiatur libertatis, qui neque ſerviat ulli, neque dominetur. Non magis enim ſervus ab imperio pendet herili, quam dominus a fide, ac voluntate ſervorum. Et haec quidem de regno, quod in oppoſitam ſibi tyrannidem degenerat.

XIII. De Regimine Optimatum, et de Nobilitate.

Alter a regno gubernationis gradus, regimen eſt optimatum; eorum nempe, qui ad honores, & magiſtratus non opibus, & potentia, ſed potiſſimum nobilitate generis attolluntur, & opinione virtutis concepta in animis a generis antiquitate, atque illuſtri ſerie majorum, quorum praeclarae animi dotes creduntur in poſteros exemplis, & educatione deſcendere. Ideoque a civibus nobiles praeferuntur aliis, quorum nondum ullis egregiis facinoribus virtutes in lucem exierint. Etenim ubi quis rebus praeclare geſtis, aut ingenii ſublimitate, atque doctrinarum eximiis laudibus innotuerit, quamvis nul-

Digitized by Google

nullis majorum factis commendetur, tamen in ordinem nobilium inſeritur ab ipſa natura. Siquidem duplicem eſſe nobilitatem intelligimus, naturae alteram, alteram locorum. Nobilitas naturae ab extrema virtute procedit, qua praeditus ubique terrarum, & omnium opinione, ac gentium jure clareſcit; nobilitas locorum anguſtior eſt, ac certarum regionum finibus clauditur, patriiſque definitur legibus, quibus in nobiles referuntur, quotquot e certis creantur, notiſque familiis. Cujus nobilitatis barbarae quoque gentes potiuntur, apud quos, uti & apud nos plures nobiles, quos natura propter animi tenuitatem, atque ignaviam ad perpetuam oblivionem, atque contemtum, ex illuſtribus familiis in ſuae gentis dedecus procreavit. Quae locorum nobilitas honorum, atque opum continuatione ſuſtentatur; iis vero defluentibus, nobilitas etiam dilabitur; quia non in praeſenti virtute, ſicut alia, ſed in hominum opinione, atque admiratione fundatur: quae opinio, & admiratio una cum memoria veterum facinorum ſenſim extinguitur, ubi ea, quibus fulciebantur exteriora ornamenta, & antiquae virtutis indicia diſperierint. Quapropter ſtatus optimatum recte conſtitutus erit, quando ibi honores invenerit, non modo id, quod opinione ducitur optimum, nempe propago nobilium, ſed illud maxime, quod natura optimum fuerit, homines nempe ingenio, doctrina, & moribus illuſtres: qui ſi nobilitatem transferunt in filios, multo majorem certe praeferunt in ſemetipſis. Verum ſi eo in regimine magiſtratum capiunt non ſolum qui ſunt nobiles a majoribus, verum etiam qui a ſuis virtutibus, quamvis plebei generis; quonam argumento regimen optimatum a populari ſtatu diſcernemus? Ita nimirum, ſi magiſtratuum creationem non populo, ſed nobilium ſuffragiis committemus;

temus; ut quem ad magiſtratum perducere velint, etiam ſi e plebe ſit ſuſcipiendus, in numerum cooptent ſuorum. Nam & inter Romanos, qui Curules magiſtratus geſſerant, etſi patricii non eſſent, ſenatorium tamen ordinem, & jus imaginis, nempe nobilitatem aſſequebantur. Eſt & alia optimatum reſpublica huic ex adverſo reſpondens, ubi etſi magiſtratus, & honores certis familiis, nempe ſolis nobilibus deferantur: tamen plebs una cum ceteris ad ſuffragium admittitur; ut Romae primis Conſulum temporibus uſitabatur. Data enim populo magiſtratuum creandorum poteſtate, prohibetur nobilibus, ne per factiones ad ſe omnia convertant. In optimatum igitur ſtatu minime alterutri ex partibus committitur utrumque: ita ut vel nobiles jus habentes ſuffragiorum, ſuffragio excluſis plebeis, tamen ex eis aſſumant ad magiſtratus, quos virtutibus noverint illuſtres; vel ſi ſolis nobilibus magiſtratus pateat, jus eorum creandorum populo tribuatur.

XIV. De Ordine Medio Civium.

Verum quia plebei plerumque animo ſunt abjecto, & ad vile ſervitium proni, vel ad inſolentiam praecipites; nobiles vero in ſuperbiam elati facile ad injurias impelluntur; ideo ſi nihil inter plebejos, & nobiles interponatur, ipſique invicem committantur; aut alterum genus ab altero deprimetur, aut aſſiduis ſeditionibus miſere fluctuabunt. Hinc numerus augendus eorum, qui medii ſtatus cives appellantur: quorum propter mediocritatem divitiarum, & educationem inter literas, & liberales artes animus ita componitur, ut neque vileſcat egeſtate, neque opulentia tumeat, neque communi plebejorum, & nobilium morbo ignorantia obſtupeſcat. Hujusque ſtatus cives libramentum ſunt plebis, & nobilitatis: nam contra exultantem nobilitatem ordo hic plebi adjunctus utiliter opponetur:

Digitized by Google

netur: & contra inſolentiam plebis nobilibus opportune adjungetur: ita ut, utroverſum ordo iſte flexerit, lances exaequentur; quam Romana respublica utilitatem ab Equitibus capiebat. Atque is ordo medius hanc etiam egregiam reipublicae navabit operam: nam in qua civitate honores tantum nobilibus mandantur; plebejorum ſuffragiis admiſtus eos impellet in partem nobilium ſaniorem, habebitque plebs, quorum conſilio judicia ſua regantur: ea vero in urbe, ubi nobiles tantum ſuffragium habent, honores vero etiam plebeis aperiuntur, erit ordo iſte, unde viri ſuſcipiantur idonei, honoribusque digni quaſi e ſeminario bonorum, & vena virtutis.

Quae temperies paullatim diſſolvitur, & ſtatus optimatum, ſive Ariſtocratia tranſit in ſtatum paucorum, ſive oligarchiam; ſi ordo iſte medius langueſcat, & contemnatur, honoresque tantum tribuantur divitioribus: ita ut cogendarum pecuniarum ſtudium quotidie augeatur. Quod facile contingit, quando praeſtantium virorum filii parentum opes, vel ſuſtinendis falſis criminationibus, vel gerendis honoribus exhauſtas, ac ſe ob tenuitatem patrimonii, ſpe illorum adipiſcendorum, depulſos animadverterint. Etenim tum ſeſe totos mercimonio tradunt, & quaeſtui, atque ſtudio rei familiaris. Qua via redeuntes ad avitam potentiam, ubi ad magiſtratus pervenerint, eamdem aviditatem adferunt ad judicia, quam tota vita mercimoniis exercendis aluerunt; ut quemadmodum antea in contractibus lucrabantur, ita quaeſtum facere ſtudeant ex jurisdictione, potentiam, quam emerunt vendentes aliis, qui pecuniam eis, vel judicantibus offerunt, vel ſuffragia ineuntibus: atque ita ſenſim in pecuniae poteſtatem univerſa devolvuntur: quia per eam omnes, aut judiciis, & poenis eximuntur,

XV. DE DOMINATIONE PAUCORUM.

aut

aut licitatione ſuffragiorum attolluntur ad magiſtratus. Quamobrem ubi mercatores illi judiciorum, & poteſtatum gubernacula civitatis arripuerint, invidentes aliis praemium virtutis, & ſumtus in adipiſcendis honoribus factos a novis petitoribus repetentes; tandem lege lata conſtituunt, ut publica miniſteria deferantur ex cenſu; ex eoque prout major erit, aut minor augeatur, aut decreſcat gradus dignitatis. Qua lege fundatur ſtatus paucorum, ſive oligarchia, quae tyrannis eſt plurium; perinde atque ſtatus optimatum, regnum apparet eſſe multorum. Quantum autem in paucorum ſtatu pecuniae accedit honoris, tantum decedit virtutibus; quae ibi magis contemnuntur, ubi divitiae plurimum honorantur, veluti ſi appendantur in libra, cujus dum altera pars attollitur, altera declinat. Cujusmodi civitas, quam non prudentior, ſed opulentior moderatur, eamdem fortunam ſubierit, quam navis, cujus clavus non nautae, ſed inſtitori utpote opulentiori tradatur. Cum igitur hujus civitatis proceres, duplici affectione, & contraria diſtrahantur, ſuperbia nempe, quam ex potentatu concipiunt, & avaritia, quam ab ineunte aetate induerunt: neque ſuae rei parcunt, ut alios magnificentia ſuperent, neque alienae, quam illico ubi rapuere, profundunt. AEmulantur enim alius alium, & alter ab altero ſumtibus provocatur; ita ut opulentior mediocrem ſecum certantem, & pecuniam ſub uſuris a ſe mutuantem ſenſim abſumat, & creſcente quotidie foenore, patrimonium devoret illius. Unde paucis diteſcentibus, plurimi ad inopiam in dies rediguntur: qui ſubſtantias avitas ad alienos translatas intuentes, & in memoriam revocantes majorum fortunas, ac dignitates; indignantesque ſe ceſſuros novis hominibus ab ſe ditatis, una cum reliquo inopum innumerabili coetu poten-

tio-

Digitized by Google

tioribus inſidiantur : ita ut unius civitatis muris, cives cum hoſtibus concludantur, nec una, ſed duae videantur eſſe civitates animis inter ſe pugnantes; altera divitum, altera pauperum: quos proceres illi, utpote ſibi ſuſpectos, atque infenſos metuunt adſcribere in militiam, ſi exercitum ducere oporteat adverſus hoſtes: ac peregrinis, & mercenariis copiis uti coguntur, partim publicis, partim privatis ſumtibus eos alentes, neque tamen imperii fines umquam proferentes; pectoribus enim civium propriam vitam pro communi ſalute, atque gloria opponentium, non emtis militibus imperium in alios populos extenditur : ideo qui principes publicam omnem ad ſeſe attrahunt potentiam, eam oppido extenuant : ceteri enim iique innumeri publicae utilitatis minime participes, nihil de ſuo conferre in commune laborant : quia ſibi non videntur haberi pro civibus, cum incommodorum tantum, non autem commodorum, honorumque participent; ſed pro ſervis, quorum proprium eſt odio habere dominos. Ideo qui praeeſſe diu, ac ſecure cupiunt, curabunt, ne cives ademtam ſibi libertatem, & magiſtratuum capiendorum facultatem ſuſpicentur. Alioquin uti ſervi adverſus dominos, ita & plebei adverſus proceres, furtim inſidias molientur. Quo plus enim hominibus timoris injicitur, eo magis ingenium eorum ad fallendum exacuitur. Hinc nihil aſtutius, & fallacius pueris, foeminis, & ſervis: quia parentum, & maritorum, & dominorum imperium expaveſcentes, latendi, aut fraudandi artem aſſiduo meditantur. Juvabit igitur eſſe in hos, praecipue in uxores, & liberos aliquanto indulgentiores, ut animus eorum ſit nobis apertior; indeque aut facilius caveamus illos, aut fallendi neceſſitate liberemus: ac ad ingenue, & liberaliter cogitandum inducamus.

Igi-

Digitized by Google

XVI. De Republica, et Statu Populari.

Igitur in ſtatu paucorum, leges divitibus obtemperant, potentiores voluptuoſe, ac muliebriter educantur, & luxu, crapula, ludis, cantibus, meretricibus, pueris ſymphoniacis diſſolvuntur; pauperes vero victus duritie, atque immenſis laboribus exercentur: ita ut illi propter vitam deſidioſam, & muliebrem ignaviam obſtupeant; hi vero propter egeſtatem, & invidentiam aſſiduo vigilent, & occaſione data, ſi aliqua ſeditio interius excitetur, aut exterius auxilium eis adjungatur, fame, ac rabie veluti ferae in praedam agantur, divitum bona diripientes, eoque majori confidentia irruentes, quo ſe numero, & robore, ac deſperatione valentiores, illos vero paucitate, foemineoque cultu fractos, & enerves, atque divitiarum cauſa exterritos intuentur. In qua fluctuatione civitatis, vel divites, ut multitudo placetur, cum plebeis partiuntur honores, magiſtratus, & agrorum diviſione, aut aeris alieni remiſſione divitias: & hac potentiae, pecuniaeque partitione naſcitur inter eos aequalitas mater ſtatus illius, qui peculiari, & anguſtiori ſignificatione reſpublica nuncupatur; vel iidem divites pertinacius contendunt, pugnantque acrius cum plebeis; & tum quia partem nullam ſibi avelli patiuntur, coguntur, juxta illud Heſiodi, totum tandem amittere. Superati enim a numero, & robore, ac deſperatione plebejorum, veluti dedititii a plebe conditiones, ac leges accipiunt, exutique potentia partim ex urbe, partim ex propriis patrimoniis, partim etiam e vita cedere compelluntur: atque ita publica omnis adminiſtratio, & imperium, & ſummus honos devolvuntur ad plebem, indeque conſtituitur ſtatus, atque gubernatio popularis. Ac prior quidem ille ſtatus, qui anguſtiori ſignificatione generalis vocabuli reſpublica dicitur, maxime convenit naturae tum univerſae, tum humanae peculiari:

ri:

Digitized by Google

ri: quae miſtae profecto ſunt, ac variae, plurimisque temperatae corporum generibus; quorum ſi quid prae aliis dominetur, humores corrumpit ceteros, & corpus poſtremo putrefacit. Igitur in republica, quae perfectam hominis temperiem imitatur, exprimitque rerum naturam, & humanam, quaelibet populi portio tum in magiſtratibus, tum in judiciis partem juris, atque poteſtatis habebit ſibi congruentem: ſicuti quaelibet hominis portio ſuum accepit munus a natura praecipuum. Quemadmodum igitur conſilium Deus in mente locavit, vires in corpore; vires autem conſilio ſubjecit, & menti potentiam tribuit in corpus; ita & in republica Senatus non tantum e nobilibus, ſed e plebejis ſapientioribus, & ob longam honorum geſtionem rerum humanarum peritioribus coactus, veluti mens, & ratio civitatis, conſultandi, deliberandique munus obibit, certosque ſibi magiſtratus vindicabit, quorum auctoritate jus conſultandi, providendique tueatur. Et quoniam lex ſola respublicas, ſive ſub uno, ſive ſub optimatibus, ſive ſub univerſo populo conſtitutas diſtinguit a tyrannide, quae non modo in dominatione unius, ſed in imperio paucorum, & univerſae plebis deprehenditur, quando pro legibus imperant hominum voluntates; ideo certis legibus, juſſuque publico a prima civitatis inſtitutione munienda ſunt conſulta Senatus: ut ſi certis de rebus in publicam, non in privatam utilitatem ad judicium ejus adductis Senatus decreverit, univerſam obliget civitatem, ſi de negociis, & judiciis iis agatur, quae longe rectius quieta paucorum, atque tranquilla deliberatione, quam tumultuoſa contentione multitudinis tranſigantur. Atque ut Senatores attributos ſibi magiſtratus, & certorum judiciorum poteſtatem ſibi retineant, arceantque inconſultam inde plebem, oportet eos ma-

Digitized by Google

giſtratus, eaque judiciorum exercitia magnis onerare ſumtibus, ut plebejs plerumque tenuibus deſiderium ſui minime commoveant. Ita enim ſolis opulentis una, & melioribus in eo munere patebunt, abſtinebuntque iis ultro tam qui e Senatoribus, quam qui ſunt e plebe deteriores, nempe tam pecunioſi, & avari; quam tenues, & viles; neque in campum deſcendent; niſi honeſtiores, qui divitiis gloriam anteponunt, ut in AEdilium Curulium creatione contigit; quem honorem ultro patriciis plebej remiſerunt, ne ludorum ſumtibus premerentur. Certos quoque plebejs oportet paratos eſſe magiſtratus, qui numquam ad Senatores transferantur: ut habeat plebs, quos publica poteſtate ſemper armatos adverſus inſolentiam nobilium opponat, quales Tribuni fuere Romanorum. Creabuntur tamen tum ii, tum ſenatorii etiam magiſtratus univerſorum ſuffragiis, judiciaque illa majoris prudentiae indiga, Senatoribus quidem, ſed a populo mandabuntur: ne quid in republica geratur, cujus univerſi aliqua ratione non participent. Et ne multitudine comitia perturbentur, neve civitas ſeditioſis redundet hominibus, occupanda plebs eſt opere ruſtico, majorque pars promota re agraria in agros deducenda, ut minus habeat in urbe negociorum, ac minus in ea permaneat inopum, & ocioſorum: quorum hi propter deſidioſam vitam, illi propter deſperationem, & egeſtatem ſtudio tenentur aſſiduo rerum novarum. Hinc etiam eveniet, ut minus in urbe naſcatur opificum, qui artes tractant luxuriae miniſtras, novisque ſenſuum oblectamentis inveniendis, & civibus ad inſanas rerum inutilium emtiones provocandis aliena patrimonia, vel in mundum muliebrem commutant, ut

bene parta patrum fiant anademata mitrae,

ut Lucretius ait; vel in ſcaenicos apparatus, aut in

pu-

Digitized by Google

pudenda praemia muſicorum. Optimus vero populus, eſt agricolarum, atque paſtorum, atque ibi civilis, & militaris virtus haerebit firmius, ubi plurimum eſt rei agrariae, atque pecuariae ſtudium. Paſtores etenim, & agricolae, quia urbe abſunt propter laborem ruſticum, quo exercentur, & quia ſpem victus ducunt a proventu agrorum, & pecorum, neque fame ad deſperationem aguntur, neque ocio conciones frequentant, neque ducuntur ſtudio rerum novarum: & ſi ducendi fuerint in bellum, erunt milites validiores; utpote parce, ac duriter vivere aſſueti, frigus, & aeſtum tolerantes, ac ſub dio nocte, atque interdiu manentes. At ſi de rebus iis agatur, quae non tam conſilio, quam viribus expediuntur, eae ita deducentur ad multitudinem, ut ipſi per ſe ſtatuiſſe videantur, quod viribus tolerandum, atque opibus eſt ſuſtinendum univerſorum: ne quid ſibi ſupra vires ab aliis impoſitum conquerantur, qualia ſunt vectigalia, tributa, opera publica, & onera tum civilia, tum & militaria, quibus ſuſcipiendis auctores fieri oportet plebejos magiſtratus, ad quos, uti diximus, aditus nobilibus obſtruetur; quamvis magiſtratibus plebejs ſenatus conſulendi, & ſententiae dicendae cauſa minime claudatur. Atque ita ſicuti Senatores ſeorſum a plebe, ita & plebej ſeorſum a Senatoribus certos ſibi magiſtratus attributos retinebunt: praeter magiſtratus alios, & honores, ac ſacerdotia, quae promiſcua eſſe oportet plebejs, & Senatoribus. Ac ne dum quis magiſtratu fungitur, movere quid audeat e publicis inſtitutis, vimque ſibi parare ad extraordinarium imperium, publicae adminiſtrationis rationem reddere cogentur omnes magiſtratu exeuntes. Nam & mitiſſima, optimaque ingenia pervertuntur, niſi ab arbitrio pendere compellantur alieno; alioquin homines nacti ſummam pote-

Digitized by Google

ſtatem, abſtinere nequibunt ab injuriis, atque in odium devenient plurimorum, a quibus ut caveant, velint nolint, neceſſitate ſaltem ſui muniendi ad appetendam tyrannidem adducentur. Optimus autem hic reipublicae ſtatus, quem deſcripſimus, cujus cives, neque propriae, neque alienae cupiditati, ſed tantum legibus, nempe rationi divinae parent, partim ex optimatum regimine trahit, partim ex dominatione plebis; in cujus effrenem poteſtatem omnino dilabetur, quando temperie iſta perturbata, leges ſub imperium furioſae multitudinis redigentur: quae nimio deſiderio libertatis decidet in miſerrimam ſervitutem, in quam convertitur perniciosa licentia; qua plebej exultantes, atque omnia ex libidine gerentes, ac ſemetipſos invicem oppugnantes, publicasque vires, & opes in diverſum amentiſſime trahentes dirimuntur in factiones; ac plerumque in binas majores; meliorum alteram, alteram vero multorum: quorum priores illi vincuntur a poſterioribus iſtis: quia in ſumma illa perturbatione rerum, facile conſilium a violentia, & ratio ab impetu, & numero ſuperatur; praecipue quia quando deteriores in meliores irruunt, ſemper fere ab aſtutiori aliquo incitantur, qui ſeſe ducem illorum obtulerit, quique viribus multitudinis uſus ad optimates deprimendos, ubi calumniando apud populum, inſidiasque tendendo, modo unum, modo alium, aut bonis omnibus multaverit, aut in exilium egerit, aut poenis capitalibus ejecerit e vita, hisque fraudibus adverſarios omnes ſuae cupiditatis callide, crudeliterque ſuſtulerit; metuens inſidias ab iiſdem, aut ab eorum filiis, quos tot injuriis exagitavit, poſcit a populo cuſtodes corporis, ut ſenſim, atque paullatim exercitum ſibi comparet familiarem ex exteris, quem alit bonis proſcriptorum: donec ad eam potentiam perveniat, qua ipſum aucto-

Cto-

Digitized by Google

ctorem potentiae ſuae populum novis militibus perterrefactum, omni potentia ſpoliet, imponendis vectigalibus, convertendisque in praedam ſuam opibus illorum, cum quibus una olim ſubſtantias praedabatur aliorum, ut in hanc plebis amentiam recte illud Hieremiae conferatur:

Vae qui praedaris, nonne & ipſe praedaberis?
Atque ita populus legibus parere antea recuſans, carnifici ſuo, quem proprio ſanguine alit, obtemperare compellitur: & multitudo inconſulta, quae libertatem ſupra modum concupivit, a cupiditate illa ſua in ſervitium deducitur illius, quem pro vindice communis libertatis extulerat. Is enim jam e populi ductore tyrannus, humano ſanguine cruentatus, dentes tabo manantes, in plebem retorquet nutricem ſuam; viſcera, quae illum peperere voraturus, iisque artibus crudeliter uſurus, quas in deſcribenda tyrannide ſuperius expoſuimus.

XVII. De Civili Converſione Rerum Romanarum.

His de civitate traditis, ratio, atque converſio Romanae reipublicae facile patebit: cujus in viciſſitudine cauſas licet omnes, & eventus rerum humanarum introſpicere. Percurrit enim, obiitque res Romana ſtatus civiles omnes, utpote creberrimis agitata motibus: ideoque non mirum ſi diverſis temporibus in varias, ac denique univerſas reipublicae formas aſſidua circumvolutione migraverit. Orta enim respublica ſub regimine unius, atque a Romulo in ſumma juris aequabilitate concordiaque ordinum conſtituta, perque manus regum aliorum ad Tarquinium ſuperbum usque traducta, ſub hoc poſtremo decidit in tyrannidem. Quo de ſtatu per Brutum erepta & Valerium Conſules, tradita eorum conſilio fuit optimatibus, ſub imperio conſulari tantum a patriciorum ordine ſuſcipiendo. Irrumpentibus autem in patriciorum potentiam Tribunis, quos a Senatu per ſeditiones plebs impetraverat,

Digitized by Google

verat, plebej partem reipublicae a patriciis ad ſe traduxerunt, impetrata non modo conſulatus, ſed & honorum fere omnium, & connubiorum, atque ſacrorum communione. Unde cum plebs patribus par muneribus eſſet, numero ſuperior; facile tandem, & Senatum in poteſtatem adduxit ſuam: excitatis ex ſe frequenter ſeditioſis Tribunis plebis, praecipue Gracchis, qui commota in libertatis perniciem ſub ipſa libertatis recuperandae imagine, agraria lege, plebem inopem in optimatum, & opulentiorum agros, velut in praedam agebant hoſtilem. Cumque contentiones hae rempublicam lacerarent, conſiliumque prudentum violentiae ſubjicerent plurimorum, plebisque odium, iramque perpetuo in patricios accenderent; plebej palam ſuos vindices, ac tutores contra patriciorum injurias extollebant: patricii contra ſuſcitabant ſuos, quos utrimque cum propriis factionibus inter ſe committebant. Atque cum plebejus modo, modo patricius aſſertor ſuperaret; reipublicae vires atterebantur. Nam ſi Marius viciſſet patricios, ſi vero Sylla plebejam factionem trucidabat, donec, quieſcente Syllana proſcriptione, odia civium non placata, ſed malorum diuturnitate laſſata tantiſper deferbuerunt, quoad redeuntibus viribus, noviſque ſibi ducibus injuriarum oblatis, iterum in certamen civile ſub Caeſare ac Pompejo devenerunt. Victor autem Caeſar a plebe inauſpicato nutritus, atque in Reipublicae peſtem, extraordinariis imperiis, ad ſummam potentiam eductus, evertit omnino rempublicam, & plebem, cujus vindicem ſe praeferebat, ipſam oppreſſit ſimul, & Senatum, eoſque traduxit in ſatellitum, & ſuarum copiarum poteſtatem. Qui ſatellites cum Caeſarem amiſiſſent, conſpiratione ſua paternarum opum, & odiorum haeredem Auguſtum ad eamdem, ac majorem potentiam, extinctis Bru-

to,

Digitized by Google

to, & Caſſio liberatoribus orbis terrarum extulerunt. En brevi fatalem Romanae viciſſitudinis orbem e cauſis a nobis ſuperius expreſſis impulſum, atque circumactum. Quo vertente, Romanae nobis natae ſunt leges poſt conditas leges XII. tabularum latae, quas hoc tertio libro complectemur; utile arbitrantes ingenia ſtudioſorum ad generales imperiorum, & legumlationum adduxiſſe cauſas, antequam converterentur ad leges: quarum vis omnis atque poteſtas ex imperiorum, ac civilis regiminis, unde naſcuntur, vi, ac poteſtate cognoſcitur. Ea porro eſt Romanae Jurisprudentiae dignitas, atque majeſtas, ut nemo Romani Jurisconſulti nomen mereatur, niſi ubi e re fuerit publica, norit etiam agere legislatorem. Ad quod munus, & nos ſtudioſos noſtros, quantum tenuis facultas noſtra tulit, inſtituere curavimus. Quod haud difficulter philoſophorum haec a nobis expoſita ratio, & primaevae Romanorum leges cum ea contextae praeſtiterint: ſi ad contemplandarum ſimul, & gerendarum, atque ad divinarum, & civilium rerum artem, ingenium nanciſcentur idoneum.

Igitur more noſtro Caj, & Juſtiniani diviſionem amplectentes a legibus ad perſonas pertinentibus exordiemur. Perſonarum autem, aut liberi ſunt, aut ſervi, quorum conditio quemadmodum vetuſtis legibus conſtituta, immutatave fuerit, patebit ex legibus, & S. C. quae proferemus.

XVIII. De Lege Fusia Caninia.

Ac celeberrima eſt lex Fuſia Caninia, quae & Furia non paucis dicitur, ſubſtituta, poſt inventam ab Appio literam R, in veteribus nominibus R pro S; unde utrumque, & *labos* dicitur, & *labor*, *vapos*, & *vapor*. (a) Hanc autem legem Auguſti temporibus latam eſſe colligitur ex Suetonio, (b) qui etſi legislatoris nomen reticeat, Auguſti tamen ſollicitudinem de tuenda Romani nominis dignitate,

(a) Quintil. *lib.* 1. *cap.* 4.
(b) *in* Aug. *cap.* 40.

Digitized by Google

ac legis ejus ſententiam prodit. *(a)* Latores legis plerique ponunt Furium Camillum, & C. Caninium Coſſ. anno A. V. C. DCCLII, quo anno inter omnes non conſtat, an hi Conſules fuerint; reperio enim Cornelium Lentulum, & Lucium Calfurnium Piſonem. Furius autem Camillus anno DCCLIX. aliquorum ſententia Conſul fuit cum Nonio Quintiliano. Raevardus *(b)* in antiquo exemplari *Fuſſiam Caniniam* legi teſtatur; ex qua lectione adducitur, ut credat latam Q. Fufio Caleno, & P. Vatinio Coſſ. anno DCCVI; ac retractatam, & expenſam, atque amplificatam ſub Auguſto a Cajo Caninio Gallo, conjunctaque fuiſſe Fufii, & Caninii nomina, ut in aliis legibus obſervamus, quibus cum veteris auctoris, tum inſtauratoris nomina praefixa legimus. Quoquomodo ſe res habeat (quis enim ſi bona fide agere velit in tot vetuſtatis tenebris caligare ſe non fatebitur?) hanc diſputationem de ſervorum libertate Auguſti tempore aut inſtitutam eſſe conſtat, aut certe ſuſcitatam. Ea vero lex effuſam morientium in manumittendo facilitatem ad certum modum, & praeſcriptum numerum coërcebat; viventibus liberam facultatem permittebat. Hominum enim liberalitatem dum vivunt rei familiaris ratio, & egeſtatis periculum ſatis per ſe moderatur; morientes vero facile diſſipant ea, quorum uſum brevi ſunt amiſſuri. Illa vero parte lex occurrit, qua vergit hominum inconſulta facilitas. Unde intercedenti mulieri Vellejanum ſuccurrit, non donanti: liberius enim mulieres promittunt, quam donant. Praeterea Romani facile patrimonium ſuum in funeris ſumtus effundebant; quoque poſteris opulentiam oſtentarent, ſervos liberabant, ut pileati liberti funebrem pompam comitarentur. Unde, ne libertorum numero ſupramodum aucto, ſervili ſanguine

(a) Cujac. *paratit. C. de l. Fufia Canin. toll.*

(b) *conject. cap. 1. lib. 2.*

Urbs

Urbs pollueretur; inhibendam eſſe cenſuit Auguſtus manumittendi licentiam. Quominus aſſentior iis, qui negarunt lege Fuſia Caninia comprehendi fideicommiſſarias libertates; propterea quod haeredibus in ſervis dominii pars aliqua ſuperſit, nempe jura patronatus, quae danda fideicommiſſaria libertate, adhuc in haerede permanent. Huic enim conjecturae Papiniani *(a)* auctoritatem opponimus, apud quem lib. 22. quaeſt. teſtator ab haeredibus petit ut ex tribus, quos habebat, ſervis, unum & alterum manumittat; itaque in jubendo ſervat legis modum. Cur praeterea Paullus lib. ſingul. ad l. Furiam Caniniam, *(b)* negat ſervum, quem per legem (ſcilicet Caniniam) manumittere teſtator non poterat, quemque alteri, ut manumitteret, legaverat, poſse a legatario manumitti, quia in fraudem legis parendum voluntati non eſset, ideoque cenſet ſervi commodum ad legatarium pertinere? Unde ingenue pro ſua doctrina, & gravitate Cujacius errorem ſuum recognoſcit, & corrigit, *(c)* receditque a veteri ſententia. Negarat enim alibi fideicommiſſarias libertates lege Fuſia Caninia comprehendi: igitur non directas libertates tantum, ſed & fideicommiſſarias hunc ad modum lex Fuſia Caninia redigit, ut qui duos ſervos habet, manumittere poſſit ambos; ex tribus vero ſervis, non plures, quam unus, & alter manumittantur: *(d)* ſubductis autem duobus uſque ad decem pars dimidia, a X. usque ad XXX. pars tertia; a XXX. usque ad C. pars quarta; a C. uſque ad D. pars quinta, nempe C. ut non liceat hunc numerum excedere, etſi plures, quam D. ſervi poſſideantur. *(e)* Unde Vopiſcus in Tacito, *ſervos*, inquit, *manumiſit intra centum, ne Caniniam tranſiiſſe videretur*. *(f)* Conſtat autem Romanorum non paucos patrimonium om-

(a) *l. 22 ſi legatario ff. fideicom. libert.*

(b) *l. ſi quis eum 37. ff. condit. & demon.*

(c) *tit. C. de fideicom. libertat.*

(d) Paullus *ſent. lib. 4. tit.* 14. Vlpian. *frag. tit.* 1.

(e) *diſtincte* Cujac. *ad lib.* 4 Paul. *ſent. tit.* 14.

(f) *Vide* Cajum *in lib.* 2. *tit.* 2. *Inſtit.*

Digitized by Google

omne ſuum in ſervis habuiſſe conſtitutum. Pedanio enim quadringentos ſervos tribuit Tacitus. (*a*) Plinius vero Caecilio Iſidoro quatuor mille. Laurentius denique apud Athenaeum refert (*b*) viginti millia ſervorum fuiſse, qui Romae poſſederint. At ſi ultra modum danda libertate teſtator excurriſſet, tum ſcripturae ordo ſervabatur, ut qui primi ſcripti eſſent, ſi numerati legitimum modum conficerent, liberarentur; qui vero a juſto numero ſupereſſent, in ſervitute manerent. (*c*) Altero ejusdem legis capite continebatur, ut ne confuſe, & permiſte, veluti, *ſervos meos*, *ancillas meas libertos eſſe volo*, ſed nominatim, & diſtincte manumitterentur ſervi, veluti, *Stichus*, *Dama*, *liberi ſunto*. Quamobrem ſi legitimum quis numerum manumittendo exceſſiſſet, eorumque nomina in orbem, confuſoque ordine ſcripturae locaſſet, ac in ejus orbis area, ſive ſpatio ſcripſiſſet, *liberi ſunto*: neminem eorum placuit eſſe liberum, cum in circulo non pateret unde duceretur legitimus numerus, aut ubi tandem aliqua ex parte ductus inſiſteret, ut enim Ocellus Lucanus ait, *Circulus undique ſimilis*, *&* *aequalis*, *ideo ſine principio*, *&* *fine*. At ſi communibus notis teſtator uſus fuiſſet, veluti *coquus meus liber eſto*, cum unum haberet coquum; perinde eſt ac ſi nominatim manumiſiſſet. Officiorum enim, ut inquit Paullus, (*d*) & artium appellatio, nihil nominum de ſignificatione mutat; niſi cum plures ſunt ejusdem artificii. In numero autem ſervorum ineundo computabantur, & fugitivi, quorm poſſeſſio animo retinetur. Juſtinianus vero hac lege, veluti libertatis impedimento, ſublata, priſtinam manumittendi facultatem reſtituit, (*e*) eo tantum ejus legis capite probatò, quo ſervos nominatim manumittere jubemur.

(*a*) *annal.* 14. *cap.* 43. Plin. *l.* 37. *cap.* 10.
(*b*) *l.* 6. *n.* 137. Seneca *de tranquil. cap.* 8.
(*c*) Cajus *Inſtit. lib.* 2. *cap.* 2.
(*d*) *lib.* 4. *ſent. tit.* 14.
(*e*) C. *de l. Fuſ. Can. toll.* Cujac. *ibid. in parat.*

Digitized by Google

XIX.
De Lege AElia Sentia.

Sed alia manu miſſionibus impedimenta obtulit lex AElia Sentia pluribus ſane capitibus; lataque fuit Auguſti aevo, (*a*) nempe Sex. AElio, & C. Sentio Coſſ. A.V.C. DCCLVI, vel potius DCCLV. in quem annum horum conſulatum emendatior temporum ratio confert. Alia enim lex eſt ab ea, cujus Cicero meminit; in qua turpiter labitur Mynſigerius. Ex hac autem lege quo ab honeſtiſſima civitate averterentur maculae hominum flagitioſorum, pudendaeque famae, qui vel ob turpem fugam inuſti eſſent in fronte notis, a quibus ſtigmatiae, ac ſubverbuſti dicebantur, (*b*) vel aliquo in crimine deprehenſi eſſent, deinde torti, aut ad ferrum dati, aut objecti beſtiis, aut in publicam cuſtodiam ducti; conſtitutum fuit, ne hi manumiſſi commercium, aut connubium, aut teſtamenti factionem, aut ulla civitatis jura conſequerentur; juſſumque ut ad eam conditionem redigerentur, qua peregrini, qui abjectis armis ſe, ſuaque omnia vinctos dedidiſſent in ditionem populi Romani. Unde ſervi illi manumiſſi, ut conditionem, ita & nomen deditiorum conſequebantur, ſine ulla ſpe Romanae civitatis adipiſcendae. (*c*) Verum obſcurato ſenſim decore Urbis, lex etiam AElia Sentia languebat, ut reddito cunctis pari manumiſſionis jure Juſtinianus eam ſuſtulerit. (*d*) Alterum libertatis impedimentum excitavit lex AElia Sentia ex aetate cum ſervorum, tum dominorum: nam nec ſervus triginta annis minor vindicta manumitti, nec minor viginti annis dominus manumittere poterat; niſi adducta, probataque cauſa in Urbe apud conſilium quinque Senatorum, & quinque Equitum Romanorum: in provincia vero apud conſilium XX. Recuperatorum, ſive judicum, per quos debitum, & jus quiſque reciperet ſuum; eoſque judices cives Romanos eſſe oportebat.

(a) Dio *lib.* 55. *pag.* 557.

(b) Tertull. *de Pall. c.* 4.

(c) Ulp. *inſtit. t.* 1. *ubi* Got. Cujac. *parat. C. de dedit. libert. tollenda,*

(d) C. *de dedit. lib. tol.*

Digitized by Google

tebat. (*a*) Quod optima ratione fuit conſtitutum. Qui etenim manumittit, civem dat Reipublicae. Quod jus ſane maximum privatis eſt libertatis gratia tributum. Unde illud Lenonis apud Plautum: (*b*)

Sumne ego probus, ſum lepidus civis,
Qui Atticam hodie civitatem
Maxumam majorem feci, atque auxi civi foemina?

liberaverat enim mulierem.

Hinc ne lubrici plerumque conſilii adoleſcentibus liceret civem aliquando turpiſſimum dare Reip. lex reſtitit eorum conſilio parum firmo; (*c*) nam & noſtris temporibus in Urbe uſu venit, ut nobiliſſimus quisque adoleſcens a vaferrimis, & deterrimis famulorum dolis circumducatur, quibus aetas ea maxime patet; etenim rei parandae difficultatem nondum experta, praeceps ad liberalitatis officia fertur. Et quoniam libertatem non vitiorum; ſed virtutis praemium eſſe, majores noſtri voluerunt; ideo ne libidinoſis illecebris candor, & liberalitas aliena captaretur; juſtas, & honeſtas cauſas probari oportebat: (*d*) quoque omnis fraus amoveretur, irritae erant hac lege manumiſſiones eae, quas minor XX. (*e*) annis faceret per interpoſitam perſonam alterius, qui major eſſet annorum XX. Quod ex ſententia legis S. C. fuit evocatum, ut patet ex Alexandri reſcripto. (*ſ*) Plura enim S. C. legem hanc comitabantur, nempe; *Ut ſi quis apud unum Conſulem ediderit nomina manumittendorum, ut apud eumdem expediat manumiſſionem, peragatque ſolemnia, niſi Conſul ille, juſta cauſa, impediatur*; tum enim licebit alterum adire. (*g*) Eſt & illud, ne in fraudem civitatum manumiſſi ad libertatem venirent. (*h*) Atque ad hanc legem etiam ſpectabat S. C. aliud, ne capita-

lium

(a) Vlp. *tit. 1. inſtit. §. 12.*

(b) *in Perſ. act. 4. Sc. 3.*

(c) *l. 4. ff. ſervis export.*

(d) Vlp. *ad l. illud, ff. de manumiſ. vindict.*

(e) *l. 4. C. qui manumitti non poſ.* & Cujac. *ad eumdem tit.*

(f) *d. l. 4. C. qui manumit. non poſſunt.*

(g) *l. 1. ff. de offic. proconſ.*

(h) *l. in fraudem 11. ff. qui et a quib. manum. per l. AEl. ſent.*

lium criminum reis ſervos ſuos manumittere liceret. (*a*) Et illud, quo inter juſtas cauſas manumiſſionis habetur, ſi minor XX. annis ancillam ſuam matrimonii cauſa manumittere cupiat, & juret ducturum intra ſex menſes. (*b*) Juſtas autem cauſas Juſtinianus recenſuit hasce; ſi quis patrem, aut matrem, filium, filiamve, aut fratres, ſororesque naturales, aut paedagogum, aut nutricem, aut collactaneum, manumittat, aut ancillam; ſi eam, ut diximus, intra ſex menſes ducere ſit paratus; aut ſervum non minorem decem, & ſeptem annis, quem procuratorem ſibi conſtituat. Quas cauſas exigit Juſtinianus a min. XX. annis, ſi vindicta manumittat, non ſi teſtamento. Nam adoleſcenti annorum XVIII. liberam tribuit facultatem in teſtamento manumittendi. (*c*) Quod poſtea laxavit ad annum XIV. (*d*) Aliud legis AEliae Sentiae caput vetabat manumiſſiones, quae obligatos ſervos creditoribus eximerent; partemque detraherent pignorum, aut portionem patronis debitam imminuerent. Hinc revocavit, ac ipſo jure irritas fecit (*e*) manumiſſiones ab eo conſilio, fraudeque profectas, etiam ſi manumiſſiones a militari teſtamento deſcendant; (*f*) ſimiliter atque alienationes in fraudem creditorum factae per Paullianam reſcinduntur; (*g*) factae autem in fraudem patronorum a teſtato liberto, per Fabianam; (*h*) ab inteſtato vero, per Calviſianam actionem revocantur: (*i*) quamvis hae ab initio valeant; manumiſſiones vero lex AElia Sentia in ipſis initiis irritas reddat. Non eadem enim eſt in Praetore, quae in lege poteſtas. Porro per hanc legem iis etiam proſpicitur creditoribus, quibus ſub conditione debetur, (*k*) cum & is etiam creditor obligationem transferat in haeredem, (*l*) & poſſit in poſſeſſionem mitti bonorum debitoris: ideo recte Cujacius e veteri lectio-

(a) *l. qui poenae 8 ff. manumiſſ.*

(b) Cujac. *obſ. 4 cap. 31. lib. 3. tit. 11. C. l. ſi collactaneus in fin. ff. de manum. vindict. Inſt. lib. 1. tit. 6.*

(c) *Inſtit. lib. 1. tit. 6.*

(d) Novel. 119. *c. 2.*

(e) *l. ſi libertus ff. de jure patron.* Tacit. *annal. lib. 15. cap. 55.*

(f) *l. 8. §. 1. ff. qui, & a quib. l. in fraudem in princ. ff. de milit. teſtam.*

(g) §. *item ſi quis in fraud. credit. inſtit. de act.*

(h) *tit. ff. & C. qui manumitt. non poſ.*

(i) *vide* Cujac. *C. qui manumitt. non poſſunt.*

(k) *l. 8. ff. qui, & a quibus manumit.*

(l) Cujac. *lib. 3. ad Afric. lib. 3.*

Digitized by Google

ctione (*a*) negationem expunxit, ac pro *locum non habet*, reſtituit *locum habet*: cui emendationi favet Hermogenianus. (*b*) Verum ne dominus, qui ſolvendo non eſt, diſtractionis bonorum ignominiam poſt mortem ſubeat, permiſſum eſt ei hac lege uni ſervorum libertatem, & haereditatem teſtamento relinquere, ut is in ſeſe infamiam domini ſuſcipiat, ac non domini, ſed ſervi nomine bona diſtrahantur: ſimiliter atque ne Senatorium nomen infamia polluatur, ex S. C. curator conſtituitur diſtrahendis bonis Senatorum, quibus actiones creditorum immineant. (*c*) Verum etſi ſimpliciter haeres ſervus ſit inſtitutus absque libertate, nihilominus tamen eſſe liberum Juſtinianus voluit; (*d*) cum haeredis nomen nequeat niſi in liberum hominem cadere. Item Adriani temporibus proditum eſt S.C. (*e*) ad hanc l. ut pluribus liberatis ab eo, qui ſolvendo non erat, & per fideicommiſſum inſtitutis ſervis, qui priori loco ſcriptus eſſet, libertatem, & haereditatem aſſequeretur; niſi prior nominatus majoris ſit precii, ex quo poſſit creditoribus ſatisfieri; alter autem ſit minoris, nec ex eo poſſint creditores debitam ſibi pecuniam redigere: tum enim ſequenti loco ſcriptus perveniet ad libertatem. (*f*) Si tamen ſervus ſit inſtitutus, ſubſtitutus vero liber homo, rejecta inſtitutione ſervi, in libero ſubſtituto conſiſtet haereditas. Servi enim inſtitutio tum demum valet, cum deeſt homo liber, a quo haeredis nomen ſuſtineatur. (*g*) Directas autem libertates tantum coërcet lex AElia Sentia: nam fideicommiſſarias moderatur jus ante receptum, quo vetatur fideicommiſſum praeſtari, niſi deducto aere alieno. (*h*) Cautum praeterea eſt hac lege, ut ſi patronus libertum inopem alere neglexerit, ipſe liberique ejus excidant non ſolum juribus, quae manumittendo ſibi retinuit; verum

(a) *l. 8. ff. qui, & a quib.*

(b) *l. 27. eod tit. & lib.* Baſilic.

(c) *l. 5. & 9. ff. Curat. furioſ.*

(d) *Inſtit. lib. 2. tit. 6. §. 2.*

(e) *l. 83. ff. de haered. inſtit.*

(f) *l. ſi quis habens 24. ff. qui, & a quib. manumitt.*

(g) *l. 57. ff. de haered. inſtit.*

(h) Cujac. *ad tit. 11. C. lib. 7.*

Digitized by Google

rum etiam haereditate liberti, ac bonorum poſſeſſione; niſi vel haeres ſit ipſe dominus inſtitutus, vel bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas petat. *(a)* Et contra ex eadem lege actio prodita eſt adverſus ingratos libertos. Optimo ſane conſilio, ne qui contemneret libertatis auctorem, turpi vita, foedisque, quorum indicium praebuit, morbis civitatem labefactaret. Hac apud Athenienſes formula ingratus libertus in ſervitutem retrahebatur: *Superſedeo te habere civem, tanti muneris impium aeſtimatorem; nec adduci poſſum, ut credam urbi utilem, quem domi ſceleſtum cerno: abi igitur, & eſto ſervus, quoniam liber eſſe neſciviſti:* *(b)* apud Romanos vero damnabatur in latomias, ſive lapicidinas. Quamquam enim in l. 30. ff. qui, & a quibus legitur ut in *ſervitutem revocentur*, & apud Donatum invenitur libertos in ſervitutem revocari; tamen in ea lege gloſſema eſt, quod irrepſit ex conſtitutionibus. Siquidem poſterioribus temporibus, ad quae forſan & Donatus reſpexit, non ex l. AElia Sentia, ſed ex reſcripto Principum, patroni extra ordinem libertos in ſervitutem revocabant. *(c)* Haec autem actio ex l. AElia Sentia deſcendens, competit dominis, vel ejus filiis, haeredibus etiam, ſi ſe abſtinuerint haereditate; non autem haeredibus haeredum, *(d)* vel filiis exhaeredatis, deinde per alium haeredem, vel per ſervum ad haereditatem paternam admiſſis. Et recte Cujacius in l. *cum patronus*, conjungit actionem ingrati, cum jure operum exigendorum. *(e)* Ne vero in libero homine nota haereret ſervitutis, eadem l. AElia Sentia, dominus, qui a liberto mercedem operarum ſtipulabatur, ab omni jure, quod ſibi ex manumiſſione ſupererat excidebat. *(f)* Secus vero erat, ſi a ſponte praeſtantibus libertis dominus acciperet, aut operarum mercedem exigeret: potius

(a) *l. 33. ff. de bon. liber. l. 6. ff. liber. agnoſc.*

(b) Valer. Max. *apud* Cujac. *ad l. commun.* 24. *ff. bon. libert. ſive ad l:b. 65. ff. Salvii. Jul.*

(c) Cujac. *ad l. commun.* 24. *ff. oper. liber. & obſ.* 21. *cap. 6. l. 7. ff. ad S. C. Syllanian. l. 1. C. de libert. & eor. liber.*

(d) *l. ſciendum* 70. *ff V. S. l. ſi operarum ff. oper. libert. & l. cum patron. §. cum libert. eod.*

(e) *d. l. cum patronus.* Cuj. *in ff. ad l. ſciendum* 30. *ff. V. S. quae conjuncta eſt cum l.* 65. 68. 69. *& l. penult. C. de libert. & eorum liber.* Cujac. *obſ.* 27. *cap.* 14.

(f) *l. ult. ff. qui, & a quib. l. 5. ſi quis a libertis ff. de agnoſc. liber. l. 25. ff. oper. libert.*

Digitized by Google

tius enim a conductore operarum liberti capere videretur, quam ab ipſo liberto: niſi ea conditione ſit patronus, ut pecunia non indigeat, & ſatis operibus ipſius liberti juvetur; ne quod accepti beneficii proemio libertus ex legibus praeſtare tenetur, ad explendam domini avaritiam deflectatur. (*a*) Cum autem nihil tam reip. conducat, quam liberorum procreatio; ideo hac lege jus patronatus adimebatur ei, qui ſtipulatione, vel jurejurando libertum, libertamve obſtrinxiſſet ne nuberet, neve liberos tolleret: (*b*) niſi non perpetuam viduitatem patronus, ſed magis curam ſuſceptorum jam liberorum injunxiſſe videatur. (*c*) Verum ſi jurejurando patronus adegerit, ne uxorem ducat, libertum, qui ſuſcipiendorum liberorum ſpe deſtituatur, veluti caſtratum, certe in legem non incidet: neque ſi libertam patronus adegerit, ut ſibi patrono nubat, dummodo ex animo matrimonium expetat. (*d*) Erat, & aliud hujus legis caput a Juſtiniano commemoratum in novellis, quo donatione facta inter virum, & uxorem; & viro mortuo antequam rem donatam traderet; vetabatur mulier eam vindicare; ſed ſi mariti haeredes eam rem a muliere peterent, mulieri, ſi non poſſideret, tantum exceptionem contra petitores opponere permittebatur. (*e*)

(a) *l. 25. ff. oper. liber. ubi* Cujac. ad Julian. *lib. 65. ff. l. penult. & ult. ff. qui, & a quib.* Cuj. *l. communi. 24. ff. oper. liber. & ad l. 6. ff. jur. patron. & ad l. 24. ff. oper. libert.*

(b) *l. 6. ff. jure patron. l. penult. & ult. ff. qui, & a quib. l. communi. 24. ff. bon. libert.*

(c) *l. penult. ff. qui, & a quib.*

(d) *l. 6. ff. jur. patron.*

(e) Hotthom. *hac leg. in ſerie leg. Rom.*

XX. De Lege Julia Manumiſsionis.

Manumiſſionis quoque legem Auguſtus condidit amplificandis juribus majeſtatis. Noluit enim principem libertatem dantem teneri legibus manumiſſionis; ſed ſine ulla ſolennitate, ſive vindicta, ſoloque nutu perducere poſſe ſervos ad libertatem voluit: quae lex Julia dicta eſt de manumiſſionibus, eamque Auguſto tribuit Paullus. (*f*)

(f) *l. apud eum ff. de manumiſ.* §. 1.

XXI. De Lege Peteronia de Servis.

Favit quoque manumiſſionibus lex Junia Petronia, qua conſtitutum eſt, ut diſcrepantes pares Judicum ſententiae, ſervo libertatem pariant;

Digitized by Google

(*a*) ſententia enim ſemper eſt praeferenda clementior. Alia quoque lege, ſive, ut ego ſuſpicor, alio ejusdem legis Petroniae capite ſubventum eſt ſervis, ne arbitrio domini ad beſtias depugnandas tradantur, ſed a judice, cauſa apud eum probata. (*b*) Auctores Petroniae legis Hottomannus facit Cajum Junium Caeſonium Paetum, & Petronium Turpillianum Coſſ. an. 813. A.V.C.

(a) *l.* 24. *ff. manumiſ.* Paul. *lib.* 4. *ſent.* 12. §. 5.

(b) *l. circumcidere* 11. *ff. ad l. Corn. de Sic.*

XXII.
DE LEGE JUNIA NORBANA, ET S.C. LARGIANO.

Auguſti ſtudium emendandae civitatis, ac ſervilium ſordium eluendarum, viguit etiam in Tiberio, cujus quinto imperii anno A.V.C. DCCLXXI. lata eſt lex Junia Norbana a M. Junio Sylano, L. Norbano Balbo Coſſ. Eaque medium quemdam gradum inter libertatem, & ſervitutem interjecit, iisque paravit, qui neque vindicta, neque cenſu, neque teſtamento, ſed per epiſtolam, aut inter amicos, aut adhibitione ad convivium manumitterentur. Siquidem, qui aliquem ſua menſa participaſſet, is propria quodammodo illum dignitate impertire videbatur, ut ſignificat Agamemnon, dum Idomenaeum ad pugnam apud Homerum adhortatur. (*c*) Verum ita demum adhibitione convivii, ſervus libertatem aſſequebatur, ſi eo conſilio ad menſam a domino vocatus appareret. (*d*) Et quoniam in conviviis, aut congratulationibus, atque hilari conſuetudine amicorum homines animo ſoluto ſunt, & remiſſo, conſilioque languentiori; propterea lex minus hujusmodi manumiſſionibus tribuit. Et cum procul ſumus, nec ſervi utilitatem praeſentem habemus, facilius manumittimus: ideo libertas data per epiſtolam, minor eſt libertate data ſolenniter: Igitur his rationibus manumiſſos lex exaequavit iis, qui nomina dabant latinis coloniis deducendis, (*e*) in quibus eſſe impune licebat etiam interdictis aqua, & igni; tum autem hi, cum illi, qui ſponte nomina dabant, in easque colonias confluebant latini

(c) Iliad. Δ.

(d) *vide* Loon. *Eleus. c.* 4. *lib.* 2.

(e) *de quibus* Cicero *pro Caecin.* & *in orat. pro dom.*

facti Romanam civitatem amittebant, ut neque connubii, neque teſtamenti, neque nexus mancipiique, neque patriae poteſtatis jus retinerent, ac dicebantur Latini colonarii. Cum autem lege, ut Cicero teſtatur, (a) Julia, fortaſſe lata a S. Julio Caeſare, qui primo anno Italici belli, Conſul cum L. Martio Philippo fuit, latinis omnibus civitas data fuerit; conditio veterum latinorum tranſiit ad hoſce libertos, (b) qui cum viverent liberi, tamen mortui ſervilem in ſtatum relabebantur; niſi ad plenam libertatem teſtamento, aut cenſu, aut vindicta perveniſſent. Si vero in hac media libertate manſiſſent, eorum bona dominus occupabat jure peculii: cum ipſe, tum liberi ejus, qui exhaeredati non fuiſſent. Nam haeredes inſtituti vel ſoli, vel cum extraneis in horum libertorum bonis praeferebantur ceteris ex S. C. Largiano. (c) Erant & aliae rationes latinae libertatis adipiſcendae: quae nunc ex Juſtiniani conſtitutione ad veram, plenamque libertatem perducunt. Itaque ſervus infirma valetudine, quem dominus expoſuit, habuitque pro derelicto, ubi convaleſceret ex edicto Claudii latinam libertatem aſſequebatur. (d) Item & qui defuncti, haeredisve voluntate, ut pompam augerent, funus pileati praecederent, aut lectum circumſiſterent, aut ventum cadaveri facerent; quod officium Achilles Patroclo praeſtabat; vel quibus ex teſtamento latina libertas obveniebat, quique pendente conditione libertatis teſtamento datae ab haerede vindicta manumittebantur; vel quos dominus, accepto ea cauſa precio, manumittere abnueret; vel ancilla, quae fuiſſet in matrimonium libero homini a domino collocata; vel is, quem dominus inter acta judicii filium appellaſſet, cuive dominus inſtrumentum emtionis, & ſervitutis reddidiſſet. Qui omnes ad latinam tantum libertatem vocabantur; nunc ſubla-

ta

(a) *in orat. pro Balbo.*

(b) *hac de re fragmentum extat veteris S.C. apud* Petrum Pithoeum.

(c) *l. unica C. de lat. libert. toll.*

(d) *l. 2. ff. qui ſine manumiſſ. ad libert. perven.*

ta ex Juſtiniani conſtitutione non modo latina libertate, ſed diſcrimine omni libertos inter, & ingenuos, omnes aeque ad plenam, & integram libertatem perveniunt. (*a*) Cum ante Juſtinianum latini liberti, tum demum Romanam civitatem aſſequerentur, cum reſcripto principis jus Quiritium impetraſſent, (*b*) vel cauſa liberorum. Etenim refert Ulpianus (*c*) lege Junia Norbana cautum fuiſſe, ut ſi latinus libertus civem Romanam, vel latinam duxiſſet uxorem, interpoſita ſolenni formula, (*d*) quod liberum quaerendorum cauſa uxorem duceret, ex eoque conjugio prolem ſuſcepiſſet, filio anniculo facto, & cauſa, vel apud Praetorem, vel apud Praeſidem provinciae probata, parentes ſimul, ac liberi cives Romani fierent: ſiquidem uxor Latina fuiſſet; (*e*) nam ſi eſſet civis Romana, filius naſceretur civis Romanus ex reſcripto Adriani. At quomodo potuit uxor eſſe civis Romana, ſi nullum latinis cum civibus Romanis erat jus connubii? Nimirum id impetratum fuerat a principe: nam tit. ſeq. ſcribit Ulpianus (*f*) connubium habere peregrinos & latinos cum civibus Romanis, ſi fuiſſet conceſſum, ut intelligas conſueviſſe concedi. Ceterum ſi civis Romanus latinam duxiſſet ſine venia, partus latinus ederetur. Etenim connubio interveniente liberi patrem ſequuntur; nullo autem interveniente connubio, liberi conditioni matris accedunt.

(a) C. *lat. lib. toll. novell.* 78. *cap.* 1.
(b) Ulp. *Inſtit. tit. de lat.*
(c) *ibidem.*
(d) Gothof. *ad l.* 220. *ff. V. S.* Tacit. *lib.* 2. Aug. 3. *contra* Julian.
(e) Ulpian. *tit. de lat.* §. 3.
(f) *tit.* 5. §. 4. & 9.

XXIII. DE LEGE MENSIA.

Quod aliqua ex parte immutatum fuit lege Menſia, (*g*) quae natum ex alterutro conjuge peregrino, juſſit ſequi deterioris parentis conditionem. Plenam quoque libertatem aſſequebatur libertus latinus, qui annis XXX. major iterum manumitteretur. Ejusdem autem liberis a prima manumiſſione, dum libertus pater eorum eſſet minor, jus Quiritium quaerebatur ex l. Junia; poſt eam autem aeta-

(g) *de qua* Ulpian. *tit.* 5. §. 8. Briſ. *de jure connubii p.* 104.

Digitized by Google

tem, qui latinitatem adipiſcitur, liberis jus Quiritium conſequitur ex S. C., quod Cujacius obſervavit. (a) Praeterea Claudius rei navali ſtudens, ejus amplificandae gratia, civitatem Romanam praemio ei liberto latino conceſſit, qui decem mille modiorum navem conſtruxiſſet, & ſex annos frumentum transportaſſet. Hinc Suetonius ingentia praemia ſcribit a Claudio propoſita fuiſſe iis, qui navem fabricarent, ut Latinis jus Quiritium, & mulieribus, qui navem adornaſſent, conceſſerit jus quatuor liberorum. (b)

(a) *ad tit.* 3. Ulpian.

(b) Sueton. in Claud. *cap.* 18. Gothof. ad Ulpian. *tit.* 3. *n.* 12.

XXIV. De Lege Viſellia.

Latinus pariter conſequebatur jus Quiritium militia, ex lege Viſellia, (c) de qua commodum hic agendum occurrit. Aliquibus in codicibus legitur Miſcellia, vel Miſcella, vel Viſcellia, vel Viſillia, non recte: cum Viſelliorum familiam jam notam habeamus ex Cicerone in Bruto, ex qua fuit C. Viſellius Varro Ciceronis conſobrinus. (d) Lata igitur fuit lex haec anno A.V.C. DCCLXXVI. L. Viſellio Varrone, Sext. Cornelio Coſſ. ſub Tiberio. Inter capita hujus legis, quae perierunt, illud extabat, quo latinis libertis civitas Romana dabatur, ſi ſex annos militaſſent inter vigiles, quorum ſeptem cohortes Auguſtus praefecit regionibus urbis, binasque regiones ſingulis cohortibus cuſtodiendas mandavit. (e) Senatusconſulto deinde ad hanc legem facto, contractum fuit legis ſpatium, juſſumque ut triennium ad libertatem integram adipiſcendam ſatis eſſet. (f) Aliud erat legis Viſelliae caput, quo libertina conditio a civium, & ingenuorum honoribus arcebatur, niſi liberti jus aureorum annulorum, quod divitioribus plerumque concedebatur, vel reſtitutionem natalium a principe impetraſſent. Itaque libertus ad eam conditionem evehebatur, qua erant, qui naſcerentur ingenui. Etenim ſervi annulos geſtare prohibebantur, & liber-

tus

(c) C. *ad l. Viſel.* l. 1. C. *quando civil. act. crim. praejud.*

(d) Hottoman. *l. Viſellia.*

(e) *l.* 3. *ff. de offic. praef. vig.* Cujac. *ad* Ulp. *tit.* 3.

(f) Ulpian. *tit.* 3. *in fine.*

Digitized by Google

tus aureo annulo ex indulgentia principis utebatur; quod jus adeptus habebatur ingenuus : nec quidquam patrono debebat, praeter reverentiam, quam etiam liberi parentibus exhibere tenentur; *(a)* moriens autem ad libertinam conditionem redibat, ac integra patronatus jura reviviſcebant. Hinc Ulpianus hunc hominem vivere ait, ut ingenuum, mori ut libertum : etenim patronus bonorum poſſeſſionem contra tabulas recte petebat. *(b)* At ſi non modo jus aureorum annulorum, quod etiam foeminis concedebatur, *(c)* libertus impetraſſet, ſed aureo etiam annulo rite, ac ſolenniter a principe donatus fuiſſet; locus etiam in equeſtri ordine donatus eidem putabatur: *(d)* unde ne umbra quidem juris patronatus ſupererat, ac jura omnia manumiſſionis extinguebantur : ut hinc appareat, quid interſit jus habere aureorum annulorum, quae erat imago libertatis, *(e)* & aureo annulo donari, quae nota erat equeſtris ordinis. *(f)* Idque miror Cujacium antiquitatis poſt extinctam Remp. peritiſſimum promiſcue accepiſſe. *(g)* Peribant etiam patronatus jura reſtitutione natalium, ut ne actione quidem ingrati deinceps libertus teneretur: *(h)* ideo niſi conſentiente patrono, nemo natalibus reddebatur. Verum Juſtinianus novel. 78. ſublata l. Junia Norbana, & l. Viſellia, libertos per omnia ingenuis exaequavit, remiſitque onus impetrandae reſtitutionis natalium, & juris aureorum annulorum; ac in ſolam manumiſſionem haec omnia jura congeſſit. Atque hae leges pertinent ad directas libertates; nunc ad S. C. progrediemur, quae fideicommiſſarias complectuntur. Teſtamento enim, praeter directas, fideicommiſſariae quoque libertates relinquebantur verbis precariis *Peto*, *Rogo*, *Volo*, *Mando*, *Fideicommitto*; *(i)* minime vero per verbum *commendo*, quod animi deſiderium potius praefert, quam

(a) *l.* 10. *ſſ.* 3. *ff. de in jus voc.*

(b) *l.* 3. *ff. bon. libert. l.* 4. *ff. jur. aur. ann.* Hottom.

(c) *l.* 4. *ff. jur. aur. annul.*

(d) Plutarch. *in Galba.* Dio *lib.* 48.

(e) *l. unic.* C. *ad l. Viſell.*

(f) Briſ. & Hottom. *in Lexic.*

(g) *ad tit.* C. *de jur. aureor. annul.*

(h) Cujac. *ad* C. *de jur. aur. annul. l. penul. ff. de bon. libert. l.* 10. §. *ſed*, & *jus ff. in jus voc.*

(i) §. *ult. Inſtit. de ſing. reb. per fideicom. relic.* Cujac. *lib.* 18. *obſ.* 5. & 20.

prae-

praeceptum, niſi adjectum fuerit, *ne cui alii ſerviat*: quod & ſine commendatione manumiſſionis onus imponit haeredi. (*a*) Et quoniam directae libertates ipſo jure competunt; fideicommiſſariae vero praeſtandae ſunt ab haerede, vel a fideicommiſſario, vel a legatario, ut qui ab iis libertatem petere negligat, maneat in ſervitute cum liberis; (*b*) ideo ne fraude, culpa, vel abſentia haeredum, vel legatariorum injiceretur mora libertatibus, varia prodita ſunt S. C. quorum vi quod accipiendum erat ab homine, praeſtabatur a jure.

(a) *l.* 12. *ff. fideicomm. libert.*

(b) *l.* 4. C. *fideicomm. libert.*

XXV. DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTAT. ET S. C. DASUMIANO.

Igitur S. C. Daſumiano cautum eſt, (*c*) ut ex quacumque cauſa abeſſent ii, qui fideicommiſſam libertatem debent, ſervi expectare non cogerentur, ſed perinde haberentur, ac ſi, ut oportet, ex cauſa fideicommiſſi manumiſſi fuiſſent. Quod S. C. ad fictam abſentiam utilitatis cauſa porrectum fuit. Nam ſi teſtator tutores liberis ſuis dediſſet ſervos, quos manumitti juſſerat, quoniam nec ſervi tutores eſſe poſſunt, antequam manumittantur; nec filii, a quibus libertas relicta eſt, per aetatem manumittere queant, ſi ſint impuberes; ideo Paullus abſentium vice haberi tradit filios; ut S. C. Daſumiano includantur, ac a S. C. accipiant libertatem, quam ab impuberibus conſequi nequeant; ut liberi jam facti, tutelam puerorum capeſſant. (*d*) Quamvis autem, abſente domino, ſine illius facto, ſervus manumitteretur, integra tamen ei patronatus jura relinquebantur. (*e*)

(c) Paul. *ſent.* 4. *tit.* 13. *l. neq.* 36. *l. non tantum.* §. 4. *ff. de fideicommiſſ. libert. tit.* C. *eod.*

(d) Paull. *ſent.* 4. *tit.* 13.

(e) Cujac. *ad tit.* C. *de fideicomm. libert.*

XXVI. DE S. C. RUBRIANO.

Verum Trajani temporibus A. V. C. DCCCLIV. Rubrio Gallo, & Coelio Hiſpone Coſſ. ſuffectis coërcendis fraudibus haeredum, aut aliorum, qui rogati ſunt manumittere, ne ad manumittendum evocati a Praetore laterent, aut dolo abeſſent, calliddoque conſilio protraherent, aliave arte qua ſpem libertatis eluderent, factum eſt S. Conſ. a Rubrio

Conſ.

Digitized by Google

Conſ. Rubrianum appellatum, *(a)* ex quo ſi qui erant rogati a teſtatore manumittere, evocati a Praetore adeſſe noluiſſent; ſervi, pro quibus Praetor pronunciaſſet, perinde libertatem adipiſcebantur, ac ſi directo manumiſſi fuiſſent; adeo ut partus ex ſerva illa, cui ſideicommiſſaria libertas relicta eſſet, liber naſceretur. Et haeredi eripiebatur libertus, & fiebat orcinus; quia haeres, quantum in ſe fuit, omnem ſpem libertatis praecidit: unde nec ei jus patronatus relinquitur, neque ejusdem impuberis liberti tutela; ſed ad familiam teſtatoris ea defertur, *(b)* niſi vel pupillus haeres fuiſſet rogatus, tutor autem adeſſe noluiſſet; (iniquum eſt enim obeſſe pupillo tutoris fraudem, *(c)*). vel haeres major quidem ſit, ſed abſit cauſa rei familiaris, aut religionis, aut ſervitutis apud hoſtes, aut aliqua calamitate, aliave juſta cauſa detineatur; *(d)* quae cauſae comprehenduntur Daſumiano S.C. quo nec libertas impeditur, nec libertus eripitur fraude carentibus. *(e)* Item retinebat jus patronatus haeres, qui evocatus adeſſe neglexerat, non teſtatoris ſervum, ſed proprium rogatus eſſet manumittere: quamvis enim pronunciatione Praetoris, ſervus libertatem obtineret; tamen veluti a fideicommiſſario libertatem accepiſſet, ejusdem permanebat libertus, cujus fuerat, & ſervus. *(f)*

(a) *l. cum vero 26. §. ſubventum 7. ff. fideicom. libert.*

(b) *l. 3. § plane ff. de legit. tut.*

(c) *l. neque 36. ff. de fideicom. libert.*

(d) *l. neque. ff. fideicom. libert.*

(e) *ibid. ubi ſupra.* Cujac. *ad tit. C. de fideicom. lib.*

(f) *l. non tantum 51. § ſed ſi, & l. 28. § 4. ff. de fideicom. lib.*

XXVII. DE S.C. JUNCIANO.

Quod cautum fuit S.C. Junciano, vel AEmiliano, ab AEmilio Juncio, & Julio Severo Coſſ. *(g)* de quo & infra. Alioque S.C. cujus nullum nomen ſupereſt, Adriani temporibus cautum eſt, ut ſi antequam Praetor pronunciaſſet, fideicommiſſarius ſine ſucceſſore deceſſiſſet, non impediatur libertas, ſed illius ſit libertus orcinus, cujus ſervus antea fuit. *(h)* Et generaliter S.C. vetitum eſt libertates intercidere, ſi quis ſine haerede, vel alio ſucceſſore deceſſerit, qui fideicommiſſam libertatem prae-

(g) *l. ſi cum ſervum 28. §. 4. ff. de fideicom. libert.* Cujac. C. *eod. & ad lib.* 58. Paull. *ad edict. ſive l. 5. ff. de fideicom. lib.*

(h) *l. 5. ff. eodem.*

praeſtare debebat ; vel ſi ſuus haeres ſe abſtinuerit. (a)

(a) *l. cum quaſi §. ſed etſi quis 9. ff. fideicom. lib.*

XXVIII. De S.C. Articulejano.

In provinciis vero ea cognitio erat Praeſidum eorum , quorum jurisdictioni ſuberat teſtator , & ſervus: qua de re ſub Trajano prodiit S. C. Articulejanum , ipſo Trajano , & Articulejo Paeto Coſſ. quo continebatur , ut in provinciis Praeſides provinciae cognoſcerent , licet haeres ſit alterius provinciae. (*b*) Item S. C. Junciano non modo de ſervo haeredis proprio , ſed de quovis alio , qui nec haeredis eſſet ſervus , nec teſtatoris , cautum erat, ut ſi Praetor pronunciaſſet , *in ea cauſa eſſe ſervum, ut ſi adeſſet haeres , cogendus eſſet illum manumittere ; perinde eſſet , ac ſi ſervus fuiſſet ex fideicommiſſo manumiſſus* , ex quo intelligitur , quod ſupra innuimus , ſervum hunc ex S. C. liberatum , haeredis libertum permanſurum ; quia enim lex praeſtitit factum haeredis , videtur tamquam ex fideicommiſſo ipſe haeres liberaſſe. (*c*) Ceterum non video cur hoc caput aliqui ſubjecerint AEmiliano S. C. & AEmilianum a Junciano diſcreverint , atque haec nomina , quae unius hominis ſunt , ad duos diſtraxerint ; cum omnia haec ab uno AEmilio Juncio profluxerint.

(b) *l. non tantum 51. ff. de fideicom. libert.*

(c) *l. 28. §. ſi quis ff. de fideicom. libert.*

XXIX. De S.C. Vitrasiano.

At cum aliquando contingeret, ut teſtator libertatem ex fideicommiſſo relinqueret pluribus haeredibus inſtitutis, inter quos aliquis erat infans , qui manumittere non juberetur ; abſurdum videbatur, ut quod is fari non poſſet, atque aliis haeredibus vendere partem ſuam, impediretur (*d*) libertas, quae ab aliis praeſtari poterat , tantum ab infante non poterat. (*e*) Idcirco Sulpitio Galba , Vitraſio Pollione Coſſ. Senatus juſſit , ut perinde eſſet , ac ſi infans partem dominii ſuam vendidiſſet. Ideo cohaeredes , liberato jam ſervo , precii nomine infanti tenebantur , ac ſi ex cauſa judicati cum iis ageretur.

(d) *l. cum quaſi 30. §. ſi plures ff. de fideicom. lib.*

(e) Hottoman. *de S.C.*

Ita-

Itaque quod natura negaret, lex praeſtabat: lex enim pro infante loquebatur, ac partem dominii cohaeredibus vendebat.

XXX. De S.C. Noniano.

Et haec quidem S.C. pertinent ad eos ſervos, qui aliena beneficentia redeunt ad naturalem libertatem. Sed non raro ſervus ad libertatem, libertus ad ingenuitatem in judicio proclamabat, ut ex ſententia judicis in meliorem ſtatum ſe revocaret: dominus autem, cujus intererat, ſervum, aut libertum, in ſervili, aut libertina conditione permanere, propter benevolentiam erga ſervum, erat indulgentior, & contendebat quidem in judicio, ſed leniter, ac remiſſe, ut ſcilicet a ſervo, qui cum de compacto agebat, ac luſorie confligebat, in judicio ſuperaretur. Qua arte peſſimi quique ſervorum ignavia, & imbecillitate dominorum civitatem Romanam aſſequebantur; nominis autem Romani dignitas peſſimorum civium turpitudine polluebatur. Ideo Domitiani temporibus has fraudes Senatus reſecuit; obſcurum, quo anno, quibusque Coſſ. Siquidem hoc S.C. alicubi Juniani nomen praefert, & adſcribitur Domitiano Caeſari, & Appio Junio Sabino Coſſ. an. A.V.C. DCCCXXXVI. alicubi vero Numianum appellatur, ut in tit. Codicis de colluſione detegenda. Quam lectionem Cujacius in parat. (*a*) emendavit ex Baſilicis, ubi legitur: τὸ τῶν νιννίων δόγματι ἐγγεγράφως ὁρισθέντα: & repoſuit *Ninnianum* a Ninnia gente, de qua fuit Trib. pleb. ille, qui interceſſione ſua reſtitit Clodio, iniquas rogationes in M. Tullium ferenti. (*b*) Poſſumus ex Haloandro levi mutatione legere Nonianum, (*c*) illudque referre ad T. Nonium Aſpretam, & M. Arricinum Clementem Coſſ. ſub Domitiano anno V. DCCCXLVI. Hoc autem S.C. is, qui liber, vel ingenuus in judicio pronunciatus fuit colludente domino in judicio cum ſervo; delatio-

(a) *tit.* C. *de colluſ. deteg.*

(b) Dio *lib.* 38. Cic. *epiſt.* 23. *lib.* 3. *ad Atticum.*

(c) Gothof. *ad l.* 1. C. *de colluſ. detegen.*

Digitized by Google

nis praemio ſervus vel libertus ſiebat delatoris, qui abditam fraudem prodiderat: exemplo graſſatoris, qui principis liberalitate ſervus illius ſit, a quo captus fuit, & vinctus. (*a*) Eam vero fraudem deferre ac detegere licebat omnibus quamvis extraneis (*b*) ex oratione Marci. Et quoniam qui captat injuſta, merito ſibi reditum intercludit ad juſta; ideo libertus, qui ſe in ingenuitatem petiiſſet, deinde reſciſſa ſententia ingenuitatis ad libertinam conditionem rediiſſet, non recuperabat amiſſum jus aureorum annulorum, quod poſt manumiſſionem impetrarat. (*c*) Porro ſi ſervum plures dominorum ſibi vindicent, dicentes eſſe communem, S. C. decretum eſt, ut ad eumdem judicem eatur, ne cauſa ſententiarum varietate laceretur. (*d*) Haec autem actio poſt quinquennium continuum perimebatur. Nec enim licet, niſi intra quinquennium, ſententiam ſtatus retractari, (*e*) ac vivente tantum eo, cujus de ſtatu agitur: nam mortuo eo, qui fuerat ingenuus pronunciatus, deinde in ſtatus controverſiam vocatus, inſtitutum judicium ſtatim diſſolvitur; idque conſtitutum fuit S.C. quod Marci orationem excepit. (*f*) Nefas enim viſum eſt retractatione ſententiae, atque quaeſtione πεθηγμένως mota laedere manes, & turbare cineres defunctorum. Quamobrem tum poteſt de ſtatu defunctorum (*g*) quaeri poſt mortem, ſi quaeſtio ad augendam defuncti conditionem inſtituatur; veluti ſi qui libertinus fuerat pronunciatus, petatur ut ingenuus, priori ſententia retractata, declaretur; vel ſi quaeſtio ea praecipua non ſit, ſed ad aliud judicium dirigatur, veluti ſi in judicio ſucceſſionis de ſtatu defuncti quaerendum occurrat: ut quaeſtio ad illius ſtatum evertendum minime tendat, dum ne tamen quinquennium exceſſerit; nam poſt quinquennium ne incidens quidem quaeſtio de

ſtatu

(a) *l.* 2. *C. quibus ad liber. proclam. liceb. ubi* Cujac. *in enarrat.* C. *l.* 1. *ff. colluſ. deteg.*
(b) *l.* 2. *§.* 4. *ff. de colluſ. deteg.*

(c) *l.* 2. *ff. jur. aur. annul. ubi* Cujac.

(d) *l. cognitio* 8. *§. ſi pluref.* 1. *ff. liber. cauſ.*
(e) *l.* 2. *ff. de colluſ. deteg.*

(f) *l.* 1. *§. ſed interdum ff. ne de ſtat. defunct.* Cujac. *ad l.* 2. *ff. jur. aur. annul. ſive* 15. *reſp.* Papin.
(g) *l. principaliter* 13 *C. de liber. cauſ* Cujac. *d. l.* 2. *ff. jur. aur. annul.*

Digitized by Google

ſtatu defuncti tractari poteſt, quod omnium primum edixiſſe Nervam, Calliſtratus tradit. (*a*) Idque Marci Antonini temporibus S.C. comprehenſum fuiſſe colligitur ex Capitolino, ac ex libris juris. (*b*) Quod etiam Tito Veſpaſiano, Suetonio teſte, tribuitur. Poterat autem libertus ad ingenuitatem proclamare etiam poſt manumiſſionem, quae minime officiebat ingenuitati, ſi ea repeteretur per quinquennium, atque in judicio probaretur; vel ſi poſt quinquennium emerſerint inſtrumenta, & probationes ingenuitatis: eoque judicio liber homo generi, atque origini ſuae reddebatur: dum ne cum ingenuitate quidquam e domo manumiſſoris efferret, quod ei tamquam liberto, aut ex bonis manumiſſoris fuerat adquiſitum; nam ſi ex poſſeſſione ſervitutis quis ſe in libertatem vindicaſſet, ea tantum exportare poterat, quae in domum cujusquam intuliſſet. (*c*) Quod cautum fuit S.C. cujus vetuſtate nomen intercidit. Qui vero liber, aut libera ſe venumdari precii capiendi cauſa patiuntur, iis odio turpitudinis ex S.C. prohibetur ad libertatem proclamare. (*d*)

(a) *l.* 4. *ff. ne de ſtat. defunct.*

(b) *l.* 1. *ff. eod. l.* 4. *ubi* Gothof. Cujac. C. *eod.*

(c) *l.* 1. *C. ingen. manumiſſ. l. de bonis ff. lib. cauſ. l.* 3 *ff. ſi ingen. eſſe dic.* Cujac. *ad tit. C. de ingen. & manumiſſ. l.* 23. *ff. liber. cauſ.* Claudiano *ut docet* Cujac. *ad l. pen. ff. quib. ad liber. proclam. non lic. Ordinem liberalis cauſae, vide apud* Cuj. *obſ. lib.* 18. *c.* 23.

(d) *l.* 3. *ff. quib. ad libert. proclamare non licet.*

XXXI.
DE S.C. CLAUDIANO.

At quoniam Claudianis temporibus gliſcebat ſupra modum amor ingenuarum mulierum erga ſervos alienos, atque hi foemineis illecebris ab operibus, & ſervitio abducebantur; ingenuarum autem mulierum fama, & proles ſervilis libidinis labe ſuffundebatur; Pallantis liberti monitu inventa ratio eſt, qua ingenuarum turpia cum ſervis commercia dirimerentur. Itaque Sylla, & Othone Coſſ. an. A.V.C. DCCCIV. Claudius Caeſar in Senatu ea de re orationem habuit, & in illius ſententiam S.C. factum eſt, quod Claudianum ab auctore, & ſuaſore Claudio fuit appellatum. Id mirum cur Veſpaſiano Suetonius tribuat, cum ei manifeſte reſiſtant libri Juriſconſultorum, & Tacitus. (*e*) In quo Ta-

(e) *lib.* 12. *c.* 53. *annal.* Ulpian. *tit.* 11. *§. maxima.*

Digitized by Google

Taciti loco Lipſius, adprobante Cujacio, pro *invito domino*, repoſuit *ignaro*: Petrus Faber *ingrato* ſive *invito* priſca locutione, quae frequens eſt apud Plautum; ut autem Suetonio ſimus aequiores, libenter accipimus conjecturam Lipſii, qui exoletum jam hoc S. C. Veſpaſiani temporibus reſtitutum arbitratur; atque ob id Veſpaſiano adſcriptum a Suetonio. (*a*) Claudiano igitur S. C. comprehenſum eſt, ut quae mulier ingenua concubuiſſet cum alieno ſervo, invito domino, ſi dominus ter denunciaſſet, ſive prohibuiſſet ſeptem teſtibus civibus Romanis praeſentibus; tum ea mulier poſt ſententiam Praetoris, praeſidisve, ap. quem ſuas denunciationes dominus profeſſus eſſet, capite minuta, in ſervitutem redigeretur illius, ad quem pertinebat ſervus: ita ut ſimul cum capite, bona etiam ſua ſecum ſub ejusdem dominio transferret, dummodo invito domino alienum ſervum pellexiſſet. Ceterum ſi dominus ſciens prudens neglexiſſet, probaſſetve, Cujacius, ut & Lipſius, non ſervam, ſed libertam fieri exiſtimavit. (*b*) Lipſius enim expuncta vulgata, retinuit hanc Farneſiani Codicis lectionem: *ut ignaro domino ad id prolapſa in ſervitute: ſi conſenſiſſet pro liberta haberetur*. Quae lectio ſententiam tribuit S.C. ſatis incivilem. Nec enim ſola honeſtatis ratio peperit hoc S.C., ſed etiam utilitas dominorum, a quorum ſervitio ſervi muliebribus illecebris abſtrahebantur, ut Theophilus tradit. Quam jacturam ab ipſa muliere praeſtatione ſervilium operarum reparandam Senatus cenſuit. Quae poena mulieri a domino remiſſa videtur, dum ei conjugio conſentit; ideoque cauſa non ſupereſt, qua mulier ingenuitatem amittat. Libertam vero manere qui convenit uxorem ſervi, cum quo vel nullae ſunt nuptiae, vel ſi fuerint ejusdem cum marito conditionis eſſe uxorem oportet? Quam-

(a) in Veſpaſiano c. 11.

(b) Cujac. *ad tit. C. de S. C. Claud.* & *lib.* 21. *obſ.* 16.

Quamobrem conſentiente domino liberam manſiſſe putandum eſt, ac nullas prorſus fuiſſe nuptias. Cum haec ita ſe habent; ſcrupulum tamen nobis injicit Paullus, qui lib. 4. ſentent. tit. 10. ſcribit. *Ad filiam ancillam, vel libertam ex S.C. Claudiano effectam legitimam matris inteſtatae haereditatem pertinere non poſſe: quia neque ſervi, neque liberti matrem civilem habere intelliguntur*. Quorſum illa: *vel libertam ex S.C. Claudiano effectam*: niſi aliquando contingeret, ut ex S.C. Claudiano mulier libertinam conditionem ſubeat, nempe domino adprobante conjugium? (*a*) Ob haec tamen ab humaniori ſententia minime decedimus: potuit enim filia ex S.C. fieri ancilla domino improbante conjugium, deinde liberta per manumiſſionem. In quem ſenſum hunc locum a Cujacio acceptum invenimus in ſuis ad Paulli ſententias notis. Aliisque in locis idem Cujacius tradit (*b*) conſentiente domino integram eſſe mulieri libertatem: ideoque patrem, qui per cauſam depoſiti dotem dederat filiae ſervo nupturae, non actione dotis repetiturum quod dederat, (nullum enim eſt inter ſervum, & liberam matrimonium) ſed actione de peculio ex cauſa depoſiti: quod Paullus reſpondit. (*c*) Nihil igitur in vulgata Taciti lectione tentari fas arbitror, praeter ea verba *pro libertis habeantur*: ubi levi mutatione legere malim *pro liberis habeantur*. Quid hoc enim monſtri eſt; ut ex ea muliere, quae ingenua concepit, vel ſervi naſcantur, ut Cujacius ſcripſerat, (*d*) vel liberti, quae opinio ex vulgaribus Taciti editionibus in vulgus interpretum manavit? quaſi poſſit quis eſſe libertus, qui ſervus nunquam fuit? Non igitur ex ſententia S.C. ſed ex conſtitutione Valentiniani, cui uſus & effracnatior in dies libido mulierum remedium ſuggeſſerat acerbius, arbitror eam filiorum inductam eſſe

(a) Cujac. *obſ. 21. cap. 16., & ad tit. C. de S. C. Claud. ſollen.*

(b) *Ad l. Lucius 27. ff. depoſit. ſive ad lib. 7. reſp.* Paul.

(c) *Vide* Gothof. *C. Theod. ad S. C. Claudianum &* Paul. 2. *ſent.* 21. §. 1.

(d) *lib.* 21 *obſ.* 16. *ex l.* 6 *&* 11. *C. Theod. ad S. C. Claud.*

Digitized by Google

(a) *l.6.C.Theodoſ. ad S. C. Claud.*

(b) *lib.1 ſemeſt. c.* 25. Lipſius *ad* Tacit. *ann.* 12.*cap.* 53.

(c) *l.9.C.comm. de ſucceſſ.l.3.C. de liber.cauſ.*

(d) *ad tit.C. S. C.Claud.*

eſſe ſervitutem; (*a*) nec enim id tamquam novum jus, novamque poenam Valentinianus conſtitueret, ſi S.C. Claudiano comprehenderetur. Qua de re Lipſio aſſentior, & Petro Fabro de vulgata lectione ambigentibus. (*b*) Quid ſi liber homo ancillam alienam ſibi junxiſſet? minime in S.C. incidebat, cum eo verba non porrigantur, (*c*) tantum productum fuit hoc S.C. ad ſervos adſcriptitios, ut eorum conditionem ſubiret mulier, quae ſe illis permiſiſſet. Idemque jus apud Longobardos, & Francos permanſiſſe Cujacius in eorum legibus obſervavit: (*d*) Juſtinianus tandem S.C. hoc funditus ſuſtulit: quo agere dejecto mulierum effraenata libido nimium quantum exundavit!

XXXII. De Lege Vectii Lybici.

Et haec ad privatos ſervos pertinent. Eruamus nunc, ſi quid ad ſervos pertinet publicos, quibus Reſpublica utebatur, ut tabulariis praeeſſent, atque ſcripturis publicis conficiendis vacarent, ſingulorumque civium nomine ſtipularentur ea, quae eſſent ex neceſſitate, aut uſu privatorum, ſi forſan per aetatem ipſi non poſſent, quandoquidem liberi homines pro aliis inutiliter ſtipulabantur; ideo ſervi adhibebantur publici, antequam Arcadius, & Honorius hoc munus ab iis ad liberos homines transtuliſſent. (*e*) Similis mos erat apud Athenienſes, qui ſervos publicos Quaeſtoribus adjungebant ad conficiendas accepti, & expenſi rationes, quos, ſi fides Quaeſtorum in ſuſpicionem vocaretur, torquere poſſent: ut ex iis veritatem elicerent; cum minime liceret civem torquere Athenienſem, ut nec Romanum. Hos igitur ſervos Romana Reſpub. cum manumitteret, non faciebat cives Romanos ſed Latinos. Verum lege Vectii Lybici imperatum eſt, ut manumiſſi a Repub. cives Romani fierent; cumque lex haec tantum Urbem, & municipia Italica teneret, prolata deinde

(e) *l. generali in fin. C.de tab. lib.*10.

Digitized by Google

etiam eſt ad municipia provincialia (a) ex S. C. facto Juventio Celſo, & Neratio Priſco Coſſ. Itaque hanc nobis legem Cujacius explicatam dedit. Aliqui, atque in his Antonius Auguſtinus legunt Vectibulicia, quod corruptum eſt ex nomine Vectii Lybici. Fuit enim Romae Vectiorum familia, de qua L. Vectius, quem Dion tradit detexiſſe conjurationem Catilinae, & Vectius Rufus, qui fuit Praefectus Urbi. (b) Atque his quidem S. C. & legibus ſervilis conditio gubernabatur: huic proxima eſt conditio liberorum hominum, quos civilis ratio propter aetatis, mentis, aut ſexus imbecillitatem alienae poteſtati ſubjecit: quam minimam capitis diminutionem auctores juris appellarunt.

(a) *l.* 3. *C. de ſerv. Reipub. manumit.*

(b) *l.* 1. *C. de ben. matern.* Cujac. *ad tit. C. de ſerv. Reip. manumit.*

XXXIII. DE LEGIBUS TUTELARIBUS, ET LEGE ATTILIA, JULIA, TITIA.

Ad tutelas igitur primum ingrediamur. Quod jus proprium civium Romanorum factum eſt, ut ex eo excidat quiſquis civitatem amittat. Etenim patria poteſtas propria civium Romanorum eſt: tutela autem eſt eadem, ac patria poteſtas, vel teſtamento patris, vel a lege in defuncti patris liberos continuata, & producta: unde ad quos patria poteſtas extenditur, eoſdem impuberes, patreque orbatos tutela complectitur. Quae teſtamento venit, teſtamentaria; quae a lege, legitima nuncupatur. Illam pater confert in quemlibet civem Romanum, quem dignum habeat, cui concredat liberos; hanc tribuunt leges agnatis, quibus pro gradibus ſucceſſionis cura, & defenſio rerum pupilli, atque perſonae traditur. At ſi nullus teſtamento ſit datus tutor, nec agnatus ſuperſit aliquis, qui pupillum ſibi tuendum ſuſcipiat, aut foeminam; vel ſi tutoris teſtamentarii exercitium ab incerta conditione pendeat; vel ſi ex die tutor ſit datus; vel ſi idem ſit apud hoſtes; vel ſi haerede deliberante delata ſit haereditatis aditio ex teſta-

teſtamento, tutor ex lege Attilia dabitur: ita tamen, ut ſi nullus datus ſit teſtamentarius, detur ex lege uſque ad pubertatem; ſed ſi datus quidem fuerit teſtamento, verum ex cauſis ſupra demonſtratis impediretur; tutor ex eadem lege dandus eſſet, quoad impedimentum duraret, (a) & a Praetore in Urbe, atque a majore parte Tribunorum plebis: qui ſicuti una cum Praetore coſcribunt edicta, (b) ita & una tutorem dabunt. (c) In provinciis vero tutor dandus eſſet provincialibus, aut iis, qui ibi domicilium habent ex lege Julia, & Titia, a Praeſidibus, vel Magiſtratibus cujusque municipii juſſu Praeſidum: ſiquidem datio tutoris non tranſit cum jure Magiſtratus, ſed praecipua lege conceditur; qua lege opus non fuiſſet, ſi Magiſtratus jure tranſiret. (d) Hodie vero jus hoc dandi tutoris jurisdictioni cohaerere, Baldus exiſtimat: vulgo enim tutores a quolibet magiſtratu dantur. (e) Meminit etiam Ulpianus tit. XI. legis Juniae, quae tutorem fieri jubet Latino, aut Latinis impuberibus eum, qui etiam ante manumiſſionem ex jure Quiritium erat: nempe cujus falſa ſervitus patuerat, eodemque titulo refert Latinum libertum vetitum fuiſſe ex l. Julia tutorem dari. Attiliae autem legis certa tempora indicare non auſim. Tentari poſſet latam ante Philippum, & Albinum Coſſ. anno A. V. C. DLXVII. cum in hiſtoria ejus anni apud Livium (f) mentio ſit tutoris a Tribunis, & Praetore petiti, quod Sigonius obſervavit. (g) Quamobrem referri poſſet ad annum Urbis CDXLIII. ut a L. Attilio Trib. pleb. rogatam arbitremur. Ab hac lege receſſum videtur Claudii temporibus, qui per Conſules ex inquiſitione tutores pupillis utriusque ſexus dari juſſit, (h) idque abrogatum fuit ab Antonino Philoſopho, a quo Praetorem tutelarem inſtitutum fuiſ-

(a) Vlp. *tit.* 11. *lib. pr.*

(b) Cic. *de of. fic.* 3.

(c) Cujac. *in not. marg. ad Inſtit. tit. de Attil. tut.*

(d) Govean. *ad tit. de jurisdict.*

(e) Goth. *ad tit. Inſtit. de Attil. tut.*

(f) *lib.* 39.

(g) *lib.* 1. *de antiq. jure Civium Rom. cap.* 13. *de jure tutelar.*

(h) Theoph. *Inſt. lib.* 1. *tit.* 20.

fuiſſe, refert Capitolinus in Antonino. (*a*) Adjectae vero ſunt ex conſtitutionibus cautiones, a tutoribus exigendae *rem pupilli ſalvam fore*, & ex iiſdem data facultas compellendorum tutorum ad adminiſtrationem tutelae: quae antea Magiſtratus potius officio expediebantur, cum nihil ſuperioribus legibus caveretur, & memoratur (*b*) S.C. Trajano auctore, quod datur actio utilis, vel in factum in Duumviros, qui Magiſtratus erat municipiorum, ſi tutores, vel curatores dando, neglexerint ab iis exigere cautionem *rem pupilli ſalvam fore*, aut minus idoneam exegerint. Demum Juſtinianus ſi pupilli, vel adulti facultates, quingentos ſolidos non excedant, a defenſoribus civitatum, una cum Antiſtite ſacrorum, vel aliis Magiſtratibus tutores dari conſtituit: (*c*) Plura autem S.C. prodierunt, ut in locum furioſi, ſurdi, muti, alii tutores dentur. (*d*) His accedit S.C. quo liberti Senatorum in patronorum bonis adminiſtrandis occupati, a gerendae tutelae onere liberantur. (*e*)

(a) *l. cum plures ff. de tutel. l. 4. ff. de excuſ. l. ſi quis ff. de teſtam. tut.*

(b) *l. 4. C. de Magiſ. conven.*

(c) *l. 30. C. epiſcop. audi.*

(d) *l penult. ff. de tutel.*

(e) *l. Libertus 15. §. 12. ff. ad Municip. & incol.*

XXXIV. De Muliebri Tutela, et Lege Claudia.

Et hac quidem lege conſultum eſt praecipue impuberibus. Foeminae vero etiam puberes, propter infirmitatem conſilii, perpetuae tutelae, ac auctoritati alienae ſuberant, jure ſane antiquiſſimo, nempe Attico, quod in mores, & jus Romanorum permanavit. Nam ut Budaeus in linguae graecae commentariis (*f*) obſervavit Κύριος dicebatur mulierum tutor, quem omnibus mulierum actibus apud Graecos intervenire oportuiſſe, colligitur ex Cic. pro Flacco. *Nam emtiones*, inquit, *falſas praediorum proſcriptiones cum mulieribus aperta circumſcriptione feciſti: tutor his rebus Graecorum legibus adhibendus fuit*. Igitur & moribus Romanorum, ut idem pro Muraena ſcribit, mulieres perpetua tutela continebantur, earumque non ante tutela ſolvebatur, quam conveniſſent in manum. Ma-

(f) *pag. 44. & 45.*

treſfamilias enim, ut alibi diximus, certis ſolennitatibus nubentes, re divina peracta, farreque, ut mos erat veterum ſacrificiorum, adhibito, convenire dicebantur in manum viri, ſive in poteſtatem; quia in ejusdem viri domum ſe, ſuaque omnia transferebant; ita ut in dominium viri tranſirent jure mancipii: ac propterea in alienam familiam commigrantes, capite minuebantur, ideoque ſolvebatur etiam tutela, quae in libero capite tantum inſiſtit, & quavis capitis diminutione perimitur. (*a*) Inſtitutum enim fuerat a Romulo, ut Dionyſius tradit, id quod nunc etiam retinemus, ut inter conjuges, eſſet, divinarum, atque humanarum rerum ſocietas, & ſacrorum omnium communio. Foeminas igitur innuptas agnatorum proximior jure tutelae regebat, eadem prorſus auctoritate, qua continentur impuberes: quorum negocia omnia gerebant tutores, & auctoritatem interponebant; puberum vero mulierum negociis gerendis tutores tantum auctoritatem praeſtabant. Ab hac autem poteſtate Livia, & Octavia liberatae fuerunt per Auguſtum, teſte Dione. (*b*) Mulieri enim nullo tutore auctore bene ſolvebatur, pupillo minime, ut docet Cicero. (*c*) Ut igitur omnibus negociis mulierum, ita & nuptiis contrahendis praeerat tutoris auctoritas, ſine qua in viri manum convenire non licebat. Ne vero agnatus, qui ſemel tutelam ſuſceperat, eo onere quoad mulier nuberet premeretur, inſtitutum fuit, ut alteri a ſe proximiori eam in jure cedere poſſet: quae *ceſſitia tutela* dicebatur, indeque *ceſſicus tutor*; ut tamen qui ſemel tutelam ſuſceperat, exercitium illius per ceſſionem conferre poſſet in alium, non autem ipſum tutelae jus, quod ab ſe abdicare non poterat. Hinc mortuo eo, cui ceſſa fuerat, exercitium tutelae remeabat eodem unde diſceſſerat. (*d*) Hanc mulierum puberum tutelam plerique, quo-

(a) Cic. *in topic. ubi* Boët. Briſſon. *de ritu nupt. pag.* 26.

(b) *lib.* 49. *p.* 414.

(c) *in topic. ubi* Boët. Briſ. *de ritu nupt. pag.* 24. & 27. Ulpian. *tit* 11. §. *pupillorum.*

(d) Ulpian. *tit.* 11.

Digitized by Google

quorum dux Cujac. ſublatam prorſus arbitrantur lege Claudia, cujus anceps eſt, & crebris eruditorum diſputationibus jactata ſententia. (*a*) Peperit omnes controverſias Ulpianus, cujus hic verba deſcribam. (*b*)

Quantum, inquit, *ad agnatos pertinet hodie ceſſitia tutela non procedit; quoniam permiſſum erat in jure cedere tutelam foeminarum tantum, non maſculorum. Foeminarum autem legitimas tutelas lex Claudia ſuſtinet*. Cujacius pro *ſuſtinet* repoſuit *ſuſtulit*.

Id Raevardus non probavit, (*c*) & auctoritatem Cujacii veritus, ſuppreſſo nomine, hanc emendationem exploſit; propriam vero ſententiam tam obſcure propoſuit, tam perplexe, ut palam oſtenderit non tam in animo habuiſſe confirmare ſuam, quam reprobare alienam. Id tantum perſpicue tradit *ſuſtinere* hic accipiendum eſſe pro *differre*, ut accipitur in l. 42. ff. noxa. action. & apud Cic. ad Attic. lib. 12. qui *ſuſtinere ſolutionem* dixit pro *differre*. Secutus hunc eſt vir omni eruditione inſignis Jacobus Gothofredus, qui ſibi hanc verbi explicationem arrogavit, (*d*) eaque confiſus aperte Cujacio reſtitit, ac ſublatam tantum cenſuit a Claudio ceſſionem in jure, nempe ceſſitiam tutelam, ne quod onus ſemel agnatus ſubierat, deponere umquam poſſet, ideoque ſcripſiſſe Ulpianum lege Claudia muliebres tutelas *ſuſtineri*, ſive *differri*, ceſſitia omnino ſublata. Sunt qui ſenſum Cujacii retineant, emendationem repudient, inter quos Theodorus Marcilius, (*e*) qui non dubitat *ſuſtinere* verbum accipere pro *inhibere*: ut retenta lectione vetere, ſententiam colligat eamdem, quae in verbo *ſuſtulit* a Cujacio repoſito continetur: adducitque Cic. Epiſt. 21. lib. 13. ad Attic. ex qua contendit *ſuſtinere* accipiendum eſſe pro *inhibere*. Quod eſt fal-

(a) *Vide* Giſan. *qui defendit* Cujac. *ad l. unic. C. ubi tut. vel curat. petan.*

(b) Ulp. *tit.* 11. *verb. ceſſitia.*

(c) *Variar. lib.* 1. *c.* 10.

(d) *l.* 2. *C. Theod. de tut. & curat. crean.*

(e) *ad leg.* 12. *Tab.*

 ſum;

Digitized by Google

ſum; ſcribit enim Cicero: *arbitrabar ſuſtineri remos, cum inhibere eſſent remiges juſſi*: non quod idem ſit ſuſtinere, & inhibere; ſed quia credebat Cicero ſuſpendendum eſſe remigium, quando nautae juſſi eſſent inhibere: verum poſtea compererat non ſuſpendi remigium, cum jubentur inhiberi, ſed alio modo moveri remos, & navem converti ad puppim, ac retro impelli, quod Thucydides dicit *πρύμναν κρούεσθαι*. At me Gothofredo adjungit Ulpiani locus tit. de tutelis §. moribus. Ait enim Ulpianus: *moribus tutorem dari mulieri pupillove, qui cum tutore ſuo lege vult agere, ne tutor ſit in re ſua auctor*: ideoque tutorem alterum jurisdictione Praetoris exercitari, quo auctore mulier pupillusve cum tutore contendat. Cum enim Ulpianus pupillum a muliere ſecreverit, palam facit ſuo tempore non pupillarem ſolum, ſed & muliebrem permanſiſſe tutelam: ſiquidem ſi muliebris tutela ſuis temporibus peremta eſſet, mentionem tantum pupillaris tutelae faceret. Non negaverim juſſiſſe Conſtantinum, (a) ne patruus mulieris tutelam recuſaret. Unde quaeri poſſet cur opus fuerit Conſtantini lege, ſi jus antiquum vigebat, ex quo ad patruum ex agnationis ordine muliebris tutela perventura erat? Nimirum hinc ſuſpicari licet plura fuiſſe legis Claudiae capita, quorum vix nunc veſtigia retinemus: ac praeter id quo ceſſitia tutela tollebatur: extitiſſe forſan & aliud, quo mulieres eximebantur tutela patruorum, quorum intolerabilis erat aſperitas. Quod ſane ferox patruorum ingenium veteri erat proverbio tritum, unde illud apud Poëtam:

Ne ſis mihi patruus oro.

Facile igitur crediderim ſub mulieroſo ac imbelli principe, quo imperante foeminarum impotentiae, atque libidini divina omnia, & humana

ceſſe-

(a) *in C.* Theod. *de tutor, & curat. creand, & l. 3. C. legit. tit.*

ceſſerunt; mulieres quia ſibi norant omnia procedere, opportune patrui jugum, flexa principis ad id auctoritate, dejeciſſe: Conſtantinum vero imperium patruorum, ſuſcitato jure antiquo, reſtituiſſe. (a) Scio aliud excogitaſſe Jacobum Gothofredum: ſuum tamen cuique in re tam obſcura judicium liberum eſto: mihi certe haec ratio videtur cum temporibus, & legislatoris ingenio convenire. Ceterum Juſtinianus muliebres etiam tutelas pubertate ſolvi juſſit, quod eſt receptum, ſi peculiaris regionis mos non adverſetur. Illud minime praetermittendum, mulieres olim excmtas fuiſſe tutorum poteſtate, ſi veſtales fuiſſent, vel tres filios peperiſſent, quod arbitror ex lege Papia profluxiſſe. (b) Hinc illud apud Pithoeum juris veteris fragmentum: *Mulier ſine auctoritate tutoris manumittere poteſt, ſi jus habeat liberorum.* (c) Pertinebat etiam ad muliebres tutelas caput aliud legis Juliae de *maritandis ordinibus*: quo capite, ut ibi latius exponemus, tutor dandus erat mulieri, virginive legitimo tutore deſtitutae ad dicendam, promittendamve dotem; quod ex S. C. ad eam legem condito productum eſt ad eas mulieres, quae tutorem quidem habent legitimum, ſed vel furioſum, vel mutum, vel abſentem; opus autem fuit hoc S. C. quia etſi res poſcat, ut alius tutor detur; regula tamen juris obſtabat, quae vetat tutorem dari tutorem habenti: item, & alia, ut nullus ſit certae rei tutor. (d)

Porro Senatusconſultum eruere licuerit, (e) quo referimus regulam juris, ut ſi tutela pervenerit ad teſtamentarium; deinde is aut excuſatus fuerit, aut remotus in locum ejus, tutor ſit dandus, neque ad legitimum deveniatur, niſi teſtamentario mortuo. Hic enim Juriſconſ. *mortuo teſtamentario S. C. ceſſare.* Ex quo ſequitur, ut ſuperiora

S.C.

(a) *vide* Ritterſ. *ad ll. XII. tab. pag.* 110. *cap.* 14. *pag.* 3.

(b) Plutarch. *quem adducit Lipſ. ad* Tacit. *annal. lib.* 3. *cap.* 25.

(c) Lipſius *ibidem.*

(d) Ulp. *Inſtit. cap.* 11. Cujac. *in notis ibi verb. ad dotem dicendam.*

(e) *ex l. quisquis* 11. *ſ.* 3. *ff. de tutel.*

Digitized by Google

S. C. comprehendantur. Pertinet etiam ad tutelas l. ſi impuberi 13. ff. tutor. vel curator. dand. quam portionem fuiſſe S. C. Pegaſiani cenſet in eadem l. Cujac. cum non omnia illius capita ſuperſint. Ne autem cum iis erremus qui contra regulam juris cenſuerunt per teſtatorem ſervo tutorem dari, cum tutela ſit jus in capite libero; ita ſpeciem, Cujacio auctore, ponemus. Inſtituerat quis haeredem, eumque rogaverat, ut manumitteret ſervum impuberem, eique haereditatem reſtitueret. Haeres recuſat adire; atque ita concidet fideicommiſſum, & libertas ſervo relicta; utpote deſtituto teſtamento. Senatus cenſuit cogendum haeredem adire, non quidem ab impubere; ſed ab alio ejus nomine: cum aetas hoc ei non tribuat, ut poſſit in judicio conſiſtere. Non tamen obſtat conditio ſervilis ne inſtet pro ſua libertate. Igitur libertate ſe ipſo inſtante impetrata, dabitur tutor, qui ejus nomine petat fideicommiſſariam haereditatem. Nec refert quod legitimus ſervi tutor ſit patronus, nempe haeres rogatus: quia ne is haeres ſit auctor in ſua cauſa, Senatus cenſuit dandum ſpecialem tutorem ad hoc negocium reſtituendae haereditatis, ut ea reſtituta, & cauto ab haerede *rem pupilli ſalvam fore*, ac negocio tranſacto, tutela legitima ſervi manumiſſi tranſeat ad haeredem rogatum, qui manumiſit, quaſi ad patronum; isque adeo ſatisdare omnino cogitur; (quod exigi regulariter non debet a patrono) (*a*) qui quantum in ſe fuit peremit tutelam: nec parum ei tribuitur quod jus manumiſſionis retineat in liberto, quem liberavit invitus. Quam S. C. ſententiam, Adrianus extendit ad eum cui libertas directo relicta taſtamento fuiſſet, & haereditas per fideicommiſſum: cum S. C. tantum de libertate, & haereditate per fideicommiſſum relictis decreverit.

(*a*) *l. 5. §. 1. ff. legit. tutor.*

Hoc

Hoc autem erit diſcrimen in caſu conſtitutionis, quod tutor datus, erit tutor perpetuus, neque unquam pupilli tutela perveniet ad haeredem, quamvis reſtituta haereditate: quia haeres non poteſt ſuſcipere legitimam ſervi tutelam, quaſi patronus, cum ſervus per libertatem directam ſit libertus Orcinus, non vero haeredis, a quo nullam libertatem accepit, ſed ex teſtamento ab ipſo teſtatore: ideoque deficiente legitimo, tutelam geret tutor a magiſtratu datus. S.C. etiam ex oratione Marci conditum, vetat ingenuos libertis tutores dari (*a*) niſi in libertorum penuria. Decrevit & Senatus, Neronis temporibus, teſte Tacito, annalium 15. adoptivos liberos ad excuſationem non prodeſſe. (*b*) Item S.C. decretum eſt ut libertus Senatoris, qui patroni negocia gerit, excuſetur a tutela (*c*) Quod I.C. retulerunt ad unum tantum libertum, qui negocia tractet, non vero ad plures, neque ad libertum clariſſimae foeminae, nempe mulieris Senatori nuptae. (*d*) Praeterea oratione Severi S.C. comprobata cavetur, ne praedia ruſtica, & ſuburbana eorum, qui ſub tutela ſunt, vel cura, injuſſu teſtatoris, aut ſine decreto, cauſaeque cognitione diſtrahantur. (*e*)

(a) *l.1.ff. excuſat. ubi* Cujac.
(b) *l.2.§. adoptiv. ff. vacat. mun.* Cujac. *ad l.2 ff. excuſ.*
(c) *l. libertus 17. ff. de municip.*
(d) Cuj. *ad Papin. lib.1. reſp. d.l. libertus.*
(e) *l.1.§.1.ff. reb. eor. qui ſub. tutel. ſunt ſine decret. non alien.*

XXXV. DE LEGE LAETORIA.

Proxima muliebris ſexus imbecillitati eſt aetas minor XXV. annis, qua aetate, fluctuantibus adhuc humoribus corporis, animus incertis jactatur quoque conſiliis. Quod Hippocrates ſignificavit, qui comitiales morbos poſſe ſanari ſcribit ante annum XXV. propterea quod humores, qui adhuc non conſederunt, aliorſum deflecti facile poſſunt. Hinc annum XXV. ſtatuit Galenus pubertatis terminum. (*f*) Eadem ratione jus civile hoc anno definivit hominis ſtatum, qui graecis dicitur ἀκμή. (*g*) Idque inductum fuit lege Laetoria ſane antiquiſſima: ſiquidem ejus non obſcura mentio eſt apud Plautum in Pſeudolo: ubi legem hanc ap-

(f) *lib.5. ἀφορισμῶν.* Cujac. *com. ad tit. ff. de min.* 25.
(g) *l. cum pater §. curat. ff. leg. & fideicom. 2.*

appellat *quinam vicenariam*. Hinc aetas XXV. annorum Conſtantino dicitur legitima: (*a*) *ubi annos Laetoriae legis egreſſus legitimam compleverit aetatem*: quia ſcilicet eo numero annorum minori aetati finis imponitur. Hujus legis haec capita erui ex antiquorum teſtimoniis poſſunt. Primo capite cavebatur adoleſcentibus diſſolutis, & laſcivis, ac luxu perditis, quibus cauſa cognita curatores dabantur. (*b*) Altero capite circumſcriptis adoleſcentibus ſuccurrebatur, ac recidebantur fraudes verſutorum hominum, qui lucrum aliena ex imbecillitate captabant, (*c*) Plenius deinde remedium acceſſit a Praetore, cujus edictum non circumſcriptis modo, ſed & lapſis adoleſcentibus opem ferebat; ut non ſolum alienam fraudem, ſed etiam imperitiae ſuae damnum effugerent, quod non per actionem fit, ſed per Praetoris cognitionem. (*d*) Vetuit autem lex Laetoria, ut apud Priſcianum Suetonius lib. 4. Praetorum tradit, adoleſcentum ſtipulationes: idemque colligitur ex Plauto in Pſeudolo, (*e*) ex quo etiam deducitur per legem Laetoriam perimi actionem creditorum adverſus adoleſcentem, qua de cauſa ei credere metuebant. (*f*)

Perii, an non tum lex me perdit quina vicenaria
Metuunt credere omnes.

Poſtremo legis Laetoriae capite in eos, qui fraudem adoleſcenti ſtruxiſſent, publicum judicium conſtituebatur. (*g*) Quod tamen eſt hodie ſublatum. (*h*)

XXXVI. De Lege Julia, et Papia Poppea.

Quae adhuc ex antiquis monumentis erutae ſunt leges, atque S. C. ad ſingularum perſonarum ſtatum reſpiciunt. Nunc ea jura expendamus, quae ad conjunctionem pertinent earum, inter quae ſunt jura nuptialia, e quibus, & auctoritate rerum decer-

(a) *l.* 2. C. Theodoſ. *de donat. Briſ.* 3. *antiq.* 2. Cujac. *ad tit. ff. de min.* 25. *an.* & *de dol. mal.*
(b) Capitolin. *in* Antonin. Cujac. *com. ad tit. ff. de min.* Jacob. Gothofred. C. Theodoſ. *de donat. l.* 2.
(c) Cic. *lib.* 3. *de offic.*
(d) Cujac. *ad tit. ff. min.* & *de dolo mal.*
(e) *act.* 5. *ſcaen.* 3. *v.* 25.
(f) Liſp. *ad* Tacit. *annal. lib.* 11. *n.* 29.
(g) Cic. *lib.* 3. *de offic.* & *lib.* 3. *de nat. Deor.*
(h) Cujac. *ad tit. de min.* & *dolo malo in princ.*

Digitized by Google

cernendarum, & multitudine capitum, & eruditionis varietate, celeberrima, & ampliſſima eſt lex Julia, & Papia Poppaea, ad quam plura condita ſunt S. C., quae loco ſuo perſequemur. Legem hanc non tam ratio, quam neceſſitas expreſſit ab Octaviano Auguſto. Cum enim diuturnum civile bellum Urbem caede civium, & aerarium ingentibus ſumtibus exhauſiſſet; Caeſar publicis neceſſitatibus, ſingulorum incommoda cenſuit occurrendum; etenim multa millia armatorum interierant, *(a)* & Urbs valde decreverat fuga, & abſtinentia nuptiarum. Adeo ut cum ipſi latores legis Papius, & Poppaeus Coſſ. coelibes eſſent, & quaererentur alii, qui liberos haberent, quo illis Coſſ. praeferrentur (liberos enim habens in Conſulatus petitione praeferebatur) reperti non fuerint cum liberis cives conſulatu digni, qui eos in petitione ſuperarent. *(b)* Itaque Auguſtus augendae proli coelibatum poenis, conjugia, & multitudinem liberorum praemiis affecit; explendo autem aerario libertatem capiendi ex alieno teſtamento, magna ex parte praecidit, ac tranſtulit in populum jura, & lucra privatorum, ut, quod ſolenne eſt, publicum commodum ex privatorum opibus coactum deflueret ad principem. Cum autem lex haec Papia coërceret civium cum in teſtando, tum in nubendo libertatem: Juriſconſulti aequitati magis, quam principum conſiliis, legisque ſeveritati ſtudentes; ita ea interpretabantur, ut quantum in ſe fuit, vires illius fregerint, atque inciderint. Huic autem legi tam multa Juriſconſultorum reſponſa, & fragmenta veterum ſunt implicata; ut qui hac luce careat, in curſu juris civilis paſſim offendat, & prolabatur; tantique uſus, & auctoritatis diu fuerunt leges hae Julia, & Papia, ut propter celebritatem earum *leges* κατ' ἐξοχὴν appellarentur.

(a) Scholiaſt. Horat. *in carm. ſaecul.*

(b) Dio 53. *vide* Cujac. *ad tit. C. de caduc. toll.* Tacit. *lib. 3. annal.*

Harum legum inſcriptio, non modo Papium, & Poppaeum Coſſ. ſed & ipſum Julium nomen praefert: tum quia primus Julius Caeſar Dictator cenſuram agens, ut nova ſobole abſumtam bellis civilibus Urbem expleret, multitudini liberorum praemia conſtituit; (a) tum etiam quia & Auguſtus, quem ſaepe Julium appellatum legimus, anno A.V.C. DCCXXXVI. coelibatum poenis damnaverat, nuptias extulerat praemiis. Quae tamen lex rejecta multitudinis diſſenſu fuit: unde Propertius.

(a) Dio *lib.* 43.

Gaviſa eſt certe ſublatam Cynthia legem,
Qua quondam edicta flemus uterque diu,
Ne nos divideret.

Horatius autem in carmine ſaeculari fauſtum exitum praecatur his legibus.

Diva producas ſobolem, patrumque
Proſperes decreta ſuper jugandis
Foeminis, proliſque novae feraci
Lege marita.

Etenim ſub extremum imperium, lenita ſeveritate poenarum, lata denuo lex eſt a Papio Mutilo, & Q. Poppaeo Coſſ. anno A.V.C. DCCLXII. (b) quae demum tenuit, in eamque Conſulum rogationem prioris legis capita relata fuere, indeque appellata lex Julia, & Papia Poppaea, ut tamen Julia potiſſimum ad contrahenda matrimonia; Papia vero ad ſuſcipiendos liberos referretur. (c) Sane ante has leges, quamvis nulla poena eſſet a jure conſtituta, coelibes tamen aliqua ignominia per Cenſores notabantur exemplo Lacedaemoniorum. (d) Unde extat apud Gellium oratio Metelli Numidici, (e) qui cenſor matrimoniorum frequentiam ſuaſit. Et quoniam norat neque cum uxore ſatis commo-

(b) Dion. *lib.* 56. Iſid. 5. *orig.* 5.

(c) Cujac. *ad tit.* Ulp. 16. §. *qui intra, verb. neutri legi.*

(d) Dion. *lib.* 43.

(e) *vide epito.* Livian. *lib.* 59.

mode, neque ſine uxoribus vivi omnino poſſe; propagationem prolis, & utilitatem publicam, tranquillitati privatae cenſuit anteferendam. Ejuſdem orationis auctoritate, ac verbis, Auguſtus, & legem ſuaſit ſuam. Hinc lex Ciceroni conficta in libris de legibus: *Coelibes eſſe probibento*. Coelibem autem Cujacius dictum putat. (*a*) quaſi κοίλιψ, κοιλίαν λείπων, ventrem linquens. Harum capita legum, quae mutilata ſuperſunt ex veteribus monumentis, diligentius eruit, & quantum humanae licuit induſtriae ad priſtinum ſuum ordinem revocavit Jacobus Gothofredus, ad cujus fere indicia ordinem nos diſputationum noſtrarum pertexemus. Ad haec autem capita univerſae, quas habemus, harum legum ſententiae referuntur. Primum caput erit de maritandis inter ſe civium ordinibus: Alterum de irritandis nuptiis eorum, qui fuerint procreandis liberis inhabiles. Tertium de praecidenda libertate differendarum nuptiarum. Quartum de poena eorum, qui contra haſce leges nupſerint. Quintum de privilegiis legitimi connubii. Sextum de praemiis ſuſceptorum liberorum. Septimum de removendis nuptiarum, & prolis impedimentis. Octavum de modo divortiis imponendo. Nonum de poenis coelibatus, & orbitatis. Decimum de augendo jure patronatus pro numero liberorum in libertorum bonis. Primum vero caput, quod erat de maritandis ordinibus, legi nomen dedit univerſae. Eo capite nuptiarum frequentia ita invehebatur, ut ne tamen Senatorius ſanguis ignominia ſervili pollueretur. Eo autem tempore longe major erat ingenuorum, quam ingenuarum numerus. (*b*) Itaque venia data eſt legitimarum nuptiarum inter ingenuos, & libertinas; Senatoribus tamen, eorumque filiis tam naturalibus, quam adoptivis, (*c*) & emancipatis, & a

(a) *ad tit. C. de cad. toll.*

(b) Dio *lib. 54. in geſt. ann. 736.*

(c) *l. 6. & 7. ff. de Senat.*

Digitized by Google

Senatore in adoptionem datis, etiam ei, qui ſit inferioris ordinis, natiſque poſt mortem patris (non autem conceptis, & natis poſt patrem Senatu motum, hi enim Senatoris filii non habentur:) item nepotibus ex filio licet Senatu moto: (ſufficit enim avita dignitas,) (*a*) pronepotibuſque ex filio interdictum fuit ſponſam, uxoremve habere libertinam, vel eam, quae aut palam corpore quaeſtum faceret, feciſſetve, aut artem ludicram exerceret, ejuſdemve exercitii patrem, aut matrem haberet, habuiſſetve. (*b*) Quamvis autem dignitas Senatoria domino obveniſſet poſt libertatem, matrimonii cauſa datam; abſtinendum ei tamen erat a libertinae nuptiis; ſiquidem eas nondum contraxiſſet: nam ſi contraxiſſet ante adeptam Senatoriam dignitatem, quamquam ante dubitabatur, an nuptiae manerent. Juſtiniano tamen inhumanum viſum eſt ob eventum ſolvi nuptias, a quibus initio vitium abfuiſſet. (*c*) At ſi poſt nuptias vir exciderit Senatoria dignitate, conſiſtere matrimonium, Ulpianus cenſuit, cum dignitas, quae obſtiterat, fuerit imminuta. (*d*) Caput autem hoc ad nuptias pertinens, paſſim immutatum eſt novella 117. Juſtiniani, a quo etiam conſtitutum eſt, (*e*) ut mulieri ſcaenicae, quae ſe ad honeſtum vitae inſtitutum contuliſſet, cum quolibet etiam dignitate praedito nuptiarum poteſtas eſſet. Ob eamdem honeſtatis cauſam libertinus etiam ab ingenuo adrogatus, aut alius, qui artem ludicram exerceat; vel a parentibus eam artem exercentibus deſcendat, ducere prohibetur filiam Senatoris, etiam Senatu moti, quae ſe ad turpem quaeſtum non convertit: uti & prohibetur ducere neptem, proneptemque ex filio (*f*) cujus Pater dignitatem amiſiſſet; niſi ſe turpi quaeſtu commaculaverit.

(a) *l. 7. § ult. ff. eod.*

(b) *l. 44. in pr. ff. de ritu nupt.* Theophil. *inſt. quibus ex cauſ. manumit.*

(c) *l. penult. C. de nuptiis.*

(d) *l. 27. de ritu nupt.*

(e) *l. ult. C. de nupt.*

(f) *l. 9. ff. de Senat. l. 32. & 44. ff. de ritu. nupt.*

Eae

Digitized by Google

Eae tamen nuptiae quamvis injuſtae, non irritabantur per hanc legem; ſed per S. C. quod Marci orationem eſt conſequutum: (*a*) qua oratione Imperator ſuaſit, ut quae prius erant illicitae, deinceps nec nuptiae forent. Hoc enim inter injuſtas intereſt, & irritas nuptias, (*b*) quod in injuſtis dos conſiſtit, quae poſt viri mortem caduca fiebat, (*c*) & ex iis oritur accuſatio adulterii: ab irritis vero, nec adulterii accuſatio, nec dotis actio proficiſcitur. (*d*) Verum Cujacius docet ex hac lege quidem libertinam non eſſe juſtam Senatoris uxorem, aut filii, aut nepotis: contra vero non ex hac lege, ſed ex oratione Marci filiam, aut neptem Senatoris, non eſſe juſtam uxorem libertini hominis. (*e*) Neque cum lena, aut ea, quam leno, lenave manumiſerit; neque cum muliere publico judicio damnata, & in adulterio deprehenſa, lex Julia dat ingenuis nuptiarum licentiam. (*f*) Ingenui autem nomine lex comprehendit etiam eum, qui jus aureorum annulorum impetravit, (*g*) vel qui fuerit ingenuus judicatus. (*h*) Damnatam vero publico judicio mulierem, ne ante quidem ductam retinere deinceps Senator poteſt ex S. C. ad hanc legem adjuncto, cujus meminit Ulpianus. (*i*) Et quoniam lex non tam ſententiam notavit, quam factum; ideo ingenuis abſtinendum erat a nuptiis mulieris in adulterio deprehenſae, quamvis non damnata, ſed abſoluta fuiſſet. Semel enim deprehenſa, numquam exuit turpitudinem. (*k*) Damnatam vero adulterii, quam vir accuſaverit poſt impetratam objecti criminis abolitionem, uxorem denuo ducere non probibetur. (*l*) Severiſſimo quoque conſilio conſtitutum fuit his legibus, ne ſexagenario major majorem quinquagenaria duceret: propter extinctam ſpem ſuſcipiendae ſobolis; Conjugium autem veteres, liberorum ſeminarium

eſſe

XXXVII.
DE ILLICITIS NUPTIIS IRRITANDIS SUB MARCO.

(a) *l. oratione* 16. *ff. eod.*

(b) Ulp. *tit.* 16. §. *ult. l.* 12. §. 1. *ff. de adult.*

(c) Raevard. *var. lib.* 4. *c.* 16.

(d) Gothof. *in not. ad l. Jul. & Pap. cap.* 1.

(e) *ad lib.* 4. *reſpon.* Papin. *l.* 9. *ff. de Senat. & l.* 23. *&* 44. *ff. de ritu nupt.*

(f) Ulp. *l.* 43. §. 6. 7. 8. *&* 9. *ff. de ritu nupt.* Gothof. *ad hoc caput in notis.*

(g) *l. ult. ff. de jure aur. ann.*

(h) *l.* 25. *ff. de ſtatu homin.*

(i) *l.* 43. §. 10. *ff. de ritu nupt.*

(k) *l.* 43. *ff. de ritu. nupt.*

(l) *l.* 34. § *ream. ff. eod.*

Digitized by Google

eſſe voluerunt: (*a*) unde cujus mulieris alveus exaruit, minime dignam nuptiis judicarunt. Quocirca mos erat nubentibus profiteri, liberorum procreandorum cauſa ſeſe nuptias appetere. Quod colligitur ex his Taciti verbis: *Cum uxore principis praedicta die, adhibitis, qui obſignarent, ſeſe velut ſuſcipiendorum liberorum cauſa convenire*. Uſus autem docuit in homine majori LX. annis generandi vim eſſe peremtam; in muliere vero quinquaginta annis majore concipiendi vim periiſſe: etſi Ariſtoteles (*b*) generandi vim in homine ad LXX. usque annum vireſcere ſcribat, plurimaque ſuperſint exempla virorum, qui aetate longe majori, liberos inſperato ſuſceperunt. Ut enim obſcuriora, quae ſunt ſane innumera praetermittamus; certe Maſiniſſam regem, anno jam ſexto, & octogeſimo; & Catonem Cenſorinum octogeſimo exacto anno liberos procreaſſe accepimus: & recentioribus temporibus Udislaum regem. (*c*) Afflictus etiam nobilis pragmaticus (*d*) tradit, ſe annum ultra ſexageſimum natum, tres ſuſcepiſſe liberos. Mulierum autem illuſtre habemus exemplum a Conſtantia Henrici Imperatoris uxore, quae quinquagenaria peperit. Ne inanem eruditionis gloriam legentium taedio affectemus, alia innumera praetermittimus exempla, ex quibus, & ex bene perſpecta ratione, obſervatores naturalium cauſarum, inter quos Amitinus, & praeceptor olim noſter, ac beneficentia plusquam parens Gregorius Caropreſius, Italorum philoſophorum, aetate noſtra, maximus, cenſent generandi vim in homine, ac in muliere foecunditatem, non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu, & robore corporis eſſe arguendam. At quoniam lex non ad rariora, ſed ad frequentiora naturae convertitur; recte hiſce annis generationis tempora finivit. Siquidem hominis vi-

(a) Lactant. *l. 1. de falſ. relig. cap.* 16. Sueton. in Claud. *c.* 23. Ulp. *c.* 16. *l.* 12. C. *de legit. haered.* Briſ. *de ritu nup. p.* 118.

(b) *lib.* 5. *περὶ ζώων.*

(c) AEneas Sylvius.

(d) *in conſtit. Reg. poſt. mortem* §. *ultimo.*

vigor ſexageſimo fere anno languet, & in mulieribus menſtrui ſanguinis rivus, ſine quo neque concipi, neque nutriri partus poſſe vulgo autumant, anno plerumque quadrageſimo, vel ad ſummum quinquageſimo exareſcit. Ideo lex Papia viris ſexagenariis fibulam impoſuit, & mulieres quinquagenarias ſterilibus comparavit. *(a)* At ſi conjuges ad eas aetates evecti prolem ediderint, noluit Juſtinianus eam ſobolem a ceterorum liberorum conditione diſcrepare. *(b)* Obſequi enim lex debet, non imperare naturae; ideo agnoſcere oportet eos, quibus natura praeter modum a lege definitum lucis beneficium dedit.

(a) *l. ſi ſterilis ff. act. emt.*

(b) *l. 12. C. legit. haered.*

XXXVIII. DE S.C. CLAUDIANO AD L. PAPIAM.

Cum igitur his legibus juſta aetas in homine LX., in muliere L. annorum ſpatio concludatur: dubitatum fuit, an ſexagenario majori liceret minorem L. ducere? & Tiberius Caeſar, cui tribuitur S.C. hoc, quod Claudianum appellatur, propterea quod Neronis, & Tiberii plura S. C. Claudiano nomine comprehenſa fuerunt ex Claudii nomine, quod utrique retinebant, ut Petrus Faber obſervavit; *(c)* Tiberius, inquam, prohibitionem nuptiarum extendit etiam ad matrimonia ſexagenarii, cum minori quinquaginta. Etenim quamvis foecundum ſit ſolum, ſemen tamen deeſt; unde hujuſcemodi conjugia plerumque nulla prolis ſpe defenduntur. Hinc Suetonius in Claudio ſcribit, Tiberium aliquid addidiſſe capiti legis Papiae (ſive *addito* legamus ex vulgatis, ſive *adaucto* ex eruditiorum interpretum emendatione) atque huic capiti Claudium contraria lege lata obrogaſſe: quod ex concubitu viri ſexagenario majoris, cum minori quinquagenaria ſpem prolis ſupereſſe cenſuerit: ideoque aliud S. C. Claudianum, idque ab ipſomet Claudio emanavit, *(d)* quo ſi major ſexagenario minorem quinquagenaria duxiſſet;

(c) *p.* Semeſtr. 25. & Cujac. 1. *obſerv.* 18.

(d) Ulp. *tit.* 16. Briſ. *p.* 157. *de jure connub.*

ſet ; perinde habebatur, ac ſi LX. annis minor nuptias contraxiſſet. Hinc jure a Jacobo Gothofredo reprehenduntur ii, qui abrogatum fuiſſe a Claudio caput legis Papiae arbitrantur : cum Tiberii potius explicatio exploſa fuerit, ejusque adjectio ſublata.

XXXIX. De S.C. Calviſiano.

Si vero major quinquagenaria, minori ſexagenario nupſiſſet, tamquam ex impari matrimonio, & omni prolis ſpe deſtituto, dos caduca erat, & fiſco cedebat, minimeque proficiebant hae nuptiae ad capiendas haereditates, & legatas dotes. Quod cautum fuit S.C. Calvitiano, vel Calviſiano, cujus apud Ulpianum eſt mentio : (a) ubi videtur Cujacius malle Claudianum.

XL. De S.C. Perniciano.

Porro qui aetates haſce ita praefinitas ſine nuptiis tranſiiſſent, ſolvebantur legibus, (b) & ad priſcae libertatis commodum revertebantur. Verum ne ullo umquam tempore coelibatus proficeret, obſtitit S.C. Pernicianum, quod perpetuis coelibatus poenis obſtrinxit eos, qui aetates legibus praefinitas ſine nuptiis, & liberis exceſſiſſent. (c) At Juſtinianus priſtina nuptiarum libertate reſtituta, invidiam harum legum prorſus amovit. (d)

XLI. De Spadonibus.

Huic capiti Jacobus Gothofredus ſubtexuit illud de ſpadonibus : quos vero ſimile eſt lege Papia fuiſſe nuptiis prohibitos, utpote cum generationi non ſint habiles. Hinc ex inſcriptionibus Ulpiani ad L. Juliam, & Papiam videmus conjunctas fuiſſe cum harum legum tractatione, diſputationes de ſpadonibus. (e) Et ſane qui convenit, ut lex Papia, quae ſexagenarios repulit, tulerit ſpadonum nuptias, quae aeque abſunt ab omni ſpe liberorum ; quod unum ac ſummum fuit legis Papiae ſtudium? Neſcio igitur cur Hiſpano illi, (f) qui immanes commentarios ad has leges edidit, in mentem venerit rejicere caput hoc de Spadonibus

(a) *tit.* 16. Briſ. *de jure connub.* 159. Jacob. Gothofr. *hic.*

(b) Ulp. *tit.* 16. §. 3.

(c) Ulp. *ut ſup.* §. 3. Gothofr. *ad hoc cap.* Briſ. *de jure connub. p.* 158. Tertull. *in apolog. Aug.* 3. *contra Julian.*

(d) *l. ſancimus C. de nupt. l.* 12. *C. de legit. haer.*

(e) *l.* 128. *ff. de V. S.*

(f) Ramez del Manzano *ad ll. Jul. & Pap.*

bus a ceteris legis Papiae capitibus, quibus attexuit, & alia minime germana. Ceterum ſpadonis vocabulum late ſe fundit, complectiturque, tum eos, qui natura vitiati ſunt, tum illos, qui ſibi virilia praeciderunt, aut contorſerunt, & oppreſſerunt. Atque his ſane poſtremis praecluſam eſſe crediderim a lege Papia facultatem nuptiarum, non autem ſuperioribus, nempe illis, quorum virilia natura, vel fato ſunt vitiata, dummodo generandi vis eo vitio peremta non fuerit. Sunt enim qui alterum, vel ambos teſtes habent introrſum conditos, & hi ſpadonum quoque nomine veniunt: generationi tamen ſunt idonei, unde lege nulla arcentur a nuptiis: ac in his dotem, & matrimonium, & dotis actionem eſſe Ulpianus (a) tradit, non autem in caſtratis. Nec mirum ſi nullis eminentibus teſtibus, integra tamen ſit generandi facultas: nam ſi teſtes reſecti ſint imperite, ut relicta ſit epididymis cum ſegmento coleorum, nec ſeminalia vaſa prorſus effuſa fuerint: iis periti rerum naturalium ſpem prolis minime adimunt; etenim ex gallis, aliiſque animalibus male caſtratis enatam eſſe prolem Thomas Cornelius Conſentinus philoſophus aetate noſtra inſignis obſervavit: ejusdem enim texturae faciunt epididymida, & teſtes, ac glandulis oppletam iisdem, quas permeando ſemen ad generationem exacuitur. Omnis tamen haec nuptiarum prohibitio remitti per populum poterat, ejusque jamdiu erat arbitrium illicitarum nuptiarum gratiam facere. Cujus poteſtatis exemplum habemus apud Livium, (b) a quo traditur Hyſpalae Feceniae libertinae, cujus indicio nefaria Bacchanalium ſacra detecta fuerunt, inter alia praemia adjectum: *uti ei* (mulieri) *ingenuo nubere liceret*. Quod jus olim populi, ſibi de more, poſtea principes (c) arripuerunt:

(a) *l. 39. ſ. 1. ff. de jur. dot.*

(b) *lib. 39. c. 19.*

(c) *l. 31. ff. ritu nupt.*

runt: olim enim ſecretum erat jus populi a jure fiſci; poſtea omnia populi commoda traducta fuerunt ad fiſcum principis. Hinc titulus Paulli de jure fiſci, & populi, & Lampridius iſta diſtinguens, ait, leges de jure fiſci & populi moderatas tuliſſe Severum. (*a*)

(a) Dio *lib.* 55. Vlp. *frag.* 16. §.1.

XLII. De Sponsalibus.

A perſonis ad aetatem contrahendis nuptiis idoneam leges tranſierunt; earum enim vis calliditate hominum eludebatur; nam quia leges praemia maritis conſtituerunt; iis non pauci fruebantur, nullo ſuſcepto nuptiarum incommodo. Tales erant qui ſponſalia cum impubere contrahebant, & qui contractis cum pubere ſponſalibus nuptias protelabant. Nullum enim aetatis tempus erat ſponſalibus praeſinitum, cum ſtatim ac in homine ratio emicat, liceat inire ſponſalia, nempe anno aetatis ſeptimo. (*b*) Quoniam autem contractis ſponſalibus nuptiae arbitrio conjugum trahi poterant, plurimi ſponſalia maturabant, nuptias vero differebant, ut interea maritorum jure fruerentur. Ne igitur quis ex fraudatis legibus lucrum perciperet; ademit Auguſtus (*c*) praemia maritorum ſponſis, qui ultra biennium nuptias extraxiſſent. Quamobrem ſponſalium temporibus biennio contractis, tantum qui decennem puellam ſibi uxorem petiiſſet, mariti juribus potiebatur: quia tempora ſponſalium, & aetas nuptiarum legitima, quae in mulieribus erat XII. annorum, aequatis intervallis concurrebant; & vir eam ducere tenebatur expleto biennio. Atqui puellam decennio minorem ſibi deſpondiſſet, quoniam ob immaturam puellae aetatem dilatio nuptiarum ultra biennium excurrebat; ſponſus interea coelibum poenis erat obnoxius. Quae quidem ſponſalia rata habebantur, ut Cujacius tradit; (*d*) ſed immatura ideo nec poenis legum eximebant maritum, nec lucris afficiebant.

(b) *l.* 14. *de ſponſ.* Leo *novell.* 109.

(c) Dio *lib.* 54. *in geſt. Anni* 736. Sueton. in Octavio *c.* 34. Zon. *tit.* 2. Dio *lib.* 56.

(d) *ad lib.* 4. *diff.* Modeſt. *L.* 14. *ff. de ſponſal.*

Quam-

Quamvis autem his legibus ſponſalia biennio circumſcriberentur: tolerabatur tamen earum dilatio propter ſponſae, ſponſive valetudinem, vel parentum interitum, vel ob capitalia crimina, vel ob longiores peregrinationes neceſſitate ſuſceptas. Propter quas ſane cauſas non modo annum, aut biennium, ſed & triennium & quatriennium nuptiae impune trahebantur, *(a)* ut Cajus tradit: apud quem nolim cum Cujacio, & Gothofredo vulgatam lectionem immutare, ac expungere *annum*; quamvis enim tempus legibus praefinitum non annus ſit, ſed biennium; tamen in biennio annus includitur, nec inſolens eſt, ut oratione ducta a minori tempore, eo enumerando perveniatur, ubi terminus legis haeret: etſi omiſſa mentione anni, ſatis fuiſſet biennium ſcribere. Sed expeditius erit dicere, Cajum enumeraſſe tantum annos morae, nulla mentione annorum legis; quibus elapſis, ſcripſit non annum modo, ſed & biennium, & triennium morae ob juſtam cauſam tolerari. Ceterum ſi vir ſine cauſa ſponſalibus diem ultra biennium proderet, maritorum praemiis excidebat: & virgo quaerere ſibi aliam conditionem poterat, retentis arrhis: quas tamen reddere cogebatur in duplum; ſi per eam factum eſſet quo minus nuptiae legitimo tempore contraherentur; quadruplum alii arrharum reſtituendum putant: Gothofredus tamen quadruplum intelligit, praeter arrhas. *(b)* Ex hoc legum capite, Cujacio repugnante, aliqui ortam putant praefinitionem aetatis maturae nuptiis, in foeminis XII. annorum, in maſculis XIV. *(c)* Sane vetuſtiorem legem non habemus, ad quam haec definitio recte revocetur: tantum ſcimus eſſe pervetuſtum, ut nuptiae incipere nequeant ante utriuſque ſexus pubertatem. Quam Caſſiani non ab aetate, ſed ex habitu corporis aeſtimabant in maribus, quorum non paucos

(a) *l. 17. ff. de ſponſal.*

(b) *l 6. C. Theod. de ſponſ. &* *l. 4. item l. 2. C. Juſtin. de ſponſ.* Cujac. *ad tit. C. de ſponſalibus.*

(c) Cujac. *ad l. 14. ff. de ſponſ. ſive ad Modeſt. diff. lib. 4. & in enarrat. C. tit. de ſponſal.* Macrob. 7. *ſaturnal.* 7. *& ſomn. ſcip.* 1. Sueton. in Octav. *c.* 34.

L 2 ante

Digitized by Google

ante XIV. annum generationi habiles fuiſſe conſtat; (*a*) Proculiani ab extremo XIV. anni eam auſpicabantur. Priſcus Javolenus & annos XIV. & corporis firmitatem requirebat. Proculianorum ſententia recepta fuit, quia id, quod plerumque accidit, reſpiciebat; idque Proculiani a Stoicis duxerunt: etenim Stoici vim generandi, & animi conſilium ea aetate inoleſcere cenſebant. (*b*) Quod autem lege Papia Poppaea circa aetatem puellarum praefinitum videtur, moribus antea Romanorum invaluerat. Plutarchus enim in Numa ſcribit, Romanos conſueviſſe teneras admodum puellas ducere: quod magna ſit ejus aetatis ſimplicitas, ut ſub inſtitutione mariti ſuſcepta uxor, illius mores facilius imbiberet, itaque privatae res, & publicae eſſent tranquilliores. Contra Lacedaemonum respublica, ubi puellae nonniſi adultae viro tradebantur, muliebri ſaepe licentia perturbabatur. Amorum enim viciſſitudine, qua exercentur ante matrimonium virgines, ita exacuuntur ad fraudem, ut quidquid longo amatoriarum artium uſu didicerunt, conferant ad ſubigendum, ac perdomandum virum; unde converſo ſenſim ordine officiorum, qui dominus a lege conſtituitur, ultro ſeſe in ſervitutem tradit uxori. Hinc mulier in virum, vir in mulierem turpiter commutatur. Quod malum privatis in domibus conceptum, non raro in rem expetit publicam, ut impotentia, & effrena cupiditate muliebri, civilium quoque ſtatus negociorum agitetur; magnarum enim incrementa calamitatum, ex initiis ſurgunt ſaepe leviſſimis; ingenteſque ſaepe clades extiterunt, ex gratia, vel ira muliebri; quarum aliquando blanditiae apud magnates praeſertim, & ſummos duces, moribus, & legibus patriis longe praepollent.

Sequitur hujus capitis alia particula, quae eſt

(a) Hotthoman. *de ritu nupt. inſtit. quib. mod. tut. in princip. l. ult. C. quando tut. vel curat.*

(b) Plutarch. *lib. 5. cap. 24. de placit. philoſophorum.* Merill. *obſ. lib. 1. cap. 2.*

eſt de vacatione nuptiarum conceſſa foeminis poſt mortem viri, aut poſt repudium; qua in particula comprehenſum fuit, ut mulieribus a morte viri biennium, a repudio vero annum, & ſex menſes a nuptiis vacare liceret: cum lege Julia, quae lenita deinde fuit, & in legem Papiam Poppaeam conjecta, non major vacatio daretur, quam unius anni a morte viri; a divortio vero ſex menſium, (*a*) ut tradit Ulpianus, quem locum emendatione indigere cenſuit Cujacius (*b*) admonitus a Suetonio: (*c*) unde pro *biennii* ſubſtituit *triennii*: neſcio an recte. Aliam enim puto vacationem a Suetonio ſignificari, nempe vacationem ab Auguſto datam a die latae legis ad paritionem, nempe intervallum, quo adhuc cives lege Papia erant ſoluti: ut qui a nuptiis abhorrerent, ſpatium haberent comparandi ſeſe, flectendique ad matrimonium reluctantem animum: quod conſilium niſi intra triennium illud vacationis capeſſerent, legum poenas incurrebant. Alia igitur vacatio eſt ab ea, quae poſt viri mortem, aut repudium datur.

XLIII. DE VACATIONE NUPTIAR.

(a) *tit.* 14. *in. ſtit.*

(b) *ad tit.* 4. Ulpian.

(c) In Octavio *c.* 34. Dio *lib.* 56.

His adjungendum cenſuit Gothofredus caput de virginibus Veſtalibus a Gellio (*d*) ex l. Papia relatum: ex quo capite Pontifex Maximus facultatem habebat legendi XX. virgines non minores annis X. ut ſortione in concione facta, cujus virgo ducta fuerit, eam Pontif. Max. caperet, quo Veſtae fieret. Capi autem virgo dicebatur, quia manu a Pontifice prehenſa, quaſi bello capta ſuo a parente, cujus in poteſtate erat, abducebatur.

XLIV. DE VIRGINIBUS VESTALIBUS.

(d) *lib.* 1. *c.* 12.

Ubi lex nuptiarum rite contrahendarum, & augendae prolis rationem inſtituit: poenis praemiiſque propoſitis, voluntates hominum cenſuit obligandas. Itaque in ſanctione cavit, ut qui contra legem hanc nuptias contraxerit impares, quales appellat Ulpianus (*e*) nuptias inter majorem quinquagena-

XLV. DE POENIS IMPARIUM, ET PRAEMIIS PARIUM NUPTIARUM.

(e) *tit.* 16. §. 3. *Inſtit. l.* 12. *in fin. C. de legit. haered.*

genaria, & minorem ſexagenario, vel inter majorem ſexagenario, & quinquagenaria minorem: is quot ſuſcepit filios, liberum, aut ſuorum haeredum loco habere non poſſit: nec eiſdem adjuvaretur ad praemia legis aſſequenda, proinde ac ſi mortui naſcantur, quia nec nati videntur. (*a*) Item vetitum eſt conjuges illos haereditatem capere lege obvenientem, qua & teſtamentaria haereditas comprehenditur, cum ea ex legibus XII. tabul. obveniat. (*b*) Quin etiam nec legatum iis, aut aliud quid mortis cauſa capere licuit. (*c*) Sed illud eſt ſane triſtius, quod ſolutis hujuſcemodi nuptiis, morte mulieris, dos eſt caduca, & devolvitur in fiſcum, qui in mulieris locum pro dotis repetitione ſuccedit. (*d*) A poenis imparium lex progreditur ad parium praemia nuptiarum: ut qui legi non obtemperarent, poenam aliam ex privatione praemiorum ſuſtinerent. Agitur autem primo de ordine nuptiarum contrahendarum, quae ut rectius curarentur, lex juſſit ut ſi mulier, aut virgo ex hac lege nuptias contractura legitimo tutore careret; Praetor Urbanus ei tutorem conſtitueret ad dandam, dicendam, promittendamve dotem. Quodque ex hac lege Praetor in Urbe, in provinciis praeſtare debebat Praeſes ex S. C. ad hanc legem adjecto: (*e*) ut intelligamus tutorem non tam ad regendum puellae arbitrium, confirmandamve voluntatem dari, quam ad moderandam, curandamve dotem; idque Antoninus, & Severus clarius expreſſerunt. (*f*) Quod munus eſt praecipuum tutoris ad rem certam a lege Papia praeter juris regulas inſtituti. (*g*) Diſcrevit autem lex haec *dictionem dotis*, *promiſſionem*, *dationem*; quia dicere dotem, eſt absque ſtipulatione promittere, ſolemnibus verbis ſine interrogatione; (*h*) quod non ad omnes pertinebat, ſed vel ad ipſam tantum mulierem, aut mulieris juſſu ad

(a) *l. qui mortui* 129. *ff. V. S.*

(b) *l. lege obvenire* 130. *ff. V. S.*

(c) *l.* 37. 38. *ff. mortis cauſa donation.*

(d) Ulp. *frag. tit.* 16. *in fin. l. dote ff. de ritu nupt.*

(e) Ulp. *tit.* 11. §. *ex lege* XX.

(f) *l. ſciendum* 20 *ff. ritu nupt.*

(g) Cujac. *ad tit.* Ulp. 11. §. 20.

(h Ulp. *tit.* 6. *in princ.* Cujac. *ibidem.*

Digitized by Google

ad ejus debitorem; vel ad patrem, avumque paternum; nec dotis dictione plures, quam hi tres obligabantur. (*a*) At promiſſioni ſtipulatio adjungebatur, & promittendo poterant omnes obligari. (*b*) Dare autem dotem quid eſſet, explicatione non indiget. Porro non tantum ad dicendam, promittendam, dandamve dotem; ſed ad augendam, minuendam, mutandamve curator dabatur; Siquidem quod ſupra mulieris facultates dictum erat, promiſſumve, id continuo, ut ſuperfluum, detrahebatur, exemplo immodicarum donationum, quae non prorſus revocantur, ſed quatenus legis modum excedunt. (*c*) Haec autem ad eos pertinent, qui per hanc legem ad matrimonia compelluntur, nempe patres, matresque familias, nam filiae, filiive fam. minime cogebantur, (*d*) quod forſan erat certo legis Juliae capite comprehenſum; ut eo referri poſſint verba illa in l. nec filium C. de nuptiis *legum diſciplina*, nempe *legum Juliae & Papiae*, quae ſaepe per excellentiam, ut Ulpiani verbis utar, leges appellantur, quod produnt plures loci juris civilis.

(a) Cajus *inſt. lib.* 2. *cap.* 9. Briſ. *de jure connub. p.* 160.
(b) Cujac. *ad tit.* 6. Ulp. Caj. *loco cit.*
(c) *l.* 61. *de jure dotium.* Briſ. *ibidem.*
(d) *l.* 21. *ff. de ritu nupt.*

XLVI.
De Divortiis Libertarum, et aucto jure patronorum ex conjugio.

Hinc deſcendit lex ad praemia, & privilegia nuptiarum jam contractarum: augetque cum primis jura patronorum in libertas, quas ſibi uxores adjunxerant. Igitur vetitum eſt libertam diſcedere (*e*) a nuptiis invito patrono, ut contrahat novas; quo appareat non ſublatum fuiſſe hac lege divortium jure civili permiſſum, ſed libertatem alienarum nuptiarum, ad quas divortia ferebant, lege Papia fuiſſe interceptam. (*f*) Itaque manente divortio, effectus illius, nempe novarum nuptiarum facultas adimitur. (*g*) Nec enim abhorret a regulis juris, ut matrimonium adhuc jure duret, ſecuto divortio: ejusque rei hoc adducit Ulpianus exemplum, nempe libertae, quae divortium fecit. (*h*)

Cum

(e) *l. ul. ff. de divort.*
(f) *l. libertae C. de oper. libert.*
(g) *l. ult. ff. de divort. l.* 1 *ff. unde vir, & uxor.*
(h) Ulp. *lib.* 1. *ff. unde vir, & uxor.*

Cum enim invito patrono alteri nubere non poſſit, manet ſane illa matrimonii vinculis adhuc implicata; uxoris tamen beneficio minime gaudet, nec admittitur ex edicto *unde vir, & uxor* ad haereditatem mariti; quia quantum in ſe fuit diſſolvit illa contractas olim nuptias. (*a*) Unde tota ejus matrimonii utilitas devolvitur ad patronum, qui matrimonium adhuc voluntate, atque animo retinet: ita ut commodis quidem nuptiarum ſolus fruatur patronus; liberta vero divortii damna ſuſtineat. Etenim eadem ratione concubinatu etiam alterius ei eſt interdictum, quia ſcilicet uxoris legibus obſtringitur, & impeditur pudore conjugali, (*b*) quae de nupta tantum liberta ſunt accipienda, non de ſponſa, ad quam hoc caput non pertinere, Ulpianus ſcribit: (*c*) & ideo ſi invito patrono ſponſa nuntium miſerit, cum alio poterit habere connubium. Praeterea ſi liberta non in matrimonio patroni ſit, ſed in concubinatu, licebit ei a patrono diſcedere: (*d*) dummodo alteri ſeſe non in matrimonium, ſed in concubinatum dederit: cum patrono praeſtet libertam concubinam eſſe, quam matremfam.; ne ſine conſenſu, & ope patroni re ipſa libertae conditio augeatur: ideo Ulpianus (*e*) ait honeſtius eſſe patrono libertam habere concubinam, quam matremfam. Quae Ulpiani verba perperam in alium ſenſum detorquet Briſſonius. (*f*) Libertas autem etiam communes ad hoc jus admitti placuit, quia negari non poteſt eſſe libertam ejus, qui duxit, quamvis liberta ſit etiam alterius. (*g*) At ea, quae jus aureorum annulorum impetravit, hic pro liberta non habetur. (*h*) Praeterea libertae, quae ſunt ex fideicommiſſo manumiſſae, poſſunt invitis patronis, qui eas duxerunt contrahere matrimonia: quia patroni non ſua ſponte beneficium contulerunt, ſed coacti fuerunt fidem ſuam liberare; ideo minor eis eſt

(a) Cujac. *ad tit. ff. unde vir, & uxor.*

(b) *l. 11. ff. de divort.*

(c) *l. 45. ff. de ritu nupt.* §. 4.

(d) *l. 1. ff. de concub.*

(e) *l. 1. ff. de concub.*

(f) *de jure connub. pag.* 166.

(g) *l. illud* 46 *ff. de ritu nupt.*

(h) *l. 4. ff. jur. aur. annul.*

Digitized by Google

eſt honor habendus. (*a*) Alia prorſus ratio eſt in eo, qui ea lege emit ut manumitteret; nam legi ſe ſubjiciendo ſponte ſua beneficium ab eo usque tempore contulit. (*b*) Invitum autem quem dicemus? An eum modo, qui manifeſte diſſentit? minime, ſed quemvis alium, cujus conſenſus favore, vel ignorantia impeditur: (*c*) qui enim facti notitia caret, conſentire non probatur, niſi lex tacite voluntatem alterius praeferat. Porro, propter ſpem poſtliminii, & patroni reverentiam captivitas patroni libertatem nuptiarum libertae minime tribuit. (*d*) At ſi non palam ſe prodiderit, quibus argumentis animum patroni a nuptiis libertae retinendis alienum eruemus? Et Ulpianus tradit, ſufficere actum quemlibet nuptiis, & matrimonio minime congruentem; veluti ſi patronus experiatur actione rerum amotarum, quae ſine divortio non oritur; vel ſi nuptias alterius mulieris appetierit, aut ſibi concubinam adhibuerit, aut quoquo modo animus ejus deſciſcat a matrimonio. (*e*)

(a) *l. 50. ff. de ritu nupt.*

(b) *l. 45. in prin. ff. de ritu nupt.*

(c) *l. 45. §. 5. ff. ritu nupt. l. filiusfam. 8. § invitus ff. de procurat.*

(d) *l. 45. in fine ff. de ritu nupt.*

(e) *l. 11. ff. de divort. & repud.*

XLVII.

DE AUCTO JURE LIBERTORUM ET LIBERTARUM EX CONJUGIO.

Neque patroni ſolum augere lex, ſed libertae quoque voluit ſublevare conditionem praemio nuptiarum: unde praeſtatione operarum eam exemit, ſi vel patrono nupſerit, (*f*) vel alteri conſentiente, aut ratum habente patrono: non enim decet a conjugali officio diſtrahi, ut alienis obſequatur: ideo poſt nuptias diſſolutas, priſtinam operarum obligationem continuo ſubit. (*g*) Et haec quidem de liberta: libertus enim, quamvis maritus, operarum obligatione non ſolvitur: nec enim libertus maritus dat ſe in officium uxoris; ut liberta uxor in officium viri: niſi modo libertus, qui nec artem ludicram exercuerit, nec ut ad beſtias pugnaret operas locaverit, duos, pluresve filios habeat in poteſtate: (*h*) praemio enim ſuſceptae prolis ſi abſit infamia, lex Julia obligatione promiſſarum operarum

(f) *l. libertae C. de obſequiis patron. praeſt. l. 48. ff. oper. libert.*

(g) *l. 14. ff. oper. libert.* Cujac. *ad tit. C. eod.*

(h) *l. 37. ff. oper. libert.*

Digitized by Google

eum exolvit. Huic attexuit capiti Gothofredus particulam *gener, ſocerve inviti teſtimonium in reos ne dicunto*; quae, meo judicio, revocanda potius eſt ad leges Julias judiciorum, quibus cautum erat, ne quis contra affines, vel agnatos teſtimonium dicere cogeretur; (*a*) de quibus plenius apud Cujacium; (*b*) & Briſſonium (*c*) in libris ſelectarum antiquitatum.

XLVIII. De Praemiis Liberorum Causa Constitutis, & S. C. Claudiano: et de Jure Trium Liberorum.

Praemiis nuptiarum adjecit lex praemia liberorum, ampliſſima illa quidem, & quae ſpe ſua nuptias mirifice propagarent. Eaque capite ſeptimo legis Juliae locata fuiſſe, tradit Gellius, (*d*) cum antea aetas potius, & ſenectus honores, ac praemia ferret: quae deinde neceſſitas ſobolis tranſtulit ad maritos, & parentes. Datum eſt igitur numero liberorum, ut in petitione Magiſtratuum urbanorum, aut provincialium, is candidatus praeferretur, qui plures liberos haberet, quamvis aetate eſſet inferior. (*e*) Dictaque ſunt haec veteribus praemia parentum: (*f*) quorum praemiorum fuere & ante legem Papiam aliquot. (*g*) Ex horum commodorum cupiditate fraus orta eſt eorum, qui, ſimulatis adoptionibus, ſibi quaerebant liberos, ut iis ad praemia legum adipiſcenda juvarentur. Propterea S. C. conditum ſub Nerone fuit, ne ſimulata adoptio ulla in parte muneris publici prodeſſet: (*h*) eoque ſpectant Ulpiani verba (*i*) haec: *adoptivi filii in numerum non proficiunt liberorum, qui excuſare parentes ſolent*. His autem fraudibus, quibus, ut mos eſt hominum, leges publico bono conditae ad privatam trahuntur utilitatem; obviam itum eſt profeſſionibus liberorum, apud acta publica inſtitutis; quarum aliqua mentio apud Juvenalem, (*k*) & Terentium Clementem. Hoc etiam liberis lex Papia tribuit, ut ſinguli jus unius anni parenti pariant ad honores; etenim annaria lege, cer-

(a) *l. Juriſconſult. in princ. ff. de gradibus affin & l. 4. ff. de teſtibus.*
(b) *l. 2. ff. de accuſat. ſive ad lib. 1. Papin. de adult.*
(c) *lib. 4. cap. 7.*
(d) *lib. 2. cap. 15.*
(e) Gell. *lib. 2. cap. 15.* Tacit. *lib. 2. annal. ubi* Lipſ. *n.* 111. Dio *lib.* 56.
(f) Sueton. *in Octav. c.* 34. Tacit. *lib.* 3. *ann. Juven. Sat.* 9.
(g) Dio *lib.* 43. Gellius *apud quem P. Scipionis oratio lib.* 5. *cap.* 19.
(h) Tacit. *lib.* 15. *annal. cap.* 19.
(i) *l. 2. §. 2. ff. vacat. & excuſat. munerum.*
(k) Sat 9. *l.* 16. *ff. de probat.*

Digitized by Google

certa aetas erat ſingulis honoribus definita ; intra quam certum honorem attingere nemo poterat. Hoc autem liberi praeſtabant, ut annum adderent ſinguli ad aetatem parentis : ſive pro ſingulis liberis gratia legis fiebat unius anni. (*a*) Praeterea eorum, qui Conſulatum inirent, is prior ſumebat fasces, qui plures, quam collega liberos haberet, etſi & ipſe eſſet in poteſtate alterius; (*b*) inque liberorum numero computabantur etiam ii, qui bello occubuerunt, quoniam adhuc virtute, & gloria viverent; ſiquidem in acie cecidiſſent: cum hi pro Republica vitam profudiſſe dicantur: non autem qui in obſidione perierunt. (*c*) In pari vero numero liberorum, is Conſul alteri praeferebatur, ſive faſces primus ſumebat, qui eſſet maritus, vel in maritorum numero, aut qui jus impetraſſet mariti, (*d*) aut ſponſus eſſet; non tamen ſimulatus. (*e*) Si vero mariti eſſent ambo Coſſ. cum pari liberorum numero, major natu praeferebatur. In ceteris, qui aut coelibes eſſent, aut ſine prole mariti; jus vetus permanſiſſe putaverim. Etiam in theatro major honos habebatur maritis. Etenim qui eſſent e plebe mariti, proprios habebant ordines in theatro. (*f*) Atque hoc appellatur in genere jus liberorum; diſtinctum ſane a jure trium liberorum, quod & ex his profluxit legibus : cujus & a Lacedaemoniis repeti poſſet origo. Horum enim moribus parentes trium liberorum ab Urbis cuſtodia, & excubiis erant immunes; quatuor vero ſuſceptis liberis, omni prorſus onere levabantur. (*g*) Et Romae poſt tergeminorum certamen, atque Horatiorum victoriam fuit inſtitutum, ut tergeminis natis alimenta ex publico praeberentur uſque ad pubertatem. (*h*) Hoc igitur legis Juliae capite auctus eſt favor liberorum, profectus jam diu a vetuſtioribus legibus;

(a) *l. 2. ff. de minor. & l. 2. ff. de munerib.*

(b) *l. 2. ff. mun. & bon.* Gell. *lib. 2. cap. 15.*

(c) *l. bello 18. ff. de excuſat. tut.*

(d) Dio *lib. 56.*

(e) *l. 30. ff. de ritu nupt.*

(f) Sueton. *in* Aug. *c.* 44.

(g) Ariſt. *lib. 2. pol. tit.* 9. AElian. 6. *var.* 6. Duaren. *lib. 2. cap.* 40. *diſputat. anniverſar.*

(h) Dionyſ. Halicarnaſ. *lib.* 3.

Digitized by Google

bus ; & parentibus (*a*) conceſſa fuit immunitas onerum perſonalium tantum , (*b*) ſi Romae , (*c*) aut in continentibus aedificiis , quae Romae appellatione comprehenduntur liberos tres ſuſceperint . (*d*) Extra Romam autem in Italia quatuor, in provinciis quinque liberi , ſive incolumes , ſive in acie interemti eorumdem onerum immunitatem afferebant . Proſunt etiam nepotes ex filio : ita tamen , ut in ſui patris locum ſuccedant , (*e*) item & emancipati , & quaſi emancipati , (*f*) ut monachi , Epiſcopi , & Patricii ; non tamen nepotes ex filia , quia non avi , ſed alienam referunt familiam; Item ſi monſtroſum ediderit mulier partum , is mulieri ad veniam legis Papiae proderit : quia eſt odioſa , & juris communis utilitatem extenuat : non autem ad S. C. Tertullianum , ex quo mulieri lucrum quaeritur . (*g*) Verum ne legi fraus fieret , probandus erat liberorum numerus ex publicis actis , apud quae mos erat profiteri , uti diximus, liberos , ex iiſdemque non ſolum liberorum numerus , ſed aetas etiam , & quidquid ad controverſias ſtatus pertineret petebatur . Quod profeſſionis genus indicatum fuit a Servio Tullio , qui cenſum inſtituens , juſſit patres in ſingulorum liberorum capita inferre aliquid Junonis Lucinae templo , (*h*) habendoque cenſu voluit , ut & ſubſtantia , & uxorum , liberorumque nomina , aetateſque proderentur ; qui mos poſt legem Papiam obtinendorum honorum , atque poenarum vitandarum cauſa , longe majoris fuit uſus : (*i*) etſi aliquanto immutatus . Nam Antoninus (*k*) juſſit profeſſionem hanc fieri apud Praefectum aerarii, atque alterum exemplum tabularum in domo privata voluit aſſervari ; alterum in publico aerario , (*l*) ut & antea fiebat .

Juvenalis Sat. 9.

(a) *l* 2. C. *qui num. liber. excuſ.*

(b) *l.* 2. §. 4. *l.* 11. *ff. vacat. & excuſat. mun.*

(c) *l.* 147. *ff. V. S. l.* 2. *ff. eod.*

(d) *l. unic.* C. Theod. *de his qui num. lib.*

(e) *Inſtit. de excuſ. tut. in princ.*

(f) *l.* 2. §. 5. *ff. vacat. & excuſat. muner.*

(g) Cujac. *ad l.* 4. *tit.* 9. *ſent.* Paulli.

(h) Dionyſ. *lib.* 4. Briſ. *antiq. lib.* 1. *cap.* 1.

(i) Juvenal. *Sat.* 9.

(k) Capitolin. *in* Antonin & Gordian.

(l) *l.* 6. C. *de fid. inſtrum* Apul. *apol.* 2. Tertul. *lib.* 5. *adverſ.* Marcian.

Tol-

Tollis enim, & libris actorum ſpargere gaudes.
Argumenta viri: foribus ſuſpende coronas,
Jam pater es.

Qui mos Roma prodiens, poſtea Marci Imperatoris juſſu pervenit ad provincias. (*a*) Ceterum quo utilitas ex liberorum numero capiatur, oportet enim numerum impleri ante ſuſceptum munus: nam ſi liberi ſuſcepto jam munere naſcantur, fruſtra beneficium legis expetitur. (*b*) Gellius autem quaeſitum refert apud veteres an octavo menſe natus proſit. (*c*) Ceterum non raro quibus legitimum liberorum numerum natura negaverat, praemia illorum principis beneficentia largiebatur. Siquidem qui bene de principe, aut de republica meruiſſent, quique apud eum gratia & authoritate pollerent ſaepe ſibi, aut aliis jus trium liberorum impetrabant, ut ex variis Plinii epiſtolis colligitur. Quo in jure plurimum luſit Martialis. (*d*) Idem jus virginibus Veſtalibus tributum honoris cauſa memini legiſſe. Alciatus (*e*) autem putat praemia omnia ex lege Papia liberos habentibus conſtituta, Theodoſii conſtitutione ſublata fuiſſe, (*f*) quod maxime pugnat cum pluribus juris locis, & cum titulo C. *de his, qui num. liber. excuſat. mer.* Diſtinguere oportebat haec hominem doctiſſimum: jus ſcilicet liberorum, quo praemia praeſtabantur ex lege Papia conſtituta; & jus liberorum, quo mutua inter conjuges teſtamenti factio, & ſucceſſionis utilitas lege Papia liberos non habentibus imminuta reſtituebatur. Hujus juris a principe impetrandi neceſſitate conjuges ſolvit Theodoſius, nec quidquam attigit de eo jure liberorum, quo nova legis praemia continentur. (*g*) Igitur priſtinam inter conjuges teſtamentorum libertatem omnibus reddidit Theo-

(a) Capitolin. *ibidem.* Jac. Gothofred. *ad hoc caput in notis.*

(b) *l. 2. §. qui ad munera, ff. de vacat. & excuſ.*

(c) *lib. 3. c. 16. in fine.*

(d) *lib. 2. ad Caeſarem. item lib. 3. lib. 9. & lib.* 10. Duaren *diſp. anniverſ. lib. 1. cap.* 40.

(e) *l. ter enixa ff. V. S.*

(f) *l. 2 C. de jur. liber.*

(g) Cujac. *ad* Vlp. *tit.* 16. Duaren. *diſp. ann. l. 1. cap.* 40. *in fine: quem tamen notat* Jac. Gothof. C. Theodoſ. *de jur. liber. l.* 3.

Theodoſius, tam habentibus, quam non habentibus liberos: ut ſine ulla impetratione, & ſine venia legis Papiae, juris antiqui beneficio perfruantur. Nec modo cives Romani, ſed & latini, quorum conditionem ſupra explicavimus, praemia ex liberorum numero tulerunt: nempe jus Quiritium, cujus potiebatur latinus, qui filium, filiamve, natum, natamve, anniculum, anniculamve ſervaſſet; ita ut filius, filiave non deceſſiſſet ante extremum anni diem: quod ſpatium requirebatur, ut infans anniculus reputaretur. (*a*) Latina vero eodem jure fruebatur, ſi ter fuiſſet enixa, ſive ordine naturae conſueto, ſive eodem die, ſive intra biduum per intervalla: nam ſi uno impetu tres effudiſſet, magis cenſetur tres habuiſſe liberos, quam ter peperiſſe; quod ad impetranda legis praemia requiritur. (*b*) Neque ſi quis ex tribus liberis execto ventre ſit exceptus, parenti prodeſt. (*c*)

(a) *l.* 132. & 134. *ff. V. S.* Paull. & *ibi* Cujac. 4 *ſent. tit.* 9.

(b) *l.* 137. *ubi* Cujac. *ff. V. S.*

(c) *l.* 132. *ff.* 1. *V. S.*

XLIX.
De Praemiis Libertorum ex Susceptis Liberis.

Atque haec ingenuis praemia legis liberorum cauſa quaerebantur: addita ſunt etiam, & praemia libertis: quibus ſaepe manumiſſores, aut incontinenti, aut ex intervallo indicebant, vel officiales operas, quae in officii praeſtatione conſiſtebant, vel fabriles, quae quaſi in pecunia poſitae erant, (*d*) tamquam fructus ejus artificii, cujus utilitas omnis ante manumiſſionem cedebat domino; data autem libertate retinebatur a domino pars aliqua jurejurando adacto. (*e*) Etenim, ut Cujacius (*f*) putat, non debebantur operae, niſi juratae vel promiſſae: juratae autem erant officiales; & quidem poſt datam libertatem. Nam ſi quid in ſervitute libertus promiſerat, liber factus praeſtare non tenebatur: eo enim in ſtatu promiſerat, quo particeps juris civilis non erat. (*g*) Nec debebantur operae niſi praeteritae: quae ſi

(d) *l.* 6. *ff. oper. libert.*

(e) *l.* 7. *ff. oper. liber.*

(f) *tit. C. eodem.*

(g) Cujac. *ibid.*

non

Digitized by Google

non ederentur, aeſtimabantur in judicio, & ad praecium earum libertus patrono damnabatur, eaeque, ſi fabriles eſſent, non modo in haeredes extraneos *(a)* tranſibant, ſed in ipſos patroni creditores, bona debitoris diſtrahentes, *(b)* futurarum autem petitionem habebat filius: qui eas etſi non indictas indicere, ac petere poterat, ſi non fuiſſet exhaeredatus; quamvis beneficio Praetoris uſus haereditate abſtinuiſſet. *(c)* Ceterum operae non exibebantur ei, qui coactus manumiſerat, ſed qui ſponte. Nam qui ex cauſa fideicommiſſi manumittit, nullum beneficium praeſtat, quia non liberalitate impellitur, ſed neceſſitate. Haec autem operarum obligatio, pluribus quidem ſolvebatur modis, veluti ſi patronus in concubinatu libertam habuerit, *(d)* vel ſi eadem alteri conſentiente patrono nupſiſſet, ut ſupra indicavimus: *(e)* nam haec in officio mariti eſſe debet. Lex vero Papia libertam 50. annis majorem ab ea praeſtatione liberabat, quod indicat inſcriptio Paulli in *l. liberta ff. de oper. libert.* Et tandem, ne ſingula exempla obeamus, liberabatur ex hoc capite, quo capite operarum obligatio extinguebatur, ſi libertus, qui tamen nec artem ludicram feciſſet, neque, ut cum beſtiis depugnaret, operas locaſſet, duos, pluresve, quamvis non eodem tempore, liberos, vel unum quinquennem in poteſtate haberet: etiam ſi quod donum, munus, aliudve quid libertatis cauſa juraſſet dare, aut promiſiſſet. *(f)* Praemium autem filii quinquennis ex antiquo jure ductum arbitratur Cujacius: etenim major honos tribuebatur libertis filium quinquennio majorem habentibus. *(g)*

(a) *l. 4. in fin. ff. oper. libert. l. 6. ff eodem.*

(b) *l. 4. ff. oper. libert.*

(c) *l. cum patron. ff. oper. libert. l. pro haerede §. ſi quid ff. de adquiren. haered.*

(d) *l. 46. ff. de oper. liber.*

(e) *l. 13. §. penult. l. ſicut ff. oper. liber. l. 2. ff. obſeq. patron. praeſtan.*

(f) *l. 37. ff. oper. libert.*

(g) Livius *lib. 45. cap. 15.*

I. DE MULIEBRI TUTELA LIBERORUM GRATIA SOLUTA.

Alio capite mulieres legitima tutela, ſub qua eſſe perpetuo diximus, trium liberorum gratia ſolvebantur: libertam vero quatuor liberi patroni tutela

tela liberabant, ut ejus juris potitae mulieres ſine tutorum auctoritate teſtari, ac res poſſent administrare ſuas; & tuto capere quidquid eis eſſet aliorum teſtamento legatum. (*a*)

(a) Ulp. *inſtit.* 29.§.3.

LI.

De Poenis Coelibatus, et Prohibitione Capiendi ex Teſtamento.

Atque his ſane praemiis, cives alliciebantur, atque impellebantur ad nuptias: ſi cujus vero animus praemiis non flecteretur, poenis adigebatur, quae in publici aerarii commodum cedebant; ut qui Urbem civibus exhauſtam augere negligeret, is opibus publicam rem locupletaret. Quapropter per legem Juliam, & Papiam ab utilitate teſtamentaria coelibes exciderunt: iis enim ex teſtamentis extraneorum nihil accipere licebat; ſed tantum ex teſtamentis cognatorum ad ſextum usque gradum, ut Cujacius (*b*) tradit. Nos vero hinc longius ratiocinando progredimur, putamusque agnatos ſine fraude legis Papiae ad decimum usque gradum capere potuiſſe. Nam ſi beneficium cognatorum ad ſextum gradum, qui eſt terminus cognationis extenditur, decet & agnationis beneficium ad gradum produci decimum, qui eſt agnationis extremus. (*c*) Porro coelibes quia non fato, ſed ſponte ſua prole carebant, omni prorſus teſtamenti utilitate privabantur, niſi intra C. dies a morte teſtatoris matrimonium contraxiſſent. (*d*) Nec quidquam immutatum eſt de jure antiquo, ſi agatur inter coelibes, orbosque conjunctos uſque ad ſextum gradum. At orbi, quibus natura denegavit prolem, non odium conjugii, mitius a lege tractabantur, nec toto eo, quod fuerat relictum, ſed ſemiſſe privabantur ob leviorem culpam, quod ſcilicet agnita ſterilitate uxoris ad feliciores nuptias miſſo repudio non migraverit. (*e*) Huc pertinet illud Juvenalis:

Jam pater es, dedimus quod famae opponere poſſis,
Jura parentis habes, propter me ſcriberis haeres,

Lega-

(b) Parat. C. *de infirm. poenis coelib.* Ulpian. *inſtit. tit.* 16. 17.22.

(c) *vide inſtit. de ſucceſ. cogn.* §. *ult.*

(d) Sozomen. *lib.*1.*c.*9. Cuj. *in parat. C. de infirm. poen. coelib. & apud* Jacob. Gothof. *hoc cap.* 23. *quod huc congeſſimus.*

(e) Sat. 9. *verſ.* 88.

Digitized by Google

Legatum omne capis, nec non & dulce caducum:
Commoda praeterea junguntur multa caducis.
Si numerum, ſi tres implevero:

Nec tamen omnis aetas poenis premebatur, ſed eas tum quis incurrebat, cum nuptias ultra tempus a lege conſtitutum protraxiſſet. Moram autem nuptiis fieri leges definierunt, in viris quidem ab anno viceſimoquinto, in foeminis a viceſimo. (*a*) Sed quoniam lex Julia eodem tempore conjugium exigebat, (*b*) quo Papia liberos; liberi vero nonniſi poſt decimum a conjugio menſem ſuſcipi poſſunt; verbis quidem praefinita videbatur viris conjugii aetas anno XXV.; & foeminis XX.; re vero in utrisque anno minus: quamobrem ne quod verbis legis concedebatur, civibus re adimeretur; & quia ſatis videbatur abſurdum eodem tempore conjugium, & liberos requirere; crediderim ex Tertulliano (*c*) in hunc ſenſum a Cujacio (*d*) explicato, Severum protraxiſſe ſpatium ad ſuſpiciendos liberos conſtitutum, & poenam orbitatis ultra praefinitum a legibus tempus diſtuliſſe. Ea vero poena ſequebatur homines usque ad ſeneſtam, qua in aetate poena ſolvebantur conjuges, ut deinceps non tenerentur, ſi lege praeſcriptos annos in matrimonio exceſſiſſent, ac vir ſexagenarius eſſet, mulier vero quinquagenaria. (*e*) Porro ſuſpicor ſolitario patri, ſive cui filius eſſet unicus provecta aetate genitus, dictus Homero τηλύγετος, aliquid etiam poenae, ſed tamen levioris fuiſſe irrogatum: Nam Ulpianus in inſcriptione cum coelibe hunc, & orbo conjunxit, (*f*) cujus verba, quae ut ordo indicat ad ſolitarium patrem pertinebant, interciderunt. Sed Conſtantinus debitum honorem coelibatui ex vera religione ſanaque pietate reſtituens: poenas omnes orbitatis, & coelibatus funditus ſuſtulit, reli-

(a) Cujac. *parat. C. de infirm. poen. coelibatus.*

(b) Ulp. *tit.* 16.

(c) *in Apologet.*

(d) *ad tit. C. de infirm. poen. coelib.*

(e) Ulp. *tit.* 16.

(f) Ulp. *tit. de coelib. & orbo & solit. patre. Vide* Goth. *in not. ad l. Pap. c.* 23.

relictis legibus decimariis , mox a nobis percurrendis. (*a*) Ceterum eaedem leges, quae aut intercidebant , aut modum ponebant teſtamentariis lucris complectebantur etiam donationes cauſa mortis , ac donationes inter vivos, quae morte confirmabantur; nedum haereditates, & legata, quod S.C. ad hanc legem prodito definitum fuit. (*b*)

LII. De Testamentis Conjugum, et Decimis eorum.

Eadem lege repreſſa eſt opum profuſio a mutuo amore inter conjuges. Ideo ne liberalitas haec abſumat quidquid ex caritate liberis, & agnatis , atque benemerentibus ex honeſtate naturae debetur , vetuit lex Papia (*c*) conjuges ex mutuis teſtamentis capere ſolidum : ſed tantum conceſſit ob honorem matrimonii partem decimam, aut aliam, ſi liberos haberent pro numero eorum in ſingulos praemio foecunditatis. Et quoniam lex erat invidioſa, quippe quae libertatem teſtamentorum coërceret; levandae invidiae, ac remittendae ſeveritati legis, in liberorum numerum admiſſi ſunt etiam portentoſi, (*d*) & monſtroſi, ut & ii decimae capiendae facultatem afferrent: cum id minime receptum ſit in omnibus juris articulis , praeſertim ubi non damnum avertitur ; ſed lucrum captatur. (*e*) Filius praeterea ſuſceptus apud hoſtes, & poſtliminio reverſus, (*f*) legem Papiam laxabat, & decimae capiendae facultatem ex mutuis teſtamentis parentibus pariebat : idemque beneficium praeſtabant liberi poſt nonum natalis diem amiſſi: (*g*) quo die nomen infantibus imponebatur , nam nomine nondum indito perinde habebantur, ac ſi ſuſcepti minime fuiſſent , ut obſervat Cujacius. Graecis vero nominalis dies erat ſeptimus, & octavus, quod Caſaubonus, (*h*) & Scaliger, a Cujacio diſſentientes, tradiderunt. Duo autem liberi amiſſi duas decimas adjiciebant. Praeter decimam jus erat conjugibus uti frui tertia parte bonorum , & quotcumque liberos

(a) *l.* 1 *.C. de inf. poen. coelib.*

(b) *l. Senatus ff. mort. cauſ. donat. l.* 1. *C. Theodoſ. bon. proſcript.*

(c) Ulp. *in fragm. tit.* 15 *l.* 2. *C. Theodoſ. de jure liber.* Baſil. *tit.* 5. *ad l.* 1. *unde vir. & uxor. p.* 47.

(d) *l.* 135. *ff. V. S.*

(e) *l. ult.* §. *ſi vero creditores C. jure delib.* Cujac. *ad l.* 135. *ff. V. S.* Paull. *lib.* 4. *ſent. tit.* 9.

(f) *l.* 9. *ff. cap. & poſtlimin. reverſ.*

(g) Ulp. *tit.* 15.

(h) *Ad Capitolin. in* Marc. Ant. Joſeph. Scaliger Auſon. *lect. lib.* 2. *cap.* 22. Salmaſ. *ad Capit.* Feſtus *in verbo Luſtrici* , *ubi* Scal. Cujac. *Enarr. ad parat. C. de infirm. poenit. coelib.* Merill. 2. *obſ.* 33.

Digitized by Google

beros haberent, ejuſdem partis proprietatem capere. (*a*) Decima vero haec erat extra cauſam dotis legatae: ita ut praeter legatum dotis, uxor honore matrimonii etiam decimae capiendae jus haberet. (*b*) Eadem decima bonorum erat non haereditatis portio; ad haereditatem enim, quae ſolvendo non eſt, lex Papia non porrigitur: (*c*) & decimae quantitas praeſtanda eſt, detracta prius Falcidia, (*d*) detractisque rebus per fideicommiſſum relictis. (*e*) Et quod legitimum modum exceſſerit, praeſtandum eſt, ſi ex alia cauſa, veluti crediti, aut mercedis debetur, dum a legatario doceatur omnem legis fraudem abeſſe. (*f*) Ob eamdem rationem quidquid a legatario ad conditionem implendam confertur, peti praeter decimam poteſt: cogiturque haeres adjicere decimae, quidquid ex ea conditionis implendae cauſa detractum a legatario fuit. (*g*) Verum prohibitio ſolidi capiendi ex mutuis teſtamentis facta conjugibus, ad aliorum teſtamenta non extenditur, in quibus utuntur jure communi: propterea uxor, quae a marito ſubſtituta pupillo fuerat, quamvis ex teſtamento mariti, nihil ultra legitimum modum capere poſſit, & pupillaris ſubſtitutio ſit pars teſtamenti paterni; tamen ſi praeter bona patris, bona propria pupilli reperirentur in haereditate, minime ab iis mater arcebatur, quia etſi viri teſtamento ſubſtituta, bona tamen pupilli non ab eadem perſona, nempe a marito, ſed a pupillo capere videbatur. (*h*) Quod etiam benigna interpretatione minuendarum poenarum cauſa receptum fuit. Unde ſi is, qui ſubſtitutus pupillo fuit, uxorem habuerit, moriente pupillo; ſed moriente patre teſtatore fuiſſet coelebs: quamvis ob coelibatus poenam teſtatoris haereditate privetur, minime tamen capere prohibetur ex ſubſtitutione pupillari, quia moriente pupillo, poenae legis non erat obnoxius. (*i*) At

(a) Ulp. *tit.* 15.

(b) *l.* 53. *ff. legat* 2.

(c) *l.* 72. *ff. haered instituen.*

(d) *l.* 67. *ff. ad l. Falcid.*

(e) *l.* 42. *de leg.* 2.

(f) *l.* 27. *ff. probat. l. cum quis* 37. *ff. leg.* 3.

(g) *l. ſed ſi hoc.* 62. *ff. condit. & demonſtrat.*

(h) *l.* 6. *ff. vulg. & pupil. ubi* Cujac. & Govean.

(i) *l.* 11. *ff. vulgar. & pupill. ubi* Govean.

ſi uxori decima legata ſit, & fundus Titio, adjecta conditione, ſi uxori teſtatoris centum dederit, ea centum ponenda ſunt in ratione decimae; quia quamvis a Titio data fuerint, ex legato tamen teſtatoris pervenerunt, cujus conditionis implendae cauſa Titius centum erogavit. *(a)* Prohibitio vero haec ſolidi capiendi inter conjuges, perpetua non erat, nam non complectebatur eos, *(b)* quorum aetas legi Papiae non obſtringebatur, veluti ſi conjuges, aut alter eorum ejus aetatis nondum eſſent, quae liberos exigebat, nempe vir annorum XXV. uxor XX; vel annos lege praefinitos in matrimonio exceſſiſſent, nempe mulier egreſſa eſſet anno L, vir LX. Cognati praeterea, ut diximus, qui in matrimonium coiſſent, usque ad ſextum gradum; quoniam inter eos eſſet ſucceſſio ex jure communi ab inteſtato, prohibitione legis Papiae minime tenebantur: adimit enim ea lex beneficia voluntatis alienae, non commoda cognationis; & legitimas ſucceſſiones minime aufert. Libera erat etiam inter conjuges teſtamenti factio, ſi reip. cauſa vir abſuiſſet: *(c)* aut ſi conjuges a populo, vel a principe jus liberorum impetraſſent: ut intelligamus magis longe aliud eſſe hoc jus liberorum, quo impedimenta legis Papiae ſolvuntur, ab illo, quo munerum praeſtatur immunitas; ad praeſens autem liberorum jus pertinet illa Iſidori definitio *(d)* libro V. *Conjugum ſine liberis invicem pro loco pignorum haereditatis alterna conſcriptio.* Quale jus, nempe veniam legis Papiae, liberamque inter conjuges teſtamenti factionem Conſtantinus Imperator conceſſerat Naviculariis Orientis. *(e)* Honorius autem, & Theodoſius generaliter omnibus, ſublato diſcrimine inter conjuges, quibus ſolidi capiendi jus jampridem amiſſum reddiderunt, quod jus liberorum eſt appellatum in pluribus juris locis; *(f)* non quia jus

(a) *l. quod conditionis ff. mort. cauſa donat.*
(b) Ulp. *tit.* 16.
(c) Cujac. ad Ulp. *tit.* 16. & *l.* 36. & 38. *ff. ex quibus cauſ. major.* & *l.* 35. & 37. *eodem.* Jacob. Gothof. *c.* 18. *ad hanc legem.* & Martialis *lib.* 8. *epigram.* 31.
(d) Cujac. *in not. ad* Ulp. *tit.* 16.
(e) *l.* 7. *C. Theodoſ. de navicul.*
(f) *l.* 2. *C. de infirm. poen. coelib.*

Digitized by Google

jus trium liberorum eo contineatur, ſed quia tamquam praemio liberorum ex indulgentia principis ſolidi capiendi facultas conjugibus praebeatur. Idem ſolidi capiendi jus conſequebantur (*a*) conjuges, qui filium, filiamve communem haberent, aut XIV. annorum filium, vel filiam XII. amiſiſſent, aut duos trimos; fortaſſe propter lactationis incommodum triennium a matre toleratum. Moribus enim veterum infantes non ante triennium mamma depellebantur. (*b*) Hoc etiam jus aſſequebantur conjuges qui tres poſt nonum diem liberos intra annum, & tres menſes amiſiſſent. Impubes etiam cujuscumque aetatis amiſſus, ſolidi capiendi jus praeſtabat, item & proles intra X. menſes a viri morte ſuſcepta. (*c*) Praeterea pater ſolitarius, & foemina, ingenua quidem trium; liberta vero quatuor liberorum mater, ex teſtamento ſolidum capit. (*d*) Porro Conſtantinus, qui ne homines abducerentur a ſancta profeſſione coelibatus, poenas illius ſuſtulit, (*e*) integram tamen reliquit inter conjuges ſolidi capiendi prohibitionem, quam, ut diximus, penitus aboleverunt Honorius, & Theodoſius. (*f*) Jacobus tamen Gothofredus putat tantum per orientem hoc a Theodoſio beneficium fuiſſe diffuſum: (*g*) minime tamen per occidentem ab Honorio, cum ſemper a Principe fuerit impetrandum. (*h*)

LIII. De Dote Conſtituenda.

Alio legis Papiae capite, quod integro legis ordine caput erat XXXV., ut ex Marcello Colligitur, (*i*) tolluntur impedimenta, moraeque injuſtae nuptiis objectae, ab iis, qui dotare tenentur, vel jure patrio, vel officio pietatis. Quamobrem per Praetorem urbanum coërcendos ſtatuit lex parentes, aliosve, qui eas, quas habent in poteſtate, in matrimonium collocare neglexerint, aut nuptias contrahere prohibuerint, aut dotem negaverint, aut conditionem quaerere omiſerint; ut his artificiis nuptia-

(a) Goth. *ad l. 1. C. Theodoſ. de jure liber.*
(b) Cujac. *obſ. 19. cap. ult.*
(c) Ulp. *inſtit. t.* 16. Cujac. *legit hic*: ut intra annum, & ſex menſes etiam unus cujuscumque aetatis, &c
(d) Dio *lib. 55. p. 229. & 667. & 662. & l. 8. & 9. C. Theodoſ. de bon. proſcript.* Goth. *in notis ad hoc caput.*
(e) *tit. C. de infirm. poen. coelib.*
(f) *tit. C. de infirm. poenis coelib. & C. de jure liber.*
(g) *l. 2. & 3. C.* Theodoſ. *de jur. liberor.*
(h) *l. ult. C. Theod. de jur. liber. l. ult. C. Theod. de diverſ. reſcr. & l. 6. C. de infirm. his, qui ſub tyran. l. 6. C. Theod. de inoff. teſt. ubi* Gothofr.
(i) *l. 19. ff. ritu nupt.*

ptiarum dies protraheretur. Dotare autem debet pater filiam naturalem, & legitimam aut adoptivam, non vero naturalem tantum, (a) pro modo facultatum, (b) cui oneri minime ſubeſt mater. (c) Porro Cujacius docet eadem l. Papia inductum fuiſſe, ne plusquam decem millia nummorum dotis nomine darentur. (d) Fertur etiam hoc onus a fratribus germanis, & conſanguineis, non ab uterinis, quia non ſunt ex agnatione. (e) Sicut autem in Urbe Praetor urbanus, ita in provinciis cogere parentes ad dotandum jubebantur proconſules, & praeſides: (f) quorum munus erat compellere parentes non modo, ut filiam in matrimonium darent, ſed etiam ut filio uxorem quaererent: nam filiusfam. Quamvis ad aetatem perveniſſet nuptiis a legibus deſtinatam; non tamen cogebatur uxorem ducere; quia patriae poteſtati ſubeſſet; propterea lex non filium coërcet, ſed parentem, cujus voluntati filius obſtringebatur. (g)

(a) *l. uxorem* 41. ſ. 11. *ff. leg.* 3.
(b) *l. ult. ff. ritu nupt. l.* 60. *ff. jure dotium.*
(c) *l.* 14. *C. jur. dot.*
(d) *lib.* 29. *quaeſt.* Papin. *ad l.* 6. *ff. de uſur. & parat. ad leg. Falcid.*
(e) *l. cum plures ubi gloſſ. ff. admin. tut.* Cujac. *ibi ſive ad librum* 38. Paulli *ad edict.*
(f) *l.* 19 *ff. ritu nupt.*
(g) *l. non cogitur ff. ritu nupt.* Cujac. *ad tit. C. de caduc. toll.*

LIV. DE REMISSIONE JURISJURANDI.

Praeter impedimenta parentum, amovit etiam lex impedimenta patronorum, qui jurejurando impoſito libertis, aut libertabus nuptias interdicebant. Quamquam enim, uti diximus, per legem AEliam Sentiam, qui hanc nuptiis injuriam fecerat, excidebat jure patronatus; tamen libertus, aut liberta jurisjurandi religione minime ſolvebatur, unde, & patronus jure patronatus, & hi conjugio tota vita carere cogebantur. Lex igitur Papia (h) jurandi vinculum abrupit, eosque in naturalem nuptiarum libertatem reſtituit, ſive, ut Jurisconſulti verbis utar, jusjurandum eis permiſit, (i) hoc eſt gratiam jurisjurandi lex ipſa fecit; cum alias ſoleret princeps, & apud nos rectius Summi Pontifices, apud quos ex divino inſtituto ſunt jura ſacrorum: quae cum eſſent in veteri ſuperſtitione apud Imperatorem, qui Pontificatum maximum aſſumſerat,

(h) *l.* 16 *ff. jure patron.* ſ. *ult. ubi* Cujac. & *ad l.* 1. *eodem*
(i) *l.* 37 *ff. de pact. l.* 3. *ff. pub. judic. & l.* 6. *ff. jure patron.*

Digitized by Google

ſerat, propterea haec remiſſio a principe concedebatur.

LV. De Conditione Prohibente Nuptias.

Verum ſi nec pater prohibendo, nec patronus jusjurandum adigendo, nec uterque pro poteſtate ſua jubendo; ſed vel iidem, vel extranei praemium promittendo a nuptiis homines abduxerint; veluti ſi quis ſive pater, ſive patronus, ſive extraneus haereditatem reliquerit, aut legatum viro, foeminaeve ſub ea conditione, *ſi coelebs, viduave permanſerit*, aut per negationem *ſi nuptias non contraxerint*; lex Papia, rejecta conditione, tamquam bonis moribus, & propagationi ſobolis adverſa, legatum, atque haereditatem contulit in eum, cui relicta fuerunt. (*a*) Unde non aliud erat expectandum, niſi ut haereditas deferretur: ſiquidem conditio nullam moram interjiciebat. Delatam autem haereditatem accipimus, cum nihil obſtat, quin a nobis, aut adeatur, aut repudietur. (*b*) Deferebatur haereditas antea ex morte teſtatoris; ſed poſt legem Papiam ex apertis tabulis: qua lege per Juſtinianum ſublata, jus revixit antiquum. (*c*)

LVI. De lege Julia Miscella.

Atque haec fuit prima legis Papiae ſententia de rejicienda conditione coelibatus, ſimplex illa quidem, & recta, nulliſque exceptionibus permiſta, ut liquet ex pluribus juris locis, (*d*) ubi diſtincte proponitur: ſed poſtea modus huic definitioni fuit adhibitus per legem Juliam Miſcellam, (*e*) de qua fuſe diſputatur, ac varie judicatur ab eruditis: ut omnes omnium ſententias, & conjecturas referre, aut expendere non tam ſit utile, quam legentibus, atque ſcribentibus operoſum. Cujacius putat caput fuiſſe aliquod ipſius legis Papiae ſic appellatum, quod miſtum ſexum complecteretur; nempe quod injungendo maſculis coelibatu, & imperanda foeminis viduitate ſexum contineret utrumque. Verum cum innumerae ſint leges ejusdem naturae ad utrum-

(a) *l.64.ff.condit.& demon. l.63. & 62.§.ult.& l.92.§.2.l.74.ff.eod.* Paull.3.*ſent.4.§.conditiones.*
(b) *l.151. ubi* Cujac.*ff.V.S.*
(c) *l unica* C. *de caduc. toll.* Cuja.*ad l.151.ff.V.S.*
(d) *l.63.& l.64.& 74.ff.cond.& demonſtr.*
(e) Briſ. *ſelect. lib.3.cap.*a.

utrumque ſexum ſpectantes, ignoratur lex ne potiſſimum haec fuerit, an legis alterius caput. Alii dictam ita cenſent, quia miſtam continet materiem; Jacobus vero Gothofredus ſic dictam arbitratur, quia compoſita eſt ex variis juribus, ſcilicet ex veteri lege Papia, & cautione Mutiana ſimul contextis; eodem modo, quo apud Siculum Flaccum dicitur *aes Miſcellum*, & *Miſcelliones* apud Feſtum dicuntur, qui non ſunt unius certae, ſed variarum ſententiarum; itemque apud Gellium appellantur *miſcella*, quae multiplici ſunt, variaque doctrina: unde frequens apud Criticos *miſcellaneorum* titulus. Ego vero vel ita dictam arbitror, quod veteri juri legis Papiae, quo ſimpliciter coelibatus conditio, & viduitatis rejiciebatur, inſita fuerit ex aliquo S. C. moderatio illa, quam ſubjiciemus, quaeque non patitur eam rejectionem eſſe perpetuam; vel de more appellatam ſic arbitror a Julio Miſcello, cujus nomen relatum eſt a Juſtiniano inter novellas, quo tempore cum vetuſtarum rerum fuerit memoria recentior, neceſſe non eſt, ut nos ab ea aetate remoti fruſtra vaticinemur. Atqui nuſquam alibi hujus familiae veſtigia invenire licuerit. Quaſi non major pars adhuc veterum familiarum lateat: niſi velimus in anguſtos admodum fines conjicere veterem eruditionem. Verum ducant hoc nomen unde libet; certe totum iſtud legis Juliae caput, quod per l. Juliam Miſcellam exprimitur, conflatum eſt ex veteri, & novo jure, quod e Senatusconſultis acceſſit. Hoc igitur capite modus adhibebatur rejectioni conditionis, adſcita cautione Mutiana, quae accommodabatur conditionibus omnibus, ſub negatione conceptis, quae nonniſi morte poterant impleri: veluti *ſi mare non tranſieris*, *ſi non duxeris uxorem*: quarum conditionum eventus tota haeredis, aut legatarii vita pendebat. Quis enim

enim dum vivit praeſtiterit ſe, vel alium aliquid non facturum, quod ex hominis pendet arbitrio? Igitur haeres, aut legatarius, dum viverent, arcebantur ab utilitate, vel haereditatis, vel legati. Nam conditio nonniſi poſt mortem implebatur, quo tempore ſibi beneficium teſtatoris erat inutile. Quamobrem, ut hoc abſurdum amoveretur, ac ſimul teſtatoris impleretur voluntas; Quintus Mutius cautionem invenit, qua legatarius rem legatam acciperet, ſimulque jurejurando promitteret ſeſe rem legatam redditurum, ſi conditioni parere neglexerit; aut contra teſtatoris praeceptum venerit. Hujus cautionis remedio temperata lex Papia eſt, & conſtitutum, ut ſi quid relictum fuiſſet ſub conditione *ne nuberet*, *ne uxorem duceret*; ſiquidem legatarius poſt mortem conjugis intra annum nuptias contraheret, rejecta conditione, ſtatim legatum acciperet; dummodo juraſſet ſe liberum quaerendorum cauſa nuptias appetere. Quod jusjurandum ſolenne erat in matrimoniis (*a*) ex l. Julia Miſcella, & S.Ctis in eam conditis; ſi vero annus exiſſet a morte conjugis, tum quia ſerius nuberet, non aliter legatarius legatum caperet, quam ſi juraverit, rem ab ſe reſtitutum iri, cum fructibus medii temporis, ſi ad novas nuptias convolaſſet. Quae ad haeredes ſimul, & legatarios, atque ad mares itidem pertinebant, & foeminas. At ſi legatum uxori ſimul, & extraneo relictum fuerit ſub conditione: *ſi uxor non nupſerit*, eosque re, ac verbis teſtator conjunxerit, veluti *Titio & mulieri uſusfructus*, *ſi non nupſerit*: non erit idem ac ſi uni Titio legatum fuiſſet ſub conditione, *ſi mulier non nupſerit*: quo caſu nubente muliere conditio deficeret, & legatum evaneſceret: (*b*) ſed quia legatum relictum fuit utrique ſub conditione viduitatis, ſi ea conditio mulieri remittitur, puta, quod intra annum nubat, aut Mu-

(a) *l. 3. C. de indict. vid. toll.* Cujac. *ad eum tit.*

(b) *l. 1. C. de indict. vid. toll.*

tianam cautionem praeſtet, debet ea remiſſio in Titii etiam utilitatem expetere; ne quae conditio cauſa unius extinguitur, alterius cauſa duret. Quamobrem prorſus habebitur pro impleta, & tamquam vidua tota vita permanſerit mulier, uſumfructum cum Titio participabit. Quid ſi Titius decedat, an mulieri intra annum nempe nubenti, utpote re verbisque conjunctae, Titii pars accreſcet? Papinianus negat; ne mulier, quae a defuncti voluntate defecit, plusquam ſibi fuerat relictum conſequatur; neve cui ſingulari jure contra juris communis rationem fuit ſubventum; per juris communis regulam iterum ſuccurratur. Unde ne per jus commune a ſingulari jure relaxatum ſingulare jus pandatur latius, excluſit hoc caſu Papinianus regulam juris accreſcendi, quae re conjuncto portionem deficientis adjicit. (*a*) Aliquando ut effugeretur lex Julia Miſcella, conditio non conferebatur nominatim in legatarium, ſed in perſonam patris vel filii, ut *lego Titio centum, ſi uxorem pater non duxerit*: vel *lego Sempronio centum*, ſi uxorem *filius non duxerit*: quibus verborum flexibus, & orationis verſutiis, clam ad nuptiarum prohibitionem tendebatur; quia is eſt inter parentem, & filium nexus, ut unius utilitas, aut damnum vertat in alterum: ideo jus conditiones ita conceptas reprobavit, rejiciendasque cenſuit, perinde atque ſi in legatarii perſonam cecidiſſent. Ceterum legis Juliae Miſcellae ſententia, virgines minime comprehendit, utpote nondum functas munere conjugali. Quamobrem ſi puellae, virove nondum matrimonium expertis coelibatus conditio injungeretur, ea confeſtim remittebatur ex priori legis Papiae capite. Quae ſententia fuit Joannis vetuſtiſſimi interpretis, quem ſequitur Cujacius. (*b*) Suſtulerat autem Juſtinianus ambages legis Juliae Miſcellae, nova ſua conſtitutione, (*c*) remi-

(a) Cujac. ad Papin. *lib.* 32. *quaeſt. l. mulieri ff. condit. & demonſtrat.*

(b) *in Parat. C. de indict. vid. toll.*

(c) l. 2. & 3. C. *de indict. vid. toll.*

miſeratque prorſus viduitatis conditionem piis ſane rationibus: poſt tamen trocho verſatilior, utpote qui foeminae mentis ſuae gubernaculum tradiderat in novella 22. capite 43. & ſeq. & cautionem Mutianam, & legem Juliam quodammodo reſtituit: noluit enim eas, quibus a teſtatore conditio viduitatis fuerat injuncta, capere legatum intra annum, niſi extincta prorſus ſpe nuptiarum, ut ſi mulier ſe Deo devoviſſet: poſt annum vero legatum non aliter capi voluit, niſi praemiſſa cautione Mutiana, rationibus ab eo deductis in eadem novella.

LVII. DE FUNDO DOTALI EX L. PAPIA, ET DE JURE LATII, ET DE JURE ITALICO.

Erat & fortaſſe caput legis Papiae de fundo dotali Italico, cujus alienatio diſſentiente uxore; (*a*) obligatio vero, etiamſi uxor conſentiret, marito interdicebatur. Fundus autem Italicus appellabatur is, qui juris erat Italici. Etenim praeter jus provinciarum, triplici jure populi, atque agri devinciebantur. Erat enim jus Quiritium, de quo alibi, quod jus optimum dicebatur, cujusque cives tantum Romani potiebantur in uſucapionibus, & nexibus, aliisque ritibus jam expoſitis, cujus juris nemo latinorum participabat, niſi aliquis eorum populus, fundus, ſive auctor factus eſſet, ut jure civili Romano deinceps tenerentur, atque concedente Populo Romano legibus in Urbe latis (*b*) imbuerentur. Aliud jus erat Latii, quod in ſuffragiorum facultate verſabatur, ac petitione honorum, & magiſtratuum. Ad ſuffragia enim ineunda latini populi arbitrio Romani Magiſtratus vocabantur, (*c*) tribuque deſtituti migrabant in eam, quam idem juſſiſſet Magiſtratus. Quamobrem jus Latii conſtitutum erat maxime in honorum petitione. Qui enim in latinis civitatibus magiſtratus geſſiſſent, AEdilitatem puta, vel Quaeſturam, ii cives Romani petendi magiſtratus gratia fiebant. Poſtremum jus fuit Italicum juri latino inferius, provinciali

(a) Mart. Capell. *lib.* 2.

(b) Cic. *pro Balbo.*

(c) Sigon. *de antiq. jur. Ital. lib.* 1. *cap.* 4. Aſcon. *in orat. in Piſon.*

Digitized by Google

majus, non quia daret omnem immunitatem tributorum Auguſto auctore, ut cenſet Sigonius; ſed quia populos Italiae, atque eos, qui jure Italico potiebantur capitis tributo, nempe cenſione levaret; tributum vero ſoli relinqueret. Ideo enim in tit. ff. de cenſibus, pluribus locis ſeparantur civitates immunes ab iis, quae ſunt juris Italici, quia non omne tributum jure Italico remittebatur; ſed ut diximus tantum cenſio capitis ab Auguſto inſtituta. (*a*) Is enim inſtituit novam tributorum formam, cum antea vectigalia penderentur. Quamobrem Cujacius jus Italicum interpretatur *levationem cenſionis*, ſi colonia non ſit immunis: etenim ſi immunis ſit plenius aliquid ex jure Italico voluit accedere, nempe participationem juris civilis in traditionibus per nexum, in uſucapionibus, in annali exceptione jure prorſus eodem, quo & Italici; qui eodem jure militiae, quo & latini potiebantur. (*b*) Omnia tamen haec diſcrimina fere ſuſtulit Antoninus, ut recentiores ex eruditis putant, Caracalla, teſte Dione: nam & is Imperator Antonini nomine, quo indigniſſimus erat, clareſcere voluit, auctore ipſius patre Severo. Qui ad civis Romani conditionem Romanum imperium extulit univerſum. Verum ut caput hoc expediamus, Auguſtus, qui non modo excitare frequentiam nuptiarum, ſed contractas confirmare, atque futurae prolis neceſſitatibus providere ſtudebat, inſeruit, ut Gothofredus ſuſpicatur, (*c*) legi Papiae praeſens caput de alienatione fundi dotalis Italici; quo cavebatur, ne fundus dotalis Italicus a marito, invita uxore, alienaretur; neve ab eodem etiam conſentiente obligaretur; a qua legis particula manavit, latior haec appellatio; nempe *lex Julia de fundo dotali*; ſicuti dicitur etiam *lex Julia decimaria*, *lex Julia de caducis*: cum ſint omnia haec capita legis

(a) D. Lucas *in Evang.*

(b) *Sigon. de jur. Ital. lib.* 1. *cap.* 21. Cujac. *lib.* 10. *obſ.* 35.

(c) *in not. ad hoc caput.*

Digitized by Google

gis Juliae, & Papiae Poppaeae. Unde mos recitandi ſponſis dotales tabulas, & leges forte Julias, & Papiam Poppaeam: ut intelligeret maritus, quid juris in dote dotalibus ex tabulis, atque ex legibus haberet, quod ſignificat Martianus Capella (a) his verbis: *Tunc tabulas*, dotales nempe, *ac Papiam, Poppaeamque legem ſinerent recitari*.

(a) *ſub fin. lib. 2. de Philolog. & Mercurii nuptiis.*

LVIII.
DE DIVORTIIS.

Et quoniam liberorum procreatio concordia fovebatur; impediebatur vero diſſidiis, crebriſque divortiis; Auguſtus eorum frequentiam coërcendam cenſuit, ſpemque diſcedendi minuendam, quo ea dimiſſa, conjugum animi ab ſeſe componerentur, ac ſaltem conſuetudine diſſimulandi, ſenſim irarum aeſtus deferveſcerent. Igitur damni metu maritos a divortiis abſterruit; (b) etenim lege Papia cautum fuerat, ut matrimonio ſine uxoris culpa ſoluto, maritus, haereſve illius uxori tantumdem pecuniae penderet, quantum ad illum ex uxoris ejuſque libertorum bonis perveniſſet; aut quidquid minus ad maritum ex dolo ipſius malo pervenerit. (c) Quod legis caput interpretes eorum temporum coërcuerunt potius, quam ampliarunt. Quaeſitum enim fuit, ſi ſervum dotalem vir manumiſiſſet, (d) eamque manumiſſionem uxor donandi animo probaſſet (quae donatio favore libertatis valebat;) (e) an quidquam ſoluto matrimonio eſſet a marito uxori de impoſitis libertatis cauſa reddendum? Juriſconſulti reſponderunt, tum demum praeſtandum uxori a marito ſervi precium, & quidquid ex cauſa ejus manumiſſionis acceperit, cum invita uxore manumiſiſſet; ſecus vero ſi ea conſentiente, ac probante. (f) Quamobrem ſi ſervus diſſentiente uxore manumiſſus, maritum, ſive manumiſſorem inſtituiſſet haeredem: maritus non modo cogebatur partem reddere, quae ad eum ſpectabat jure patroni; ſed integram haeredi-

(b) Paul. *l. 8. ff. cap. & poſt lim. l. 33. ff. ritu nupt.*

(c) *l. ſi vero ff. dabit ff. ſolut. matrim.*

(d) *l. ſervum dotalem ff. manumiſ. l. & ſi dotis C. jur. dot. l. 1. C. de ſer. pign. dat. man.*

(e) *l. ſi conſtante §. ſi vir. ff. ſolut. matrim.*

(f) *l. ſi dotale 61. ſeq. ad l. 64. ff. ſolut. matr.*

reditatem, *(a)* tamquam eo nomine ſibi relictam, quod patronus eſſet ipſius, & dominae maritus. *(b)* At ſi negocium gerens uxoris ea non invita manumiſiſſet, tantumdem reddebat, quantum patronatus jure a liberto accepiſſet: nam quod praeter patronatus jus accepit, id potius ex liberti beneficentia, quam ex cauſa matrimonii videtur aſſecutus. *(c)* Neque placuit Juriſconſultis ultra proprium verborum ſenſum hanc legem extendere: ideo, neque ſocerum, aut ſoceri ſucceſſorem ſententia legis comprehenderunt; neque, ſi ad mariti filium exhaeredatum bona liberti pervenerint, ad reſtitutionem compulerunt mariti haeredem. *(d)* Quaeritur etiam ſi maritus in teſtamento liberti dotalis a ſe manumiſſi adſcripſerit ſibi legatum; an illud recidat ad uxorem? Paullus negat, cum nihil ad maritum ex eo legato perveniat: *(e)* etenim adſcribendo ſibi legatum incidit in edictum Claudii, & in S.C. Libonianum: quibus legata, quae quis ſibi, aut ei, quem in poteſtate habet adſcripſerit dictante teſtatore pro non ſcriptis habentur. Nec quia lege Julia legatum ex teſtamento liberti pertinet ad uxorem; ideo illud ſibi minus videtur adſcripſiſſe: quia nec ſi quis adſcripſerit ſibi legatum alteri reſtituendum, propterea edictum Claudii, & Senatusconſultum effugerit. *(f)* Sed legatum tranſibit cum onere ad haeredem.

(a) *§. ſed noſtra Inſtit. de ſucceſſ. libert.*

(b) Duaren. *ad l. ſi vero 64. ff. ſolut. matrim.*

(c) *l. ſi vero ff. ſolut. matr.*

(d) *l. ſi vero §. dubit, & §. de viro ff. ſolut. matrim. & §. ſi filium ibid.*

(e) *l. filius emancipatus 14. §. maritus 2. ff. ad l. Cornel. de falſ.*

(f) Cujac. *l. 1 filius emancip. 14., & l. cum quidam 17. ff. ad l. Cornel. de falſis.*

LIX.

De testamentis libertorum, eorumque succeſſione.

Erat, & caput de teſtamento libertorum. Ii ſane legibus XII. tabul. liberam teſtandi facultatem habebant, ſicut ingenuus, ſive cum liberis, ſive abſque liberis deceſſiſſent: neque patronus ad bona liberti vocabatur, niſi cum libertus mortuus eſſet inteſtatus, nullumque reliquiſſet haeredem ſuum. Hanc juris licentiam Praetor aliquando patronis aequior coërcuit, eosque ſi libertus

cum

Digitized by Google

cum teſtamento deceſſiſſet, ad dimidiam partem bonorum illius per bonorum poſſeſſionem contra tabulas vocavit: eademque dimidiam patronis conceſſit, ſi libertus inteſtatus deceſiſſet haerede ſuo relicto filio adoptivo. Naturales enim liberi etiam emancipati, & in adoptionem dati, dummodo non exhaeredati, ſed vel pro parte ſcripti haeredes, vel praeteriti, atque ideo ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas admiſſi, patronum excludebant. (a) Sed lex Papia jus hoc extenuavit: diſtinxit enim libertum centenarium, ſive qui centum aureos in bonis haberet, (b) a liberto centenario minori, ſive qui haberet hac ſumma minus: hic enim vel uno relicto filio; (c) ille tribus liberis ſuperſtitibus haereditate ſua, ſive ex teſtamento, ſive ab inteſtato patronum per legem Papiam excludebat: relictis vero minus quam tribus filiis, patronus tantumdem conſequebatur, quantum ſinguli ex liberis, nempe virilem; at dimidiam ſi unum filium filiamve reliquiſſet libertus. Si tamen filius liberti unicus paternam haereditatem omitteret; haeredis quidem nomen ipſe ferebat, utilitas tamen haereditatis in patronum conferebatur. (d) Porro ſi libertus dum viveret, quo ſe centenario minorem efficeret, in fraudem legis partem bonorum alienaſſet, alienatio erat ipſo jure irrita; (e) ſin alienaſſet in fraudem patroni, quo illius virilem imminueret, non quo ſe centenario minorem redderet; tum valebat quidem ipſo jure alienatio, cum contra patronum tantum eſſet, non contra legem; ſed per Fabianam, & Calviſianam actionem revocabatur. Juſtinianus vero jus aliud invexit per graecam conſtitutionem, cujus cum verba deſiderentur, ſententiam in Inſtitutionibus habemus expoſitam. (f) Patroni filia jure trium liberorum ſuffulta, eadem jura in paterni liberti bonis

(a) *Inſtit. de ſucceſs. libert.*

(b) *Inſtit. eod. §. 2. & 3.*

(c) *l. 148. ff. V. S.*

(d) *l. 6. §. 2. ff. de bon. liber. & l. 38. §. ult. eod.*

(e) *l. ſi libertus 16. ff. jur. patr.*

(f) *§. ult. Inſtit. de ſucceſſ. liber.*

Digitized by Google

bonis habebat ex lege Papia; quae & ipſe patronus, patronique filii ex edicto Praetoris haberent. Patronae vero nullum aliud jus in libertorum bonis habebant, quam quod ex l. XII. tab. proficiſcebatur. Verum ex lege Papia patronae ingenuae quidem duobus, libertinae vero tribus honoratae liberis, idem ſunt jus aſſecutae, quod patronus ex edicto Praetoris impetraverat: *(a)* quod jus eadem lege productum fuit ad liberos patronae ingenuae trium liberorum numero auctae. *(b)* Supereſt caput de libertarum liberis, *(c)* quod nos ad poſtremum locum rejicimus ſecuti naturae ordinem, quae liberos conſtituit ſequelam parentis. Hoc autem caput ita Gothofredus concinnavit, nempe ut in bonis libertae etiam quatuor liberorum jure ſubnixae, pro numero liberorum libertae, mortis ejus tempore ſuperſtitum, virilis pars patrono, patronique liberis maſculis debeatur.

(a) Ulp. *fragm. tit. de bon. lib.* 29. § *patronae*. Terent. Clem. *l.* 39. *ff. bon. lib.* (b) Ulp. *fragm. tit. ult.* (c) Ulp. *tit.* 29. § *licet.* 2.

LX. AD L. PAPIAM POPPAEAM DE CADUCIS: SIVE AD L. CADUCARIAM, ET DE VICESIMIS.

Superioribus legis capitibus Auguſtus Urbi reddere ſtuduit abſumtam bellis civilibus multitudinem. Eodem vero tempore de explenda aerarii lacuna cogitavit. Privatorum igitur incommodo publicam levavit inopiam, jusque populo tribuit in alienas haereditates, & legata, quae antea privatis integra planeque libera dimittebantur. Unde poſt communicatam omni Romanorum imperio civitatem, in immenſum haec lucra aerarii ad commodum, ut Dio refert, exundarunt. Et primo vectigal graviſſimum extraneis haeredibus (non liberis, & parentibus, *(d)* non denique pauperibus) impoſuit, viceſimamque legatorum, & haereditatum partem inferri juſſit in aerarium militare, populique offenſionem Julii Caeſaris auctoritate, gratiaque vitavit. Legem enim eam repertam ſimulavit in illius commentariis; quo odio-

(d) Plin. *in Paneg.* & *l. unic. ubi* Cujac. *in parat. C. cad. toll.* Dio *lib.* 55. *an.* 759.

Digitized by Google

ſa, & nova omnia tum referebantur. Quam Tullius fraudem ſaepe Marco Antonio in Philippicis exprobrat. Ne qua vero mora ſolutioni viceſimarum fieret, lex cavit, & Adrianus edixit, uti ſtatim tabulae teſtamenti poſt mortem aperirentur: *(a)* unde tabulae a praeſentibus intra tres dies erant aperiendae, vel quinque: atque intra idem tempus ab abſentibus cum ſuperveniſſent. *(b)* Huic autem de viceſima legi Nerva, Trajanus, Adrianus, Marcus modo ademerunt, modo reddiderunt ademtam vim; donec ab aliis ante Juſtinianum Imperatoribus funditus tolleretur. Cujus abrogationis Gratianum auctorem fert Alciatus, *(c)* qui a Cujacio *(d)* falſi accuſatur, propterea quod Auſonii teſtimonium, quo ille nititur, nullum invenitur. Auxit praeterea lex fiſci commodum rebus iis, quae legatario, vel haeredi non tam voluntate teſtatoris, quam lege quaerebantur: nempe illis, quae aliqua ex cauſa capere non poterat is, qui teſtamento vocabatur; quaeque propterea, vel ad haeredem alium, vel ad alium legatarium accedebant. Haec autem in tria genera tribuuntur; alia enim pro non ſcriptis habentur, alia dicuntur eſſe in cauſa caduci; alia proprie caduca ſunt, & nuncupantur. Pro non ſcriptis ſunt relicta iis, quorum in perſonis ab initio non conſiſtunt, veluti relicta incapacibus, & mortuis vivente teſtatore; item obſcura, & perplexa, quae non intelliguntur; praeterea, quae dictante teſtatore ab ipſo teſtamentario ſibi adſcribuntur, quibus tollendis prodiit Senatusconſultum Libonianum infra nobis exponendum: & captatoria, ſive quae quis eo conſilio legat, ut ſibi, vel alteri commodum aucupetur ex teſtamento illius, cui legavit, veluti: *Si Titius me haeredem inſtituerit, vel qua ex parte Titius me haeredem*

(a) *l. ult. C. de edict. D. Adrian. tol.*

(b) Paull. *lib. ſent. 4 cap.* 6. Cujac. *ibid.*

(c) *diſpunct.* 34. 6.

(d) *in* Paull. *lib. ſent. 4. tit.* 6.

inſtituerit, *mihi haeres eſto*. Item *ſi Titius Cajum ſibi haeredem inſtituerit*, *mihi haeres eſto*. Quod relictorum genus Senatusconſulto damnatur. (*a*) Illa etiam pro non ſcriptis habentur, quae relinquuntur iis, qui ſunt apud hoſtes ſpe reditus omnino peremta, nempe quod ibi poſtea deceſſerint; (*b*) & legata pura, quae peregrino relinquuntur, (*c*) & deportato, (*d*) aut damnato in metallum; qui cum ſit ſervus poenae, non habet dominum, ex cujus perſona legatum conſiſtat, ut conſiſtit in ſervo, qui dominum habet legati capacem. (*e*) Quidquid autem ejusmodi eſt, & pro non ſcripto habetur, veteri jure manente, ut olim ſemper, ſic & nunc etiam non ad fiſcum, ſed ad haeredem, vel legatarium, vel ſubſtitutum ſine onere devolvitur, (*f*) exceptis duobus caſibus, quos innuit Juſtinianus (*g*) & profert Cujacius; (*h*) nempe cum ſervus legatus eſt alicui, qui capere non poteſt, atque ab eodem relicta eſt ſervo libertas; quamvis enim legatum ſit irritum, tamen humanitatis ratio libertatem intercidere non ſinit; ideo contra ſubtilem juris rationem, praeſtanda eſt ab eo, apud quem ſervus permanſerit. (*i*) Alter caſus eſt, cum id, quod ſibi dictante teſtatore quis adſcripſerit, rogatus eſt reſtituere; quamvis enim legatum intercidat, onus tamen ſuſtinetur, & fideicommiſſum ab haerede praeſtabitur, (*k*) cum ita ſit cautum Senatusconſulto Liboniano. Nec tantum ea, quae ab initio ſunt irrita, ſed quae a primo valuerunt, deinde in eam cauſam reciderunt, a qua incipere nequeunt, pro non ſcriptis habentur. Cujusmodi duos caſus ponit Juriſconſultus: (*l*) iique ſunt, ſi haeres inſtitutus, vel legatarius facto teſtamento damnetur in metallum; vel ſi ſervus alienus, cui fuerat aliquid legatum, a teſtatore redimatur. In cauſa caduci

ea

(a) Cujac. *obſ.* 16. *cap.* 11. *l. illas.* §. *ult.* ff. *de haered. inſtituendis*.

(b) *l.* 1. *ſi ſervo meo* ff. *legat.* 1. *l.* 4. *in fin.* ff. *de his, quae pro non ſcrip.* §. 24. *inſtit. de legat.*

(c) Cujac. C. *de cad. toll.* p. 790.

(d) *l.* 1. C. *haered. inſtit.*

(e) *l.* 3. ff. *de his quae pro non ſcript. habentur.*

(f) *l. unica* §. *in primo* C. *caduc. toll.*

(g) *l. unica* §. 2. C. *caduc. toll.* *verbo perraro.*

(h) *ad eandem l. pag.* 798.

(i) *l. cum vero* §. *ſi pro non ſcripto* ff. *fideicomm. libert.*

(k) *l. ult.* ff. *his quae pro non ſcr. habentur.* Cujac. *ad l. unicam* C. *cad. toll.* p. 798.

(l) *l.* 3. §. *ult.* ff. *his, quae pro non ſcript. habent.* & §. *pen.*

Digitized by Google

ea ſunt, quae vivo teſtatore deficiunt, veluti ſi legatarius, aut haeres teſtatorem morte praeverterit, aut vivente teſtatore ſervus poenae factus libertatem amiſerit, aliove modo conditio legati defecerit. Haec enim, quae jure antiquo vel in ſubſtitutum recidebant, vel in conjunctum, aliumve, a quo relicta erant; lata lege Papia eodem jure coeperunt eſſe, quo & caduca, fiſco ſcilicet obnoxia. (*a*) Caduca vero proprie ſunt, quae poſt mortem teſtatoris in eam cauſam decidunt, a qua incipere nequibant: quae ut amplius fiſco creſcerent, vetitum fuit lege Papia haeredem ex parte adire ante apertas tabulas haereditatem, quo aditione dilata caducum redderetur, quidquid ante apertas tabulas a teſtatoris morte deficeret. Unde ſi vel deceſſiſſet haeres, vel civitatem Romanam amiſiſſet, illius portio caduca erat, & ad fiſcum perveniebat; (*b*) in haerede vero ex aſſe conſervatum fuit jus antiquum. (*c*) Caducum erat etiam ſi quid relictum fuiſſet coelibi, nec is intra diem centeſimum, qui dies erat cretionis, uxorem duxiſſet; vel ſi relictum fuit Latino, nec is ante dies centum jus Quiritium impetraſſet. (*d*) Item ſi poſt mortem teſtatoris conditio, cui legatum ſuberat, defeciſſet. Tum autem ad ea, quae eſſent in cauſa caduci, tum ad caduca ipſa, populus, veluti omnium parens, ut ait Tacitus (*e*) lege Papia initio vocabatur, eaque ſuo cum onere capiebat, perinde ac jure antiquo haeres, aut ſubſtitutus, (*f*) aut conjunctus. At quod populo fuerat jus in caducis, Antonini lege translatum fuit ad fiſcum principis, ut docet Ulpianus, (*g*) cujus lectionem neſcio quam recte immutavit Cujacius, ne illum repugnantem faceret Juliano; (*h*) apud quem non populus vocari ſcribitur ad caduca, ſed fiſcus: cum tamen Adriani temporibus,

(a) *l. unic. C. de cad. toll. §. pro ſecundo ubi* Cujac. *p.* 799.

(b) Ulpian. *Inſtit. tit.* 17.

(c) *l. multum ff. condit. & demonſt. l.* 1. *§. ult. ff. jur. & fact. ignor.* Cujac. *ad l. un. C. de caduc. toll. pag.* 802.

(d) Ulpian. *tit.* 22. *§. cum quo & tit.* 17.

(e) Tacit. *lib.* 3. *annal.*

(f) *l.* 95. *ff.* 1. *ff. leg.* 1.

(g) *tit.* 17. *§* 2.

(h) *l.* 96. *ff.* 1. *ff. leg.* 1.

Digitized by Google

quibus Julianus vixit, non fiſcus, ſed populus ad caduca vocaretur: unde potius Juliani locum, Gothofredo auctore, ſuſpicor fuiſſe a Triboniano vitiatum, expunctaque populi mentione fiſcum ſubſtitutum, ut, quod ſaepe ſolet, veterum ſententias ad Juſtinianaei ſaeculi rationem accommodaret. Nunc quemadmodum ad caduca populus, vel fiſcus admitteretur inſpiciamus. Et conſtat eos tum demum abſtuliſſe caduca, cum teſtator ſine liberis, parentibusque deceſſiſſet: nam ſi liberi, parentesve usque ad tertium gradum ſupereſſent haeredes inſtituti: quod capere non poterat is, cui relictum erat, ipſi ſervato vetere jure capiebant. (*a*) Pronepotes igitur etiam & proavi excludebant fiſcum a caducis: tertius enim gradus hujus legis ſententia comprehenditur, cum *usque* particula non raro includat extremum, quo ſermo excurrit: quam etiam vim habet in pluribus juris locis, ut recte Cujacius obſervat. (*b*) Verum eadem haec exceptio, quam ad teſtamenta inter liberos, parentesque facta pertinere didicimus a Juſtiniano, (*c*) extenditur a Gothofredo ad extraneos haeredes, qui liberos habent, moveturque illo Juvenalis loco Sat. 9.

Jura parentis habes: propter me ſcriberis haeres:
Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.

Quod tamen accipi poteſt de aliis legis capitibus, quibus quis relicto privabatur ob orbitatem. Movetur praeterea Ulpiani auctoritate tit. 25. in fine, cujus haec verba ſunt: *Si quis in fraudem tacitam fidem accommodaverit, ut non capienti fideicommiſſum reſtituat, nec quadrantem eum deducere Senatus cenſuit, nec caducum vindicare ex eo teſtamento, ſi liberos habeat.* Quae quaſi de extranei teſtamento dicantur, putat Gothofredus ſenten-

(a) *l. unic. ſ. & cum lex. C. cad. toll.* Ulp. *Inſtit. cap.* 17. & 18. *l. pater meus §. ult. ff. legat.* 2.

(b) *l. ult. in fin. ff. Senat.* Cujac. *tit. C. de caduc. toll. pag.* 787. & *ſeq.*

(c) *l. unic. in princ. C. de cad. toll. verſic.* & *cum lex.*

Digitized by Google

tentiae ſuae favere. Hunc autem verborum ſenſum Cujacius ut declinaret, pro *ſi liberos habeat*, ſubjecit *ſi ex liberis exiſtant*. Verum locus, meo judicio, nulla emendatione indiget: ſiquidem Ulpiani verba ſine ulla extranei mentione recte congruunt teſtamento patris, cui filius tacitam fidem in fraudem legis accommodavit, ut non capienti aliquid reſtituat ſuae fidei commiſſum: quae fraus ne filio eſſet impune, Senatus eum jure capiendi privavit: & quoniam illi conciliare gratiam poterant liberi, quorum cauſa multa parentibus remittuntur, adjecit ne quidem ſi filius, qui fraudem legi fecerat, liberos haberet, poenam evaſurum. Siquidem qui dolo malo (*a*) in fraudem legis clam juſſu teſtatoris aliquid reſtituendum recepiſſet, hoc eſt fidem ſuam accommodaſſet, ut alter reſtitueret; is ex lege Papia excidebat haereditate, aut legato ſibi relicto, eaque bona tamquam vacantia vindicabantur a populo: ut ne fructus quidem licuerit haeredi, aut legatario ante litem motam perceptos retinere: quia bonae fidei poſſeſſores non habebantur, (*b*) nec eis adcreſcebat quidquam deficiente conjuncto, cum nemo rem habere dicatur, qua fuerat ab initio privandus; (*c*) atque hoc unum erat genus bonorum ereptitiorum ex l. Papia deſcendentium. Alterum genus erat eorum, quae indigno relicta erant, ad quae populus etiam, & fiſcus vocabantur, & aliquando etiam privati: veluti ſi legatarius teſtamentum ſuppreſſiſſet, quo haeredem fraudaret, aut tutelam teſtamento relictam recuſaſſet; (*d*) utroque enim caſu indignus eſt legatarius legato; ſed pars ei ablata traditur haeredi, cui fraudem tetenderat, aut pupillo, cujus tutelam recuſaverat: (*e*) ideo Juſtinianus (*f*) ait, quae indignis auferuntur, cedere aliquando privatis; & Ulpianus (*g*) ſcripſit

(a) *l. in fraudem* 10. *l. haeres* 11. *l. eum qui* 18. *ff. de his quae ut indign. l. 3. ff. jur. fiſci.*

(b) *l. eum qui* 18. *ff. his quae, ut indign.*

(c) *l. ſi totum.* 83. *ff. adquir. vel omit. haered.*

(d) *l. 5. §. amittere ff. his quae ut indign.*

(e) *l. penult. C. de legat.*

(f) *l. unic. §. 12. C. caduc. toll.*

(g) *Inſtit. cap.* 19. *§.* 16.

ſit non raro ereptitia nobis adquiri. At quoſnam praeterea indignos judicabimus beneficio teſtatoris? eos nempe, qui vel defunctum occiderint, (*a*) quos & a deſcendentium defuncti bonis lex excludit; vel eos qui teſtatoris morti cauſam aliquam per culpam, aut negligentiam praebuerint, (*b*) eamve mortem vindicare omiſerint, vel teſtamentum probroſo aliquo nomine, vel falſi accuſaverint, aut inofficioſum dixerint: (*c*) ſiquidem pertenderint; non autem ſi deſtiterint ante ſententiam. (*d*) Item qui vel defuncto grave aliquod in judicio crimen objecerint, (*e*) vel ſtatus controverſiam moveant; vel contra tabulas bonorum poſſeſſionem petant; (*f*) vel uxores contra leges duxerint: ab ejus enim mulieris haereditate ob turpitudinem arcentur; (*g*) vel capitales inimicitias cum teſtatore ſuſceperint, eique maledixerint; (*h*) vel ejus uxorem vitiaverint; vel haereditatem compilaverint: pars enim compilata fiſco accedit, nulla per haeredem detracta falcidia, (*i*) vel feſtinata improbe ſpe, bona ſibi ex legitima ſucceſſione perventura donaverint: turpe eſt enim cognato nondum mortuo, per aes, & libram illius bona mancipare; qui ritus, ut diximus libro ſuperiori, adhibebatur ante Juſtinianum in quavis translatione dominii. Nec tantum ad partem alteri donatam fiſcus vocatur, ſed ad reliqua bona donatori legitima ſucceſſione obventura; denegatis huic actionibus haereditariis. (*k*) Aufertur autem dumtaxat id, quod apud haeredem permaneret, non quod ad ſubſtitutum, vel alterum per fideicommiſſum perveniret. (*l*) Huc pertinet S.C. de eo, qui prius teſtamentum utiliter fecerat; deinde aliud, quo inſtituerat eos, quos non licebat; adeo ut in priore inſtituerit eum, quem ipſe teſtator poſtea judicavit indignum; in poſteriore

eum,

(a) *l. Lucius Titius ff. de jur. fiſc. l. cum ratio §. fin. ff. bon. damn.* DD. *in l. eam 14. C. de fideicom.*

(b) *l. haeredum 15. l. ei qui mortem 20. ff. his quae ut indign. l. 1. & 3. C. eod.*

(c) *l. 5. in princ. & § ſi pater, & §. ult. l. haeredi 15. l. cum tabul. 16. ff. his quae ut indign.*

(d) *l. 8. §. meminiſſe ff. inoff. teſtam.*

(e) *l. ſi inimicit. 9. ff. his quae ut indign.*

(f) *l. 2. ff. his quae ut indign.*

(g) *l. 2. ff. eod.*

(h) *l. ſi inimicitiae ff. his quae ut indign.*

(i) *l. reſcriptum 6. ff. his quae ut indign.* Cujac. *ad l. quidam 30. ff. donat. ſive ad lib. 10. reſponſ. Papin.*

(k) *l. donatio vel l. quidem 30 ubi* Cujac *ff. de donat. ſive ad Papin. lib. 10. reſp.*

(l) *l. 8. §. meminiſſe ff. inoff. teſtam.*

Digitized by Google

eum, quem inſtituere non poterat, utpote ex legibus incapacem, qui differt ab indigno; quem non ſolum excludit lex; ſed aliquando etiam odium teſtatoris, cuique bona ob id a fiſco eripiuntur. Itaque in hac ſpecie (*a*) S. C. decretum eſt auferendam per fiſcum haereditatem haeredi ſcripto in priore teſtamento, quem teſtator mutaturus poſteriore teſtamento voluntatem judicavit indignum; prius tamen teſtamentum ruptum non fuiſſe, quia poſterius nullum fuit, utpote in quo incapax inſtituitur, & S.C. ad Pertinacis orationem adjecto, cautum eſt ne priores tabulae rumpantur, niſi a poſterioribus validis. (*b*) Alia via populo, vel fiſco patuit ad aliena bona per caput illud legis Papiae, quo conſtituitur, ut ſi haeres decedat ante aditam haereditatem, haereditas in aerarium, vel in fiſcum cadat. (*c*) Nam jure antiquo haereditas, deficiente haerede teſtamentario, deferebatur ad legitimos, ſine oneribus: cum jure ſuo, ſive beneficio legis tranſeat, non voluntate teſtatoris. (*d*) Haereditas enim non adita, in haeredes haeredis minime transmittitur, niſi aliquibus caſibus, puta ſi a parentibus, ſive maribus, ſive foeminis liberi ſint inſtituti, ſive ſui, ſive emancipati, atque ita inſtituti ſuſceperint liberos: ad hos enim haereditas parentibus relicta transmittitur. (*e*) Praeterea ſi haeres extraneus deceſſerit intra annum legibus ad deliberandum datum, (*f*) & ſciat haereditatem ſibi delatam: haereditas, etſi nondum adita, transmittitur in haeredem deliberantis, una cum jure deliberandi (*g*) per temporis reſiduum. Item infans ab extraneo inſtitutus, ſi in infantia decedat, transmittit in patrem, qui ejus nomine adire cum poſſet, non adivit. (*h*) Tandem ſi S.C. Silaniano, quo aditio, & apertura tabularum protrahebatur, do-

nec

(a) *l. cum quidam 12. ff. de his quae ut indi. ubi* Cujac. *in Papin. lib. 16. quaeſt.*

(b) *Jul. Capit. in Pertin. ſub. tit. quib. mod. teſt.*

(c) *l. unica §. in noviſſimo 5. C. de caduc. toll.*

(d) Cujac. *ad tit. C. de caduc. toll. pag.* 803. *lit. a.*

(e) *l. unica C. de his qui ante apert. tab. haered. tranſ. ubi* Cujac. *ad l. unic. C. cad. toll.*

(f) *l. cum in antiquioribus C. de jur. delib.*

(g) *d. l. cum in antiquior.*

(h) *l. ſi infant. eod.*

nec de familia quaeſtio haberetur, haeres adire impeditus deceſſiſſet: ne huic S. C. eſſet fraudi, Scaevolae placuit transmitti haereditatem. (*a*) Dies vero legatorum nonniſi ab apertura tabularum cedebat, etſi legatarius ante agnitum legatum decederet, legatum in fiſcum redigebatur; (*b*) exceptis legatis per vindicationem, quae Paullus (*c*) ad haeredem legatarii tranſire ſcribit. Praeterea omiſſa, vel repudiata haereditas, & legatum fiſco vacabant: partemque non capientis caducam eſſe, bonaque illius, qui jus omiſit ſuum, populo ex l. caducaria deferri Ulpianus tradidit. (*d*) Quamvis enim haereditas, & legata, quae aut repudiantur, aut ſuperſunt poſt mortem illius, qui deceſſit ante aditam haereditatem, agnitumve legatum, proprie ſint bona vacantia, diſtinctumque nomen ferant a caducis: promiſcue tamen haec aliquando accipiuntur. (*e*) Ulpianus enim ſimpliciter partem non capientis, aut non adeuntis ait eſſe caducam. (*f*) Ea ſunt etiam caduca, quae legis Papiae modum excedunt, puta ſi conjugi relictum ſit plus quam lege decimaria licet, vel ſi quid legatum ſit coelibi, aliive relictum ſit, quibus lege Papia capiendi facultatem ademtam eſſe oſtendimus; (*g*) nec legata modo, ſed & mortis cauſa donationes eidem juri ſubeſſe diſcimus ex S.C. ad caput hoc legis condito. (*h*)

(a) *l. ſi quiſ. 3. §. elegan ff. S.C. Silanian.*

(b) *l. unic. §. in noviſſimo C. caduc. toll. & §. cum igitur.*

(c) *lib. 3. ſent. tit. 6. §. per vindicat. ubi* Cujac.

(d) *tit. 28. §. inteſtati.*

(e) *l. 96. §. 1. ff. leg. 1. Tacit. lib. 3. annal.*

(f) Ulpian. *tit. 24. §. 11. tit. 1. ff. inter medias 19. & tit. 28. §. 7.*

(g) *l. 55 ff. leg. 2. &* Ulp. *tit. 17.*

(h) *l. 37. l. 35. ff. mortis cauſa donat.*

LXI. De Jure Adcreſcendi.

Et quoniam duplici ratione fiſcus arcebatur a caducis, jure ſcilicet accreſcendi, & jure ſubſtitutionis (nam jure accreſcendi portio deficiens veniebat ad conjunctum re, & verbis, vel re tantum, vel aliquando ad conjunctum ſolis verbis, ſi appareret teſtatorem (*i*) conjunctionem affectaſſe, ne inane ſit ſtudium illius: jure autem ſubſtitutionis portio deficiens a ſubſtituto occupabatur); lex Papia jus quidem ſubſtitutionis reliquit inte-

grum,

(i) Cujac. *ad l. triplici ff. V. S.*

grum, jus vero adcreſcendi ex parte praecidit: (*a*) nec prorſus ejus juris commodo ſpoliavit haeredes. Ait enim Ulpianus (*b*) ei, qui totam haereditatem, aut partem ſibi relictam ſit reſtituere rogatus, nihil adcreſcere debere; non quia pars deficiens fiſco inferatur, ſed quia haeres totum reſtituere coactus careat re, cui portio deficiens poſſit adcreſcere. Eſt & alius Ulpiani locus, ubi haeredi ſcripto portio haereditatis, perinde atque bonorum poſſeſſio adcreſcit. (*c*) Et Celſus ait, filium haeredem, cui pars ejus, a quo fuerit legatum adcreſcat; non praeſtare legatum, quod jure antiquo capit. Quandonam igitur in partem cohaeredis deficientem fiſcus ex l. Papia vocabatur? Neque enim Juriſconſulti ad l. Papiam ſcribentes de haeredum conjunctione tractaſſent, neque Juſtinianus caduca funditus tollens attigiſſet etiam cohaeredum portiones, (*d*) easque ad priſcam juris obſervationem revocaſſet; niſi ad fiſcum illae aliquando pertinuiſſent. Quamobrem Jacobus Gothofredus ad hoc caput, & poſt eum Juriſconſultus recentior exiſtimarunt (*e*) lege Papia ſublatum jus accreſcendi inter haeredes ſcriptos, quando partes deficiebant vivo teſtatore, aut ante apertas tabulas: (*f*) at apertis tabulis, atque haereditate adita, inter haeredes jus adcreſcendi manſiſſe: adeo ut conjuncti fiſco praeferrentur. Cum autem haeredis portio repudiata adcreſceret alteri, dubitabatur, an ſimul cum onere ſuo transferretur? Quod Julianus negaverat. Ulpianus vero transferri ſcripſit poſt reſcriptum Severi, ex quo ab inſtituto relicta onera cenſentur a ſubſtituto repetita. Unde Ulpianus collegit pari ratione ab altero collega, cui portio adcrevit, onus videri repetitum. (*g*) Inter legatarios autem prorſus ſublatum fuiſſe jus adcreſcendi per legem Papiam prae-

(a) Goth. *in not. pag* 349. *ad hanc legem.*

(b) *l. ſi totum* 83. *ff. adquir. haered.*

(c) *l.* 2. *§. ſi duo ff. bon. poſſeſ. ſec. tabul.*

(d) *C. cadur. toll. §. his ita.*

(e) Merillus *obſ.* 4., *& cap.* 12. *in fine.*

(f) *l. unica §.* 3. *& 4. C. caduc. toll.*

(g) *l.* 61. *ff. legat.* 2.

praeter Juſtinianum, (*a*) docuerunt & JCti praeſertim Ulpianus. (*b*) Subſtitutionibus tantum lex Papia pepercit, unumque hoc effugium patuiſſe teſtatoribus, qua legem declinarent Juſtinianus tradit. (*c*) Itaque JCti qui privatorum teſtamentis adhibebantur, quique pro viribus odioſam ſtudebant coërcere legem; commenti ſunt reciprocam ſubſtitutionem, tamquam perpetuum bonorum nexum; ut uno peremto nodo, ſtatim haereditas, aut legatum revinciretur altero, itaque fiſcus diutius averteretur. Adeo enim JCti hujus legis avaritiam abominabantur, ut vires illius ubicumque uſuveniret, cautionibus, reſponſiſque ſuis extenuarent. Cujus bonitatis, prudentiae, atque caritatis plura in legibus noſtris exempla ſuperſunt. Quale eſt illud Ulpiani, qui legatum negat intercidere, ſi fuerit deportatus is, cui relictum fuerat ſub conditione, *ſi Conſul eſſet*, quamquam enim is mortuo comparetur; tamen ne fiſco locus aperiretur, legatum conſiſtere ait propter ſpem reſtitutionis. (*d*) Item & aliud ejusdem JCti, qui monſtroſum partum docet proinde atque integrum prodeſſe mulieri ad effugiendas legis Papiae poenas, ne materni fati calamitas cedat in fiſci lucrum, (*e*) cum alias monſtroſus partus in liberis non numeretur, illumque occidens poena legis Corneliae non teneatur: nam legibus XII. tab. parens eum, aut ferro necare, aut undis mergere jubetur: non enim videtur hominem interficere. (*f*) Porro princeps minime ſolutus erat omnibus legibus, quippe qui, teſte Dione, (*g*) a Senatu veniam legis Voconiae peteret, & in legatis ſibi relictis Falcidiam (*h*) pateretur: tamen ex S. C. ſolutus erat legibus caducariis ob earum odium, quod beneficium principes Auguſtae impertierunt, ut tradit Ulpianus. (*i*) Quam legem

Tri-

(a) *l. unic. C. de cad. toll.*

(b) *Inſtit. tit. 24. §. optimum autem.*

(c) *l. unica in princ. C. eod.*

(d) *l. intercidit ff. condit. & demonſt.*

(e) *l. quaeret 135. ff. V. S.*

(f) *l. 14. ff. ſtat. hom.* Goth. *in l. quaeret ff. V. S.*

(g) Cujac. *obſ. 30 lib. 15.*

(h) *l. 4. C. ad l. Falcid.*

(i) *ad l. princeps ff. de legib.*

Tribonianus perperam locavit ſub titulo *de legibus*, quaſi ad leges reſpiciat univerſas, ac data opera celavit poſteros, leges aliquando a Juriſconſultis κατ᾽ ἐξοχὴν appellari ſolas leges *Julianā & Papiam*, ad quas pertinet inſcriptio tituli, quem praefert lex illa *princeps ff. de legib.* Odio quoque legis Papiae, legatorum nomen in articulo fideicommiſſorum diſcretum fuit a fideicommiſſis, quae alias confunduntur: ne ſi ſub legatorum nomine venirent, fideicommiſſorum dies cederet ab apertura tabularum quemadmodum legata: cum contra fideicommiſſa, ſervato veteri jure, cedant a die mortis teſtatoris. (*a*) Plura vero fuerunt S. Cta ad hanc legem condita, quorum primo illud occurrit, quo mortis cauſa donationes iis factae, qui lege capere prohibentur, in eadem jubentur eſſe cauſa, quaſi eisdem in teſtamento relinquerentur. (*b*) Sequitur & aliud S. C. quo, ut fiſcus excludatur, ſubſtitutio reciproca, quamvis obſcurior, tamen ex mente teſtatoris, benigna interpretatione, inducitur, (*c*) velut in hac ſpecie, *Titius & Sejus uter eorum vivet haeres mihi eſto.* Hos Celſus exiſtimat, ſi uterque vivat, ambos haeredes fore, alterutro vero mortuo, haeredem fore ſuperſtitem ex aſſe; quia ut ſcribit Ulpianus (*d*) ſubſtitutio reciproca huic orationi ſubeſſe videtur; quod & in legato eodem modo relicto Senatum cenſuiſſe, Celſus tradit, (*e*) Praeterea huic tractationi aliud S. C. acceſſit, quo potior cauſa ducitur illius, cujus fides electa ſit, quam haeredis: unde quod Sejo fideicommiſſum fuerat ſub conditione, ut Titio daretur; Si Titius, pendente conditione, deceſſiſſet, legatum apud Sejum manebit (*f*) excluſo haerede ſimul, & fiſco. Satis non erat hiſce legum capitibus fiſco, vel aerario proſpexiſſe, niſi legiſlatores fraudibus viam inter-

(a) Cujac. *ad tit. C. de cad. toll. pag.* 394. *lit.* C.

(b) *l. Senatus ff. mort. cauſ. donat. quo pertinet. L. & fideicom. ff. de legat.* 3. Cujac. C. *cad. toll. pag.* 794. *lit.* B.

(c) *l. Titius, & Sejus cum ſeq. ff. haered. inſtit.*

(d) *l. ſequenti.*

(e) *l. idque ff. haered. inſtit.*

(f) *l. Julianus ff. leg.* 2. *l. in fraud. ff. his, quae ut indign.*

Digitized by Google

intercluſiſſent: quibus detegendis (quod in legibus poenalibus erat translatitium) certum decretum fuit praemium iis, qui privatorum fraudes ad magiſtratus, & Principes detuliſſent; quod fuit quarta pars rei delatae, idque vulgare praemium, Paullus appellat; (*a*) eamque quantitatem praefinitam a Nerone fuiſſe, docet Suetonius; (*b*) cum antea, quamvis propoſitis praemiis, eorum tamen quantitas incerta fuiſſet. (*c*) Ne autem delatorum improbum agmen in Urbe nutriretur, propoſitum fuit praemium iis, qui ſe ipſos detuliſſent, propriamque fraudem patefeciſſent, fuitque dimidium rei, quam detulerant: ut Paullus, & Mauritianus prodiderunt, (*d*) Quam ad rem S. Ctum prodiiſſe, docent ii, quos indicavimus. Tandem qui in fraudem legis fidem accommodaverit, & receperit ſe redditurum, quod per legem non licebat; haereditate, ac legato ſibi relicto a fiſco privabatur. (*e*) Juſtinianus vero legem caducariam evellit prope radicitus, reſtituitque jus antiquum, & fiſco reliquit bona vacantia, & ea, quae ut indignis eripiuntur: quam legis Papiae abrogationem explicat ipſe luculenter. (*f*) Jam enim longe antea emendato bellorum civilium damno, populum oneribus hiſce levatum oportuerat. Nam ut apud Livium (*g*) legitur: *quas tempora aliqua deſiderarunt leges, mortales, & temporibus ipſis mutabiles video.*

Quoniam autem in fiſci mentione verſamur, & lucris ipſius, commodum hic attexemus S. Cta reliqua eo pertinentia, quorum illud quo publicari vetantur, & haeredi remittuntur bona illius, qui Romam transmiſſurus a magiſtratu, ante ſententiam Romae proferendam deceſſerit; cum ante judicium Romae redditum, damnatus non videatur. (*h*) Item illud, ut privato haerede, & fiſco

(a) *l.* 13. *ff. jur. fiſc.* §. 5.
(b) *in Nerone. cap.* 10.
(c) Tacit. *lib.* 3. *annal. & lib.* 14.
(d) *l.* 15. *ff. jur. fiſc.* §. 3. *& l.* 13. §. *ult. ff. eod.*
(e) *l.* 10 *ff. his, quae ut indign. ff. jur. fiſc. l.* 13. §. 1. *& l.* 3. *eod.*
(f) *l. unica C. caduc. toll.*
(g) *lib.* 34.
(h) *l.* 2. *ff. bon. eor. qui ante ſent. vel mortem ſibi, &c.*

Digitized by Google

ſco, de haereditate contendentibus, & creditoribus praetêrea petentibus; tam privata haereditatis petitio, quam creditorum actio ſuſtineatur, ſive differatur *(a)* donec jus fiſci examinetur: cum creditorum actiones non differantur, ſi duos inter privatos de alicujus haereditate diſceptetur. *(b)* Item illud de tacito fideicommiſſo, cujus partem dimidiam, conſtitutione ſua, Trajanus remiſit fideicommiſſario, qui antequam cauſa ejus ad aerarium deferretur, ultro ſe detuliſſet, ac profeſſus eſſet eam rem ſibi relictam capere non poſſe. Cui conſtitutioni ſenatus adjecit, ut ſi quis adverſus Trajani beneficium ingratus, poſtquam profeſſus eſſet ſe capere non poſſe, tranſegiſſet cum poſſeſſoribus relictae ſibi rei, atque lucrum inde cepiſſet, ſi tribus edictis evocatus non reſponderet; tantum aerario penderet, quantum ibi ex delata cauſa remanſiſſet, ſi profeſſionem impleſſet: & ſi poſſeſſoris quoque fraus argueretur, tantum poſſeſſor perſolveret, quantum convictus inferre debuiſſet, *(c)* unde ab utroque ſimplum exigitur. Porro Senatus quoque cenſuit, ut contra fiſcum liceat opponere compenſationem; puta ſi quis debitor fiſci ſit, & creditor non debeat fiſco perſolvere, niſi deducto eo, quod fiſcus debet; dummodo tamen quod ei debet, una ſtatio, ſive procuratio fiſcalis non compenſet cum eo, quod debet alteri ſtationi, ſive procurationi. Erat enim exactio fiſcalis diviſa in plura officia, ne autem officia confunderentur, & involverentur fiſcales rationes; recte conſtitutum fuit, ut compenſatio locum habeat, quando una, eademque ſtatio creditrix eſſet, & debitrix. *(d)*

(a) *l. apud Julian. 35. ff. de jur. fiſc.*
(b) *l. ult. C. pet. haered.*
(c) *l. Arianus 42. ff. de jur. fiſc.*
(d) *l. 1. C. compenſat.*

LXII.
S. C. ET ORATIO ANTONINI DE TUTORUM NUPTIIS CUM PUPILLIS.

Legibus connubialibus recte attexentur S. Cta, quibus nuptiae inter pupillas, & earum tutores, curatoresve prohibentur. *(e)* Orationem ha-

(e) *C. de interdic. matrim. inter pupil. & tut.*

habuit in Senatu M. Antoninus Imperator, qua ſententiam ſuam de infirmandis ejusmodi nuptiis protulit, optimis ad id ſane rationibus adductus: ne ſcilicet velamento nuptiarum tutores, qui conturbaverant pupillarum rationes, aut interverterant, fraudem tegerent ſuam; eoque artificio doli judicium declinarent. Ideo ne conjugalis reverentia ad tutoris auctoritatem accedens, puellares ſpiritus deprimeret, viresque omnes ad reſiſtendum adimeret; Senatus, ex M. Antonini ſententia, nullas eſſe nuptias cenſuit inter pupillam, & tutorem, aut tutoris filium, atque ita imbecillam aetatem, inopemque conſilii ſexum ab aſtutiorum fraudibus liberavit. Quam ob cauſam S. Cti ſententia producta fuit a JCtis ad eos, ad quos tutoris, aut curatoris lucrum pertinet, & in quos fraudis ſuſpicio cadit: veluti eos, qui tutores non ſunt, tutelae tamen periculum ſuo nomine ſubeunt, & ad honorarios tutores, qui & de male geſta tutela tenentur. (a) Unde non modo tutoris nepotes, qui filiorum nomine veniunt, (b) ſed, & filios etiam emancipatos S. Ctum complectitur: immo & exhaeredatos, atque praeteritos, eosque etiam, qui ſe paterna haereditate abſtinuiſſent: ne forte ſubductis rationibus, bona patris per fraudem in eos collocata oporteat revocari tutelae judicio. (c) Quamobrem etiam extranei haeredes tutoris ex JCti ſententia a pupillae nuptiis arcentur. Quid ſi avus, qui tutelam neptis ex filio emancipato geſſit, eam pupillam nepoti ex alio filio nuptum dare velit? Et quia par affectionis ratio ſuſpicionem fraudis removet; reſponſum eſt S. Cti mentem eo non eſſe producendam. (d) Aliud erit ſi filiusfam. patri ſuo, aut fratri, qui eſt in eadem poteſtate, pupillam ſuam collocare velit; (e) tunc enim erit locus S. C. quia

(a) l. quod ſi 14. §. 1. ff. ſolut. l. ſi quis 60. ff. ritu nupt.
(b) l. S C. ff. ritu nupt.
(c) l. non ſolum 63. ff. ritu nupt.
(d) d. tit. ff. de ritu nupt. l. non ſolum §. 1.
(e) d. l. non ſolum §. 2.

Digitized by Google

quia communia ſunt patris, & filiorum commoda, ſicuti & communia ſunt onera; nam quemadmodum tria onera eadem in domo eſſe cenſentur, ſi pater alicujus, vel filius, vel frater unus tria ſuſtineat onera; ideoque locum habet excuſatio tutelae; (*a*) ita & pari ſuſpicione fraudis involvuntur: ut enim prodeſt periculi communio ad excuſationem, ita nuptiis obeſt participatio utilitatis. Praeterea, ſi ventri, aut bonis curator detur, is etiam removetur a nuptiis; (*b*) quamvis ad breve temporis ſpatium detur. Incivile praeterea viſum eſt puellam, aut tutoris liberto, aut liberti filio in contubernio ſuſcepto nuptum dari. (*c*) Quid ſi teſtator in uxoris arbitrio poſuiſſet filiae nuptias? An matris conſenſus prohibitas nuptias confirmabit, tamquam patris auctoritate contractas? Minime: non tam enim nuptiarum arbitrium permiſiſſe cenſetur teſtator, quam puellae cuſtodiam tradidiſſe, (*d*) ne tutori nuptum daretur: eadem ratione tutori adrogatio pupillae, vel pupilli, minime permittitur; (*e*) nec adoptio mariti puellae, ne hanc ſibi viam ad aliena bona patefaciat. (*f*) Cum autem S.C. nuptias inter pupillas, & tutorem, atque curatorem, eorumque filios ob eam cauſam prohibuiſſet, ne imbecillis ſexus infirma aetas, auctoritate tutoris opprimeretur, idque periculum in ſexum virilem, utpote firmiorem minime immineret: haudquaquam oportuit (*g*) S.C. extendi ad eum, qui filiam ſuam pupillo ſuo in matrimonium collocat. Nec porrigitur S.C. ad eos, qui pro tutore, vel curatore negocia gerunt; quoniam non eadem eſt auctoritas. (*h*) Matrem quoque pupillae ducere tutori licet. (*i*) Praeterea ſi pupilla ſit nurus tutoris; utpote quae ante teſtatoris mortem, tutoris filio nupta fuerit: recte contractae nuptiae ſuſpicio-

ſo

(a) *l. 5. ff. excuſ. tut.*

(b) *l. non ſolum §. 4. ff. ritu nupt.*

(c) *l. 4. C. interdict. matrim. l. non eſt 66. ff. ritu nupt.*

(d) *l. quamquam ff. ritu nupt.*

(e) *l. nec ei ff. adopt. §. 1.*

(f) *l. non ſolum. §. videamus ff. ritu nupt.*

(g) *l. libertum §. ult. ff. ritu nupt. l. 5. C. interdic. mat.*

(h) *l. 8. C. de interdict. matr.*

(i) *l. 2. C. interdict. matr.*

ſo eventu poſt matrimonium incidente minime diſſolventur: ſed alius curator datur, qui reddendis rationibus praeſideat: *(a)* generalis enim eſt in jure definitio, atque perpetua, nuptias rite contractas, conſequenti facto minime vitiari. Nec nuptiae ſolum, ſed & ſponſalia hoc S. Cto rejiciuntur. *(b)* Quo etiam prohibetur ſponſus ſponſae curator dari. *(c)* At ſi tutor, aut curator rationes reddiderint, licebit ſibi, vel filio pupillae nuptias appetere, dummodo ſimul puella XXV. annum impleverit, annusque utilis exierit, qui petendae reſtitutioni conceditur. *(d)* At ex conſtitutione Juſtiniani ad XXIX. usque annum prohibitio tenet: loco enim anni utilis ad reſtitutionem in jure antiquo petendam dati, ſubſtitutum eſt a Juſtiniano quadriennium continuum. *(e)* Ad hoc S. C. exceptiones duae produntur a prudentibus, nempe: niſi prius a patre deſponſata tutori puella fuiſſet, & tutor maritus ab eodem patre puellae deſignatus; vel niſi quis nurui ſuae ſit curator datus, non enim diſſolventur contractae nuptiae, ut mox diximus: *(f)* quibus caſibus vis S. Cti perimitur. Ceterum praeter diſſolutionem nuptiarum fraude contractarum, hujusmodi tutor infamiae ſubjicitur, neque ex puellae teſtamento capere quidquam poteſt, teneturque lege Julia de adulteriis. *(g)* Puellae vero licet ex hujuscemodi mariti teſtamento capere; fraus enim non puellae, ſed tutori adſcribitur. Ejusdem exemplo S. Cti principes inter mandata, quae dabantur in provinciam cum juriſdictione proficiſcentibus, illud inferebant caput, quo vetabatur provinciae rectorem, ſibi vel filio uxorem ex provincialibus quaerere: idque ratione potentatus, ut Papinianus ait: ne ſcilicet puellae reſiſtendo impares, imperii metu, invitae pertraherentur ad nuptias. *(h)*

Nup-

(a) *l. 3. C. interdict. matrim.*

(b) Cujac. *parat. & enar. C. de interdict. matr.*

(c) *l. 1. §. ult. ff. de excuſat.* ubi Cujac.

(d) *l. ſi patris 6. C. eod.* Cujac. *ibi in enarrat. C.*

(e) Cujac. *d. tit. C. de interd. matrim.*

(f) Cujac. *ibidem.*

(g) *l. ult. ff. leg. 1. l. qui pupillam 7. ff. ad l. Jul. de adult.*

(h) *l. Praefectus 63. ff. ritu nupt.*

Digitized by Google

LXIII.
S.C. PLANCIANUM.

Nuptias conſequitur procreatio liberorum ; quos genitor agnoſcere tenetur, atque alere : ideo ſi divortio facto, mulier praegnans apparuerit, partus reddendus eſt ei, a quo concepit. Hinc leges verum patrem decernunt, cujus curae, ac poteſtati filius tradatur. Quamobrem S.C. Planciano, ſive ut alii ſcribunt, Plauciano (cujus, quamvis ante Adrianum conditum ſciam, certum tamen tempus oſtendere non auſim :) hoc inquam S. Cto ratio praebetur, qua legitimo parenti filius uſque ab initio aſſignetur : tum ut a patre, qui ſuus eſt, agnoſcatur ; tum ut partes juri civili definitae filiorum gratia ex dimiſſae uxoris dote detrahantur. Siquidem aut morte mulieris matrimonium dirimebatur, aut divortio. Si morte dirimeretur, dos a patre profecta, eo mortuo, penes maritum remanebat : vivente vero patre, ad eum redibat, detractis partibus quinis in ſingulos liberos in infinitum, hoc eſt pro numero liberorum: (a) quarum partium retentionem quidem ante reddendam dotem habebat maritus, non petitionem. Unde jure antiquo, nullus erat diſputandi locus ad patremne, an ad maritum dos ſuperſtitibus liberis pertineret. Nam quia quintae partes in ſingulos liberos a jure ſtatuebantur ; certe quod ſupererat ex detractionibus liberorum ad patrem redibat. Haec vero quaeſtio excitata fuit jure novo inter Martinum, & Bulgarum, cum detractio partium, & retentiones omnes a Juſtiniano ſublatae fuerint. (b) Diu vero quaeſtione hac agitata, praevaluit opinio Martini, utpote liberis benignior, ne matris morte fieret eorum cauſa deterior. Si vero per divortium culpa mulieris, aut viri matrimonium ſolveretur, dabatur liberorum nomine retentio, non quintarum, ſed ſextarum partium in ſingulos liberos uſque ad tres :

(a) Ulp. *tit. 6. de dotibus §. mortua.*

(b) *l. unic. §. taceat. verſ. ſileat C rei uxor. act.*

nec in majori liberorum numero pluſquam tres ſextae, ſive dimidium dotis retinere licebat. *(a)* Igitur S. Cto Planciano permittitur mulieri, parentive, cujus poteſtati ſubeſt, vel ei, cui mandatum ab eis fuerit, ſi praegnans exiſtimetur mulier, id denunciare intra triginta dies continuos a die divortii, vel ipſi marito, *(b)* vel parenti, cujus eſt in poteſtate; aut ſi horum copiam non habeat denunciare domum, vel in hoſpitium, ſi maneat in civitate maritus; ſi in villa, vel in municipio, illuc ubi larem matrimonio collocaverit. Ita enim JCtus accipit illa verba S. Cti *XXX. dies*, *& domum mariti*. Atque ubi mulier ſe praegnantem ex eo eſſe viro denunciaverit; ille ne partum agnoſcere cogatur, neve agnoſcere recuſans extra ordinem coërceatur, debet aut cuſtodes praemittere, aut contra denunciare gravidam ex ſeſe non eſſe: quo jus habeat in judicio negare filium. *(c)* Sin autem mulier denunciare neglexerit, aut oblatos ultro a marito cuſtodes remiſerit, liberum eſt marito, ejusve parenti recuſare partum, ejusque agnoſcendi, alendique curam rejicere in mulierem; *(d)* niſi mulier poſt lapſos triginta dies denunciaverit, & negligentiam ſuam apud judices corrigens audita fuerit, *(e)* quod ſane licebat. Hoc autem S. C. non eo pertinet, ut ſi ex ſeſe conceptum non eſſe conſtiterit; tamen, quia ſe agniturum obtulit, cogatur haeredem ſuum habere filium alienum, quamvis alere debeat; & contra, quamvis mulier intra praeſtitutum tempus denunciare neglexerit, & ob id Pater alendi onere levetur, liceatque filium non agnoſcere; non ideo tamen prohibebitur filius ex patre ſe natum aſſerere, idque legitimo judicio comprobare; ſive enim praeceps fuerit patris voluntas in agnoſcendo filio, ſive matris cura

(a) Ulp. *tit. 6. de dot. ſ. propter liberos.*

(b) Ulp. *l. 1. ff. de agnoſcen. vel. alen. liber. in pr. & ſeq. ſ. 9.*

(c) *d. l. §. 3. & 4. ff. de agnoſc. vel al. lib.*

(d) Paull. *lib. 2. ſent. tit. 24.*

(e) *d. l. 1. ſ. 6. & 7. ff. agnoſc. vel alen. lib.*

Digitized by Google

ra in denunciando remiſſior; Juriſconſulti neutrum voluerunt praejudicium eſſe contra veritatem, (*a*) Eſt autem praejudicium omnis controverſia ſtatus, in qua quaeritur liberne ſit quis, an ſervus; filius annon. Diciturque praejudicium quaſi judicium antecedens aliud, cum eam actionem alia, veluti pediſſequa conſequatur; nam ſi quis filius pronuncietur, continuo poterit judicium de patris ſucceſſione movere. (*b*) Itaque Senatusconſultum hoc ſic accipietur, ut quoad in judicio conſtiterit, ex quo revera parente partus deſcendat, ex ſuperiori regula alimentorum ratio ſtatuatur: aut ſi nulla de veritate partus controverſia moveatur, alimentorum ſubeat onus, qui contra Senatusconſultum venerit. Nec quia de alimentis quaerere quis antevertit, minus integrum erit ſtatus controverſiam agitare. (*c*) Quamobrem, quod Paullus ait, maritum, ſi poſt uxoris denunciationem cuſtodes miſerit ad inſpiciendum, obſervandumque ventrem, cogi omnino mulieris partum agnoſcere; a Cujacio tantum ad alimenta trahitur: ne quis putaret ex hoc Paulli loco ademtam eſſe marito facultatem negandi partum, ſi id in judicio alienum eſſe comprobare potuerit. Itaque componit repugnantiam, quae videtur eſſe inter Paullum, & Ulpianum. (*d*) Secundum haec quaeritur quot, quive ſint mittendi? Et ſane ſi maritus divortio facto vivat, ex reſcripto Divorum fratrum, ſatis fuerint tres obſtetrices, quae ſi renunciaverint praegnantem, ventri cuſtodes apponentur. Marito vero mortuo, ii, quorum intereſt, quibusque Praetor denunciatum vult, jubentur quinque mittere obſtetrices, quodque tres earum renunciaverint, verum conſtituitur. (*e*) Verum Plancianum S. C. partum tantum ſoluto matrimonio editum complectitur. Quamobrem

(a) *l. pr. ff. agnoſc. liber. ſ. 3. & 14.*

(b) Paul. *lib. 2. ſent. ſ. ſi praegnantem t. 24.*

(c) Paull. *ſent. 2. ſ. ſi mulier 4. tit. 24.*

(d) *l. 1. ſ. quemadmodum 11. ff. agnoſc. lib.*

(e) *l. 1. ſ. de inſpiciendo ff. inſpic. ventr.* Paull. *ſent. l. 2. c. 24. ubi* Cujac. *ſ. ſi mulier ſe, & ſ. venter.*

Digitized by Google

Adriani temporibus aliud prodiit Senatusconſultum, quo pater filium conſtante matrimonio ſuſceptum agnoſcere compellitur. (*a*) Quia vero haec Senatusconſulta pertinent ad eos, qui ſui haeredes agnaſcuntur, Jurisconſulti cenſuerunt ea ceſſare, ſi nati poſt mortem parentis in nullius ſint poteſtate recaſuri. (*b*) Sed & aliud extitit hujus S.C. caput, quo poena l. Corneliae de falſis puniebantur ii, qui falſum partum ſubjecerint: cujus S.C. caput intercidit: tantum de falſo partu pluribus locis in titulo Digeſtorum ad l. Corneliam diſputatur. (*c*)

(a) *l.* 3. §. 1. *ff. agnoſc. liber. ubi* Goth.

(b) *l.* 1. & 3. *in fin. ff. agnoſc. liber.*

(c) *l. qui falsū* 19 §. 1. *ad l. Cornel. de falſis. l. aſti ſuppoſiti* 10. C. *eod. tit. de falſis.*

LXIV. De lege Atinia.

Satis adhuc pro inſtituta brevitate leges pervagati ſumus, & Senatusconſulta quae perſonarum ſtatum attingunt: nunc ad ea, quibus negocia reguntur, ex ordine progrediamur. Atque ex negociis primo ea, quae inter vivos geruntur examinabimus; deinde quae ex teſtamentis, & ex aliena morte proficiſcuntur tractanda ſuſcipiemus, Exordium vero ſumemus a legibus uſucapionis: quarum antiquiſſima ſane fuit Atinia, quam ante Nigidium Figulum, & Ciceronem latam, Gellius, (*d*) & Cicero ipſe demonſtrat. Eaque lex additamentum fuit vetuſtiſſimae legis XII. tabul. quae rerum furtivarum aeternam eſſe jubebat auctoritatem, earumque uſucapionem prohibebat. Quod translatum fuit in legem Atiniam, (*e*) ex eaque additum, ut non prius rei furtivae vitium emendetur, uſucapiove concedatur, quam res ab injuſto poſſeſſore redierit ad verum dominum. Itaque per hanc legem, tum demum res furtiva vitium exuit, cum reprehenſa fuerit a vero domino. Quod Nigidius Figulus non ſolum ad poſteriora furta, ſed ad ea etiam ante legem facta trahebat. Quamquam enim verbum *erit* futurum reſpicit; tamen quia praepoſitum eſt ei prae-

(d) *lib.* 7. *c.* 7. *noct. Attic.* Cic. *in Verr.* 3.

(e) *l. ſequitur* §. *quod autem* 6. *ff. de uſurp. & uſuc. ubi* Cujac. *ad lib* 54. Paul. *ad edict. l. non ſolum in princ. ff. eodem. Inſtit. de uſucap.* §. *furtivae l. poteſtatis* 215. *ff. V. S. vide* Pulvaeum *lib. ſing. ad l. Atin.*

Digitized by Google

praeteritum *factum*, utraque tempora, futurum ſcilicet, & praeteritum ea oratione conjunguntur. (*a*)

LXV. DE LEGE PLAUTIA.

Quod autem lex Atinia ſtatuit de rebus furtivis, lex Plautia, & Julia tranſtulerunt ad res vi poſſeſſas, quae longa poſſeſſione uſucapere non licebat (*b*), niſi poſt reditum ad verum dominum, cujus in manu vitium exuiſſent. Legis vero hujus Plautiae auctorem faciunt eumdem, cui ceterae ejusdem nominis leges tribuuntur, M. ſcilicet Plautium Silvanum trib. pleb. cujus tribunatus incidit in Conſulatum Cn. Pompei Strabonis, & L. Porcii Catonis A.V.C. DCLXIV. Pertinet autem lex ad res vi poſſeſſas, non autem ad ea, unde quis vi dejectus eſt, & ab alio bona fide poſſidentur.

LXVI. DE LEGE SCRIBONIA.

Huic attexenda eſt lex Scribonia, quam aliqui Coelio Curioni trib. pleb. aliqui vero praecipue Raevardus, (*c*) tribuunt L. Scribonio Cos. F. (*d*) qui Tiberii tempore vixit, quod verius puto. Ea ſuſtulit omnino uſucapionem ſervitutum: quae non corpore poſſidentur, ſed tantum animo cernuntur, atque contrectantur. Uſucapio autem antea haerere tantum poterat ſervitutibus praediorum urbanorum, (*e*) quia continuam cauſam habebat, veluti ſi quis aedes altius ſublatas diu habuiſſet. Nam ruſticorum praediorum ſervitutes, (quod tamen Raevardus negat,) ea ratione uſucapionem excludebant, quod ne quidem quaſi poſſeſſione retineri poterant, quia deerat cauſa continua: nemo enim ambulare, agere, aquam ducere poterat continenter; unde numquam in his conſiſtit uſucapio. (*f*) Porro lex Scribonia ſervitutum uſucapiones tollendo, non impedit quin ſervitutum libertas uſucapiatur, (*g*) ſive quin longa deſuetudine, aut contrario uſu ſervitus

(a) *l. verbum erit ff. V. S.*

(b) *l. non ſolum §. ſi dominus ff. uſurpat. & uſuc.*

(c) *lib. ſing. ad l. ſcrib.*

(d) Dio Caſſius *lib. 57.*

(e) Cujac. *ad l. ſequitur 4. ff. uſurp. & uſuc. ſive ad lib. 54.* Paull. *ad edict. §. ultimo.*

(f) Cujac. *in repet. ad §. ult. l. ſequitur ff. eodem, nempe ad lib. 54.* Paulli *ad edict.*

(g) *l. ſequitur §. ult. ff. uſurp. & uſucap. ubi* Cuj. *in repeti. ad hunc §.* Raevard. *loc. c.*

Digitized by Google

tus amittatur. Item quamvis ante legem Scriboniam ſervitutes biennio uſucaperentur; nunc tamen etiam adquiruntur, ſed longa poſſeſſione, bona fide, abſque alio jure, ſive titulo auctoritate Praetoris. (*a*)

(a) Cujac. *loc. c.*

LXVII. De Lege Mamilia.

Tulit & C. Mamilius trib. pleb. inter plura capita de limitibus, (unde & Limitanus dictus,) ut inter fines agrorum, quinque, aut ſex pedum latitudinis ſpatium ab uſucapione deinceps eximeretur. (*b*)

(b) Cicero *de l. 2. vide* Hotthoman. *de leg.*

LXVIII. De usufructu earum rerum, quae usu consumuntur.

Et haec de uſucapionibus. Habemus autem de uſufructu S. C. nempe de uſufructu earum rerum, quae uſu conſumuntur, hoc eſt rerum quarum non uſus eſt, ſed abuſus. Quo Senatusconſulto loco fundi, in quo uſusfructus inſideat, conſtituitur cautio reddendae pecuniae, vini, olei, aut ſimilis alius rei corruptibilis poſt finitum uſumfructum. Qui hac ſpecie conſtitutus mutuo eſt affinis, de quo late tit. ff. de uſufructu earum rerum, quae uſu conſumuntur. Ejus nullum tempus certum oſtenditur. Tantum ſcimus Marci Tullii tempore non dum prodiiſſe, (*c*) ut notat Contius, & Cujacius. (*d*) Neque cautio haec remitti poteſt a teſtatore, ne a ſuo teſtamento Senatusconſultum excludat. Intelligitur autem cautio haec fidejuſſoribus datis. (*e*)

(c) Contius *ex Cic. topicis. ad l. 7. ff. eod.*

(d) *lib.* 17. *quaeſt.* Papin. *l. 8. ff. uſuf. ear. rer. quae uſu conſum.*

(e) Cujac. *l. c.*

LXIX. De S. C. Macedoniano.

Nunc pergamus ad leges de foenore, non eas ſcilicet, quae ad publicum regimen pertinebant, ſed illas, quae reſpiciunt jus civile privatorum, cui operam noſtram dicamus. Quamobrem, omiſſa lege Laetoria, quam ſupra expoſuimus, explicabimus S. C. Macedonianum, quod etiam coërcendae adoleſcentium intemperantiae, atque foeneratorum fraudibus recidendis conditum fuit. Cui Senatusconſulto auctoritatem tribuit lex Claudia, Claudii Imperatoris tempore lata, qua

veta-

Digitized by Google

vetabatur pecuniam mutuam dari adoleſcentibus in mortem patris, ſive dilata ſolutione ad patris mortem. (a) In cujus ſententiam legis, conditum fuit Senatusconſultum Macedonianum, ſic appellatum, non a Macedone adoleſcente, qui ſua omnia per luxuriem prodigebat, ut falſo Theophilus tradidit; ſed a Macedone foeneratore quodam improbo, qui ſuis vitiis, & pecunia, quam foenerato dabat, inconſultos, & praecipites ad libidinem adoleſcentes corrumpebat, incertis nominibus, (b) ſive ſuppreſſa cauſa mutui, celatoque titulo crediti, & tacito foenore, atque ut eleganter Cujac. *ſub tunica*, *& in ſinu*, cui apud Horatium opponuntur *certa nomina*. Itaque, (c) ne filiifamilias gravitate foenoris obruerentur, neve poſt mortem patris haereditatem omnem creditoribus tradere cogerentur; Senatus praeſtitit adverſus creditores exceptionem, qua mutuantis actio repellatur. (d) Addit Juſtinianus ideo ita Senatum caviſſe, quia plerumque adoleſcentes luxuria, & aere alieno exagitati parentum vitae inſidias moliebantur. Itaque recte Ulpianus ſcribit pecuniam perdere, qui eam filiisfamilias mutuam dederit. Sunt qui hoc S.C. cum Claudii lege tempore conjugant, ſicuti & ſententia conjunguntur. Sed quia in eamdem ſententiam Senatum decreviſſe ſub Veſpaſiano, Suetonius (e) tradit, malunt plerique S. C. ejus originem a Veſpaſiano repetere, niſi forte obſoletum poſtea ſub Veſpaſiano revixit.

(a) Tacit. *annal. lib.* 11. *c.* 13

(b) *vide* Paraeum *lexic. critic.* Weſſemb. *hoc tit.* Cujac. C. *hoc tit. & parat. ff. ad S. C. Macedon.*

(c) *l.* 1. *ff. ad S. C. Maced.*

(d) *in Inſtit. tit.* 7. *lib.* 4.

(e) *in* Veſpaſ. *cap.* 11.

LXX.
LEX JULIA DE CESSIONE BONORUM.

Debitoribus vero univerſis, lex Julia ſubvenit, quae de ceſſione bonorum appellatur; eaque iis conceſſit, ut ſi ſolvendo non eſſent, liceret bona creditoribus cedere, quo non debitoris, ſed creditorum nomine bona deinde diſtraherentur. Quo beneficio debitores, non modo effugiunt poe-

poenam carceris, quae aſperitas e XII. tabulis ſupererat; ſed etiam declinant infamiam illam, quam incurrebant, cum aere alieno merſi patiebantur ex edicto miſeram illam ſectionem bonorum a Praetore ſubſtitutam, loco illius longe miſerioris ſectionis, nempe dilacerationis membrorum XII. tabul. permiſſae legibus. Mitior certe fuit Praetoris poena, qua non membra corporis, ſed patrimonium debitoris, & fama proſcindebatur. Mitiſſima tandem lex Julia fuit, quae beneficio ceſſionis debitores etiam ea levavit infamia, quam ſubibant, cum eorum nomine bona ſubjiciebantur auctioni. Et quamvis actiones adverſus debitores non peremerit; eas tamen eliſit, ac viribus ſpoliavit exceptione *ſi non ceſſit bonis*; qua debitores poſt ceſſionem muniuntur, quoad nova bona adquiſiverint. Ceſſio enim bonorum non obſtat quin bona poſt ceſſionem quaeſita veteribus actionibus ſubſint, in quantum facere debitor poſſit. (*a*)

(a) C. *qui bon. ced. poſ. ubi* Cuj.

LXXI. De S.C. Vellejano.

Atque his juribus in univerſum unicuique ſubvenitur. Mulieribus vero peculiare beneficium tribuerunt edictis ſuis Auguſtus, & Claudius: quibus occurrebatur imbecillitati mulierum, quae conjugali amore, atque inconſulta facilitate ſeſe temere implicant. Itaque cavebatur, ne virorum obligationes in ſe ſuſciperent, neve actioni, qua viri tenebantur, ſe ſubjicerent. M. tandem Silano, & Vellejo Tutore Coſſ. (*b*) ſubventum plenius fuit foeminis omnibus pro aliis quibuscumque bona fide non callide, neque dolo intercedentibus, & alienis obligationibus, ſciente creditore, conſentientibus. (*c*) Etenim hac omnes interceſſiones infirmantur S.C. Vellejano, quo repellendis creditorum actionibus, exceptio mulieri praebetur, ſive novam, ſive veterem, in ſe ſuſceperit actio-

(b) *l. 1. ff. ad S. C. Vell.* Cujac. *parat. C. eod.* & *l. 2. ff. eod.*

(c) *l. 5. & 7. C. hoc tit. & l. quamvis 8. ff. eodem.*

Digitized by Google

actionem, (a) de quo S. C. pauca retuliſſe ſatis fuerit, cum perſpicue, atque abunde de eo in Digeſtorum libris diſputatum inveniatur: nec ulla difficultas ex antiquitate ſuperſit.

LXXII. De Lege Cincia, S.C. Aemiliano, & Oratione Marci de Transactionibus.

Tranſeamus nunc ad donationes, de quibus anno ab V.C. DXLIX. lex prodiit, quae vetabat ob cauſas orandas donum quicquam, munusve accipere. Dictaque lex Cincia fuit, utpote lata a M. Cincio Alimento trib. pleb. ejus anni. (b) Cum autem Cincia lex oratorum avaritia, & fraude contemneretur, ſaepe de ea reſtituenda inter Patres agebatur, & ſub Auguſto per S. C. revixerat, donec ſub Claudio in Senatu conſtitutus fuit modus muneribus oratorum ad dena uſque ſextertia in ſingulas cauſas. Quam ſententiam Cujacius cenſet fuiſſe comprehenſam S. Cto illo, quod memoratur in ultima epiſtola Plinii libro 5. (c) Dena vero ſextertia ratione recte ducta, centum aureos conficiunt. Quod Budeus, & Alciatus probant. (d) Id vero S.C. a Nerone confirmatum, tradit Suetonius. Haec autem lex Plauto dicitur muneralis, quo nomine legem Cinciam deſignari, tradit Feſtus Pompejus. (e) Unde colligitur non ſolum oratorum donationes, ſed & alias omnes fuiſſe imminutas, quamvis Joſepho Scaligero excelſi ingenii, atque inauditae eruditionis viro, in ſuis ad Feſtum notis id minime probetur. A cujus ſententia me abducunt Juſtinianus, (f) & Juriſconſulti in pluribus juris locis, ubi *legitimus modus donationum* ſcribitur, Cur enim *legitimus modus*; (g) niſi lege aliqua, & quidem Cincia de donationibus praeſcriberetur? Niſi putaverit Scaliger per legem Cinciam oratorum donationes omnino fuiſſe ſublatas; alias vero ad certum modum redactas, nempe CC. aureorum, ut tradit Cujacius ex C. Theodoſiano: (h) quod autem hunc legis

(a) Cujac. *parat. ff. eod.*

(b) Cic. *Cat. major*, & *lib.* 2. *de orat.* Livius *lib.* 34. Arnob. *lib.* 2. *contra gent.* Tacit. *lib.* 11. 13. & 15. Lipſius *in Tacit. l.* 11. *annal.* Manuc. *lib. de leg. ad hanc L.* Cic. *lib.* 1. *epiſt. ult. ad Attic.*

(c) Cujac. *obſ. lib.* 6. *cap.* 18.

(d) Tacit. *ann.* 13.

(e) *verbo* muneralis.

(f) *l. ſancimus C. de donat. l. cum de modo l. ut mihi l. fidejuſſori ff. de donat.*

(g) *l. pone §. ſi donavi ff. de doli mal. & met. except. ubi* Cujac. 71. Paull. *ad edict. Probatur id etiam ex* Cicer. *de orat.* 2. *p.* 201.

(h) *l.* 4. & 5. *de donat. ubi vide* Jacob. Goth.

modum excederet, minime ratum per legem erat, praeterquam ſi conjunctis perſonis donaretur. (*a*) Solennitas quoque traditionis per mancipationem, & nexum ex hac lege injungebatur, exceptis donationibus inter parentes, & liberos. (*b*) Male vero aliqui, quos refellit Cujacius in citatis locis, decepti, depravatis codicibus, hanc cum lege Titia conjungunt, quae pertinet potius ad ſponſiones, quas nonniſi virtutis cauſa fieri licebat. Porro qui primus ob orandam cauſam pecuniam acceperit, traditur ab Ammiano Marcellino, (*c*) Antipho Rhamnuſius. Magiſtratibus vero xenia, ſive parva munuſcula, eſculenta vel poculenta, quae intra dies proximos conſumuntur, licebat accipere ex plebiſcito, cujus nullum adhuc patuit nomen. (*d*) Non omittam S. C. de donationibus mortis cauſa factis in eos, quos lex capere prohibet: quae eadem in cauſa ſunt habendae, qua eſſent legata iis, quibus per legem capere minime licet. (*e*) De quibus etiam ſupra. Erat S. C. quod recte a Cujacio AEmilianum appellatur, utpote orationem in Senatu habente Caracalla editum, Fulvio AEmiliano, & Numio Albino Coſſ. quo laxabatur ſeveritas Romani moris donationes inter virum, & uxorem ex Solonis inſtituto prohibentis (*f*) eo conſilio, ne invicem ſpolientur conjuges; neve donis potius, quam mutuis officiis, ad mutuum amorem provocentur. Quamobrem hoc S. C. inductum fuit, ut donationes eae inter conjuges donatoris morte convaleſcerent, ſi uſque ad mortem in ea voluntate perſeveraſſet, quaſi donatum inter vivos teſtamento confirmetur. (*g*) Donationibus recte conjungentur tranſactiones, de quibus oratione M. Antonini l. cum hi ff. tranſact. S. C. comprehenſa conſtitutum fuit, ne alimentorum tranſactio rata eſſet, niſi auctore Praetore fieret: quia

(a) Cujac. *ad l. Aquilius* 27. *ff. donat. ſive ad lib.* 29. *reſponſ. Papin.*

(b) Hotteman. *de leg.* Ant. Aug. *in hac leg. & l.* 1. §. *ſicuti ff. var. & extraord. cognit.*

(c) *lib.* 30. Brumer. *cap.* 1. *ad l. Cinc.*

(d) *l. plebiſcito* 18. *ff. off. Praeſid.* Cujac. *obſ. lib.* 6. *cap.* 18.

(e) *l. Senatus ff. de mort. cauſ. donat.*

(f) Cujac. *parat. ad ff. de donat. inter vir. & ux.*

(g) *l. cum hic ſtatus* 31. §. *oratio ff. donat. inter vir. & uxor.*

Digitized by Google

quia plerique, inopia coacti, pauca recipere, quam plura ſperare malunt. Antequam autem a negociis vivorum diſcedamus, adjiciendum eſt S.C. ſuper corruentium aedificiorum reſtitutione utiliſſime conditum, eodem Imperatore ſuadente. Quo S. C. domus reſtituta, tacito pignore obligatur creditori, cujus ſumtu reſtituatur, ſive creditor pecuniam in ſumtus ipſi domino tradiderit, ut S. C. verbis comprehendebatur, ſive redemtori h. e. illi qui domum a domino reſtituendam conduxerit, ſeu acceperit τῷ ἐργολάβῳ, ut habent Baſilica, quam ad ſpeciem S. C. ſapientum interpretatione proſertur. Sed jam ad negocia veniamus, quae a morte aliorum exiſtunt, legesque ad ea pertinentes accedamus.

LXXIII. DE LEGE CORNELIA DE TESTAMENTIS.

Igitur ex teſtamentariis primum locum damus legi Corneliae, quae teſtamenta in Urbe condita ab iis, qui apud hoſtes deceſſerunt, perinde confirmat, ac ſi numquam in hoſtium poteſtatem deveniſſent. Cum enim quis hoſtium potitur, teſtandi facultatem amittit, neque apud hoſtes moriens civis Romanus reputatur; & quia teſtamentum civis Romani morte conſiſtit, ideo jure civili nullum eſſe teſtamentum videbatur illius, qui poſt illud conditum in Urbe, deceſſerat apud hoſtes. Quae teſtamenta, ne propter calamitatem intercciderent, L. Cornelius Sylla Dictator legem tulit, (a) qua initium captivitatis pro morte habebatur: ut eorum teſtamenta, quaſi mortuorum in Urbe convaleſcerent: omniaque in eamdem cauſam recciderent, in qua eſſent, ſi numquam teſtator in hoſtium poteſtatem perveniſſet. Itaque ſi apud hoſtes quis decedat, teſtamentum ante captivitatem factum valet lege Cornelia, quae captivitatem convertit in figmentum mortis: ſi vero captivus redierit in Urbem, teſtamentum illius valebit

(a) Julian. *l.* 12. *ff. qui teſt. fac. poſ. ubi* Cujac. *lib.* 42. *ff. ſalv.* Jul. Ulp. *Inſtit. tit.* 23. *ubi* Cuj. *l.* 28. *ff. vulg. & pupill.*

jure poſtliminii, a jure gentium ducto, quo is, qui ab hoſtibus ad cives rediit, perinde habetur, ac ſi numquam civitatem amiſiſſet, quaſi numquam fuiſſet apud hoſtes. *(a)*

(a) Cujac. *tit.* 23. Ulp. & *ad l.28. ff. vulg. & pupil. ſive ad Julian. l. 62 ff. in Inſt. quib. non eſt permiſſ. facere teſt. §. ult.*

LXXIV. S. C. Neronianum de Legatis.

Porro antequam progrediar ad uberiores leges, defungar explicatione S. C. Neroniani ad legata pertinentis, atque ob levem, quam de eo mentionem Ulpianus facit, a paucis admodum animadverſi: cujus ſententia eſt, ut quod minus integris verbis legatum eſt, perinde ſit, ac ſi optimo jure legatum fuiſſet. *(b)* Laxavit igitur ſeveritatem juris civilis in legatis, quae valere voluit quoquo modo ſententia eliciatur: quamvis verbis prolata non fuerint a lege praefinitis. Occurrunt etiam & S. C. alia minus nota, nulliusque fere nominis ad legata pertinentia; quale illud fuerit, quo tacita ſubſtitutio ſubjicitur legato ad exemplum inſtitutionis hujus *Titius & Sejus, uterve eorum vivat, haeres mihi eſto*, per quae verba, ſi uterque vivat, ambo haeredes erunt; altero mortuo, haeres erit ſuperſtes, propter tacitam ſubſtitutionem, quam Senatus cenſuit ineſſe ſimili legato *Titio, & Sejo utri eorum vivat haeres meus centum dato*. Nam ſi uterque vivat, ambo legatum accipient; altero vero mortuo, integrum legatum accipiet ex tacita ſubſtitutione ſuperſtes. *(c)* S. C. quoque decernitur, ut columnis vel tignis per fideicommiſſum relictis, ea tantummodo praeſtentur, quae auferri poſſent, ſine domus injuria, neque mentio aeſtimationis habeatur. *(d)*

(b) Ulp. *tit. de leg. §. per praeceptionem t. 24.*

(c) *l.* Titius, & Sejus *cum duabus ſequent. ff. haered. inſtit.*

(d) *l. nutu 21. ff. de legat. 2.*

LXXV. De Lege Furia.

Infinitam vero teſtandi licentiam, XII. tabul. lege permiſſam, leges aliquae poſterioribus temporibus coanguſtarunt. Quarum eſt lex Furia, *(e)* quam tulit C. Furius trib. pleb. ne licer-

(e) Cic. *pro Balbo*, & *Ver.* 3. Theophil. *inſt. de l. Falc.* Ulp. *tit.* 1. *ff. minus* Cujac. *ad lib. 7. reſp.* Papin. *l. alienationes. l. ſi ſervus ff. fam. erciſc.* & *in Inſtit.* Juſt. *de l. Falc.* Cujac. *obſ. lib. 19. c. 31.*

Digitized by Google

ret teſtatori ſupra mille aſſes legare, aut mortis cauſa donare ulli, praeter quam cognatis, certisque perſonis: quibus exceptis, ſi ex alieno teſtamento plus praefinita quantitate quis acciperet, quadruplum ejus, quod pluſquam licebat, acceperit, reddere cogebatur: itaque inter minus perfectas leges haec ab Ulpiano refertur, (*a*) quia poena non afficit eum, qui contra legem fecit, ſed illum, qui accipiendo, quod contra legem factum eſt, adprobavit, damnumque ducit ex facto minime ab ea reſciſſo. Quae lex cum haeredi proſpicere voluiſſet, calliditate tamen teſtantium eludebatur, quam enim quis quantitatem in unum conferre vetabatur, eamdem minoribus portionibus in plures legatarios tributam haeredi ſubtrahebat, multiplicato legatorum numero, haudquaquam a lege praefinito. (*b*)

(a) *cap. 1. Inſtit. §. minus, & cap. 28. §. inteſtati l. 120. ff. V. S.*

(b) Govean. *init. interp. ad l. Falcid.*

LXXVI. DE LEGE VOCONIA.

Neque has effugit fraudes lex Voconia, quam tulit Q. Voconius Saxa trib. pleb. Coepione, & Philippo Coſſ. A.V.C. DXCIV. cujus inter capita illud fuit praecipuum, (*c*) ne quis cenſus, ſive qui centummillia ſextertium poſſideret, (*d*) plus ulli legaret, quam ad haeredem perveniret. Quod eodem revolvebatur; eveniebat enim, ut imminutis, multiplicatisque legatis minima portio haeredi ſupereſſet, veluti ſi ex aureis C. teſtator diſtraxiſſet ſingulos in XCIX. legatarios: haeres enim ſine ulla fraude legis, tamen nonniſi aureum auferebat; ideoque propter minimum lucrum, haereditatem adire facile recuſabat. Aliud caput ejusdem legis fuit, ne foeminae ab inteſtato praeter conſanguineas ſuccederent. (*e*) Quod eo conſilio fuit excogitatum, ne impotentia muliebris animi elata divitiis, nimia ſuperbia, & opibus viros opprimeret. (*f*) Quamobrem Cato Major, qui ob gravitatem morum, ſexus levitatem oderat maxime,

(c) Cic. *in Verr. 2.* Cujac. *obſ. 19. cap. 31.*

(d) Cujac. *in tit. init. ad l. Falcid. ex Inſt. de ſucceſſ. lib. §. poſtea vero.*

(e) Paullus *lib. 4. ſent. tit. 8.* Cujac. *Inſtit.* Juſtin. *de lege Falcid.*

(f) Cujac *ad Paul. ſent. 4. tit. 8. §. foem.*

ma-

Digitized by Google

magnis lateribus hanc legem ſuaſit annos quinque, & ſexaginta natus. (*a*) Quo minus autem illecebris ſuis mulieres haereditates extorquerent, eadem lex vetuit quicquam cenſum haeredem facere mulierem ſupra quadrantem, ſive XXV. millia ſextertium. Hinc Auguſtus (*b*) ut Liviam inſtitueret ex triente, a Senatu legis veniam impetravit. Ceterum figmentum declamatorium duco id, quod apud Quintilianum legitur, *ne ſemiſſem relinquere liceat*. (*c*)

(a) Cic. *in Cat. maj.* Ant. Aug. *de leg. in l. Voc.* Gel. *lib.* 17. *c.* 6. & *lib* 7. *c.* 13. Balduin. *ad l. Vocon.*

(b) Dio *lib.* 56.

(c) Vinn. *Inſt. lib.* 2. *tit.* 23. §. *ſciendum, verbo. qui capere.*

LXXVII. De Lege Falcidia.

Jam vero lege Voconia, ut diximus, non ſatis haeredi cavebatur, quia plerumque multiplicato numero legatorum, omne fere lucrum haeredi detraheretur. Propterea conſilium legum Furiae, & Voconiae (ne ſcilicet parvitate lucri ab haeredibus teſtamenta deſtituerentur) minime ſuccedebat. Hinc ſub Auguſto Triumviro Reipubl. conſtituendae, antequam ſibi tribunitiam poteſtatem adjeciſſet, L. Antonio P. Servilio Iſaurico iterum Coſſ. A.V.C. DCCXII. lata fuit a Falcidio trib. pleb. lex, quae Falcidia dicitur, qua non plus dodrante permiſſum teſtatori fuit legando abſumere: facta haeredi facultate detrahendi ſibi quartam haereditatis partem, ſi haereditas ſupra dodrantem legatis occuparetur. (*d*) Gothofredus vero anno ſuperiori, at Balduinus anno poſteriori, nempe Calvino & Pollione Coſſ. latam putat. (*e*) Cujus legis vis ex intextis e re nata interpretationibus porrecta fuit etiam ad inteſtatorum ſucceſſiones, propter fideicommiſſa ex conſtitutione Pii, (*f*) & ad donationes cauſa mortis ex conſtitutione Severi; (*g*) itemque ad donationes inter virum, & uxorem, quae morte confirmantur. (*h*) Quia etiam his rationibus haeredis portio infra Falcidiae quantitatem imminui potuit: ideo placuit ad haec vim legis extendere. Quae detra-

ctio

(d) *l.* 1. *ff. ad l. Falc.* Govean. *ibid.*

(e) Dio *lib.* 48.

(f) *l. filiusfam. ff. ad l. Falcid.*

(g) *l.* 2. *C. de donat. cauſ. mort.*

(h) *l. cum hic ſtatus* §. *oratio* 1. *ff. de donat. inter vir. & uxorem.*

Digitized by Google

ctio fit ſalvo jure publico. Nam ex reſiduo legati, detracta Falcidia, detrahendum erit id, quod forte per legem Papiam legatario denegaretur. *(a)* Transfertur autem ad fiſcum ſine ulla detractione Falcidiae, ex S. C. Planciano, quidquid contra legem relinquitur, clam, & in fraudem legis, quod tacitum fideicommiſſum appellatur. Neque illius detractionis omiſſio cedit lucro aliorum legatorum, ſed fiſci, ad quem quarta ab haerede non retenta pertinet ex conſultatione D. Pii. *(b)* Excluditur etiam S.C. Falcidia ex legato ſervi, quem quis rogatus fuerit manumittere: eamque tantum detrahere licebit ex eo, quod forte ipſi ſervo legatum fuerit. *(c)* Praeterea refert Cajus ipſa lege Falcidia expreſſum fuiſſe, ne quae mulieris cauſa emta parata eſſent, quartae detractionem paterentur. *(d)* Illud quoque caput ad legem Falcidiam revocat Cujacius, quo ex dote uxori relegata Falcidiam detrahi prohibetur, cum praeter teſtamentum alio etiam ex jure debeatur, *(e)* cumque hoc jungit alіud caput, quo decernitur, ut in ducenda ratione legis Falcidiae, prius deducatur aes alienum: propterea prius deducenda erant precia ſervorum, quibus libertas erat relicta, adeo ut inde patrimonium teſtatoris minueretur. *(f)* Hac autem lege lata, Furia, & Voconia ſiluerunt. Per Falcidiam enim plenius teſtamentorum firmitati ſimul, & haeredis utilitati conſulitur: propterea ſublatum quoque fuit ſexus diſcrimen ſuperioribus inductum legibus. Verum Falcidiae vires eliſit maxime Juſtinianus, permiſſa facultate teſtatoribus utiliter prohibendi Falcidiam: cum antea hujuscemodi voluntati, quantumvis expreſſae, haeredes minime parere cogerentur. *(g)* His legibus, apte contexetur S.C. Trebellianum, de quo breviter, quando ejus eſt ſatis origo pervulgata.

Ve-

(a) Cujac. C. *ad leg. falcid.*

(b) *l. beneficiis §. praeterea ff. ad l. Falcid. l. haeres* 11 *ff. his quae ut indign.*

(c) *l. ſi ſervus l. plane ff. ad l. Falcid.*

(d) *l. ſed uſus fructus* 81. §. 2. *ff. ad leg. Falcid.*

(e) *l. ſed uſusfructus ff. ad l. Falcid.* Cujac. C. *eod. in pr.*

(f) *l.* 1. §. *haec verba, & ſeq. ff. ſi cui plus quam per l. Falcid.* Cujac. C. *ad l. Falcid.*

(g) *Auth. collat.* 1. *cap.* 1. *de haered. & Falcid.* Ant. Aug. *in lib. de leg. ad hanc legem. auth. ſed cum teſtator* C. *ad l. Falcid.*

Digitized by Google

LXXVIII. De SCto Trebelliano, Pegaſiano, Aproniano, & Sabiniano.

Veteri Juriſprudentiae legum XII. tabul. ignota fuerunt fideicommiſſa: quia non certa obligatione juris, ſed fide, atque benevolentia eorum, qui erant rogati continebantur: niſi fidem etiam aliquo juris vinculo teſtatori obligaſſent. (a) Itaque res omnis teſtamentaria incumbebat in haeredem, qui defuncti obligationes ſuo periculo ſuſceptas praeſtare cogebatur: nec in eum, ad quem haereditatis commoda perveniebant, ſed in illum, qui haeredis nomen praeferebat, actiones dirigebantur. At quoniam Auguſti temporibus certa juris neceſſitate fideicommiſſa fuerunt adſtricta, neque amplius eorum reſtitutio ex haeredis voluntate pendebat; ne haeredes, qui totam aliquando reſtituere jubebantur haereditatem, damnum ex ſua fide facerent, onusque obligationum in ſeſe directarum nullo ſuo compendio ſuſtinerent; oportuit haereditariarum actionum incommodum ab eis removere. Etenim non raro teſtamenta deſerebantur, iisque deſtitutis fideicommiſſa intercidebant; quia haeredes ne implicarentur haereditariis actionibus, ſaepe adire recuſabant. (b) Ideo Neronis temporibus VIII. Kalend. Septembris Annaeo Seneca & Trebellio Maximo Coſſ., ſuffectis (deſunt enim in faſtis, ut notat Vinnius inſtitut. 2.) ad Senatum referentibus, factum eſt Senatusconſultum, quo reſtituta ex teſtamento univerſa haereditate; actiones omnes, quae haeredi, & in haeredem competerent, ſimul cum haereditatis commodo, ſive cum bonis ipſis haereditariis tranſirent in eum, cui reſtitueretur haereditas: ita ut haeres ſine ſua fraude, directam ſibi haereditatem alterius commodo poſſet adire. At quoniam haeredes rogati aliquando in utilem moleſtiam refugientes, aliquando commodum haereditatis invidentes iis, quibus haereditatem reſtituere jubebantur,

(a) Cic. *lib 2. de finib. ubi de Sex.* Ruſo *& Sex. Peduc.*

(b) *l. 1. ff. ad S. C. Trebell.* Juſt. *Inſtit. lib. 2. tit.* 23. Ulp. *cap.* 25. *de fideicom.* §. *is qui.* Cujac. *ibi.* Ant. Aug. *ad leg. & S. C. Rom. hoc titulo.*

tur, adire recuſabant; ne teſtamentum dcſereretur, & ne ſpes commodorum inde ducta concideret, neceſſe fuit haeredes rogatos non ſolum damno levare, ſed utilitatis etiam blandimentis impellere, permiſſa eisdem certae portionis detractione de bonis ex teſtamento reſtituendis. Quamobrem ſub Veſpaſiano Pegaſo, & Puſione Coſſ. Senatusconſultum eſt proditum, quod Pegaſianum appellatur, quo permittitur haeredi reſtituere rogato detrahere quartam ex bonis ſuae fidei commiſſis. Hinc lex Falcidia, quae ad legata tantum intendebatur, producta fuit ad fideicommiſſa etiam univerſalia: adeo ut quartam ſcriptus haeres, tum ex univerſa haereditate reſtituenda, tum ex ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis retineret. Quoniam vero nihil hoc Senatusconſulto de actionibus haereditariis cavebatur; mos erat inter haeredem, & eum, cui reſtituenda erat haereditas, ut interponerentur pactiones: non aliter ac ſolebat inter haeredem, & legatarium partiarium, cujus loco habebatur is, ad quem bona ex reſtitutione deferebantur: ita ut pro ſua cujusque portione onera haereditaria inter haeredem, & eum, cui reſtituebatur haereditas, communicarentur, quo damnum, & lucrum pro ſua quisque portione participaret. Quod ſi haeres ſcriptus haereditatem ſibi ſuſpectam nollet adire; juſſu Praetoris adire cogebatur, translatis in eum, qui ſibi reſtitui poſtulaverat, actionibus, tamquam ex S. C. Trebelliano. Qua in re nullis interpoſitis ſtipulationibus, opus erat: tum enim nihil oneris in haerede ſcripto manebat; ſed commoda ſimul, & incommoda cum ipſa haereditate reſtituta, jubente Praetore, tranſibant. Verum quia ſtipulationes, quae interponebantur poſt Senatusconſult. Pegaſianum, n fraudem aliquando alterutrum contrahentium

inducebant, eoque nomine ſummo viro Papiniano captioſae videbantur; placuit Juſtiniano, prudenti ſane conſilio, hujuſcemodi nexus reſecare, atque omnibus ex ambagibus evolvere fideicommiſſa. Ideo vim Pegaſiani S. C., & facultatem quartae detrahendae, jusque cogendi haeredem adire nolentem, convertit in S. C. Trebellianum, atque utraque S. C. confudit, ut ex duobus unum efficeretur de viribus utriusque conflatum. Quo pacto nunc haeres quartae detractionem habet, & exemtionem onerum haereditariorum, quae onera tantum in eo reſident pro ratione quartae detractae. Cetera ſimul cum haereditate tranſeunt, cum qua, & legata, quorum nulla oneris pars apud ſcriptum haeredem remanet; quarta enim retinet onus aeris alieni, non legatorum: *(a)* nam ſi de quarta legata detraherentur, res ad antiquum rediret incommodum, & haeredi ſcripto beneficium legis eriperetur. At ſi haeres non ſponte adeat, ſed coactus a fideicommiſſario, qui judicis officium imploravit; tum tamquam extraneus commodis omnibus, & incommodis haereditariarum actionum ſpoliabitur: & ſi totam haereditatem ſponte reſtituerit, omnes haereditariae actiones fideicommiſſario, & adverſus eum dabuntur. *(b)* Sive autem ex toto quis inſtitutus, ſive ex parte fuerit, ac ſive totum, ſive partem reſtituere cogatur, nihil intereſt; cum idem juris in quartae detractione fuerit a Juſtiniano conſtitutum. *(c)* Actiones item ex S. C. Trebelliano non in privatas modo, certaſque perſonas transmittuntur; ſed etiam in univerſitates, & municipia, quibus directa haereditas relinquitur inutiliter: *(d)* obſtat enim ratio juris civilis, quae ad haereditatem adeundam certam perſonam exigit; adire autem nequeunt univerſi. Hinc Plinius junior ait rempubli-

(a) Weſemb. *in §. ſed quia Inſtit. de fideic. haered. & parat. ff. ad SC. Trebell. diſſentiente* Donello *l. 2. C. fideicomm. haer. vid.* Vinnium *inſtit. §. ſed quia verb. pro rata tit. 23.*

(b) *Inſtit. lib. 2. tit. 23. §. ſed quia.*

(c) *Inſtit. eod. §. ſed quia.*

(d) *l. 26. & ſeq. in princ. ff. ad S. C. Trebel. l. unic. ff. libert. univerſ.*

publicam neque inſtitui haeredem poſſe, neque percipere. Ne vero ſubtilitas juris civilis alienorum teſtamentorum commoda civitatibus eriperet, auctor fuit Marcus Aproniano, & Paullo Coſſ. ut S.C. conderetur, quo civitatibus, quae ſub Imperio Pop. Rom. eſſent, liceret, ſi non directam, quod jure civili vetabatur, at fideicommiſſariam relinquere haereditatem. (*a*) Itaque in eas utiles actiones ex S.C. tranſeunt, quo illas non univerſi (qui enim poſſent?) Sed univerſorum nomine, aut conveniendo, aut excipiendo actor ab omnibus conſtitutus exerceat. Quod S.C. Apronianum appellatum, Antonius Auguſtinus revocat ad Adriani tempora; Cujacius (*b*) vero, ad Marci aetatem: tradidit enim Paullus (*c*) Marci temporibus S.C. factum fuiſſe, quo collegiis legare permittitur. Quae fortaſſe ſententia ob affinitatem, Aproniani S.C. portio fuit: poſtea vero alio S.C. municipiis patefactae ſunt haereditates libertorum ſuorum. (*d*) Teſtatur porro Ulpianus (*e*) a Nerva primum fuiſſe introductum ut civitatibus legare liceret: idque diligentius ab Adriano confirmatum. Hae leges atque S.C. haeredibus extraneis proſpexerunt; at Sabinianum adoptivis. (*f*) Eo autem jubetur, ut ſi pater naturalis e tribus maribus filium unum in adoptionem dediſſet; ei filio pater adoptivus quartam bonorum partem relinqueret praemii loco parentibus, quod tres reipubl. mares dediſſent: quod & de impubere adrogato conſtitutum invenimus; (*g*) Eadem ratione unus ex tribus maribus Senatui dabatur, ut curiae liberatio impetraretur, ſive ut liberaretur quis onere tributorum exigendorum, quae curiales ſub Imperatoribus Romanis in ſe ſuſcipere cogebantur. Quo pacto miſerrima coepit eorum eſſe conditio, cum ſi esſet exactio difficilior, proprio aere prae-

(a) *l. omnibus 26. ff. ad S.C. Trebell.*

(b) *in Julian. lib. 40. ff. ſive l. 27. ff. ad S.C. Trebell. in pr.*

(c) *l. cum Senatus ff. de reb. dub.*

(d) *l. ita tamen 27. ff. ad S.C. Trebell.*

(e) *tit. de legat. §. civitatib. l. 1. ff. libert. univer.*

(f) Raevard. *cap. 6. in fin. lib. de auct. prud. & §. ſed ea omnia ubi* Theophil. *Inſtit. de haered. quae ab inteſtato.*

(g) *l. 2. C. adoption.*

Digitized by Google

ſtare cogerentur, quod aliis imperabatur. Liberationem autem horum onerum, etiam ex S. C. Sabiniano praeſtari Cujacius (*a*) cenſuit, probavitque veterem lectionem, ut nulla mutatio facienda ſit in Inſtitutionibus Juſtinianaeis, ubi hoc de S.C. aliquod non obſcurum veſtigium apparet. (*b*) Quem locum Raevardus, & Alciatus perperam vexarunt. Ceterum referuntur plures quaeſtiones S. C. definitae, qualis eſt, cum adire recuſat is, qui rogatus fuerit duobus, alteri pure, vel in diem, alteri ſub conditione reſtituere: tunc enim Senatus cenſuit univerſam haereditatem reſtituendam ei, cui pure, vel in diem fuerit haeres reſtituere rogatus; ad alterum autem ipſo jure actiones, exiſtente conditione, tranſire, ſi partem ſuam ſuſcipere velit. (*c*) Item ſi haeres inſtitutus rogetur non totum reſtituere, ſed partem haereditatis; vel ſi rogetur reſtituere duobus, quorum alter conſentiat, alter repugnet reſtitutioni; utroque caſu Senatus cenſuit omni eximendum onere haeredem, qui ſuſpectam ſibi haereditatem adire recuſet; eamque totam ad alterum tranſire, qui reſtitutionem poſtulet. (*d*) Praeterea ſi quis duos inſtituerit haeredes, invicemque eos ſubſtituerit, illosque rogaverit, ut ſive uterque, ſive alter eorum haeres eſſet, haereditatem ſuam Titio poſt quinquennium reſtitueret; nec velint ſcripti haeredes haereditatem eam, ſibi ſuſpectam, adire, Titio fideicommiſſario illam ſuo periculo adire poſtulante; Senatus juſſit aut utrumque, aut alterutrum ex haeredibus ſcriptis haereditatem adire, ac Titio fideicommiſſario reſtituere: in Titium vero fideicommiſſarium, & adverſus eum actiones eſſe dandas, quaſi reſtituta ex Trebelliano haereditate. (*e*) Porro non licebat haeredem rogare, ut certum hominem inſtitueret. Verum ne voluntas

haec

(a) *in C. de decurion. & fil. eor. l. ult.* Vinnius *Inſt. §. ſed eam in fine, de haered. quae ab inteſt.*

(b) *§. ſed ea Inſtit. de haered. quae ab inteſt.*

(c) *l. 1. §. ſed & quoties ff. ad S. C. Trebell.*

(d) *l. cogi* 16. *§. ſi quis ff. ad Trebell.*

(e) *d. l. cogi §. cum quidam* 7. *ff. ad S. C. Trebell.*

Digitized by Google

haec periret S. C. hanc interpretationem huic voluntati adhibuit, ut cenſeatur haeres rogatus traditam haereditatem ei reſtituere, quem inſtituere rogaretur. (*a*)

Atque haec ad jam natos filios pertinent: ſequuntur ea, quae ad poſtumos. De quibus ne teſtamentum rumperent, cautum eſt lege Velleja; cum antea tantum Juriſconſultorum ingenio, & Galli Aquilii formula, vitio praeteritionis occurreretur. De qua tota ratione poſtumorum inſtituendorum obſcura ſane, atque perplexa, in qua integra pene volumina conſumuntur, pauca quidem a nobis lector accipiet, ſed ea ni fallor ſatis expedita: certa enim dicere non auſim in eo juris articulo, ubi vate opus eſt magis, quam interprete. Poſtumus dicitur, vel quaſi poſt humatum patrem natus, ut contendunt ii, qui hoc vocabulum cum adſpiratione ſcribunt: vel quaſi poſtremus, ut Cujacius (*b*) cenſuit, qui & adſpirationem ex pandectarum florentinarum auctoritate rejecit, exiſtimans *poſtumus* eſſe productionem particulae *poſt*, ut & *poſtliminium* dictum putant. Quamobrem nomine poſtumi, non modo continetur natus poſt mortem teſtatoris; ſed etiam natus eo vivo, poſt teſtamentum factum; immo & is etiam, qui natus teſtamenti tempore, mortuo deinde patre, ſuccedit avo in locum haeredis ſui. Unde ratione avi poſtumus, vel agnaſci dicitur, vel ſuccedere. Agnaſcitur avo poſtumus, ſi mortuo patre, ac vivente avo poſt teſtamentum naſcatur; ſuccedit vero poſtumus, ſi tempore quidem teſtamenti natus erat, ſed poſtea, patre amiſſo, vivente adhuc avo, in locum haeredis ſui ſuccedit: tum enim ſit avo haeres ſuus, non agnaſcendo, quia jam natus erat, ſed ſuccedendo: hoc eſt quaſi agnaſcendo, ac patris locum ſubeundo,

Po-

(a) *l. ex facto ff. ad Trebell. l. cum filiusfam. 14. §. ut ſi quis haerede ff. de legat. 1. l. cum pater §. mando filiae ff. de legat. 3.*

LXXIX. DE LEGE VELLEJA, & AD L. GALLUS ff. DE LIBER. & POSTUM.

(b) *lib. 3. obſ. 4.*

Poſtumus autem, vel ſuus eſt, vel alienus, poſtumus ſuus eſt, vel qui poſt mortem patris naſcitur ſuus haeres; vel qui agnaſcitur avo, aut quaſi agnaſcitur mortuo patre. Poſtumus alienus aliquorum opinione (inter quos Goveanus) eſt, qui numquam naſcendo futurus eſt haeres ſuus, qualis eſt nepos ex filio emancipato, qui propter emancipationem patris naſcitur extra familiam avi; & ideo, mortuo patre, non fit avo ſuus haeres. Medii ſunt inter hos nepotes nati ex filio, quem habemus in poteſtate: qui nec alieni ſunt, quoniam ſui eſſe poſſunt avo poſt mortem patris; neque ſunt ſui, quoniam eos pater nondum mortuus antecedit. Hos igitur diſtinctionis cauſa vocaverim *poſtumos non ſuos*, quales appellantur a Theophilo, qui eos numquam *alienos* appellat, ſed *non ſuos*. (*a*) Theophilus vero poſtumos alienos ita definit. (*b*) *Eſt autem alienus poſtumus, qui ſi naſcatur, ſuus mihi non eſt futurus.* Qua definitione comprehenditur tum nepos ex filiofamilias, tum nepos ex filio emancipato. Priſcis autem Romae temporibus, jus civile tanta religione tenebatur; ut nefas eſſet leges ultra proximam verborum ſignificationem extendere. Quamobrem quia leges XII. tabular. quae patrifamilias de re ſua teſtandi liberam poteſtatem permiſerunt, nihil de perſonis nondum natis indicarant; ideo verebantur parentes haeredes inſtituere poſtumos, qui nondum erant in rerum natura, & inſtitutionem conferre in perſonam incertam. Quamobrem, qui ſine filiis uxore praegnante decedebat, cogebatur extraneum inſtituere; nato vero poſtumo, reddebatur inteſtatus. Cum enim poſtumus naſceretur haeres ſuus, & praeteritus a patre reperiretur; teſtamentum rumpebat: quia praeterire non licet haeredes ſuos; ſed eos, aut inſtituere oportet,

(a) *Inſtit. lib. 2. tit. 13. §. 2.*
(b) *Inſtit. de haered. ab inſt. §. 2.*

Digitized by Google

ret, aut exhaeredare. Verum Juriſconſulti, qui occultos legum ſenſus aſſidua diſputatione, atque interpretatione verborum extricabant, adhibita regula publicae utilitatis, cui leges omnes obediunt; ſenſim intulere, ut liceret inſtituere, aut exhaeredare poſtumos ſuos naſcituros; ſive teſtaretur pater, ſive avus, qui nurum praegnantem haberet ex filio mortuo. Quod Juriſconſultorum conſilium ſecunda voluntate populi, propter communem utilitatem acceptum tandem ceſſit in morem, relatumque fuit inter regulas juris civilis: quo non modo XII. tabulae ſignificantur, ſed quidquid uberius, atque utilius diſputatio fori, & interpretatio Juriſconſultorum adduxerat; ad quam ſaepe juris civlis appellatio anguſtius accepta referebatur. Igitur jure civili licebat inſtituere poſtumos ſuos, hoc eſt eos, qui ab nativitate naſcerentur in poteſtate teſtatoris, quales filii ſunt, aut nepotes ex filio mortuo in poteſtate patris. At nihil cautum reperiebatur de poſtumo nato poſt mortem patris, & avi, quem poſtumum pater vivens teſtamenti tempore praecedebat. In eo teſtamento avus inſtituebat proprium filium, quem habebat in poteſtate; filio vero mortuo ante teſtatorem; nepos poſt mortem avi natus, teſtamentum rumpebat uti praeteritus ab avo, cui per mortem patris nepos fiebat haeres ſuus. Ut igitur teſtamenta etiam ex hac parte protegerentur, Gallus Aquilius Juriſconſultus novum jus minime ſtatuendo, ut perperam aliqui docuerunt, (nec enim licebat privata Juriſconſultorum auctoritate, novam legem condere,) ſed quod jure civili receptum jam erat ad hanc etiam ſpeciem accommodando, more Juriſconſultorum cautionem, ſive formulam excogitavit, qua praeteritionis vicium removeretur, atque is etiam caſus includeretur in jure ci-

vili.

Digitized by Google

vili. Itaque conſilium dedit avo, ut prius filium inſtitueret, poſtea nepotem, qui poſt ejusdem avi mortem naſceretur, ſi filius vivente ſe decederet: his nempe verbis concepta formula: *filium meum haeredem inſtituo: ſi filius meus vivo me morietur; tunc ſi quis mihi ex eo nepos poſt mortem meam in decem menſibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus erit, haeres eſto.* Quod autem de nepotibus Gallus protulit, Jurisconſulti ad omnes liberorum gradus extenderunt, nempe ad pronepotes, abnepotes, & quotquot haeredes ſui naſci poſſent, mortis item nomine, civilem etiam mortem comprehenderunt; ita ut conditio extitiſſe cenſeatur, ſi filius, aut interdictus eſſet aqua, & igni, aut deportatus. Atque hactenus jus civile, Gallique formula complexum eſt eos, qui mortuo patre, vel avo naſcerentur. De natis vero vivente avo, ſive teſtamenti tempore, ſive poſt teſtamentum, Jurisconſulti nihil attigerunt: quia huic incommodo poterat ipſe teſtator occurrere, alio condito teſtamento, in quo inſtitueret, aut exhaeredaret nepotem, qui vel agnaſcendo, vel ſuccedendo haeres ſuus factus eſſet avo. Sed quoniam non ubique facultas datur condendi teſtamenti, quia non ubique tot cives Romani praeſto ſunt, quot requiruntur ad teſtamentorum ſolennitatem; ideo lex Velleja novi teſtamenti condendi neceſſitatem ſuſtulit data poteſtate inſtituendi nepotes, qui vivente teſtatore naſcerentur ſui, traditaque ratione inſtituendi jam natos. Id enim auſi non ſunt Jurisconſulti, quia legibus non licebat nepotem haeredem facere neceſſarium, vivente patre, quem avus habebat in poteſtate. Ideo novo juri conſtituendo, nova lege opus fuit, nempe Velleja, cujus auctor nondum e veteribus monumentis patet, ſive Juniam, ut plerique, ſive Juliam Vellejam cum

Cu-

Digitized by Google

Cujacio appellemus. (*a*) Ea lex omne praeteritionis periculum impoſterum excluſit, complexaque eſt caſus omnes inſtitutionis poſtumorum, quibus caſibus duobus capitibus aptiſſime occurrit. In priori permittit avo inſtitutionem quorumlibet poſtumorum, qui poſt mortem filii ſe vivente naſcentur ſui; in poſteriori tradit rationem inſtituendi nepotem jam natum, ſi eſſet in locum haeredis ſui per patris mortem ſucceſſurus, permittitque eum ante tempus, adjecta conditione, inſtituere, ut neceſſarium: *ſi quis ex ſuis haeredibus ſuus haeres eſſe deſierit*: nam ſi avus, ſimul cum filio, nepotem pure inſtituiſſet, ea inſtitutio valebat, ut inſtitutio extranei: & ſi moriente avo, filius erat in poteſtate, nepos portionem ſuam adquirebat patri; ſi vero avus poſt teſtamentum filium, & nepotem emancipaverat, ſuam tum ſibi quisque portionem haereditatis ſeparatim auferebat. Sicut autem Aquilii cautio ad omne mortis genus, & per omnes liberorum gradus trahitur; ita etiam lex Velleja, unde non ſolum nepotem; ſed & quoslibet liberorum gradus ex legis praeſcripto licet inſtituere; ac ſi filius vel naturaliter moriatur, vel interdictus aqua, & igni fuerit; aut deportatus, patet nepoti ſui haeredis locus. Veſtigavit Julianus & alium caſum, qui lege Velleja minime includitur, & tamen de utroque capite trahit: nempe hunc: Avus teſtamentum facit, ubi prius filium, deinde nepotem nondum natum inſtituit. Naſcitur nepos vivente avo, & patre, qui praemoritur avo. (*b*) Ad quod caput legis ea ſpecies referetur? non ad prius, quia pertinet ad eos, qui ſui naſcuntur, vivente avo, mortuo patre: hic autem natus eſt vivente patre, unde non fuit avo haeres ſuus cum naſceretur; non ad poſterius, quia pertinet ad eos, qui teſtamenti tempore nati erant: hic au-

(a) *in frag.* Ulp. *qui haered. inſtitui poſſ. tit. 22. ſ. eos qui in utero ſunt.*

(b) *vide.* Ant. Matth. *de exhaered. liber. lib. 2. tit. 13. Inſtit.*

tem natus eſt poſt teſtamentum: & tamen refertur ad utrumque ſimul. Nam idem caſus alioſum inſpectus, partim pertinet ad prius caput; quia hic nepos teſtamenti tempore nondum erat natus; partim ad poſterius, quia natus eſt avo vivente. Ideo Julianus, quaſi commiſtis utriſque legis capitibus, cenſuit per hujus nativitatem teſtamentum non rumpi: quia quod a ſingulis capitibus excluditur, iisdem ſimul concurrentibus continetur. Et haec de lege Velleja ſatis. Si quis uberiorem explicationem deſideret, adeat latiores Duareni, Hotthomanni, Alciati, Cujacii, Goveani, aliorumque commentarios, (a) ex quibus tamen nos, utcumque licuit, nucleum ſtudioſis excluſimus, longiori diſputatione conſulto abſtinentes, ne non tam lucem afferamus copia, quam tenebras: res enim eſt ejusmodi, ut limoſae aquae inſtar, quo plus fundus tractatur, eo magis ab imo turbetur.

(a) *ad l. Gallus ff. de liber. & poſt.* Vinn. *Inſtit. lib. 2. tit. 13. §. poſtumorum 2.*

LXXX. De lege Glicia, sive de querela Inofficiosi Testamenti.

Atque his praeteritionis vitium removetur. Si vero in teſtamento exhaeredatio contineatur, ad aliud remedium excurritur, quo exhaeredatis ſubvenitur, nempe ad auxilium legis Gliciae, cujus veſtigium habemus in inſcriptione legis IV. ff. de inofficioſo teſtamento; quae inſcriptio florentini codicis auctoritate defenditur adverſus Hotthomannum, (b) & alios, qui ne Cujacio gloriam tribuant detectae legis, ad ſuum uſque tempus aliis interpretibus ignotae, legem prorſus nullam agnoſcunt Gliciam: querelamque inofficioſi, ex moribus magis, & ex conſilio JCtorum, quam ex certa lege fluxiſſe contendunt. (c) Ceterum Glicium nomen reperitur in vetuſtis auctoribus, nempe Tacito, Suetonio, Floro, Livio, & agnoſcitur a Carolo Sigonio, qui & Gliciae dictaturam in lapidibus capitolinis notatam ſe inveniſſe teſtatur. (d) Haec autem querela, quae inofficioſi teſtamenti dici-

(b) *diſp. de quarta legis. cap. 1.*

(c) Cujac. *obſ. 2. cap. 21. & l. 4. ff. inoffic. teſtam. & lib. 17. obſ. cap. 17.*

(d) Ant. Aug. *lib. de leg. in leg. Glicia*, & Cujac. *d. obſ. 2. cap. 21.*

Digitized by Google

dicitur, teſtamento dementiam objicit teſtatoris, quem arguit quaſi furioſum: non enim videtur hominem ſani capitis potuiſſe ſine cauſa filium exhaeredare. Unde per cauſam dementiae teſtamentum reſcinditur, ut inofficioſum, & conditum contra pietatis rationem: naturale enim jus quodammodo videtur mutuam inter parentes, & liberos ſucceſſionem inſtituiſſe. Sed quoniam aut illecebrae muliebres, & novercalia odia patris morientis voluntatem ſaepe a privigno abducunt; aut ipſe pater levibus aliquando ex cauſis naturalem filiorum caritatem exuit; ideo filius injuſte ſe exhaeredatum probans, patriſque furorem praetendens teſtamentum ita reſcindit, ut cum inſtitutione concidant & legata. (a) Sane liberis praeteritis opus non eſt inofficioſi querela; ineſt enim vitium ab initio; vetuſtioribus namque legibus interdictum eſt praeterire liberos: ſed eos, aut inſtituere oportet, aut exhaeredare, iis autem opus eſt querela, quibus vel minus legitima portione relictum eſt, vel omnis prorſus ademta. (b)

(a) *l Papinianus 8. §. penult. l. Titio 18. l. cum mater 28. ff. inoffic. teſtam.*

(b) Paull. 4. *ſent. tit. 5.*

LXXXI. S.C. JULIANUM DE PETITIONE HAEREDITATIS.

Quoniam autem querela inofficioſi, genus eſt petitionis haereditatis: ideo ex ordine Edicti perpetui, & Digeſtorum licebit hinc tranſire ad univerſam haereditatis petitionem. Super qua conditum eſt (c) S.C. quod a Graecis appellatur Adrianum, utpote factum Adriani juſſu, poſt ejus orationem de more habitam in Senatu prid. id. Mart. Q. Julio Balbo, & P. Juventio Celſo, Tito Aufridio, Oeno Severiano Coſſ. qui ea de re verba fecerunt. Ex qua nominum deſcriptione Alciatus infert, cum Conſulibus unius anni admiſtos etiam eſſe Coſſ. deſignatos: neque meminit raro ſub Imperatoribus unius anni Conſules integrum annum in Magiſtratu manſiſſe, ſed ſuffectis aliis] intra annum abire conſueviſſe, dignitate conſulari tantum

(c) *l. 20. ff. petit. haered.*

in nominibus retenta, ut ex iis annus nuncupa-retur. (*a*) Huic autem S. Cto, quod a Julio Balbo Conſ. ab aliquibus Julianum appellatur, cauſam praebuit haereditas fiſco delata ex legibus caducariis, nempe Papiae Poppaeae capitibus: cujus haereditatis bona, priusquam haereditas fiſco deferretur, diſtracta fuerant ab iis, qui ſe haeredes putabant. Ideo cogitatum fuit de fiſci damno ſarciendo, revocandisque rebus alienatis, & de precio ex iis redigendo. Quamvis autem fiſci cauſa S. C. prodierit, commune tamen etiam eſt privatis haeredibus adverſus eos, qui ſive bona, ſive mala fide res haereditarias aut poſſideant, aut diſtraxerint. Plura vero ſunt hoc S. C. comprehenſa; ſcilicet ne qui haereditatis petitione agunt, uſuras exigant ab iis, qui haeredes ſe putantes res bona fide diſtraxerint, nullamque precii reddendi moram fecerint. (*b*) Item cautum, ut ſi res haereditariae periiſſent, diminutaeve fuiſſent, precium earum ab iis, qui in Judicio ſuccumbuiſſent, actori redderetur: quatenus tamen poſſeſſores facti fuerint locupletiores; amplius enim exigi bona fides non ſinit. Ex eo autem tempore petita haereditas intelligitur, quo primum poſſeſſoribus innotuit eam ad ſe non pertinere, ſive denunciationibus, ſive literis, ſive edicto, ut deinceps malae fidei poſſeſſor fiat. Porro malae fidei poſſeſſores, ſi ante litem conteſtatam fecerint quo minus poſſiderent, ut poſſeſſores tamen damnantur.

(a) Dion. *lib.* 43. Ant. Aug. *in S. C. ſine nomine.*

(b) *l. 1. C. de petit. haered.*

LXXXII. De S. C. Claudiano, sive de Adsignatione Libertorum.

Huic recte attexetur S. C. Claudianum, ex quo certa pars haereditatis defertur ei, eisve ex liberis, cui, quibusve ſive inſtitutis, ſive exhaeredatis, libertus, libertave a patre, qui duos, pluresve liberos habet in poteſtate fuerit aſſignatus. Hujus enim liberti, ſi pater, qui adſignavit in civitate eſſe deſinet, haereditas ei cedit, in quem pa-

pater jus patronatus judicio ſuo contulerit, cujusque libertum eum eſſe voluit praecipuum, ſive teſtamento, ſive aliter: (*a*) niſi qui patronus ex filiis fuerat a patre conſtitutus, ſine liberis deceſſiſſet, etenim tum ceteri liberi, fratresque defuncti omnes pariter ad ejus liberti ſucceſſionem veniunt, neque enim aſſignatione uni facta, ceteri deſinunt eſſe patroni; unde contra tabulas habent bonorum poſſeſſionem, ut notat Cujacius parat. ad hunc tit. (*b*) Quod S. C. ſub Claudio, Sabellio, vel ut alii malunt, Vellejo, Rufo, & Oſterio Scapula Coſſ. conditum fuit. (*c*) Quamvis autem aſſignatio filiofamilias facta, poſt emancipationem evaneſcat, quia filii ſtatus, in quo beneficium teſtatoris reſidebat, fuit immutatus; tamen ſi ab initio emancipato filio libertus fuit attributus, eam aſſignationem valere Mynſingerus cenſet. (*d*) Ego vero exiſtimo tum utiliter emancipato filio libertum adſignari, cum non pauciores, quam duo ſunt in poteſtate, atque emancipato ſimul cum altero ex iis, qui ſunt in poteſtate adſignatur. Quod enim infirmum eſt ex perſona emancipati, propter perſonam ejus, qui eſt in poteſtate conſiſtit; exemplo (*e*) l. ult. ff. lib. & poſtum. At ſi duos tantum liberos habeat pater, quorum alter ſit emancipatus, adſignatio utriſque facta nulla eſt: quia neque ex emancipati, neque ex filiifamilias perſona ſuſtinetur: cum ex S.C. non aliter adſignari libertus queat, quam ſi adſignans duos minimum liberos habeat in ſua poteſtate; ut optime Cujacius explicavit. (*f*)

(a) *l. 1. §. 5. ff. de adſignand. libert.* & *Inſtit. de adſignand. libert.*

(b) *per l. 2. §. ſi capit. ff. bon. libert.*

(c) *Inſtit. de adſign. lib. §. 3. l. 1. ff. eod.*

(d) *ex l. utrum 9. ff. adſignat. libert. in tit. Inſt. eod.*

(e) *l. mulieri ff. condit. & demonſtr.*

(f) *Inſtit. de adſign. libert.*

LXXXIII. DE S.C. TERTULLIANO.

Rerum ſeries nos ducit ad S. C. Tertullianum, & Orphitianum, quae ad mutuas matrum, & filiorum ſucceſſiones pertinent. (*g*) Jure namque XII. tabul. ſucceſſionis jura ſequebantur ſolos agnatos, neque ad ſucceſſionem vocabantur, praeter

(g) Paull. *lib. 4. ſent. tit. 9.* & 10. Juſtin. *hoc tit. Inſt.* Weſem. *in parat.*

ter eos, qui virili ſexu conjungerentur. Unde quia nulla inter liberos, & matrem agnatio intercedit, ſpes etiam ſucceſſionis ab inteſtato inter eos omnis jure civili perimebatur: niſi mater conveniſſet in manum, & viro filiifam. loco fuiſſet. Etenim, ut alibi diximus, uxorum duo genera erant, (*a*) earum nempe, quas viri annum integrum uxoris loco habebant, eoque ſpatio uſucapiebant, quae proprie uxores dicebantur; & earum, quae matresfam. appellabantur, quaeque convenerant in manum, ſive poteſtatem viri dupliciter: nempe confarreatione, ſive certis ſolennitatibus, & ſacris, quibus de more abhibebatur far, quo farre utpote communi Romanorum victu, vir, & uxor veſcebantur, ut perpetuam vitae communionem ſignificarent; & coëmtione, cum vir mulierem interrogaret, an ſibi materfam. eſſe vellet, & viciſſim foemina virum, an ſibi eſſe vellet paterfam. ac ſi conſentirent, mulier conveniebat in manum, ſive convertebatur fictione juris in ipſam viri perſonam, & in ejusdem familiam transferebatur, tamquam filius patri, eaque coëmtio dicebatur forſan, quia, ut Varro, teſte Nonio, (*b*) tradit, mulier tres aſſes ferebat, quorum alterum viro, veluti pro emtionis pretio dabat; alterum in foco ponebat ante Larem familiarem; alterum in ſacciperio, ſive in marſupio majori conditum compito vicinali dabat, ſive Laribus compitalibus, quibus fiebant ſacra: erant enim & Lares, qui viis publicis praeſiderent. (*c*) Igitur ſive confarreatione, ſive coëmtione mulier conveniret in manum, ac tamquam filiusfamilias viri poteſtati ſubjiceretur; naſcebatur inter eos, & filios mutua ſucceſſio ex jure civili, tamquam inter haeredes ſuos, & inter conſanguineos. (*d*) Nam inter hujuscemodi conjuges intercedebat jus con-

(a) Cic. *in topic.* Ulp. *Inſtit. tit.* 9. Boët. *topic.* Cic. *ſerv.* Georg. 1. Scalig. *ad Feſtum verbo* diffarreatio. Apul. *lib.* 6. *de Aſino*.

(b) Roſin. *lib.* 5. *cap.* 37.

(c) Sueton. *in Aug.* *Arnob.* *lib.* 3. Manuc. *de veter. dier. rat.*

(d) Cujac *obſ.* 7. *c.* 11. *enarrat. ad C. de S.C. Orphit. ſ. poſtremo ad haered. & parat. C. unde vir, & uxor.* Gell. *c.* 6. *lib.* 18.

Digitized by Google

conſanguinitatis, quae ad cognatos ex veterum ſenſu non porrigitur, nec tranſit in alios liberos, niſi eos, qui communem habeant patrem, quod optimis auctoribus, validisque rationibus adverſus Accurſium, & alios contendit Cujacius. (a) Quoniam igitur leges XII. tabularum ad ſucceſſionem vocabant conſanguineos, ideo conjugum horum ſucceſſio ad ſenſum XII. tabul. relata fuit a Jurisconſultis, qui legis verba porrexerunt ad confictam hanc a jure civili conſanguinitatem. At quae mulieres a viro annua poſſeſſione fuerant uſucaptae, quae proprie dicebantur uxores, differebantque a ſuperioribus, quae matresfam. vocabantur; nullo jure agnationis viro, aut filiis conjungebantur; ideo nulla mutua ſucceſſio inter eos jure civili fuit inſtituta: quia leges XII. tabul. non niſi agnatis aperiebant inteſtati ſucceſſionem. Verum beneficio Praetoris, qui vinculum naturae a jure civili neglectum agnoſcebat, admittebantur inter cognatos, & ex edicto *unde cognati* ad filiorum ſucceſſionem vocabantur. (b) Claudius praeterea miſeratione materni luctus, in ſolatium amiſſi filii, deferre matribus coepit filiorum haereditates. (c) Tandem juris civilis aſpera ſubtilitas, quam per ambages Praetor declinabat, ſublata prorſus fuit aevo Adriani, ſive Pii, ut Cujacius (d) probat: (duxit enim Pius ex adoptione nomen Adriani). Itaque Tertyllo, & Sacerdote Coſſ. conditum eſt S. C. a Tertyllo Tertyllianum appellatum, quo filiorum etiam ſpuriorum ſucceſſio aperitur (e) matri liberorum trium, ſi ſit ingenua, non vero aviae; & libertinae, ſi mater ſit liberorum quatuor, etiam ſi ſit in poteſtate parentis, cujus juſſu adire debet; ſiquidem filius neque ſuum haeredem habeat, nec filium emancipatum, quem tuetur Praetor, neque patrem, neque fratrem

(a) *enarrat. ad C. de S. C. Orphit. § poſtremo notandum.*

(b) *Inſtit. de S. C. Tertul. in pr.*

(c) *Inſt. eod. §. 1.*

(d) *in notis ad Inſtit. eod.*

(e) Paul. *lib. 4. ſent. tit. 10. & Inſtit. tit. de S. C. Tert.*

Digitized by Google

trem conſanguineum, ad quos lege XII. tabul. ſucceſſio pertinet tantum cum ſorore conſanguinea defuncti, mater ad haereditatem ex S. C. vocabatur. (a) Sed ſi frater, & ſoror conſanguinei ſuperfuiſſent; frater matrem trium, aut quatuor liberorum jure ſuffultam excludebat, & haereditas inter fratres, & ſorores dividebatur ex aequis partibus. (b) Quod S. C. beneficium Juſtinianus ad matres omnes produxit, ſive ingenuas, ſive libertinas cum liberis, & ſine liberis; ex cujus Inſtitutionibus, & novellis petere licet ea; quae addita fuerunt ab eo, & immutata. Supereſt ut admoneamus mortuis filiis impuberibus, matrem, quae iis intra annum petere tutorem neglexerit, ſucceſſione privari: (c) ut ex eadem cauſa ſucceſſores ceteri. (d) Excidet etiam commodo S. C. mater, quae cum juraſſet non nupturam, poſtea nupſerit, (e) non dato alio tutore idoneo, nec redditis rationibus.

(a) Ulp. *Inſtit. cap. 26. de legit. haered. §. inteſt. & inſtit. tit. de S. C. Tertyll.*
(b) *Inſtit. eod.* §. 3.
(c) *l. 2. §. ſi mater 23. ff. ad S. C. Tertyll.*
(d) *l. ſciant C. legit. haered.*
(e) Cujac. *in enarr. ad C. hoc tit. & inſtit.*

LXXXIV. De S.C. Orphitiano.

Rurſus quia filius matri non ſuccedebat jure veteri, ob eamdem cauſam, quod ſcilicet nulla inter eos eſſet agnatio; ideo ut par beneficium redderetur liberis, M. Antonini tempore Orphitio, & Rufo Coſſ. prodiit S. C. Orphitianum, quo filiis etiam vulgo quaeſitis, ſi mater non ſit illuſtris, nec legitimam ſobolem habeat, (f) matris haereditas, poſthabitis agnatis & conſanguineis, defunctae adquiritur, etiamſi alieno juri ſubjecti ſint, poſt aditionem, ac geſtionem pro haerede. (g) Et quoniam haec S. C. conjunctionem naturalem tuentur; ideo minima capitis diminutio non tollit ſucceſſionem inter matrem, & filium mutuam per ea inductam. (h) Filia vero defunctae matris ancilla, vel liberta ex S. C. Claudiano facta, de quo alibi dictum, quia matrem civilem non habet, S. C. beneficium non impetrabit, neque ullus,

(f) *l. penult. C. hoc tit.*
(g) Paull. *lib. 4 ſent. tit. 10.* Cujac *enarr. ad C. ad hunc tit.*
(h) *Inſtit. hoc tit. §. 3.*

Digitized by Google

lus, qui haereditatis adeundae tempore civis Romanus non fuerit. (*a*) Ex conſtitutionibus vero Principum, nepotes etiam, & neptes ad ſucceſſionem aviae vocantur, ut in Inſtit. h. t. Antequam autem ab ultimis voluntatibus diſcedamus, producendum eſt S.C. quo ſi municipio pecunia legata inveniatur, ut ex reditu ejus venatus, aut ſpectacula praebeantur; vetatur eam in tales erogari cauſas, ac permittitur, ut id legatum in opus magis municipio neceſſarium conferatur, ac munificentia ejus, qui legavit, inſcriptione notetur. (*b*)

(a) *l. 1. ſ. filio ff. ad S.C. Tertul.*

(b) *l. legatum ff. de adminiſt. rer. ad civit. pertin.*

LXXXV. DE LEGE CORNELIA, ET JULIA MAJESTATIS.

Jam quoniam leges produximus, quae perſonarum ſtatus, & negocia complectuntur; ad eas, quibus judicia, & crimina continentur, tranſeamus. Exordiemur autem a judicio triſtiori, atque atrociſſimo, nempe a crimine perduellionis, ſive majeſtatis: quae leges ab ipſis primordiis Urbis initium duxerunt. Etenim numquam ſatis civitas conſtituta cenſetur, niſi latis hujuſcemodi legibus; quibus, veluti jactis fundamentis, publicae tranquillitatis reipublicae ſtatus, & quies innititur. Quid enim prodeſt muris urbem circumdare, ſi lateant intus inſidiae, ut ubi ſe occaſio dederit in principes, & magiſtratus, quibus omnium eſt concredita ſalus, erumpant? Sicut igitur muris vim exteram, ita majeſtatis legibus inteſtinam arceamus. Quamobrem harum legum praeſidio, hisque judiciis poteſtatem reges munivere ſuam: earum auctoritatem Junius Brutus, vel ipſo filiorum ſanguine ſancivit: ut quae regium imperium defenderant, majori auctoritate rempublicam cuſtodirent. Primum vero Romanorum regem Romulum de proditione legem tuliſſe, Dionyſius refert: quod unum eſt e praecipuis capitibus legum de majeſtate, quas Decemviri a regibus acceptas in XII. conjecere tabulas, quibus capite punitur

Digitized by Google

quiſquis aut hoſtem in patriam concitaſſet, aut civem hoſtibus tradidiſſet. (a) Quae lex ſequentibus temporibus varie aucta fuit. Etenim lege Gabinia clandeſtinarum coitionum participes capite multabantur. Acceſſit lex Apuleja (b) a Lucio Apulejo Saturnino lata trib. pleb. anno DCLI. & lex Varia (c) a Q. Vario anno DCLXII., quibus legibus vis, & ſeditio in Urbe coorta vindicabatur; magis enim ad animadvertendum in ejus delicti reos, quam ad jus majeſtatis conſtituendum prodierunt; jam enim ſuperioribus munitum erat legibus. Lucius vero Cornelius Sylla pluribus capitibus majeſtatis crimina comprehendit, legemque tulit, veteribus capitibus ſuſcitandis, & novis inſtituendis. Quo plures enim hujuſcemodi trucibus judiciis irretiret, poenam remiſit iis, qui per calumniam alios accuſant, locumque in hiſce cauſis mulierum teſtimoniis aperuit. Quod etſi perturbatis illis temporibus conveniſſet, ſe praeſertim homine ſolertiſſimo verarum, & falſarum criminationum vindice; ſequentibus tamen temporibus in maximam hominum perniciem erupit: data enim licentia in criminibus graviſſimis calumniarum, innocentium ſupplicio fraus exultat, atque bacchatur, ut deterior omnibus criminibus ſit, criminum accuſandorum impunitas. Nec ſolum fautores hoſtium, publicaeque perturbatores pacis huic judicio ſubjecit, ſed & eos, qui magiſtratibus muneris exercitium impediſſent, aut ducibus hoſtium, vel praedonum captis ignoviſſent, & quod Verri Tullius (d) objicit, eos accepta pecunia liberaſſent; & cum praeterea, qui poteſtatem ſuam abjeciſſet, eamque defendere neglexiſſet, cum publico munere fungeretur. (e) Tandem Julius Caeſar, & poſt eum Auguſtus, unde huic legi nomen, *Julia*, nempe, *Majeſtatis*; alia cri-

(a) l. 3. lex 12. ff. ad l. Jul. Majeſt.

(b) Cic. *de orat.*

(c) Cic. *in Brut.*

(d) Cic. *in Verr.*

(e) Cic. & Aſcon. *apud* Sigon. *lib.* 2. *de jud. cap.* 29.

Digitized by Google

criminum capita ſuperioribus adjecerunt, quae a Juriſconſultis noſtris referuntur. Etenim priſcis temporibus majeſtatis nomen intra perduellionem continebatur; quod crimen erat hoſtium patriae, ſive illorum civium, qui opera, dolo, conſilio, aut machinatione aliqua, etiam ſine ullo effectu, ſeditionem commovere, vel externum hoſtem ſuſcitare ſtuduiſſent; aliave ratione rempublicam perturbaſſent, aut partem diſcidiſſent illius. Porrecta deinde majeſtatis lex fuit a L. Sylla, poſteaque a Julio Caeſare, atque Auguſto, aliiſque principibus ad crimina leviora: ita ut ad criminum genera diſtinguenda, nomina quoque diſtinguere oportuerit. Unde perduelles dicebantur qui, aut rempublicam univerſam, aut principis dignitatem laeſiſſent: qui vero levius aliquid hoc in genere perpetraſſent, rei majeſtatis vocabantur. Eo enim ſuas vires haec lex extendit, ut illos etiam arriperet, qui principum imagines in communem argenti uſum verterant, aut urina ſtatuas eorum adſperſerant, aliave ratione dehoneſtarant. Per S.C. tamen ſupplicio eximebatur is, qui conflaſſet ſtatuas Imperatoris reprobatas, h. e. ſine ipſius permiſſu factas. (*a*) Ac ne majeſtate ſtatuarum Principis aliena fraus, vel violentia protegeretur; Senatus vetuit confugere ad ſtatuas Principis in injuriam alterius, aut damnum puta creditoris, vel alius, cui quis nocuiſſet. Unde permittebatur confugium tantum iis, qui vel in cuſtodia, vel in vinculis a potentioribus retinerentur. (*b*) Unde majores opes hinc in fiſcum cadebant, quam ex viceſimis, & caducis. Quilibet enim vaferrimus aſſentator, quorum hominum ſemper ſub dominatione unius eſt plusquam ſatis, dilatandis faucibus hujus teterrimae legis, gratiam captabat Principis, & evertendis civibus rem ſuam familiarem

(a) *l. cujusque 4. ff. ad l. Jul. majeſt.*

(b) *l. capital. um 28. §. ad ſtatuas ff. de poenis.*

Digitized by Google

augebat. Singula vero ſive perduellionis capita, ſive majeſtatis peti abunde poſſunt a juriſconſultis, qui ea diſerte, ae ſtudioſe recenſuerunt in Digeſtis, uti & Imperatores, in Codice. (*a*) Ex quibus, itemque ex Tacito lib. 1. annal. colligitur famoſorum quoque libellorum crimen fuiſſe redactum in hanc legem ab Auguſto: cui forſan praeivit Sylla, de quo ita Cicero ad Attic. *Eſt majeſtas, ut Sylla voluit, ne in quemvis impune declamare liceret*; (*b*) crimen quoque falſae monetae fuſae in hanc legem Principes incluſerunt. (*c*) Et ne quid contra majeſtatem clam a pluribus non probatae fidei hominibus ſtrueretur, S. C. prodiit adverſus illicita collegia. (*d*) Quamvis autem differentia ſit inter crimina perduellionis, & majeſtatis; poenarum tamen haud ſcio, an diſcrimen inveniatur ullum. Siquidem ante Imperatores unum erat crimen majeſtatis perduellio, ultimo damnata ſupplicio; quae lege Cornelia, & Julia interdictio erat aquae, & ignis: (*e*) eamque poenam omnibus delictis majeſtatis impoſitam fuiſſe docemur a Paullo JCto, (*f*) a quo accepimus hanc fuiſſe antiquiorem poenam hiſce criminibus: at ſuis temporibus invaluiſſe, ut humiliores quidem objicerentur beſtiis, aut igni exurerentur; honeſtiores vero capite punirentur. Verum aliquid certe in perduelles excogitatum fuit atrocius, non modo ab Arcadio, & Honorio celeberrimae legis auctoribus; (*g*) ſed a ſuperioribus Principibus, quorum conſtitutiones Arcadius, & Honorius, credo, attexuere legi ſuae. Nam & Ulpianus ſcribit, (*h*) omnia crimina, reo decedente, finiri, praeter crimina majeſtatis: nec tamen omnia crimina majeſtatis poſt rei mortem ſubeſſe judicio, ſed tantum perduellionem; itaque perduellionis crimen poſt mortem quoque rei leges ulciſcuntur, ejusque memo-

riam

(a) *ff.* & C. *ad l. Jul. Majeſt.* Cujac. *ad lib. Paull ſent. 5. cap. 29. & in C. hoc tit.*

(b) Manuc. *de leg. pag. 858. poſt* Roſin. Matth. *de crim. pag.* 305.

(c) *l. 2. C. de falſ. mon.*

(d) *l. 1. ff. de Colleg. & corp.*

(e) Cic. *Philip.* 1. Sigon. *loc. cit.*

(f) *l. 5. ſent. 29.*

(g) *l. quiſquis C. ad l. Jul. majeſt.*

(h) *l. ult. ff. ad l. Jul. majeſt.*

Digitized by Google

riam perſequuntur, itemque filios, quibus ad propagationem calamitatis, atque ad longiorem miſeriae ſenſum vita relinquitur. Aufertur enim iis a fiſco paterna ſubſtantia, & haereditas quaelibet ſive cognatorum, ſive extraneorum, ſpeſque dignitatum omnis, & honorum eripitur, ut nihil iis ex hac mortali luce ſuperſit, praeter lucis taedium, & mortis cupiditatem. Minus erunt enim parentes proclives in hanc ſceleris immanitatem, ſi norint ſeſe poenas etiam in ſobolem transmiſſuros. Eas vero minime comitari minora majeſtatis delicta ex humaniorum JCtorum auctoritate nobis facile perſuaſimus. *(a)* Filiabus tantum propter infirmitatem, pudoremque ſexus, Principes conceſſere Falcidiae, quam legitimam exponunt interpretes, *(b)* detractionem ex maternis bonis. *(c)* Id etiam triſte manat ab hoc crimine, quod omnes donationes, alienationes, emancipationes poſt crimen a reo etiam ante ſententiam factae, prorſus irritantur: etſi reum vita defecerit, nihilominus tamen condemnatur, poenaeque adhuc vivere exiſtimatur. Ac propter delicti gravitatem haud pauca ſunt in hoc judicio ſingularia: minimeque cum ceteris communia: quorum haud exigui momenti eſt illud, quod non modo effectus, verum etiam conſilium, & voluntas poenis afficitur: aliter atque aliis in criminibus, de quibus Ulpianus tradit neminem cogitationis poenam pendere debere. *(d)* Quamobrem Cato poenam in Senatu Rhodienſibus deprecabatur, propter cogitatum, non tamen patratum facinus. *(e)* Verum Jacobus Cujacius, *(f)* lux Romanae vetuſtatis, negat poenam cogitati facinoris hujus tantum eſſe delicti, ſed alia quoque gravia crimina comprehendiſſe apud Romanos, probat ex eo Servii loco ad illud Aeneid.

(a) Matth. *de crim ad lib.*48. *ff.tit.*2.*cap.* 3. *de laeſa majeſt.num.*7.

(b) Matth. *de crim. de laeſ. majeſt. cap.* 3. *n.*20.

(c) *d.l. quisquis C.hoc tit.* §.*ad filias.*

(d) *l. cogitationis ff.de poenis.*

(e) Gellius *lib.* 7.*cap.*3.

(f) *obſ.* 8. *cap.* 22. & *lib.* 15. *cap.*25.

Auſi

Auſi omnes immane nefas, auroque potiri,

quo loco Servius tradit jure Romano non effectum tantum, ſed voluntatem poenae ſubeſſe. A quo non diſſentit Seneca, (a) nec deſunt auctoritates ex jure civili. (b) Pluraque praeterea Cujacius ex veteribus monumentis exempla collegit puniti, nec dum perpatrati facinoris in vario genere delictorum, idque generali Maximi Titii definitione comprobavit: quaſi Ulpiani definitio pertinuiſſet ad illud crimen, de quo tractabat in eo loco, unde particula haec fuit avulſa, nempe ad edictum, *quod quiſque juris in alterum ſtatuerit, ut ipſe eodem jure utatur*; cujus cogitatio delicti, utpote levioris, poenam non incurrit, niſi ſequatur effectus. Sed quid reſpondebimus hisce M. Catonis verbis adductis a Gellio? *Quis tandem eſt noſtrorum, qui quod ad ſe attineat, aequum cenſeat, quemquam poenas dare ob eam rem, quod arguatur male facere voluiſſe? Nemo opinor*. Sane ſecernerem puram, nudamque cogitationem facinoris, neque confecti, neque dum affecti (quam expertem prorſus poenae ſemper fuiſſe crediderim, & ita acceperim verba Catonis) ab alia voluntate cum periculoſo conatu, & aliqua machinatione conjuncta, quam puto poenam in gravioribus viguiſſe delictis: ut hac diſtinctione, quam & Matthaeus (c) probavit, omnis auctorum diſſenſio tollatur. Haec vero praecipua certe, ac propria hujus fuere criminis, ut nulla dignitas quem eximeret a tormentis, (d) ac ſi res poſceret, etiam torqueretur accuſator, (e) & ſervus adverſus dominum, utque cujusvis etiam, ſi alias reprobatum fuiſſet, teſtimonium reciperetur: (f) inimico tamen excluſo, ac ſi opus fuerit, ſubjiciantur tormentis etiam teſtes. (g) Item ne hoc damnati cri-

(a) *declamat.* 7.
(b) *l.* 1. *C. Theod. ad l. Jul de amb. & l.* 1. *ff. de extraord. crimin.*

(c) *de crim. ad lib.* 48. *ff. tit.* 2. *cap* 3. *n.* 4.
(d) *l. nullus C. hoc tit.*
(e) *l.* 3. *C. eod.*
(f) *l. famoſi l. in quaeſt. ff. ad l. Jul. majeſt.*
(g) *l. Decuriones C. de quaeſt. l.* 3. *&* 4. *C. ad l. Jul. Majeſt.*

crimine lugeantur, neve ſepultura dignentur. (*a*) Quorum plura collegit Cujacius, (*b*) qui receptam illam rejecit interpretum opinionem, ut ſcilicet ad torquendum majeſtatis reum ſufficeret Judici fides unius teſtis, quia ſemiplena, ut vocant, probatio inde naſcatur. Qualem probationis ſpeciem negat Cujacius agnitam fuiſſe veteribus juriſconſultis: quia nullum ſit veritatis, falſitatisque dimidium. Quam Cujacii opinionem, & Matthaeus (*c*) amplectitur.

(a) *vide expoſit.* Jac. Gothofr. *ad l. quisquis C. Theod. ad l. Cornel. de Sicariis.*

(b) *C. ad l. Jul. majeſt.*

(c) *de crim. lib. 48. ff. tit. 2. cap. 4. n. 6. l. jurisjurandi 9. C. de teſt.* Cujac. *enarrat. n. 6. C. ad l. Jul. majeſt.*

LXXXVI. AD L. JULIAM DE ADULTERIIS.

Proxime legem majeſtatis locatur lex de adulteriis, cum e criminibus hoc ſit graviſſimis; tum quia vix ulla mulier ad hoc ſcelus adigitur, quin pluribus una flagitiis involvatur; tum quia marito alenda obtruditur aliena proles, eique ab adulteri, & perfidae uxoris inſidiis periculum ſaepe creatur: quorum quoque metu, cum pudore conjuncto, maritus domum turbat, evertitque familiam. Julia vero haec dicta eſt lex ab Auguſto, qui eam tulit, cuique Julium nomen ob adoptionem ex teſtamento Julii Caeſaris manſit. Hac ex lege publicum oritur quoque judicium, & accuſatio triplex: nempe jure patris, jure mariti, jure extranei. Haud procul ab ſuſpicione ſunt erroris, qui hanc ſecernunt a lege de pudicitia, quam ab Auguſto latam prodit Suetonius. Nam quidquid ad munimentum pudicitiae pertinet, comprehenſum fuit hujus legis capitibus: quae non adulterium tantum, ſed & ſtuprum, & inceſtum, & lenocinium, & puerorum corruptionem, & alia propudioſae, ac nefariae libidinis genera complectuntur. Quodque ad ſtuprum attinet, hoc ſane nomen latiſſime funditur: dedecus enim ſignificat, & turpitudinem, & non corporis modo, ſed & famae, ac dignitatis notam. Quod probat Feſtus ex illis Naevii verſibus a Scaligero reſtitutis:

Se-

Digitized by Google

Seſeque ei perire mavolunt ibidem ;
Quam cum ſtupro redire ad ſuos popalares.

Quibus in verſibus quis dubitet, poſitum eſſe ſtuprum pro ignominia? item alio loco:

Sin illos deſeratis fortiſſimos virorum,
Magnum ſtuprum populo fieri pergetis.

Quamobrem conſultiſſime Danthes in divino poëmate, daemonum inferorum ſuperbiam, ſtuprum appellavit. Unde non mirum, ſi quaelibet libido, & corporis commiſtio ſive cum virgine, ſive cum vidua, ſive cum puero, ſive cum aliena conjuge ſtupri nomine continetur. (*a*) Adulterium vero dicitur, auctore Feſto, quaſi ad alterum itio, ſive acceſſus: vel, ut ego interpretor, quod proprio quis conjugio relicto, corpus appetat alienum. Quod non omnino diſcrepat a Papiniani explicatione, qui adulterii nomen ortum ait a partu ex altero concepto. Verum veſtigium hujus vocis *partus* in adulterii vocabulo nullum invenio: utcumque affinitatem habeat cum voce *alterius*, ex qua natum eſt *adulterium*, velut ad *alterius*, nempe *uxorem*. Ex his omnes Vallae (*b*) criminationes diſſipantur; cum enim vocabulum ſtupri modo latius, modo ſtrictius accipiatur, facile ſententiarum diſſenſio tollitur, quam ipſe inter JCtos falſo notavit; etſi revera id eorum culpae tribuerit, qui has definitiones deſcripſerunt. Age nunc de adulterio primum, poſt vero de variis ſtupri generibus hac lege damnatis diſputemus. Igitur ante legem Juliam, ſive lege ipſius Romuli, ſive moribus priſcis Romanorum, crimen hoc acerrime vindicabatur. Ex injuriis enim privatorum publica res maxime vexatur: praecipue per labem ali.ni

(a) *l. inter liberos §. 1. ff. ad l. Jul. de adult.*

(b) *lib. 6. eleg. cap. 45.*

Digitized by Google

alieni thori, qua ita exaſperantur animi, ut flagrantes odio, civitatem diſtrahant in ſeditiones, atque tumultus. Itaque numquam ſatis conſtitutam putarunt quietem publicam, niſi pudicitia, ſacraque jura thori legibus munirentur. Vt igitur metus proxime, ac perpetuo imminens, mulieres a flagitio abſterreret, facultatem uxoris necandae marito permiſerunt, ſi cum adultero deprehenderetur, quod ex Catonis oratione retulit Gellius: (*a*) verba Catonis haec ſunt: *In adulterio uxorem tuam ſi deprehendiſſes, ſine judicio impune necares: illa te, ſi adulterares, digito ne auderet contingere, neque jus eſſet.* Quam ſane morum adſperitatem lenivit dies, & humanitas una cum literis, cultuque bonarum artium in Urbem paullatim repens, quae viri manibus extorſit vindicem gladium: ita ut ſi eum in uxoris necem vertiſſet, lege Cornelia de Sicariis plecteretur. (*b*) Verum Imperatores aliquanto irae parcentes, exulcerati conjugis mitigavere poenam, cenſueruntque virum uxoris adulterae interfectorem in opus perpetuum tradendum, ſi eſſet humilior; honeſtiorem vero in inſulam relegandum. (*c*) Unde recte Cujacius locum illum Julii Paulli in lib. ſent. 2. cap. 26. emendavit, ac pro *adultera* legit *adulterum*, nempe ita: *inventa in adulterio uxore maritus, ita demum adulterum occidere poteſt, ſi eum domi ſuae deprehendat.* Marito enim occidere adulterum usque, & ubique minime licuit; (*d*) ſed deprehenſum domi ſuae: nec tamen quemlibet, ſed vita turpes, puta lenonem, aut publico judicio damnatum, nec dum reſtitutum, aut eum, qui artem ludicram exerceret, lucrive cauſa ſcaenam conſcenderet, aut libertum ejusdem mariti, parentumve adulterae, vel ejus liberorum; dummodo adultero maritus occiſo, ſtatim ab ſe dimittat uxorem, (*e*) ne

(a) *lib. 10. cap. 28.*

(b) *l. pr. ſ. ult. ff. ad l. Cornel. de Sicar.*

(c) *l. ſi adul. ſ. Imperat ff. ad l. Jul. de Adult.*

(d) *l. marito ff. ad l. Jul. de adult.*

(e) *d. l. marito ff. eod.*

ne non tam honeſtatis, quam vindictae cauſa videatur hominem interemiſſe, quod leges minime ferrent. Patri vero mulieris adulterae, quam habet in poteſtate, permittitur hac lege adulterum occidere quemlibet domi ſuae, vel generi in ipſa turpitudine, actuque obſcaeno, ipſoque in opere, ſive ut graeci legiſlatores Draco, & Solon loquuntur ἐν ἔργῳ deprehenſum; dummodo ſimul cum adultero eodem impetu interimat, & filiam; ideo enim tam lata facultas patri adverſus adulteros tribuitur, quia & filiam uno impetu ſimul occidere compellitur. A cujus nece cum proprii ſanguinis caritate parentes abducantur; ideo a patre minus periculum vitae adulterorum impendet. Plus igitur licentiae datum eſt patribus, quia parcius ea eſſent uſuri, ſi ſcirent plus eſſe ſibi ex filiae morte lugendum, quam ex morte adulteri exultandum. Quamobrem elegantiſſime Papinianus: (a) *pietas*, ait, *paterni nominis plerumque conſilium pro liberis capit*. At cum viro leges fuere minus indulgentes, quia nulla cognati ſanguinis caritas ferventem ejus iram temperat, & conjugalem amorem recentis injuriae dolor facile ſuperat: ita ut nihili penderent viri uxoris animam, dum ne viventem relinquerent ſuam ignominiam. (*b*) Quo autem ſupplicio lex Julia crimen hoc affeciſſet, interpretes ambigunt. Juſtinianus in Inſtitutionibus gladio ſcribit in hosce reos animadvertendum. (*c*) Quod forſan additamentum fuit aliorum principum ad l. Juliam. (*d*) Unde ne variationem poenarum diſcentium faſtidio deſcriberet, voluit Tribonianus tempora conjungere, ac ſuppreſſis aliis poenis, tantum eam, quae ſua aetate vigebat, ad Juliam legem attexuit, ut ſupervacuis diſcriminibus lectores liberaret. Ceterum plura in veteribus monumentis exempla ſuperſunt poenae

levio-

(a) *l.* 22. *ff. ad l. Jul. de adult. l.* 20. 21. 23. 24. 32.

(b) Cujac. *ad Papin. l.* 22. *ff. ad l. Jul. de adult.*

(c) *Inſtit. de publ. judic.*

(d) *l.* 30. C. *hoc tit.*

Digitized by Google

levioris, puta relegationis, aut deportationis. Ipſe enim legis hujus lator Auguſtus filiam, ac neptem adulterii reas relegavit, (a) utque id paternae caritati adſcribatur; quid de Ovidio dicemus, cujus quoque vitae pepercit, quamvis eam ſe amiſſurum fuiſſe ſcribat, niſi aliqua ex parte delictum excuſationem meruiſſet:

Et niſi delicti pars excuſabilis eſſet,
Parva relegati poena futura fuit.

Unde Cujacius leniorem in crimine hoc Auguſtum arbitratur, quam poëtis perhibetur. (b) Qui vero adulterium cum inceſtu cumulaſſet, & cognationem ſuam proprio corpore polluiſſet, deportandum, ſcribit Marcianus; (c) Ex quo colligitur detracto inceſtu, qui poenam auxit ad deportationem, pro adulterio relegationem ſupereſſe. Item in militem, qui ſeveriori diſciplinae obligatur, ſi comperiatur adulter, deportatio ſtatuitur; (d) unde in paganum, qui cum lenius agitur, relegationem tantum cadere oportet, uti poenam mitiorem: ut non mirum ſi veteres interpretes tradiderint hujus legis poenam antiquioribus non fuiſſe capitalem, ut Cujacius obſervationum 18. lib. 20. obſervavit: quod comprobatur, quia capitalis delicti reus abſens defendi poteſt: (e) nam poteſt etiam abſens damnari: mulier vero adultera minime, cur? niſi quia delictum capitale non habetur, (f) utcumque facti atrocitas aliquando principes exaſperaſſet; & capitalem ſententiam ab iis expreſſiſſet; (g) ac recentiori aetate morum diſſolutio in perpetuam legem id vertiſſet: ex qua in Theodoſianum codicem, & in jus Juſtinianaeum capitalis adulterii poena devenit. Extremum ſupplicium conſequitur multa bonorum: adulterii etenim damnatae dos eripitur lucro mariti, quod ante legem

(a) Sueton. *in Aug. cap.* 65. Paterc. *hiſt. lib.* 2. *Dio lib.* 55. Briſſon. *ad hac l. ſſ. qui ſtuprum* 2.

(b) *in parat. ad hunc tit. ff.*

(c) *l. ſi quis viduam ff. de quaeſt.*

(d) *l. miles ff. ad l. Jul. de adult.*

(e) Cujac. *obſ.* 20. *lib.* 20. & *lib.* 19. *cap.* 18.

(f) *l. miles §. ea quae ff. ad l. Jul. de adult.*

(g) *l. caſtitati l.* 3. *C. eod.*

Digitized by Google

Juliam inoleverat, ut de Cajo Titinio Minturnae, ac ejus uxore Fannia memorat Valerius; & Horatius, *cruribus haec metuat doti deprehenſa*; quod originem ducit ex veteri judicio, quod de moribus appellabatur, quoque uxor ob deteđtam ejus turpitudinem ſexta dotis parte multabatur, (*a*) vel očtava, ſi turpitudo eſſet levior; quae ačtio, quia per legis Juliae judicium ſilebat, ideo poenam illius in legem Juliam conjecerunt; non enim utroque, ſed altero horum judiciorum licebat experiri. (*b*) Recentioribus vero conſtitutionibus, praecipue novellis Juſtiniani, extenuata eſt adulterii poena: unde mulier verberata in monaſterium detruditur, ut a viro, ſi velit, intra biennium repetatur; eo vero non repetente intra biennium; aut mortuo, ibi maneat privata dotis commodo, ac lucri dotalis, donationisque propter nuptias; & translatis duabus partibus, ſive beſſe bonorum in liberos; parte vero tertia, ſive triente in monaſterium; vel ſi liberi non extent, ſuperſint vero parentes, qui crimini non conſenſerint, duae partes cadent in monaſterium; in parentes vero tertia. Nullis autem ſuperſtitibus parentibus, ad monaſterium ſubſtantia univerſa devolvetur, ſervatis viro ſemper dotalium inſtrumentorum pačtis. (*c*) At ob adulterium viri, mulier ſuam recipit dotem, & donationes propter nuptias, & reliquis de bonis tantum, quantum patet pars tertia donationis propter nuptias: reliquum fiſco vindicatur, niſi adſint deſcendentes, & ad tertium gradum aſcendentes, qui fiſcum excludunt. (*d*) Nunc in eos, qui hac lege tenentur, inquiramus. Atque ab ea eximitur, quae inhoneſtis artibus vitam tranſigit: honeſtatis enim cuſtos eſt lex iſta: unde prorſus negligit eas, quae turpi profeſſione jam pudorem projecerunt. (*e*) Ideo nec ea, quae cauponariam exer-

(a) Ulp. *in frag. tit. 6. de dot. §. morum.*

(b) *l. miles §. ſocer ff. ad l. Jul. de adult. ubi* Cujac. *in Papin. lib. 2. de adult. leg. & ff. eodem.*

(c) *Auth. ſed hodie C. de adul. novel. 134. cap. 10. & Novell. 117. c. 18. l. conſenſu. C. de repud.*

(d) Gudelin. *de jure noviſ. lib. 5. cap. 18.*

(e) *ad l. 29. C. ad l. Jul. de adult. ubi* Cujac.

Digitized by Google

exercet, aut ludicras artes, nec quae in ſcaena operam locat, lege iſta tenetur: niſi quae, ut hanc legem effugeret, & impune pudicitiam alienis viris objiceret, matronalem ſtolam exuiſſet, quod aetate Tiberii frequenter uſu veniebat. (*a*) Cui doloſo, teterrimoque conſilio puniendo S.C. in eam ſententiam ad l. Juliam eſt adjectum. (*b*) Item nec ea elabitur legem, quae quamvis impudicam profeſſionem edidiſſet; poſtea tamen honeſto connubio turpitudinem emendaſſet, ut ſapientes exiſtimarunt. (*c*) Has autem uxores, quae matrimonio vetus dedecus diluerant, eas eſſe arbitror, quae JCtis *uxores vulgares* appellantur; (*d*) ait enim Ulpianus, *quae vulgaris fuerit*: ſcilicet ante matrimonium, quo ſenſu non pugnat cum legibus codicis, (*e*) quas credo pertinere ad eas, quae adhuc in connubio priorem impudicitiae profeſſionem retinebant; ideoque diverſae ab illis, quae honeſtam vitam nubentes inierant, quamvis ante fuiſſent vulgares: unde non mirum ſi hae vulgares, de quibus loquitur Ulpianus, in legem Juliam incident; minime vero illae, quae in Codice memorantur. (*f*) Uxores etiam Ulpianus huic legi ſubjiciendas cenſuit injuſtas, nempe ductas contra leges, & cum quibus leges connubium interdixerant; quae propterea non jure, ſed uſu habebantur uxores: (*g*) quales erant nuptiae a filiisfamil. contractae invito patre, vel nuptiae contractae inter civem Romanum, & peregrinam; quo refert Cujacius (*h*) Ulpiani verba. In quibus certe omnibus eſt matrimonium, quia muliere vir ea pro uxore utitur; ſed non connubium, quod ſine ſolennitatibus, & formula juris minime conſiſtit. (*i*) Porro quoniam non conjugium tantum, ſed ſpes ipſa illius digna eſt honeſto cultu; propterea cum ſponſa quoque adulterium committitur; quod Se-

(a) Tacit. 2. *annal.*

(b) *l. mater* 10. *§. mulier ff. ad l. Jul. de adult.*

(c) *l. ſi uxor §. 2. ff. ad l. Jul. de adult.*

(d) *d. l. ſi uxor §. 2.*

(e) *l. 22. & 29. C. ad l. Jul. de adult.*

(f) Bud. *in l. ſi uxor ff. hoc tit.* Alciat. *par. erg.* 4. Cujac. *C. ad l. Jul. de adult. in parat.*

(g) *l. ſi uxor ff. ad l. Jul. de adult.* Cujac. *obſ.* 6. *cap.* 16.

(h) *lib.* 3. *obſ.* 5.

(i) Raevard. *variar. lib.* 4. *cap.* 16. *pag.* 614.

Digitized by Google

Severum, & Antoninum reſcripſiſſe, tradit Ulpianus, (*a*) etſi hodie propter Conſtantini conſtitutionem, quae mariti tantum, ac genialis thori meminit, (*b*) neget Cujacius accuſari poſſe ſponſam ſive jure mariti, ſive extranei. (*c*) In concubina vero non haeret adulterii crimen: (*d*) quia utcumque concubina uxorem imitetur; tamen cum voluptatis nomen ſit potius, quam honeſtatis, minime digna eſt, quae a legibus honeſtatis vindicibus reſpiciatur; niſi ſe in concubinatum permittendo matronae nomen retinuerit: qualis concubina patroni, quae jure non viri, ſed extranei poteſt accuſari. (*e*) Eadem ratione cum ancillis nullum (ſiquidem de jure civili loquamur) intelligitur adulterium, quia eo jure connubii ſunt expertes: unde ſi vitientur, damnum, vel actione de ſervo corrupto, vel Aquilia lege, aut injuriarum vindicatur. (*f*) Nec tantum auctores hujus flagitii, ſed fautores quoque ſive re, ſive conſilio, ſive opera, eodem crimine implicantur. (*g*) Quamobrem & maritus, qui ſciens prudens de uxoris adulterio lucrum ceperit, quique deprehenſam retinuerit, lenocinii poenas pendet, & poena adulteri hac lege damnabitur; niſi uxoris libidinem, non tam conſilio, quam taedio judiciorum, ac negligentia proprii pudoris inultam reliquerit; (*h*) non tamen effugiet poenam, ſi damnatam adulterii, vel propter crimen hoc expulſam domum reducat. (*i*) Supereſt nunc de adulterii accuſatione diſputandum. Cum igitur hoc publicum eſſet judicium, accuſandi facultas omnibus dabatur. Maritus enim, & Pater injuriam propriam; extranei vero publicam civitatis labem ulciſcebantur; tantum vero mulieres ab accuſatione repellebantur, etiamſi propriam injuriam adverſus conjugem expoſtularent. Quod SS. Patrum pluribus vide-

(a) *l. ſi uxor* 13. *§. Divi ff. ad l. Jul. de adult.*
(b) *l.* 30. *C. ad l. Jul. de adult.*
(c) *obſervat.* 6. *cap.* 16.
(d) *l.* 1. *§.* 1. *ff. de concubinis.*
(e) *l. ſi ux. ff. ad l. Jul. ad adult.*
(f) *l.* 6. *in princ. ff. ad Jul. de adult. l.* 23. & 24. *C. eod. l. ſi ſtuprum* 25. *ff. de injuriis.*
(g) *l. qui domum ff. ad l. Jul. de adult.*
(h) *l.* 1. *§.* 2. & 3. *ff. ad l. Jul. de adult. l. mariti §.* 4. *ff eod.*
(i) Cujac. *in enarrat. C ad l. Jul. de adult. l.* 11. *§. ult. ff. eod.*

Digitized by Google

videbatur abſurdum. (*a*) Atqui plus mali oritur viro ex adulterio uxoris, quam uxori ex adulterio viri; quia illud proprium thorum commaculat, & obtrudit marito prolem extraneam; hoc vero thorum polluit alienum: ideo non mirum ſi plus viro in uxorem, quam uxori in virum permittatur. Itaque non lege Julia, ſed actione injuriarum licebit uxori divortium petere ob laeſam fidem thori conjugalis: vel marito ſibi adulterium objicienti referre lenocinium, non quo lege Julia ita liberetur; ſed quo ſuus dolor juſta ultione, meritaque poena mariti quoquo modo leniatur. (*b*) Igitur vir accuſationem inſtituens, prius cogitur uxorem dimittere, quam eam, aut adulterum accuſet. (*c*) Sed ſi poſt divortium alii nupſerit, prius reum peragere debet adulterum, quam ſe vertat ad mulierem, niſi ei mulieri ante nuptias crimen intenderit; aut ne nuberet quoquo modo denunciaverit. (*d*) Neque enim licet adulteram ſimul, & adulterum accuſare; (*e*) poterit vero ſimul cum reo accuſari is, a quo vel opera, vel conſilio fuerit adjutus, ſive ut admitteretur, ſive ut crimen pecunia redimeret. (*f*) Praeterea ſi quis non fraude ſua, ſed reipublicae cauſa ſine dolo abſit, inter reos minime referri poteſt ex capite VII. legis Juliae. (*g*) Eadem lex propter aetatis lubricum, & levitatem conſilii, minoribus XXV. annis interdixit accuſandi facultatem, niſi thori ſui ulciſcantur injuriam. (*h*) Multum vero intereſt adultera ne an adulter ſit accuſandus: etenim conſtante matrimonio non licet extraneo adulteram accuſare, niſi maritus, qui eam dimittere neglexerit, lenocinii prius accuſetur: (*i*) cum adulterum fas ſit etiam nondum facto divortio poſtulare. (*k*) Tempore porro ab aliis criminibus accuſatio iſta diſtinguitur. Plurimorum enim criminum accuſatio ſpa-

(a) Athanaſ. *q.* 94. *ad Antioch.* Lactant. *divin. Inſt. cap.* 6. Nazianzen. Ambroſ. *& alii apud* Cujac. C. *hoc tit.*

(b) *l. ſi uxor* §. *judex. ff. ad l. Jul. de adult.* l. 1. §. 4. *ff. eod.*

(c) *l. crimen.* C. *ad l. Jul. de adult.* §. *volenti.*

(d) *l. qui uxori* 16. *& ſeq. ff. ad l. Jul. de adult. l.* 5. *ff. eod.*

(e) *l.* 15. §. *ult. ff. ad l. Jul. de adult. l. reus* C. *eod.*

(f) *l. nihil. intereſt* 32. *ff. ad l. Jul. de adult.* §. 1.

(g) *l.* 15. §. *legis. ff. eodem.*

(h) *d. l.* 15. §. *lex Jul. ff. ad l. Jul. de adult.*

(i) *l. conſtante ff. ad l. Jul. de adult.*

(k) *l. vim.* §. 1. *ff. eod.*

Digitized by Google

ſpatio XX. annorum; *(a)* haec vero quinquennio a die admiſſi criminis praeſcribitur in adultero accuſando; in adultera vero accuſanda ſex menſibus utilibus a die divortii ita computandis, ne quinquennium continuum a die admiſſi criminis numerandum exuperent, hoc eſt ne ſex illi menſes utiles ultra ſpacium quinquenne continuum excurrant: ne, ut ait Jurisconſultus, crimen quinquennio continuo ſopitum excitetur. *(b)* S. C. autem adjectum eſt, ut ſi plures ad accuſandum prodierint, & aliis diſcedentibus unus perſeveraverit, initium accuſationis ducendum ſit a die quo libellos accuſatorios dedit is, qui perſeveraverit; non autem a die illorum, qui deſtiterunt; ut a die perſeverantis accuſationis quinquennii lapſus definiatur. *(c)* Ex illis autem ſex menſibus utilibus primi duo dantur marito, vel patri ad accuſandum jure patris, aut mariti; reliqui autem quatuor menſes ſuperſunt ad accuſandum non jure patris, aut mariti, ſed extranei. *(d)* Id enim praeſtat accuſatio jure patris, aut mariti, ut praeferantur aliis accuſare volentibus: ita tamen, ut patri maritus anteponatur, utpote majori dolore accuſationem executurus. *(e)* Hoc etiam ei permittitur, ut adulterum, quem occidere vetetur viginti continuas diei, vel noctis horas domi coërcere liceat, dum deprehenſi criminis teſtes advocet, quorum fide acceptam injuriam in judicio comprobet: quam facultatem, & ad patrem etiam adulterae ſapientes, extenderunt. *(f)* Prodiit ad hanc legem S.C. a Scaevola relatum, quo adulterii poena plectitur, *(g)* ſimul cum uxore in ſcelere deprehenſa, maritus is, qui clam, & callide adulterum uxori ſubjecerit, ut eam in fraudem, & crimen impelleret. Nam quilibet ſuaſor, atque auctor, & machinator hujus flagitii hac lege comprehenditur per ea

ver-

(a) Cujac. *in Papin. lib.* 15. *reſponſ. ſ. praeſcriptione.*

(b) *l. mariti. ſ. ſex menſium, & ſeq. ff. hoc t. l.* 1. *§. accuſationem ff. ad Turpil.* Cujac. *obſ.* 15. *lib.* 20.

(c) *l. mariti* 29. *§. ult. ff. ad l. Jul. de adult.*

(d) *l.* 2. *§. penult. l.* 3. *l.* 4. *ſ.* 1. *l.* 11. *§.* 60. *l.* 14. *§. penult. l.* 30. *§.* 1. *ff. ad l. Jul. de adult.*

(e) *l.* 2. *§.* 8. *ff. eod.*

(f) *l. capite* 25. *ff. ad l. Jul. de adult. in princ. & §.* 1.

(g) *l. is cujus.* 14. *ſ.* 1. *ff. eod.*

Digitized by Google

verba: *Ne quis poſthac ſtuprum, adulterium facito ſciens dolo malo*, ubi JCtus ſubjicit, *& ad eum, qui ſuaſit, & ad eum, qui ſtuprum, & adulterium intulit, pertinent*. (*a*) Excidit autem omnino maritus inpoſterum ab accuſandi jure, ſi delatum adulterum non peregiſſet. Quod caput Hotthomannus tribuit legi Petroniae. Verum ne concordes nuptiae in perpetuo diſcrimine verſarentur, neve conjuges paterent livoribus extraneorum, qui ad accuſandum, non ſtudio alienae pudicitiae, ſed vulnere ſaepius acceptae a muliere repulſae adducuntur; eripuit Conſtantinus extraneis alieni thori accuſandi facultatem, eamque reſtrinxit ad eos, quos verus dolor urget commaculatae familiae, nempe praeter maritum, & patrem, ad neceſſarios, & propinquos, uti fratrem, patruum, & avunculum: quibus etiam per Conſtantinum licet, ab accuſatione recedendo, delatum crimen abolere: (*b*) nam neque lege Julia extraneis accuſandi facultas ſine modo ullo dabatur; ſed arctiorem habebant: non enim eis licebat aceuſare mulierem alienam, niſi prius virum, etiam lenocinii compertum, poſtularent. (*c*) Scilicet viſum fuit verecundius agendum cum conjuge de uxore ſua bene cogitante, nec per extraneum uxoris fidem ei ſuſpectam reddendam, neque alieno livore conjugalem pudorem publicae infamiae ſubjiciendum. Quoniam vero ea ratione Conſtantinus ab accuſando adulterio arcet extraneos, quia indignum videtur concordes nuptias extraneorum audacia perturbare; colligit Cujacius facto divortio vetera extraneorum jura reſurgere, quia nullae jam conſiſtunt nuptiae, quas vexare ſit nefas; ac ſolum permanet crimen, quod utile ſit reipublicae vindicari. (*d*) Mitius etiam ea conſtitutione cum marito agitur, dum accuſat jure mariti; tum enim non co-

(a) *l. haec verba 12. ff. ad l. Jul. de adult.*

(b) *l. quamvis 30. C. eod.*

(c) *l. conſtante 16. ff. ad l. Jul. de adult.*

(d) *vide C.* Theodoſ. & *ibi* Gothofr. *hoc tit. & hac lege,*

cogitur inſcribere in crimen: ideoque ſi accuſationem non probet, calumniae judicium non ſubibit: unde vel ex ſola ſuſpicione ad accuſandum ei deſcendere licebit; ſecus vero ſi jure accuſet extranei; quam legis benignitatem ortam ex miſeratione maritalis doloris, minime ad patrem extenderim, cui minor injuria offenſionem parit minorem: ideo cogetur inſcribere in crimen, ut ſi falſum detuliſſe arguatur, calumniae damnetur. (*a*) Et quoniam crimina haec parietibus concluduntur, tenebriſque teguntur, ut probari nequeant, niſi per ſervos, & familiares efferantur, utpote ſceleris conſcios, & non raro adjutores; ideo lex quaeſtioni, tormentiſque ſubjecit ſervos, & ancillas tum uxoris, tum patris ejus, tum etiam viri ſimul viventium. Et ne datis libertatibus judicio ſubducantur, vetuit lex mulierem, vel ipſius haeredes per ſexaginta dies a matrimonio diſſoluto eos manumittere: (*b*) ſi vero cognitio criminis diutius trahatur, manumiſſiones etiam protrahendas cenſuit Ulpianus, ne criminis probationes judici eripiantur. (*c*) Adimitur autem teſtimonii dictio tum foeminis, tum maribus crimine adulterii damnatis. (*d*) Ac Senatusconſulto fuit conſtitutum, ut Praetor quoque in hoc judicio, ſi fuerit conſcius teſtimonium edere debeat. (*e*) Figuram quoque divortii faciendi haec eadem lex deſcripſit. Etenim ut adſpectu teſtium pudor conjugibus offunderetur, minuſque frequenter matrimonia diſtraherentur, juſſit uti deinceps divortia coram VII. teſtibus civibus Romanis puberibus fierent, libertis excluſis. (*f*) Hanc ad legem Juriſconſulti revocant caput illud legis Juliae, quae *de fundo dotali* appellatur, qua Italici fundi alienatio in dotem dati prohibetur, de quo ſcripſimus etiam ſupra ad l. Juliam, & Papiam, ad

(a) *l. 30. ff. eod.*

(b) *l. 3. C. eod. ubi* Cujac.

(c) *vide* Cujac. *ad l. 3. C. eod. & l. proſpexit ff. qui, & a quib.*

(d) *l. qui teſtamento. ff. mulier. ff. de teſtam. l. ex eo ff. de teſtib. l. 14. ſcio. ff. eod.*

(e) *l. 21. ff. de teſt.* §. 1. Briſ. *ad hanc leg. cap. de adult. damnat.*

(f) *l. unica in fine ff. unde vir, & ux. l. nullum ff. de divort.* Briſ. *ad h. l. c. de divort.* 7.

ad quam a Jacobo Gothofredo refertur, niſi idem in utriſque legibus comprehenſum fuerit. Quod ad provinciales etiam fundos poſtea fuit a Juſtiniano porrectum: (*a*) nam & diſcrimen rerum mancipi, & non mancipi, quo Italicae res a provincialibus diſtinguebantur, idem Imperator etiam ſuſtulit: ideoque recte ad provinciales fundos, qui jam nihil ab Italicis differunt legis Juliae caput extenditur; addiditque inſuper Juſtinianus, ut ne conſentiente quidem uxore poſſet eum fundum vir alienare: cum lex Julia obligationem quidem fundi dotalis etiam uxore conſentiente vetuiſſet, non vero eodem conſentiente alienationem, cui difficulter mulieres ob ſexus avaritiam conſentire putantur: unde qua in re cavit eis propria natura, non opus fuerat cautione civili. (*b*)

(a) *toto tit. ff. de fundo dot.* Briſ. *c. dotale praedium ult. d.lib. ad l. Jul. de adult.*

(b) *l. ult. §. & cum lex. C. de rei uxor. act. Inſt. quib. alien. licet in princ. ubi* Vinn.

LXXXVII. DE STUPRO.

Punito jam adulterio ad ſtupri coërcitionem tranſeamus; ac primo meminerimus, quod initio propoſuimus, omnium libidinum genera in hoc vocabulum convenire: ſtuprumque generaliter pertinere ad virginem, viduam honeſtam, & pueros liberos: a quibus multo ante legem Juliam homines tum Athenis, cum Romae ſeveris legibus abſterrebantur. Quae omnia complectitur Comicus in Curculione his verſibus:

Dumne per fundum ſeptum facias ſemitam,
Dum te abſtineas nupta, vidua, virgine,
Juventute, & pueris liberis, ama quod lubet.

Crimina igitur haec univerſa comprehenduntur lege Julia de adulteriis, & ſtupro. Verum propter diſtinctionem criminis, nomen ſtupri ſtrictius, & hac propria in ſignificatione accipitur, & peculiare eſt devirginatae puellae. Quacumque autem ratione vir foeminam tentaverit ſeu vi, ſeu dolo, ſeu blanditiis, ſeu muneribus in poenam labitur; foemina vero tantum, ſi ſponte, vel pro-

Digitized by Google

vocaverit virum, vel ceſſerit: nam vi compreſſa nec poenam incurrit, nec amittit pudorem. (a) Nec ſeveritatem legis effugiunt, qui conſilium, opem, aut domum ad hujusmodi flagitium praebuerunt, aut lucrum ea cauſa fecerunt. (b) Etenim ſtupratorum, aut ſponte ſtupratarum honeſtiores quidem media parte bonorum publicata multantur; humiliores vero relegati corpore coërcentur, ſive, ut Hotthomannus (c) interpretatur, & Vinnius, verberibus caeduntur: humiliores enim ſervos intelligimus, & infames. (d) Lex Attica ſtupratorem, vel ad ducendam puellam, vel ad dotandam cogebat; lex Moſaica ſimul ad dotandam, & ducendam. (e) Exacerbatur vero crimen, vindicesque poenae ſaeviunt aſperius in ſuaſores, adjutoresque flagitii: exemplo legum Atticarum, quibus in hoc genere criminum fraus gravius, quam violentia puniebatur: vis enim a libidine, quae ratione caret erumpit; fraus vero nectitur a malitia, quae vicium eſt corruptae rationis: eoque pernicioſius, quod cautius nocet, atque arte majori. Quamobrem capite plectuntur quicumque honeſtas mulieres, aut virgines donis, illecebris, aut dolis ab honeſtate ad turpitudinem abducunt. (f) Ac perfecto flagitio capite multantur; imperfecto vero deportantur in inſulas: corruptique comites ſummo ſupplicio afficiuntur.

LXXXVIII. De Inceſtu, & Lege Peducea.

Quia, uti diximus, lex Julia libidinum omnia genera coërcuit, cum iis, & inceſtum comprehendit: ac poſt Auguſtum alii Principes ſingula hujusmodi crimina eamdem ad legem attexuerunt; ut quidquid novi de his emergeret, ad legem Juliam referretur. Quamobrem Juriſconſulti cum hujus legis expoſitione ſuas de inceſtu diſputationes conjunxerunt. (g) Hujus autem interdi-

(a) *l. cum qui 18. & l. foediſſimum 20. C. ad l. Jul. de adult.*
(b) Matth. *de crimin. in l. Jul. de adult. cap. 5. n. 7.*
(c) *ad tit. Inſt. de pub. judic. §. item lex Jul.*
(d) *l. 7. C. de inceſt. nupt.*
(e) *Deut.* 22. 29. *Exod.* 22. 16.
(f) *l. 1. §. ult. ff. de extraord. crimine.*
(g) *l. ſi adulterium 38. ff. ad l. Jul. de adult.*

terdictio criminis oritur a communibus hominum moribus, ſive, ut optime Cujacius exponit (a) a jure naturali, quod in mores hominum manavit univerſorum: efferatos enim, quorum ratio, in qua hominis natura verſatur, elangueſcit, vix hominum loco ducimus: qui ſi conſopitam viciis rationem exuſcitarent, cum ceteris mortalibus in eamdem honeſtatis legem procul dubio convenirent. Quamobrem ſervi, qui cum cives non ſint, juris civilis minime participant; tamen prohibentur contrahere nuptias inter patrem, & filiam, quia id vetatur jure naturali, quo tenentur omnes. (b) Ideo Paullus ait: *in contrahendis matrimoniis naturale jus, & pudorem eſſe inſpiciendum: contra pudorem autem eſſe, filiam uxorem ducere*. Pugnat enim conjugalis amoris familiaritas, cum veneratione, cultuque paterno, ita ut oporteat alterum ab altero tolli: nullaque utrimque poſſit exiſtere, niſi abſurda prorſus, & monſtroſa conjunctio. Quamobrem jure damnatae ſunt hae conjunctiones: quamvis Perſis eſſent uſitatae: quia ſi non moribus Perſarum, at univerſae naturae hominum adverſantur. (c) Praeterea quid iniquius, quam conjugales amores, qui nuptiis extraneorum ſerpere poſſunt latius, & profundere ulterius benevolentiam, atque mutuam caritatem contrahere intra ſuam cujusque domum, ut duplex amor conjugalis, paternusque ſimul in iisdem perſonis perpetuo vertatur? (d) ut optime Philo, & poſt eum Chryſoſtomus ratiocinatur. Hinc natura ipſa nobis harum nuptiarum horrorem ingeneravit. Quamobrem hiſce conjunctionibus notandis leve Jurisconſultis viſum fuit nomen inceſtus: ideoque atrocius excogitavere vocabulum, easque nefarias appellarunt: ut hoc vocabulorum diſcrimine prohibitio naturalis diſtin-

(a) *in l. ſi adopt.* 14. *ff. de ritu nupt. ſive ad lib.* 35. Paull. *ad edict.*

(b) *l. adoptivus* 14. *ff. de ritu nupt.* §. *ſervilis.*

(c) Xenophon. *memorab.* 4.

(d) Philo. *de leg. ſpecialib.* Chryſoſt. *ad* 1. *Cor.* 13. 15.

diſtingueretur a prohibitione civili, ad quam inceſtum retulere. (*a*) Quae ſane diſtinctio naturalis, & civilis prohibitionis erat neceſſario notanda, propter diverſitatem juris inde progredientem. Jus etenim naturale, ſive gentium ignorare, minime licet, unde numquam inceſtum remittitur per cauſam hujus ignorantiae; nam ut Menander ſcripſit, *οὐκ ἐςὶ τοὺς τῆς φύσεως λαθεῖν νόμους*, *numquam latuerint naturales leges*. (*b*) Ignorantia vero juris civilis excuſat, mulieres praeſertim, cum quibus lenius agitur, ſi contra jus civile inceſtum concubitum admiſiſſent. Committitur autem jure naturali, ac moribus gentium inceſtus inter aſcendentes, & deſcendentes in infinitum, & inter eos, qui horum locum, vel affinitate, vel adoptione ſubeunt, nempe inter vitricum, & privignam, quam Ovidius pene filiam appellat, interque novercam, & privignum; vel adoptivum patrem, & adoptivam: unde Phocylidis carmina: (*c*)

Μητρυιῆς μὴ ψαύειν δεύτερα λέκτρα γονῆος.
Μητέρα δ' ὡς τίμα τὴν μητέρος ἴχνια βᾶσαν.

Eodemque jure inceſta etiam habetur conjunctio inter ſocerum & nurum, ſocrum & generum: imitantur enim parentes, & liberos: quorum etiam ſimulacrum naturali honeſtate munitur. Sororum quoque, fratrumque conjunctio prohibita quidem Chriſtianis eſt jure divino, verum an ſecluſa religione, jure naturali, vel tantum civili prohibeatur, haud parum inter Juriſconſultos ambigitur: propter mores aliquot gentium, quibus hujuſcemodi nuptiae permittebantur. Qua in re Cujacius minime ipſe ſibi conſtat. Cum enim in Papinianum ſcribens (*d*) reprehendiſſet Nepotem, quod

(a) Cujac. *parat. C. de inceſt. nupt.*

(b) Cujac. *ad Papin. quaeſt. lib. 36. l. ſi adulterium ff. ad l. Jul. de adult. & obſ. 21. c. 18.*

(c) *l. adoptivus 14. ff. de ritu nupt. ubi* Cuj. *ad lib. 35.* Paul. *ad edict. Inſt. nupt. §. affinitatis, & § ſocerum. l. ariſt. ff. de ritu nupt.*

(d) *lib. 36. quaeſt. ad l. ſi adulterium 38. ff. ad l. Jul. de adult.*

Digitized by Google

quod operis initio falſo tradiderit Athenis licuiſſe ducere ſororem germanam, & in commentariis ad novell. 12. prohibitionem talis conjugii arceſſat ab jure gentium; tamen in paratitlis, & enarrationibus ad tit. C. *de inceſtis nuptiis*, mutata ſententia, quod legibus gentium adſcripſerat, attribuit legibus civilibus; ac ne ſecum pugnare videatur, adjicit jure civili noſtro haec prohiberi auctoritate juris gentium, nempe quia paucae admodum nationes inde aberrent, ideoque jus hoc, quod ex majore gentium numero coaluit, haud immerito ad jus gentium revocari: utcumque moribus Perſarum, & AEgyptiorum ſororis lectus fratri patuerit; & moribus Athenienſium frater cum ſorore conſanguinea jungebatur. (*a*) Hoc amplius addit Nepos, Cimonem Athenienſem cum ſorore germana ſe junxiſſe. Quod etſi παρανόμως, hoc eſt *non jure* factum arguat Athenaeus; (*b*) tamen id non reprehendit quaſi germanam ſibi habere uxorem nefas fuerit; ſed quod ea ſine nuptiis abuteretur. An germanam Nepos accepit pro conſanguinea? minime; nam Ciceronis aetate proprietatis verborum tenaciſſima, Cornelius Nepos puri ſermonis, & Marci Tullii ſtudioſiſſimus, numquam aliter, quam ille fuiſſet locutus. Cicero enim *pro domo* de Clodio, qui cum ſorore coiverat eodem patre, matreque nata haec ait: *Clodius cum ſorore germana nefarium ſtuprum fecit*, & pro Fontejo: *Cum praeſertim ſoror germana fratrem amplexa teneat*. Quamobrem Livii tempore variaſſe arbitror hujus vocis uſum: ideoque apud ipſum Perſeus, & Demetrius diverſa matre fratres, patre vero eodem, germanitatis nomine conjunguntur. (*c*) *Subituram*, inquit, *vobis germanitatis memoriam*. Quin neque Aſſyrii ſororum nuptiis abſtinebant: Lucianus enim Jovem ait

(a) Demoſth. *adverſus Eubulidem*. Cornel. Nepos. *in proœm.*

(b) *lib.* 13. *c.* 2. Petit. *ad leges Attic. lib.* 6. *t.* 1. *ubi emendat. Athenaei locum pag.* 440.

(c) *lib.* 40. *c.* 8.

Digitized by Google

ait cum Junone foedus conjugale percuſſiſſe Perſarum, & Aſſyriorum legibus. *(a)* Quae populorum auctoritas haud paucis Juriſconſultorum perſuaſit, harum nuptiarum prohibitionem e civilibus potius inſtitutis, quam e communi gentium jure proceſſiſſe: contra Platonis auctoritatem. *(b)* Meminit & Cicero legis Peduceae de inceſtu, quam notavit Hotthomannus. In ceteras cognatorum conjunctiones inceſtus maculam non jus gentium, ſed civile perfudit. Quam vero poenam huic delicto veteres conſtituerint, vix liquido diſcerni poteſt: niſi ſufficiat controverſiae definiendae Ciceronis locus de legibus: ubi apud eum hoc eſt capitale delictum: quod ſimul cum pleriſque aliis a publicis legibus forſan ille tranſtulit in ſuas. Cujacius *(c)* ex libris juris colligit jure antiquo dotem fuiſſe caducam fiſco, & fructus dotis, & donationem propter nuptias. Ac Juſtinianus juſſit inſuper hujusmodi reos humiliores quidem flagris caeſos; honeſtiores flagris exemtos in inſulam deportandos: *(d)* ita enim Cujacius in ea novella exilium accipit, quae poena & ante vigebat. *(e)* Bona vero ſervantur liberis ex juſto matrimonio ſuſceptis: iisque deficientibus publicantur. *(f)*

(a) *de ſacrific.*

(b) *l. 8. de legib. lib. 3. de nat. Deor.*

(c) *ad novel. 12.*

(d) *Novel. 12. ubi* Cujac.

(e) *l. ſi quis viduam ff. de quaeſt.*

(f) *Auth. inceſtas C. de inceſt. & injuſt. nupt.*

LXXXIX. DE AVERSA VENERE.

Atque hactenus lex Julia flagitioſam libidinem a mulierum corpore propulſavit: ſupereſt modo caput illud, quo foeda venus ab adoleſcentium pudore depellitur. Quae aliis criminibus eo pernicioſior eſt cum publice, tum privatim: quod naturalem ſimul, ac civilem evertit ordinem. Etenim venerea cupiditas, quam ad propagationem natura procudit, ſi maſculos appetierit, in humani generis vertet interitum: ut merito a Platone, reliquisque ſapientibus contra naturam exiſtimetur: perimit enim generationem, quod naturae

Digitized by Google

rae maximum eſt opus unicumque conſilium. Civilium praeterea rerum compoſitionem diſſolvit: quia mares virilibus artibus, ac generoſis exercitiis inſtituendos aſſuefacit vivere molliter, ac muliebriter, & impudice: ut cum poſtea corporis emtores non inveniant, cogantur reliqua parte vitae, fraudibus, & lenociniis, aliove turpi quaeſtu ſibi parare neceſſaria: ne quid dicam de inſolentia, & intemperantia, & ſuperbia, quam in adoleſcentibus ingenerat amatorum numerus: qui blanditiis, & foedis obſequiis non corpora modo, ſed & animos puerorum ab ingenio virili transferunt in muliebre, ut grandiores facti, cum ab illis deſerantur, non tamen relinquantur a vitiis, quae ab amatorum aſſentatione diu contraxerunt. Poſtremo quid indignius, quam amorem virorum mutuum, quem ad animos adglutinandos a natura retulimus, traducere in foedam conjunctionem corporum: ex qua ſanctiſſima virtutum amicitia in uſum teterrimae libidinis commutetur. Quamobrem apud Graecos, quorum legibus, & moribus puerorum amores adeo extollebantur, ut pudori duceretur adoleſcentibus nullos habere amatores, (a) tamen ſi amor non intra pulchritudinis cultum, ſtudiumque maneret, ſed in concubitum tranſiret; corruptores puerorum meritis poenis afficiebantur: immo ſi adoleſcens diſſolute, atque impure viveret, culpa in amatorem conferebatur, ut poenas alieni vicii pendere cogeretur; virtutis enim non libidinis nexum voluerunt eſſe pulchritudinem. Quae inſtituta Plato in ſuam tranſtulit rempubl. indeque in Stoicam diſciplinam conceſſere. Unde non apud philoſophos modo turpes habebantur, ſed apud Lacedaemones tota vita infames reputabantur, qui ab amore pulchritudinis ad obſcaena deſideria dilaberen-

(a) Cic. 4. *de repub* Alcinous Platonicus *ca.* 26. Plutarch. *in apopb. Lacon.*

Digitized by Google

rentur ; utpote amatores corporis , non animae ; quae , & corpori pulchritudinem afflat.

XC. De Lege Scantinia.

Romae autem haud paucis ante legem Juliam annis lata fuerat Scantinia lex , qua ingenuorum adoleſcentium corruptores , ipſique ſponte corrupti adoleſcentes decem millibus nummum damnabantur . Cujus legis auctorem faciunt C. Scantinium Aricinum trib. pleb. quem accuſavit M. Marcellus aedilis curulis , cujus filium Scantinius de ſtupro appellaverat , ut Valerius tradit. (*a*) Ac Scantinio quidem tribunorum aliorum opem imploranti adeſſe illi noluerunt . Quam levem ſane in tanto crimine poenam Julia lex auxit ad ſummum uſque ſupplicium , ut Juſtinianus , (*b*) & Paullus teſtantur . Quod Gothofredus junior , aliique accipiunt de libidine cum violentia commiſta : nam eum , qui puerum perduxiſſet non invitum ; dimidio bonorum fuiſſe multandum , Paullus tradit apud auctorem collationis legum Moſaicarum . (*c*) Siquidem hujus poena criminis ſine exceptione uſque ad capitale ſupplicium exacerbata recentioribus temporibus fuit : cum tota Urbs hac libidine ita flagraret , ut exemplo ſceleſtiſſimorum principum Neronis nempe , aliorumque huic monſtro non diſſimilium , adoleſcentes mulierum officia uſurparent , quaſique ſexum omnino mutaſſent pigmenta faciei , veſtimentaque muliebria ſibi adhiberent , ſeque viris in concubitum nuptialibus quoque ſolennibus turpiſſime traderent . Quam ſceleris foeditatem Alexander Severus , & Philippus , aliique honeſtiores Imperatores acerrimis coërcuere ſuppliciis . Vehementius vero exarſere Conſtantius , & Conſtans , qui flammas hujus criminis vindices exuſcitaverunt ; quod ſignificatur per illa verba celeberrimae legis . *Cum vir* ; (*d*) *exqui-*

(a) Valer. *lib.* 6. *cap.* 1. *n.* 7. Cic. Philip. 3. & *ep. Caelii* 12. *in lib.* 8. *famil. M. Tul. Cic.* Juven. *ſat.* 6.

(b) *Inſtit. de pub judic.* §. 4. *l.* 1. *ff. de extraordin. crim.*

(c) *tit.* 5. *de ſtuprat.* Jac. Got. *in C. Theodoſ. ad l. cum vir.*

(d) *C. ad l. Jul. de adult.*

quiſitis poenis ; nempe ignis poena , quod ſummum erat ſupplicii culmen . Idque clarius expreſſit Valentinianus , *(a)* qui ſcelus hoc *vindicibus flammis* cenſuit expiandum ; ideo gladii voce mortem ſignificari docet Gothofredus . *(b)* Porro lex illa *cum vir* omnem puerorum corruptelam comprehendit , ſive cum nuptiis , ſive ſine nuptiis ; nec enim Raevardo aſſentior , qui eam ad nuptias maſculorum contrahit ; *nubendi* enim verbum , quo Imperator utitur , ad omnem concubitum extenditur , ſive legitimum , ſive meretricium ſive quoquo modo impudicum . Haec enim Plautinus ſenex *(c)* ancillae concubitum appetens clam uxore :

Tantiſper dum faciam cum Caſina nuptias.

& Laena in Ciſtellaria *(d)* meretricem ait quotidie nubere .

Haec quidem ecaſtor quotidie nubit , nupſitque hodie ;
Nubet mox noctu : numquam ego hanc viduam cubare ſivi.
Nam ſi haec non nubat , lugubri fame familia pereat.

Et ad rem , de qua agimus , Martialis *(e)* de pathico dixit.

Qui loquitur Curios , aſſertoreſque Camillos,
Nolito fronti credere , nupſit heri.

Nupſit) hoc eſt muliebria paſſus eſt . Pergit lex *in foeminam* : quam particulam Gothofredus explicat *more* , ſive *inſtar foeminae* : quemadmodum & Virgilius dixit *in arcus Ityraeos* : quod Servius explicat in ſimilitudinem *arcuum Ityraeorum* . Item Propertius . *(f)*

Tandem acies geminos Nereus lunarat in arcus,

hoc eſt in ſimilitudinem arcuum . Quamobrem

(a) *l. 6. C. Theodoſ. ad l. Jul. de adult.*
(b) *ad l. cum vir C. eod.*
(c) Caſin. *act. 2. ſc. 8. verſ. 47.*
(d) *act. 1. ſcen. 1. verſ. 45. vide* Petrū Victor. *var. lect. lib. 21. cap. 3.*
(e) *lib. 1. epigram. 25.*
(f) *l. 4. eleg. 6.*

Digitized by Google

hoc ita legerim, & explicarim conſtitutionis initium: *Cum vir nubit in foeminam viris porrectuuram quod cupiatur*, hoc eſt: cum vir foemineo ritu ſuum corpus viro appetenti ſubjicit. Itaque Raevardi commentum excluditur, eam legem ad ſola maſculorum inter ſe matrimonia referentis. Atque hac in lege obſcuritatem data opera quaeſitam fuiſſe crediderim, ut auribus populi honos haberetur: ſceleriſque turpitudo nefarii, perplexitate verborum involveretur. Tandem contra hoc flagitium vehementer & Juſtinianus exarſit. (*a*)

(a) *Novell.* 77. & 141. Gudelin. *de jur. noviſſ. l.* 5. *cap.* 18.

XCI. AD LEG. PLAUTIAM, ET LEG. JULIAM DE VI PUB. ET VI PRIVAT.

Repreſſa libidine reprimamus & violentiam per leges de vi latas, nempe illas, quae perpetuam habent poteſtatem: nam eae, quae pro re nata in temporariis reipubl. neceſſitatibus ad certas ſeditiones coërcendas, motumque aliquem civilem reprimendum ſuis temporibus prodierunt; quia tantum ad eruditionem & ad publicum Rom. reipubl. ſtatum, non vero ad jus civile pertinent; pro noſtro inſtituto relinquemus: quales fuere lex Pompeja, Clodia, Pedia, modoque in lege Plautia, & Julia conſiſtemus, quarum cognitio eruditionem ſimul veterum temporum, & recepti juris complectitur utilitatem. Igitur aetate antiquiori ea potiſſimum vis dicebatur, quae a Magiſtratu contra jus, poteſtatemque publicam adhiberetur: veluti ſi quis a Conſule prohiberetur provocare ad populum. (*b*) Quamobrem vis publica hinc a privata diſcernebatur, quod illa per perſonam publicam, ſive per magiſtratum poteſtatis ſuae metu; haec a privatis, domeſticis opibus, ac viribus inferretur. (*c*) Poſtea vero deſtiterunt reputare vim a perſona, eamque aeſtimarunt ab armis: ita ut hodie vim armis munitam appellemus vim publicam; armis vero exutam nun-

(b) Paul. *ſent. lib.* 5.

(c) Cujac. *ad tit. C. ad l. Jul. de vi pub.*

nuncupemus privatam, *(a)* forſan quia tantum publicis perſonis, publicaeque ſolum utilitatis cauſa uſus armorum permittebatur; per leges enim XII. tabul. nemini privato concedebatur eſſe cum telo: etſi non deſint exempla vis abſque armis illatae, quae referuntur ad vim publicam; credo propter criminis atrocitatem, aut periculum: unde lege de vi publica tenetur, qui virginem rapuerit, aut ex incendio aliquid abſtulerit, aut coactis hominibus etiam ſine armis aliquem preſſerit: quibus actibus libertas, atque tutela publica minuitur, ut notat Cujacius: *(b)* ita ut ſine armis potentia tamen exerceatur armatorum. Idem Cujacius definit vim publicam eſſe, quae juri publico adverſatur; privatam verò, quae privatis perſonis. Sed cum quilibet privatus in publici juris cuſtodia maneat, aut falſam putabimus hanc ab eo traditam differentiam; aut ita haec accipiemus, quaſi publica ſit vis; quae jus publicum directo petit, privatum oblique, ac per conſequentiam: & contra eam vim exiſtimabimus privatam, quae directo privatum, oblique vero jura publica labefactat: Nunc explicata vi, pergamus ad leges. Ac primo ad legem Plautiam, ſive Plotiam (ab *au* enim ad *o* facile delabimur.) Lata haec eſt eo anno, quo Sylla migravit e vita, nempe ab V. C. DCLXXV. Lepido, & Catulo Coſſ. *(c)* Quorum Conſulum diſcordia de Syllanis actis in apertam ſeditionem erupit, cum Lepidus Marianis ſtuderet partibus. Quo Urbe pulſo, & in Sardinia interemto, ferox victoria Catulus traxit in ſuam cauſam Publium Plautium trib. pleb. hujus latorem legis, quam poſt reditum e Cilicia ſuaſit Caeſar, eaque flagrantes ſeditiones in Urbe reſtinxit. Latum eſt enim ut in ejus caput quaereretur, qui Senatui ſtruxiſſet

inſi-

(a) *Inſtit. de pu. jud.* §. 8.

(b) *ad tit. C. ad l. Jul. de vi pub. & privata.*

(c) *Vide* Sigon. *lib.* 2. *de judic. cap.* 33. & Paul. Manuc. *de legib.*

inſidias, aut Magiſtratibus vim intuliſſet, aut tumultus in Urbe commoviſſet, aut numero armatorum, ut alienam poſſeſſionem occuparet, poſſeſſorem de fundo dejeciſſet; atque fundi ejus, unde poſſeſſor fuiſſet ejectus, nulla uſucapio proderat. In eamque legem haud pauca majeſtatis capita conjecta fuerunt: adjuncta poena interdictionis aquae, & ignis, cujus in locum deportatio ſucceſſit: (*a*) humiliores vero capite plectuntur. Quamvis autem & Julium Caeſarem legem de vi aliquam tuliſſe appareat ex Cicerone Philip. 1. tamen cum Auguſtus poſt eum id fuerit aggreſſus, crediderim ab hoc, utpote recentiori, non ſolum priora capita fuiſſe retractata; ſed addita etiam alia longe uberiora, quorum non pauca nobis Juriſconſulti tranſmiſerunt. Igitur hac lege prohibetur omne genus armorum in Urbe, agro, aut villa, exceptis iis, quae cum aliena haereditate capiuntur, vel ad venationis, itineris, navigationis uſum comparantur; vel pomercii, ſive mercimonii, ac venditionis cauſa conſervantur. (*b*) Novellis tamen Juſtiniani (*c*) omnis uſus, ac retentio armorum eſt interdicta; exceptis illis, quae apta non ſunt ad praelium, nempe parvis machaeris, aut cultris. Coërcet etiam lex Julia de vi omnes, qui ſeditionis, aut tumultus conſilium inierint; ſervos, aut liberos homines in armis habuerint; in concionem, aut locum judicii cum armis, aut doloſo concilio proceſſerint. Item eos, qui ſimul cum armatis hominibus incendium tulerint, villas expugnarint, & quod a lege Plautia venit, qui poſſeſſorem domo, nave, agrove depulerint. Illud praeterea caput de veteri jure fluxit in legem Juliam, quod cavit, ne ſcilicet quis Magiſtratus Pop. Rom. civem Romanum necaſſet ad populum provocantem, aut ad

(a) *l.* 10. §. *ult. ff. ad l. Jul. de vi pub. Inſtit. de pub. jud.* §. *item, lex Julia de vi.* Paul. 5. *ſent.* 26.

(b) *l.* 1. & 2. *ff. ad l. Jul. de vi pub.*

(c) 85. *novel. cap.* 4. Matth. *de crim. ad l. Plautiam pag.* 443.

Digitized by Google

ad Imperatorem, qui recentiori aetate populi vicem uſurpavit. *(a)* Praeter illa vero exempla criminum, a quibus etſi abſint arma, tamen ſupra in legem Juliam venire diximus; haec etiam propter atrocitatem haud minorem, ad vim publicam referuntur, quamvis arma non eſſent allata, veluti ſi quis incendium ſubjecto igne conflaſſet, aut legatum, & oratorem comitatumve illorum percuſſiſſet; aut reum vinxiſſet, & judici, magiſtratuive ſubduxiſſet, aliave qua ratione judicium turbaſſet. Poena vero de raptu virginum etiam ſine armis, quam diximus ab hac lege deſcendere, longe gravius exacerbata fuit per Juſtinianum, qui ſummo ſupplicio affecit non eos modo raptores, qui vim honeſtis puellis attuliſſent; ſed & eos, qui perſuaſionibus, & blanditiis conſenſum illarum expreſſiſſent: illi enim corpus tantum, hi vero corpus, & mentem una corruperunt. *(b)* Et ad *L. Jul. de vi pub.* Marcianus refert crimen eorum, qui puerum, vel foeminam, vel quemquam per vim ſtupraſſent. *(c)* Vis etiam publicae reus eſt, qui ab invito pecuniam abſtulerit, aut nova vectigalia exegerit, *(d)* quive funus diſturbavit, ejuſque diripiendi auctor fuerit. *(e)* Aliquot vero ſunt capita, quae forſan ad vim privatam, & publicam revocantur, placuit enim gravius de criminibus hujuſmodi agi ſimul, & mitius poſſe: veluti adverſus eos, qui aliquid ex incendio, vel naufragio, quorum eadem eſt poena, & cauſa *(f)* rapuiſſent, ac ſine caede, & ſine armis vim intuliſſent, hominemve judicio exemiſſent, aut ſine armis poſſeſſorem agro deturbaſſent; quae crimina videntur publicae vis, & privatae communia: etenim ea duplici nomine apud Juriſconſultos notata reperimus. *(g)* Singulatim vero ad vim privatam pertinet, ſi quis quae-

(a) *paſſim in tit. ff. & C. ad l. Jul. de vi pub.*

(b) *l. unica C. de raptu virg.*

(c) *l. in eadem 3. ff. ad l. Jul. de vi pub.*

(d) *l. ultim. ff. ad l. Jul. de vi pub.*

(e) *l. 8. ff. de ſep. violat.*

(f) *l. 1. ff. de incend. ruin. naufrag.*

(g) *l. 5. ff. ad l. Jul. de vi pub. l. 10. §. 1. eod. l. 4. C. eod. l. 2. ff. ad l. Jul. de vi privat. l. 3. § item tenetur ff. ad l. Jul. de vi publ.* Matth *de crim. ad l. Jul. de vi priv. tit. 4. c. 3. ad lib. 48. ff.*

quaeſtionem de alterius ſervo habuerit, hoc eſt; ſi quis alienum ſervum, ut quid ex eo eliceret, tormentis ſubjecerit. *(a)*

(a) *l.4.ff. ad l. Jul. de vi priv. §. 1. l. 6. ff. eod.*

XCII. DE SC. VOLUSIANO.

Item ſi qui coierint improbe in alienam litem, ut quod ex ea redactum eſſet, inter participes fraudolenti conſilii divideretur, hac lege tenentur. Quod vetitum fuit S. C. Voluſiano ad hanc legem condito. Item qui auctoritate privata debitum ſibi a debitore ſuo per vim abſtulerit, & ejuſmodi reliqua. *(b)* Tenetur lege Julia de vi privata; & is, qui receperit, celaverit, tenuerit hominem, cui aqua & igni fuerat interdictum. *(c)* Reperimus etiam apud Calliſtratum lege Julia de vi plura circa teſtium admiſſionem, aut rejectionem fuiſſe conſtituta: ut ſcilicet aliqui vel propter reverentiam, quam reo utpote forte patrono ſuo deberent; vel propter ignominioſam vitam, aut turpe artificium a teſtimonii dictione arceantur. *(d)* Poena vero, quae ab hac lege de vi privata deſcendit, honeſtiores quidem tertia parte bonorum multat, atque ignominia ſuffundit, arcetque loco ſenatorio, & ab omnium ſpe honorum, publicorumque munerum; *(e)* humiliores vero, Paullo teſte, damnat in metallum. *(f)*

(b) *l.17. ff. ad l. Jul. de vi priv. & l. 2. & 3.* Paul. *lib. ſent. 5. cap 26.*

(c) *l.3. §. 5. ff. de teſtib.*

(d) Duaren. *lib. 2. diſp. cap. 23.*

(e) *l. 1. & ult. ff. ad l. Jul. de vi priv.*

(f) *lib 5. ſent. tit. 26.*

XCIII. AD LEG. JULIAM REPETUNDARUM.

Atque haec quidem violentiam compreſſit: occurrit nunc legum Juliarum alia, quae compreſſit avaritiam magiſtratuum, ne ab iis provinciae, ac ſocii populi Romani opibus exhaurirentur: cum ob interponendam, vel non interponendam poteſtatem, atque ob judicandum precium acciperent, & in mercimonium verterent auctoritatem publicam. Ne igitur opes provincialium paterent avaritiae magiſtratuum, leges latae ſunt de pecuniis repetundis, quibus ob ablatas, captas, conciliatas, averſas, pactaſque pecunias gra-

Digitized by Google

graviter puniebantur : unde merito ſociales leges appellabantur : quod ſociorum per eas fortunis, commodisque conſuleretur . Et cum initio magiſtratus tantum provinciales , eorumque comites, quaeſtores, legatos perſequerentur; poſtea ſe converterunt etiam ad urbanos , ut ab eorum rapacitate patrimonia tuerentur civium Romanorum. (a) Atque ante quidem nulla certa , perpetuaque lege, ſed conſtitutis ad tempus judiciis, datiſque recuperatoribus , quorum ſententia recuperarentur ablata, ſociis proſpiciebatur : ac magiſtratibus praefiniebantur ſumtus , cavereque jubebantur, ne ſupra praeſcriptum modum ſocios onerarent . Flagrante vero in dies avaritia magiſtratuum, oportuit ei coërcendae perpetuas excitare leges , (b) a quibus poenae metus impenderet atrocioris. Lege autem Julia de vi , & S. Conſ. ad eam condito, Paullus refert, (c) fuiſſe conſtitutum , ut ſi accuſator deceſſerit , aut aliqua ex cauſa accuſare impediatur, judicium conticeſceret, & reo poſtulante nomen ejus aboleatur: permiſſa accuſatori alteri facultate inſtaurandi judicii, reique de integro repetendi intra triginta dies utiles.

(a) *l. 6. ſ. 2. ff. ad l. Jul. repet.*

(b) Cic. *lib. 2. de offic.*

(c *l. libellorum ſ. ſi accuſator 4. ff. accuſat. & inſcript.*

XCIV. DE LEGE CALFURNIA JUNIA.

Quales ante legem Juliam fuere Calfurnia, quae certum Praetorem in Urbe dedit ſociis, ad quem de rapinis magiſtratuum provincialium quererentur; ut ejus auctoritate profuſam pecuniam ab iis repoſcerent, ferente L. Calpurnio Piſone Trib. pleb. anno IↃCIV. L. Mario Cenſorino, M. Manlio Coſſ. (d) Hanc excepit lex Junia , cujus auctorem Sigonius facit M. Junium Pennum trib. pleb. Lepido , & Oreſte Coſſ. anno A. V. C. DCXXVII. Qua lege praeter litis aeſtimationem , etiam exilium reis fuit adjectum: quod utrumque pertulit C. Cato vir Conſularis

(d) Sigon. *de judic. lib. 2. cap.* 27.

Digitized by Google

repetundarum ex Macedonia damnatus. (*a*) Eaſdem poenas irrogavit & ſervilia lex, (*b*) cujus plura ſuperſunt capita ex veteri fragmento eruto a Sigonio, e Petri Bembi doctiſſimi undequaque viri muſaeo: quae in perpetuum jus non tranſierunt, unde ad ſolam antiquitatis notitiam ſuperſunt, ut ſatis nobis ſit haec attigiſſe. Tulit & de repetundis M. Acilius Glabrio: cavitque ne reus ejus legis, aut ampliaretur, aut comperendinaretur, hoc eſt ne differretur judicium. Ampliabant enim judices, cum in obſcura cauſa pronunciarent *amplius*: quod amplius requireretur ad condemnationem; comperendinabant vero, quando, poſcente accuſatore, vel defenſore, judicium protraherent, de quo late Manucius. (*c*) Eſt etiam de repetundis, & lex Cornelia, nempe lata a L. Sylla dictatore, qui poenam auxit ad interdictionem aquae, & ignis, ex eaque de hiſce criminibus judicatum fuit uſque ad l. Juliam, in quam, praeter ſua, ſuperiorum quoque legum plura capita conjecit Julius Caeſar primo Conſulatu: (*d*) quaedam vero ex veteribus immutavit, quam nobis legem omiſſis ceteris Tribonianus transmiſit. Hac igitur lege tenentur qui quaeſtum faciunt ex miniſterio, & poteſtate publica, vertentes eam ad arbitrium largientium, pecuniamque accipientes, quo praebeant, vel denegent officium ſuum. (*e*) Eadem lege prohibentur & Senatores navim habere. (*f*) Et quoniam haec lex prohibet lucrum ex miniſterio publico, ex quo plurimum quis rem augere poſſet ſuam, aut aliorum, ſi eam in publica legatione curet; propterea commode cum hac lege conjungetur S. C. quo Legati ante perfectam legationem negociis, vel privatis rebus obſtringi vetantur. (*g*) Miniſterium autem publicum negat Cujacius (*h*) acci-

(a) Vellejus *lib. 2. Cic. in Verr. & pro Balbo.*

(b) Cic. *eod. &* Liv. *epit.* 70.

(c) *de legibus.*

(d) Cic. *in Vatin.*

(e) *l. 1. uſq. ad 7. & ult. ff. ad l. Jul. repet.*

(f) *l. his qui in fin. ff. vacat. & excuſ. mun.*

(g) *l. legatus 12. ff. de legation.*

(h) 7. *obſ.* 9. *& l. 1. ff. eod.*

accipiendum de ſcribis, viatoribus, aut praeconibus, aliisve miniſtris magiſtratuum; ſed iis convenire comprobat, qui cum jure Praetorio, aut Conſulari mittuntur in provincias. Hi enim non ſuos tantum, ſed ſuorum quoque mores, nempe ſatellitum, apparitorum, comitum, & univerſae cohortis ſuae facta praeſtabant, atque accuſabantur publice per actorem ab ipſa provincia conſtitutum, *(a)* huic etiam judicio ſubjiciuntur judices pedanei & quicumque in Urbe, aut in provincia judicia ſua, vel ſuum teſtimonium vendunt, *(b)* & quotquot ob denunciandum, vel non denunciandum teſtimonium accipiunt. Teſtimonium autem denunciare teſtificari non ſignificat, ſed diem ferendo teſtimonio dicere, ſive praeſtituta die ad ferendum teſtimonium evocare, ut optime Budaeus explicavit. *(c)* Hac eadem lege damnatur, qui precium acceperit, ut militem legeret, aut mitteret, ſententiamve in Senatu, aut conſilio diceret, *(d)* vel accuſaret, aut ab accuſatione recederet; vel ut arbitrum daret, aut mutaret, aut ad judicandum compelleret. Item qui precio inducatur ad conjiciendum hominem in vincula publica, vinciendumve, vincirive jubendum, aut dimittendum; vel ob condemnandum reum, aut abſolvendam, aeſtimandamve litem, faciendumve, aut non faciendum capitis judicium, aut publicum negocium. Et qui acceptum tulerit opus publicum faciendum, *(e)* frumentumve publice praebendum, ſarta tecta tuenda priusquam perfecta, probata praeſtita lege fuerint. *(f)* Si quid vero uxores provincialium magiſtratuum deliquiſſent, ab ipſis magiſtratibus ratio exigebatur, & vindicta ex S. C. Cotta, & Meſſ. Coſſ. condito. *(g)* Ac ne ullam ob cauſam provincialium opes exhauriantur, nefas eſt magiſtratibus in pro-

(a) Cujac. *in enar. C. hoc tit.*

(b) *l. 3. C. hoc tit.*

(c) *in Pandect. vol. 2.*

(d) *l. 6. & 7. ff. hoc tit.*

(e) *d. l. 7. ſ. 2.*

(f) Cic. *in Verr. 1. & 3.*

(g) *l. 4. §. profecti ff. de off. Procons.*

vincia foenus exercere, filio ſponſam parare; atque, ut pro noſtro inſtituto capita omittamus ad extinctae Reipublicae regimen *(a)* pertinentia, breviter, hac lege puniebatur, qui munus publice mandatum rumperet, ut priſca locutione Papinianus ait, id eſt *corrumperet*; ſiquidem gerendi magiſtratus cauſa munus accepiſſet: nam extra cauſam magiſtratus licebat accipere munuſcula: dum ne plus in anno acciperet, quam centum aureorum aeſtimationem: *(b)* niſi munera venirent ab uxore, ſobrinis, & propinquioribus, quorum liberalitas erga conjunctum a naturali caritate provocatur: *(c)* ut non mirum ſi ab iis in infinitum liceret accipere. Datum autem contra legem hanc vicium concipit uſucapioni repugnans; unde non ante uſucapietur, niſi poſtquam redierit ad dominum, hoc eſt eo unde a magiſtratu fuerat averſum. *(d)* Atque omnes venditiones, & locationes a magiſtratibus per ſordes pluris, minoriſve factas, eadem lex irritas declarat, ne cuiquam lucro ſit ſua poteſtas: adeo ut nec magiſtratu functo liceat remunerationem accipere ab iis, quibus poteſtas illius profuit; ne obliqua haec via irrepentibus fraudibus aperiatur: ut contra Bartolum *(e)* rectius meo judicio docuit Alciatus. *(f)* In legem porro incidit, non qui acceperit modo, ſed & qui donaverit. *(g)* S. Cto porro prohibentur legati ante obitam legationem negociis, & privatis rebus involvi, *(h)* quod huc retulimus, cum aptior locus non occurrat. Poena hujus criminis fuit aeſtimatio litis, quae aliquando ſimplum erat, aliquando duplum, aliquando quadruplum, quale fuit impoſterum. *(i)* Quod prius reddebatur actori, ſive illi, cui pecunia fuerat extorta invito: *(k)* nam ſi judicem ſua ipſe fraude corrupiſſet, repetitionem pecuniae

(a) *de quibus vid.* Manuc. *de leg.* & Sigon. *de judic. lib.* 2. *hoc capite.*

(b) *l.* 6. *ff. hoc tit.*

(c) *l.* 1. *ff. hoc tit.*

(d) *l.* 8. *ff. hoc tit.*

(e) *ad l. Aquilius ff. de donat.* Matth. *de crim. ad hanc legem. pag.* 564.

(f) *ad l. Principalibus ff. de rebus credit.*, & *Parerg.* 49. *ca.* 2.

(g) *l. ult. C. hoc tit.*

(h) *l.* 12. *ff. de legation.* & *l.* 8. *in ff. eod.*

(i) *l.* 1. & *ult. C. hoc tit l.* 3. *C. de Aſſeſſorib.*

(k) Alcon, *in Verr.* 2.

niae minime habebat. Poſtea ex Arcadii, & Honorii conſtitutione quadruplum illud dividi oportuit inter fiſcum, & actorem. (*a*) Litis aeſtimationem conſequebatur & exilium, & aliquando poena etiam gravior, ſi crimen hoc aliis criminibus eſſet implicatum, veluti ſi magiſtratus ob tolerandum homicidium, aut furem dimittendum pecuniam accepiſſet: ex quorum criminum varietate judicis erit exacerbare, aut levare poenas; (*b*) unde ſi quando alias poenas irrogatas legibus abſque ulla exilii mentione invenimus: non propterea debemus exilii poenam cenſere ſublatam, uti neſcio quam recte docuit Gothofredus junior. (*c*) Etſi enim inveniamus aliquos hac lege damnatos amiſiſſe ordinem, aut e Senatu motos; (*d*) tamen & Juriſconſulti, a quibus exilii poenam crimini huic convenire diſcimus, deportationem, & verbera minitantur: unde ſicuti per has graviores poenas atrocioribus factis congruentes, minime tamen ab exilio receſſum putamus; ita nec per leviores, ubi levius quis deliquiſſet exilium, quod regulare erat, ſublatum exiſtimabimus: quaſi, multis propoſitis poenis, judicis fuerit eligere digniorem. A teſtimonio quoque tum in judiciis, tum in teſtamentis dicendo talis reus rejiciebatur, ut Paullus tradit: (*e*) a quo videtur diſſentire Ulpianus, propterea quod in Florentino codice (*f*) deeſt negatio, quam ei ſcripturae cum Cujacio reddendam putamus, ac legendum: *Eum qui lege repetundarum damnatus eſt, ad teſtimonium adhiberi non poſſe exiſtimo*. Quam emendationem ex vulgata lectione ſumtam tuetur ipſamet Ulpiani ratio, quae ſtatim ſuccedit, nempe illa: *quoniam in judicio teſtis eſſe vetatur*, gravius enim eſt in teſtamentis, quam in judiciis dicere teſtimonium: ut qui a judiciis repelli-

litur,

(a) *l.* 3. C. *de aſſeſſor.* Matth. *de crim. ad h. l. pag.* 569.

(b) *l.* 7. *ff. hoc tit.* §. 3.

(c) *ad l.* 1. C. *Theod. ad l. Jul. repetund.*

(d) Sueton. *in Jul. cap.* 43. & *in Oth. cap.* 2. Plin. *lib.* 2. *epiſt.* 11. & 12.

(e) *l.* 15. *ff. de teſtib.*

(f) *l.* 20. §. 5. *ff. qui teſt. fac.*

Digitized by Google

litur, eo ſit magis a teſtamentis arcendus. Frigida enim eſt illa Jacobi Gothofredi interpretatio, & a contradicendi ſtudio profecta, dum exponit, ideo poſſe in teſtamentis teſtimonium dicere, quia tantum in judicio teſtis eſſe prohibetur. Quem ſenſum affingit Ulpiano invito, atque ut objectionem ab ſe proviſam effugiat, cogitur negare hujuſcemodi reos infamiam ſubiiſſe, contra perſpicuum illum Juvenalis locum de Mario repetundarum infami judicio damnato, Sat. 1.

Quid enim ſalvis infamia nummis?

Abſurdius autem videtur nobis, quod idem addit eam reo turpitudinem nocuiſſe in Senatu, & Judiciis; at vero in teſtamentis minime: quaſi locus addat, aut detrahat ignominiam a famoſa ſententia ſemel tota vita ſuſceptam. Porro criminis hujus perſecutio morte non extinguitur. (*a*) Sed adverſus haeredes etiam durat ablatae pecuniae repetitio, & quadrupli multa: tantum intra annum a morte rei, etiamſi ante ſententiam, & litem conteſtatam deceſſiſſet, ac de hoc judicio intermiſſo, & poſtea contra haeredem redintegrato meminit (*b*) Plinius. Neque in magiſtratus tantum, ſed & in comites dabatur, (*c*) ac non licebat, niſi poſt depoſitum magiſtratum accuſationem inſtituere, ne provincialium importunitate magiſtratuum juriſdictio turbaretur. (*d*)

(a) Cujac. *enarrat. C. ad l. Jul. repet. l. ult. ff. ad l. Jul. pecul. l. 2. ff. ad. l. Jul. repet.* Matth. *de crimin. ad l* Jul. *repet. pag.* 568.
(b) *lib.* 3 *epiſt.* 9.
(c) *l.* 5. *ad l.* Jul. *repetund.*
(d) Matth. *de crimin. ibid.*

XCV.
Ad Leg. Juliam Peculatus, de Sacrilegis, et de Residuis.

Ac lege quidem repetundarum privata provincialium pecunia repetitur ab avaris magiſtratibus: at ſi quando iidem publicam pecuniam averterint, repetitur per legem Juliam peculatus. Ante Servium Tullium, qui Plinio teſte, primus aes effigie ovium, boumque ſignavit, (*e*) & ut aliqui

(e) *lib.* 18 *cap.* 34 *Scalig. adnot. in Feſtum, verbo peculatus.*

Digitized by Google

aliqui volunt etiam argentum *(a)* Romani precium rerum in pecudibus conſtituebant, aut bobus: ut iis pro crimine multarentur, & vectigalia penderent. Unde furtum pecuniae publicae peculatus dicitur, tum quia pecuniae nomen a pecude venit; tum quia criminis initium a raptis pecudibus extitit; tum denique, quia multam in pecudibus antea perſolvebant. Eſt igitur crimen hoc furtum pecuniae publicae, & rerum ſive Populi Rom. ſive Caeſaris: *(b)* nam res civitatum furti actione repetebantur, cum haberentur pro rebus privatorum; *(c)* conſtitutionibus tamen principum ſi quid civitatibus ſurripiebatur, ad peculatum redigitur. *(d)* Initio crimen hoc nulla certa, & perpetua, ſcriptaque lege, ſed ubi uſus veniret rogationibus ad populum latis, cognitioneque Praetoribus, vel Conſulibus mandata vindicabatur. Ut proditum & de Lucio Scipione Africani fratre, atque aliis, qui ſecum eadem ſuſpicione criminis involvebantur. Judicium enim datum fuit in eum, quod diceretur pecuniam pacis cauſa a Pop. Rom. impetrandae ab Antiocho accepiſſe, illamque minime in publicum retuliſſe. Deinde Syllae fortaſſe temporibus *(e)* criminis hujus perpetua quaeſtio in Praetore certo fuit inſtituta. Legem poſtea tulit C. Julius Caeſar, qua plura criminum capita comprehendit, nempe de peculatu, de ſacrilegio, & de reſiduis. Peculatus igitur crimen incurrit quisquis, aut rapit ipſe, vel intercipit, avertit, aufert, inque rem ſuam vertit pecuniam publicam, ſacram, religioſam, & in aurum, argentum, aes publicum deterioris aliquid materiae confundit; aut alteri, qui hoc meditetur, praeſtat operam ſuam. *(f)* De quorum omnium in republica impunitate, ac licentia ſuis temporibus his verbis con-

(a) Varro *lib. 2. de re ruſ.* & *4. de L. L.* Gell. *lib. 11. cap. 1.*

(b) *l. 6. §. ult. ff. ad l. Jul. pecul. l. ob pecuniam 83. ff. de furt.*

(c) *l. eum qui 16. ff. de V. S.*

(d) *l. 4. §. 7. ff. ad l. Jul pecul.* & Duaren. *diſp. anniverſ. lib. 2. cap. 76.*

(e) Sigon. *de judic. cap. 28. lib. 2.*

(f) *l. 1. ff. ad l. Jul. pecul.*

Digitized by Google

(a) *apud* Gell. *lib.*11.*cap.*18.

conqueritur M. Cato (*a*) ſane vehementiſſimis: *Fures privatorum furtorum in nervo, atque in compedibus aetatem agunt; fures publici, in auro, atque in purpura.* Non incidunt in legem, tamen ii, qui pecuniae publicae ab ſe captae periculum in ſe ipſos ſuſcepere: quid opus eſt enim aggredi lege illum, qui propria obligatione arguitur, ac ſua fide ad reſtitutionem urgetur? (*b*) Quamobrem Labeo peculatum definivit pecuniae publicae, aut ſacrae furtum non ab eo factum cujus periculo fuit. (*c*) Variis autem exemplis a JCtis pecuniae publicae furtum declaratur, & peculatus crimen extenditur ad eum, qui operatur in cudenda moneta publica, & publicam notam argento non publico imprimat, aut ſigno publico furetur impreſſam; (*d*) Aut ex commentariis Caeſarianis argentum, aurumve averterit, aut refixerit; vel immutaverit aeneam tabulam, ubi vel publicae leges, vel agri publici forma deſcribatur; (*e*) aut publicarum tabularum inſpiciendarum, vel deſcribendarum poteſtatem injuſſu ejus fecerit, qui ei rei praeeſt, quod Senatus cenſuit; (*f*) aut minorem pecuniam, quam locationis aut venditionis precium fuit, in tabulas retulerit; (*g*) aut qui ex publica praeda quid ſubtraxerit; (*h*) aut qui ſe fiſci creditorem ſimulaverit, ut pecuniam a debitore ſolius fiſci auferret, nam qui a debitore ſimul fiſci, & ſuo exegerit, reſtituere quidem fiſco tenetur propter illius privilegium: peculatum tamen minime admittit. (*i*) Criminis hujus poena interdictio erat aquae, & ignis: poſtea vero deportatio, in quam ea interdictio migravit; (*k*) inſuper & quadrupli condemnatione reus urgebatur, aliiſque poenis ex arbitrio judicis, (*l*) & pro delicti gravitate per principum conſtitutiones ad extremum usque ſup-

(b) *l.*9.*ff. ad l. Jul. pecul.* §. *si autem.*

(c) *l.*9.§.2.*ff. eod.*

(d) *l.* 6.*ff. eod.* §.1.

(e) *l.* 8.*ff. eod.* Briſſ. *antiq. cap.* 6.*lib.*4.

(f) *l.*9.§.5.*ff. eod.*

(g) *l.* 10.*ff. eod.*

(h) *l.* 13.*ff. eod.*

(i) *l.* 12.*ff. eod.*

(k) *l.*3.*ff. eod.*

(l) *l.* 6. *l. pen. ff. eod.* Paull. *lib.* 5. *ſent. hoc tit.*

Digitized by Google

ſupplicium puniebatur. (*a*) Eaedem poenae tenent & ſacrilegos, eos nempe, qui ex publicis ſacris quid abſtulerint. Etenim qui rem privatam rapuerit e loco ſacro, jure civili per Antonini reſcriptum non poena ſacrilegii, ſed actione furti tenetur: quamvis aliter jure Pontificio conſtituatur: quo etiam rei profanae furtum e loco ſacro in ſacrilegii crimine ponitur. (*b*) A qua ſententia, utpote ſanctiori, haud longe abiere veteres: quorum opinione ſacrum erat quidquid cuſtodiae Deorum concredebatur, ac fidem numinum videbatur in ſuſpicionem adducere quisquis furando rem eam, fruſtrarent ſpem dominorum: unde ſenex Plautinus in Aulul. (*c*)

Fides noviſti me, & ego te: cave ſis tibi,
Ne tu in me mutaſſis nomen, ſi hoc concredo
Ibo ad te, fretus tua, fides, fiducia.

Pro re vero ſua principes nomen, crimenque ſacrilegii extenderunt aliquatenus ad eos, qui principum judicium, & auctoritatem in controverſiam vocant, aut ambigunt, an Imperator dignum hominem elegerit ad aliquod munus. (*d*) Conſtitutiones quoque principum imprudenter, vel induſtria violare ſacrilegium ducitur: quod multo aptius ad legum divinarum corruptores accomodatur: perperam enim Duarenus *leges divinas* exponit *Conſtitutiones principum*; etſi hoc ſenſu enim accipiantur aliquando; tamen lex prima Codicis de crimine ſacrilegii, in qua verſamur, pertinet ad ipſas Dei leges: quia in C. Theodoſiano lex eadem collocata reperitur in tit. de Epiſc. & Clericis l. 25. Unde recte Cujacius de legibus divinis id interpretatur. Qui confugien-

(a) *l. un. C. de crim. pecul. ſ. item lex Julia Inſtit. de pub. judic.* Jac. Gothof. *C. Theod. ad l. Jul. pecul. l. 1.*

(b) *Cap. quisquis 17 quaeſt. 4.* Cujac. *obſ. 13. cap. 19. l. divi ff. ad l. Jul. pecul.*

(c) *act. 3 ſcaen. 6. l. aut facta, ſ. locus. ff. de poen.*

(d) *l. 3. C. de crim. ſacril.*

tem ad Eccleſiam per vim abſtraxerit ſacrilegii damnatur, (a) & qui ejus, unde originem ducit, adminiſtrationem provinciae petit: quamvis hodie hac in re lenius agatur. (b) De reſiduis autem tenetur qui pecuniam publicam non in eos uſus contulerit, in quos attributa ſibi fuerat, & is, apud quem quantitas aliqua ex publica emtione, locatione, aut adminiſtratione ſuperſit, quam vel profiteri, vel in publicas rationes referre neglexerit, aut profeſſam, relatamve ultra annum apud ſe habuerit: isque (uti Duarenus explicat verba legis), (c) praeter pecuniam ex reliquatione inferendam, tertia inſuper ejus, quam debet parte multatur: alii triplo ejus quod debet multandum cenſent, praeter debitam pecuniam reſtitutam. Subtractae autem pecuniae repetitio ex hac lege tranſit etiam adverſus (d) haeredes. Denique peculatus crimen, ut JCtus tradit, ante quinquennium admiſſum non eſt amplius objiciendum. (e)

XCVI. Ad Leg. Juliam de Annona.

Publicae quoque C. Julius Caeſar utilitati proſpexit lege in eos lata, quorum dolo annona, nempe frumentum, vinum, oleum, panis, caro, ſal, & ſimilia victus elementa cariora reddantur: quique ob eam rem ſocietatem coierint, & conſpiraverint, quo vel iter vectoribus ab Urbe averteretur, vel naves, nautaeque detinerentur, quique annonam quoquo modo vexant, ſive ſubtrahendo, ſive ſupprimendo, inopiamque rei cibariae inducendo, ut publica ex egeſtate privatim ditentur: (f) iique à Dardano quodam, forte hujus teterrimae artis principe, Dardanarii nuncupantur. (g) Eadem lege plectuntur & ii, qui fraudolenter in annonae adminiſtratione, verſantur, ſive praefectus ipſius annonae, ſive praefectus Urbi. (h) Et quoniam per hoc judicium pu-

(a) *l. 2. C. eod. ſive de crim. Sacril.*
(b) *l. ult. C. eod.*
(c) *l. 4. §. qua lege ff. ad l. Jul. pecul. & §. lege Julia.* Duaren. *hoc tit. ff. 3. cap.* 4.
(d) *l. ult. ff. eod. l. ex judic. 20. ff. de accuſ.*
(e) *l. 7. ff. hoc tit.*
(f) *l. 2. ff. ad l. Jul. de ann.*
(g) *l. 6. ff. de extraord. crim.* Cujac. 10. *obſ.* 19. Turneb. 9. *adverſ.* 17.
(h) *l. 1 §. cura ff. de off. praef. Urb.*

Digitized by Google

publicae neceſſitati, communique ſaluti conſuli. tur, delationes mulierum, & ſervorum recipiuntur. (*a*) Convicti autem viginti aureis damnantur; aut ſi negociatores ſint, interdum negociatione interdicuntur: aliquando relegantur, & ſi humiliores fuerint ad opus publicum dantur: poenaque pro gravitate delicti variatur. (*b*)

(a) *l.1.& ult.ff. ad l.Jul.de annon.*

(b) *l.6.ff.de extr.crim.*

XCVII. AD LEG. JULIAM AGRARIAM, SIVE DE TERMINO MOTO.

Animadvertendum quoque cenſuit C. Julius Caeſar in eos, qui, ſubmotis agrorum terminis, jura conturbant miſcentes, atque confundentes dominia privatorum, fineſque obſcurantes, quominus internoſcantur: quos multavit quinquaginta aureis in ſingulos terminos motos; permiſſa cuilibet ex populo accuſandi facultate. (*c*) In ſervis vero Nerva poenam exacerbavit adjecto ultimo ſupplicio: niſi dominus velit multa in ſe ſuſcepta ſervum ſuum liberare, ſi terminum exaraſſet, aut ejeciſſet.

(c) *l. ult.ff.de term.moto.*

XCVIII. AD LEG. JULIAM DE AMBITU.

Nihil vero fraudum earum, quae ſuperioribus legibus coërcentur, formidaturi ſumus a magiſtratibus, ſi ab illorum creatione fraudem omnem amovebimus; ac reipub. gubernacula deferemus ad meliores, juſtis, liberis, incorruptiſque comitiis. Ideo legum omnium utiliſſimae ſunt leges adverſus ambitionem latae: per quas cavetur, ne in honorum petitione virtus a pecunia, probitas a calliditate, ac meliores a deterioribus, de more ſuperentur, neve dignitates donis obtemperent, ac per largitiones, promiſſioneſque ſuffragiorum libertas civibus eripiatur. Meritorum enim teſtimonia, non remuneratio largitionum oportet eſſe ſuffragia. Qui tribus igitur clam diviſa pecunia corrupiſſet, populique voluntatem donis emiſſet cum pluribus fraudolenter coëundo, & homines conducendo, ut rejecto competitore ſuo magiſtratum adipiſceretur, lege primum Tribuni-

Digitized by Google

bunitia Poetilia, deinde aliis vario tempore uſu poſcente prodeuntibus, Baebia nempe, Maria, Fabia, Cornelia, Calfurnia, Tullia, Aufidia, Licinia, Pompeja, & poſtremo Julia plectebatur interdictione (*a*) aquae, & ignis: primo quidem per decennium, poſtea vero perpetuo: & honos ab reo ſimul cum tribu, veluti ſuſpicatur Manucius, ad accuſatorem transferebatur. Ex quibus legibus tantum Julia conjecta eſt in libros juris, poſtquam enim Tiberii tempore ſuffragiorum jus a populo ad Senatum devenit, ut ab Senatu facilius ad ſolum principem redigeretur; (*b*) Harum legum auctoritas prorſus concidit; quis enim argueret legibus facta principum? Hinc & de lege Julia ſatis levis mentio eſt in digeſtis. Auctorem habuit non Julium Caeſarem ſolum, ſed & Auguſtum, qui Fabianis, & Scaptienſibus tribulibus ſuis ſingula millia nummum a ſe dividebat comitiorum die, ne quid a candidatis deſiderarent, ut Suetonius tradit: (*c*) atque inter alias poenas per quinquennium interdixit magiſtratus petitione reis hujus criminis. (*d*) Ubi vero principes magiſtratus creationem ad curam ſuam revocaverunt, lex ambitus in Urbe ceſſavit, manſitque tantum in municipiis, & municipalibus honoribus; ab honoribus autem urbanis, ut hoc vicium abeſſet, ſatis fuit pellere avaritiam ex aula principis, quod conatur Juſtinianus in novella 8. Loco autem interdictionis aquae, & ignis ſubjecta eſt deportatio. quae tamquam ex l. Julia de ambitu, ex conſtitutionibus principum (*e*) impendet iis, qui defuncti muneribus ea continuant, aut repetunt ante redditam adminiſtrationis ſuae rationem. Minor vero ambitus, poena minori, nempe pecuniaria multa centum aureorum, cum infamia, ex S. Cto coërcetur: (*f*) quam

(a) *Dio lib.* 40. *p.* 145.

(b) Sigon. *de judic. lib.* 2. *cap.* 29.

(c) *in Aug. c.* 40.

(d) Dio *lib.* 54. *pag.* 531.

(e) *l. un. C. ad l. Jul. de amb. ubi* Cujac.

(f) *l. un. §.* 1 *ff. ad l. Jul. de amb.*

Digitized by Google

quam incurrit is, qui contra legem ambitus in municipio magiſtratum petierit, aut Sacerdotium. Qua lege damnatus amiſſum gradum repetit, ſi alium ejuſdem criminis in judicio convicerit: quod ex lege Calfurnia deſcendit. (*a*) S. Cto quoque ad hanc legem edito punitur, qui novum vectigal inſtituerit. (*b*)

XCIX.
AD LEG. JULIAS JUDICIARIAS.

Legibus autem Juliis, quae judiciariae dicuntur, ambitus damnatur accuſator, aut reus, qui domum judicis ingrediatur, conſtituta multa centum aureorum fiſco inferendorum: (*c*) cui adjiciendum ex Dione, iisdem legibus fuiſſe cautum, ne judices domus alienas introirent. (*d*) His autem judiciariis legibus emendabatur forum, & judiciorum diſciplina regebatur, pluribus quidem capitibus; quorum quae ad nos pervenerunt, poſt Antonium Auguſtinum recenſuit Briſſonius. (*e*) Ex his autem legibus Calliſtratus docet minorem XX. annis judicare non cogendum, neque compromittendum in eum; neque permittendum, ut qui judex eſt arbitrium in ſe recipiat ejus rei, ſuper qua judex eſt conſtitutus, curetve, ut in ſe compromittatur. (*f*) Facultas etiam prorogandae juriſdictionis conſenſu partium ab iiſdem fluxit legibus. (*g*) Quod vero pertinet ad publica judicia, vetabant leges Juliae, uno tempore de duobus reis quem queri, niſi ſuarum injuriarum cauſa: (*h*) qui enim perſequuntur injuriam ſuam, ii non queſtus, ſed levandi doloris cauſa deſcendunt ad accuſandum; contra vero delatores, quorum improbam ſedulitatem in aliis vexandis coërcere lex Julia voluit: unde certum praeſcripſit numerum, ſupra quem delatoribus eodem tempore non liceret accuſare. (*i*) Ac Venulejus quidem tradit praefinitum duorum fuiſſe reorum numerum: cujus in verbis Cujacius mendum

(a) *l. un. §. 2. ff. ad l. Jul. de amb.*

(b) *eadem l.*

(c) *l. un. §. 4. ff. ad l. Jul. de amb.*

(d) Dion. *lib.* 54.

(e) *ſelect. antiq.* 4. *cap.* 7. Gell. *lib.* 14. *cap.* 2. *ff. de recept. l.* 41.

(f) *l. ſed in ſervum §. ſi quis ff. de recept.*

(g) *l.* 1. & 2. *ff. de jud. ut obſervat.* Cujacius *ibid.*

(h) *l. hos accuſare §. lege ff. de accuſat.*

(i) *d. l. hos accuſare.*

Digitized by Google

dum irrepſiſſe, merito mea ſententia, ſuſpicatur: cum Imperatores (*a*) tradant tertiam accuſationem eis, qui duos reos detulerint, non eſſe a lege permiſſam. Unde, ne interpretum vaticiniis involveretur, ita legendum cenſet Venulei locum, (*b*) ut pro *duobus reis* ſubſtituatur tribus reis, nempe ita: *Lege Julia publicorum judiciorum cavetur, ne eodem tempore de tribus reis quis quereretur, niſi ſuarum injuriarum cauſa*. Iiſdem judiciariis legibus conſtituebatur, ne quis adverſus affinem, vel cognatum, aliosve quibus pietate obſtringimur, veluti parentes, patronos, liberos, libertos, invitus teſtimonium dicere compellatur. (*c*) item ne reus, qui adverſus novam accuſationem veterem ejus delicti abſolutionem opponit, prius accuſetur, quam per ſententiam de prioris accuſatoris praevaricatione conſtiterit, ex qua deducatur illum per fraudem effugiſſe judicii ſeveritatem, tum enim licebit vetus judicium praevaricatione ſopitum, nova delatione ſuſcitare. (*d*) Item cavebatur, ut qui reum detuliſſet, locum delicti, perſonam, & menſem deſignaret. (*e*) Eaedem leges jubebant, ut ſi ſervus capitali crimine poſtularetur, dominus, vel eum ſiſteret, vel ſatisdato promitteret ſive per ſe, ſive per extraneum, ſe illum ſtiturum, cum uſus exegerit; ac ſi non defenderetur ſervus, vel non ita ſiſteretur, in carcerem conjectus, cogeretur ex vinculis cauſam dicere. (*f*) Hoc loco etiam recenſeri poſtulat S. C. quo cavebatur, ne quiſquam eorum, a quibus quid ad utilitatem fiſci peteretur, alia inſtrumenta delatori, ſive accuſatori edere compelleretur, quam ea, que pertinerent ad cauſam, ex qua delator accuſet. (*g*) Iiſdem legibus, etſi nullo auctore, adſcribit Briſſonius, quod legimus in libris rhetoricorum ad Herennium, ut ſcilicet in

(a) *l. cum ration. C. de his, qui accuſ. non poſſ.* Cujac. 6. *obſ. cap.* 12.

(b) *l. hos accuſare* §. *lege ff. accuſat.*

(c) *l. 5. et 9 ff. de grad. & affinib. l. 4. ff. de Teſt. l.* 11. *ff. de accuſat.*

(d) *l. 3. ff. de praevaricat.*

(e) *l. 3. ff. de accuſat.*

(f) *l. 2 ff. de cuſtod. reorum.*

(g) *l. 3. ff. de edend.*

in publicis quaeſtionibus reo petente, judicium de accuſatore fiat; liceat illi accuſare necne. Cum autem referat Suetonius Caeſarem ſuſcepiſſe conſtituendorum judiciorum curam, eaque rejectis tribunis aerariis ad Senatores, & Equites redegiſſe; recte meo judicio leges hae judiciariae Caeſari dictatori ab Antonio Auguſtino tribuuntur. Sed & plura alia S. Conſ. poſſunt ad has revocari leges, nempe illud quo permittitur, ut excuſationes abſentium in criminum judiciis allegentur: & ex juſta cauſa ſententia differatur: propterea quod neque ad perſequendum, neque ad depellendum crimen procurator admittitur. (a) Item, ut permittatur mulieri falſum teſtamentum accuſare, ſi ſuam vel ſuorum injuriam perſequatur, ut exponit Cujac. quamvis regulariter mulieres a publicis cauſis arceantur. (b) Et iiſdem ex legibus arbitror conceptam fuiſſe formulam inſcriptionis libellorum his verbis. (c) „ Apud „ illum Praetorem, vel Proconſulem Lucius Ti„ tius Profeſſus eſt, ſe Maeviam Lege Julia de „ adulteriis ream deferre, quod dicat eam cum „ C. Sejo in civitate illa, domo illius, menſe „ illo, Coſſ. illis, adulterium commiſiſſe.

(a) *l. accuſatoris 13. ff. public. judic.*

(b) *l. 2. ff. accuſat. & inſcript.*

(c) *l. libellorum 3. ff. accuſ. & inſcript.*

C. DE LEGE CORNELIA DE FALSIS, ET AD S.C. LIBONIANUM, ALIAQUE AD EAM ADJECT.

Poſt leges Julias progrediamur ad ea crimina, quae legibus vindicantur Corneliis, exordium ducentes a L. Cornelia de falſis, quam ſicuti, & reliquas tulit L. Cornelius Sylla Dictator, ſimul cum lege teſtamentaria duobus explicata capitibus: quorum altero teſtamenta confirmabantur civium Rom. qui apud hoſtes decederent; altero fraudes praecidebantur illorum, qui teſtamenta vitiaſſent, deleſſent, amoſſent, intervertiſſent, reſignaſſent, recitaſſent dolo malo, corrupiſſent, intercepiſſent, aut a ſe facta ſuppoſuiſſent imagine veri fraudem adumbrantes. Quod

caput

Digitized by Google

caput ortum occaſione teſtamentorum, comprehendit etiam falſa omnia inſtrumenta, & quaslibet vitiatas, aut adulterinas ſcripturas; immo interpretatione ſapientum, vel auctoritate Senatus, aut edictis, & conſtitutionibus principum productum fuit ad facta, dictave omnia, quibus in aliorum incommodum, aut ſubtrahitur veritas, aut obſcuratur. (*a*) Hisque criminibus cognoſcendis Praetorem certum Sylla conſtituit. Quatuor vero S. C. ſuperſunt, quibus aliqua crimina eam ad legem revocantur. Primum S. C. Libonianum ſub Tiberio conditum Statilio Tauro, & Libone Coſſ. ut ex Ulpiano comprobat Cujacius, (*b*) diſſentiente Hotthomanno, qui S. C. hoc revocat ad Adriani tempora, Torquato, & M. Annio Libone Coſſ. expreſſum fuit hoc S. C. ex edicto Claudii Neronis, propoſito in eamdem ſententiam: nempe ut poena falſi producatur ad eos, qui juſſu teſtatoris aliquid ſibi, liberisve, aut ſervis ſuis teſtamento adſcripſerint; (*c*) ſive per ſe, ſive per ſervum ſuum: cum ſi ſua ſponte injuſſu teſtatoris adſcripſiſſent, directo in legem Corneliam inciderent, ac falſi tenerentur, ex ipſis verbis legis, non ex S. C. quo lex extenditur etiam ad eum, qui non falſo, ſed jubente teſtatore ſibi adſcripſerit, (*d*) unde prohibetur haereditatem, aut legatum capere: ideoque ab ejus perſona transferuntur, vel ad haeredem cum onere, quod ſpeciale eſt (*e*) ex hoc S. C. vel ad ſubſtitutum, vel ad legitimos ſucceſſores; cum pro non ſcriptis habeantur. Praeter hanc autem poenam ſupereſt etiam communis, quae oritur ex lege Cornelia de falſis; (*f*) niſi teſtator illud nominatim ſubſcriptione ſua adjectum voluiſſet, ſe dictante, aut jubente fuiſſe a legatario, ejuſve ſervo conſcriptum. (*g*) Quod temperandae legis cauſa

(a) *Inſt. de pub. judic. lib.* 4. *tit.* 18. §. 7.

(b) *in enarrat. C. ad l. Corn. de falſ.* Matth. *de crim. hoc. tit.* Ulpian. *apud auctorem collat. legum Moſaic. tit. de falſo teſt.* 8. *l. Divus ff. ad l. Cornel. de falſ.*

(c) *d. l. Divus ff. ad l. Corn. de falſ.*

(d) Cujac. *ad Afric. tractat.* 3 *l. ſi quis ff. ad l. Cornel. de falſ.*

(e) Cujac. *loco citat.*

(f) *l. Divus.* 15 *ff. ad l. Corn. de falſ.*

(g) *d. l. & l.* 2. *C. de his, qui ſibi adſcrip in teſt. l.* 15. §. *plane ff. eod.*

ſa principes indulſerunt. Unde tum & relicta convaleſcunt, & legis Corneliae poena quieſcit. Idemque Senatus cenſuit in filia, quae, dictante matre, ſibi ex ignorantia juris adſcripſerat: *(a)* Et in ſervo, qui domini juſſu teſtamento, codicillisve ſibi libertatem adſcripſerat; ita tamen ut libertas ei ex fideicommiſſo praeſtetur; ſiquidem teſtator manu ſua poſt eam ſcripturam teſtamento, codicilliſque ſubſcripſerit. *(b)* Poena vero locum habet teſtamento jam abſoluto: *(c)* neque eum tenet, qui degit ſub poteſtate ipſius teſtatoris, veluti filiumfam. tamquam inſtrumentum, quod ab ipſomet patrefamil. exercetur. *(d)* Immo neque emancipato filio, qui ſolus ſit, eripitur haereditas, quam nullo cohaerede dato, patre dictante, ſibi adſcripſerat: nam ſi ex teſtamento non poſſet, caperet eam tamen haereditatem ab inteſtato, *(e)* unde huic non eripietur, niſi cohaeres datus fuerit, ad quem pars erepta transferatur. Porro excuſantur quicumque ratione poteſtatis, aut neceſſitatis parent imperio teſtatoris, ac eo jubente legatum ſibi adſcribunt, quibus aliquando etiam generalis teſtatoris ſubſcriptio ſuffragatur. *(f)* Quando vero Senatus, aut Princeps veniam dabant ejus Senatusconſulti juſtis ex cauſis: *(g)* indulgentia illa tantum legis Corneliae poenis eximebat, legatum vero, aut haereditatem iis, qui ſibi adſcripſerant, minime condonabat. Porro ex Senatusconſulto vetatur adſcribere ſibi quis etiam in codicillis; quibus ſi adimatur quod haeres, aut legatarius ſibi adſcripſerat in teſtamento, ceſſat Senatusconſultum. Porro Paullus refert Senatum cenſuiſſe, ſi quis ſua manu ſervum ſibi legatum ſcripſiſſet, & eum rogatus manumittere fuiſſet; ſervum eum ab omnibus eſſe manumittendum: propterea quod adſcriptio illa ex

(a) *l. 15. §. 5. ff. eodem.*

(b) *loco cit. §. 2.*

(c) *l. ſi quis 6. ff. eodem.*

(d) *l. 5. ff. eod.*

(e) *l. quamquam 1. C. de his qui ſibi adſcripſ.* DD. *ad hanc l.*

(f) Cujac. 3. *ad African. l. ſi quis legatum ff. ad l. Corn. de falſ.*

(g) *l. Divus 15. ff. ad l. Cornel. de falſ.*

Digitized by Google

S.C. Liboniano fuiſſet inutilis. *(a)* Alterum S.C. quod item ex Ulpiano apud collatorem legum Moſaicarum eruitur, prodiit Licinio, & Tauro Coſſ. quo ad poenam falſi trahuntur ii, qui fraudolenter inter ſe compararunt, ut mutuum ſibi teſtimonium dicerent, *(b)* more Graecorum, de quibus vulgatum erat proverbium, quod legimus in Ciceronis oratione pro Flacco: *da mihi teſtimonium mutuum*. Tertium S. C. conditum fuit Cotta, & Meſſala Coſſ. adverſus eos, qui ob litem, & advocationem inſtruendam, teſtimoniaque cogenda pecuniam acceperint, ſocietatemve coierint, aliove modo ſeſe obſtrinxerint. *(c)* Advocationis autem nomine venit quidquid ad opem ferendam, aut fidem faciendam in judicio comparatur. Quartum Senatusconſultum factum eſt duobus Geminis Coſſ. quo legi Corneliae de falſo ſubjiciuntur, qui dolo malo adverſus innocentem conſpiraverint, & in illius periculum ſocietatem inierint, ut cum in judicio accuſarent. Unde judicium ex hac lege datur in eos, qui accuſatorem excitant adverſus aliquem, & delatorem ſubmittunt in cauſa etiam pecuniaria, *(d)* ubi non corpore, ſed pecunia reus multatur; & in eos, qui ob denunciandum teſtimonium, hoc eſt ob evocandum, cogendumque ad teſtimonii dictionem, & remittendum, aut dicendum, vel non dicendum *(e)* illud pecuniam acceperint, judicemve corruperint, *(f)* produxerintve falſas conſtitutiones, *(g)* aut edicta publice propoſita dolo malo induxerint, corruperint. *(h)* Item hac lege animadvertitur, & in eos, qui aliquid fraudis commiſerint in rationibus, tabulis, literis publicis, quo verum celarent, intervertérent, obumbrarent; *(i)* aut per obreptionem quid a principe impetraverint, vel a magiſtratu ex

(a) *l. cum quidam 17. ff. ad l. Cornel. de falſ.*
(b) *l. 1. l. 9. ff. eod.*
(c) *l. 1. l. 20. ff. ad l. Cornel. de falſ.*
(d) *l. 9. §. ult. ff. ad l. Cornel. de falſ.*
(e) *l. 1. §. 1. ff. hoc tit.*
(f) *l. 1. §. 2. eod. l. qui duobus. §. 2. eod.*
(g) *l. 1. l. ult. ff. eod. l. 4. & 20. C. eod.*
(h) *l. pen. ff. ad l. Corn. de falſ.*
(i) *l. 16 ff. eod.*

Digitized by Google

ex reſcripto Alexandri Severi ; (*a*) aut nomine Praetoris literas falſas reddiderint, edictumve falſum propoſuerint. Item qui duobus in ſolidum eamdem rem diverſis contractibus vendiderit. (*b*) Judex etiam, qui contra principum conſtitutiones, & jus palam propoſitum pronunciat: & qui mentita judicis amicitia, & familiaritate ſententiarum eventus vendunt, aliive cui negocio nomen illius praetendunt, ac eadem lege plectuntur. (*c*) Non ſolum enim ſcripturarum, ſed & cujuſque rei falſitas in hujus legis judicium deducitur: veluti ſi quis fraudandi animo aes inauraverit, aut inargentaverit, aut pro precioſiori metallo minus precioſum ſubjecerit, (*d*) aut falſum partum ſuppoſuerit; quo principum conſtitutiones legem Corneliam porrexerunt. Fraudem enim naturae ac ſocietati humanae facit, qui familiae familiam inſerit alienam. (*e*) Cujus facinoris non publica eſt accuſatio, neque ad quemlibet e populo pertinet, ſicuti pertinent alia ex hac lege crimina; ſed tantum ad parentes, qui nulla temporis praeſcriptione ab accuſando repelluntur. (*f*) Nec opus eſt, ut ea quaeſtio ad pueri pubertatem differatur: praeſto enim ſemper creditur eſſe mater, quae naturali caritate ac proprio pudore ſatis ad cauſae defenſionem incitatur: (*g*) maxime cum de ſuo capite mulier periclitetur. Ad hanc etiam legem ſpectat crimen eorum, qui ſignum adulterinum faciunt, ſculpunt, exprimunt, vel verum amovent, aut jam impreſſum reſignant, (*h*) aut alienum chirographum imitantur: (*i*) aut qui per fraudem in alienam familiam irrepunt, inſigne gentilitium, & cognomen alterius aſſumentes, aut imponentes, aſſeverantes ſibi falſum nomen (*k*) dolo malo, quo aliquid non ſuum poſſideant, intercipiant;

(a) *l. ſi quis 29. ff. eod. toto tit. C. ſi contra jus, vel utilit. pub.*

(b) *l. qui vendiderit ff. eod.*

(c) Paul. *lib. 5. ſent. tit. 25. de lege Corn. teſt. ſ ult.*

(d) Paull. *ſent. tit. 25.*

(e) *l. qui falſ. l. lege 30. ff. ad l. Cornel. de falſ. l. cum ſuppoſiti C. eodem, ubi* Cujac.

(f) *l. lege 30. ff. eod. & juribus proxime cit.*

(g) *l. ſi partus 1. C ad l. Corn. de falſ.*

(h) *l. lege ff. hoc tit. & Inſt. de pu. judic. §. item lex Corn. de falſ.* Paul. *ſent. 5. tit. 25.*

(i) *l. quid ſit 23. ff. eod.*

(k) *l. falſi 13. ff. ad l. Cornel. de falſ.* Paull. *ſent. lib. 5. c. 25.*

Digitized by Google

nam ſi fraus abſit, liberum eſt nomen, aut cognomen, aut inſigne mutare, ſuumque genus alia imagine ſignificare. *(a)* quod Reges Galliae ter feciſſe, Cujacius tradit. Primo enim tres coronas habuere, deinde lilia innumera, poſtremo ex conſtitutione Caroli VI. lilia tantum tria. *(b)* Porro Trajanus edicto ſuo legem Corneliam ejusque poenam produxit ad eos, qui menſuras publicas cujuſque generis probatas lucri ſui cauſa corrumpunt, ac ponderibus utuntur adulterinis. *(c)* Lege quoque Cornelia plectitur, qui ſe pro milite geſſit, vel illicitis inſignibus eſt uſus, aut iter fecit, ſive, ut Jurisconſultus ait, viam commeavit falſo diplomate, *(d)* nempe literis tractoriis, quas princeps dabat miſſis ab ſe, aut evocatis, ut in curſu publico vim omnem, aut moleſtiam evitarent, & ſtativis, manſionibus, aut diverſoriis eodem in diplomate adſcriptis, & imperatis uterentur. *(e)* Mulier porro neminem hac lege accuſare poteſt, niſi ipſius mulieris interſit. Quod S. C. ad hanc legem cautum fuit. *(f)* Quamobrem ſi pupillus falſis inſtrumentis in judicio victus fuerit; Alexander Imp. cenſuit non a matre, ſed a tutore, vel curatore, quos habeat accuſanda.

(a) *l. 1. C. de mutat. nomin.*

(b) Cujac. *ad l. 13. ff. eod. ſive ad lib. 15. reſponſ. Papin.*

(c) *l. pen. ff. eod. l. Annonam, ff. de extraord. crimin.*

(d) *l. eos qui §. ult. ff. eod.*

(e) Cujac. *ad l. unic. tit. 52. de tractoriis. C. lib. 12.*

(f) *l. 5. C. de his, qui accuſ. non poſſ.*

CI. DE LEGE CORNELIA NUMMARIA.

Verum nulla ex fraude damnum fert Respublica majus, quam ex adulteratione monetae: vitiatur enim ſanguis, unde nutritur, a quo ſimul corpus omne putreſcit. Cujus criminis ea eſt gravitas, ut praeter communem de falſo, peculiarem a Sylla legem expreſſerit, quae Nummaria dicitur Aſconio Pediano: *(g)* eaque tenetur, qui dolo malo precioſiori metallo deterius infuderit: *(h)* ut ſi quis argento publico, aut privato aes admiſcuerit, aut aeri plumbum, quod crimen Tacitus Imperator capite puniendum duxit, adje-

(g) *in Praetur. Urban.*

(h) Cujac. *tit. C. de falſa moneta.*

Digitized by Google

adjecta bonorum proſcriptione: *(a)* quod & ad legem quoque Juliam peculatus trahitur; nec mirum ſi unum idemque crimen pluribus legibus ſubjiciatur. *(b)* Item qui monetam attonderit, raſerit, falſave imitatione imaginis adulteraverit, *(c)* aut ſolidi orbem circumciderit: ex his enim liberi quidem ad beſtias damnantur; ſervi capite puniuntur. Solidum porro vix demum poſt Diocletianum fuiſſe pro nummo aureo acceptum, docet Scaliger: haud admodum repugnante Jacobo Gothofredo. *(d)* Quibus fraudibus quisquis opem praeſtiterit, domumve praebuerit falſae monetae percutiendae, aut verae adulterandae, abradendaeve in eadem incidet legem. Quapropter non licet percutere, aut ſignare monetam extra locum huic operi juſſu publico deſtinatum: qui locus *moneta* dicebatur communi vocabulo cum percuſſa, & ſignata materia. *(e)* Verum ſicuti nefas eſt adulterare pecuniam, ita minime licuit probos nummos principis vultu ſignatos ob eam cauſam reprobare, quod imago principis minore orbe circumſcriberetur; nam & ad eos, qui probam monetam recuſant, poena legis Corneliae, teſte Paullo, extenditur. *(f)* Pondere namque oportet aequali monetas conſiſtere, non forma ſpaciove imaginis. *(g)* Conſtantinus autem foeneratores, ſive nummularios, aut collybiſtas, apud quos pecuniae permutabantur, quibusque permutationis precium, quod collybum dicunt, adjiciebatur, flammis damnavit, ſi vel veterem monetam veterum principum vultu ſignatam reprobaſſent, vel minoris aeſtimaſſent, ut collybum, ſive precium permutationis augerent. Nam ne avaritia foeneratorum, quae nunc in pecuniae Neapolitanae permutatione graſſatur, modum tranſiret, ſtatuerunt ſuis conſtitutionibus principes,

atque

(a) Vopiſc. *in Tacit.* Cujac. *C. eodem.*

(b) Cujac. *ad tit. C. de falſ. monet.*

(c) *l. 8. ff. ad l. Cornel. de falſ.*

(d) C. *Theodoſ. ſi quis ſolidi cir. exter. incid. l. unic. in fin.*

(e) Cujac. *tit. C. de falſ. mon. l. 2.*

(f) *ad l. Corn. de falſ. ſent. tit. 25. lib. 5. in pr.*

(g) C. *Theodoſ. ſi quis ſolidi circ. exter. inc.*

Digitized by Google

atque definierunt permutationis precium, & mercedem collybiſtarum. (a) Porro poena legis Corneliae de falſo, ſi nummariam excipias, quae ultimum ſupplicium ſtatuit, eſt regulariter deportatio, bonorumque omnium publicatio in liberis hominibus; in ſervis vero vitae privatio, ut docet Marcianus: (b) ut eximantur tamen ab hac regula graviores aliquot, aut leviores caſus, quibus pro delicti ratione, vel exacerbantur poenae, vel leniuntur. Etenim falſi teſtes, quorum improbitate innocentes (c) capitalem ſententiam ſubjerunt, vel tabularii civitatum, qui ſuis fraudibus falſas immunitates tribuerunt, (d) aut qui alterius concutiendi cauſa militiae, vel ordinis inſignia ſibi uſurparunt, vel falſum partum (e) ſubjecerunt, morte damnantur: liberti vero, qui ſe pro ingenuis geſſerint, lenius nempe infra deportationis poenam puniuntur: ne leviores caſus aliquot attingam, qui judicis permittuntur arbitrio. (f) Claudius enim reo cuidam hujus criminis manus praecidi juſſit. (g) Similemque poenam inflixit Alexander Severus, inciſis digitorum nervis. Porro S. C. vetitum fuit a muliere accuſari quemquam hujus criminis, niſi ad eam res pertineret. Ideo ſi pupillus falſis inſtrumentis in judicio victus fuiſſet; Alexander Imperator tutorum hanc deliberationem eſſe voluit, an falſa ea debeant accuſare. (h)

CII. De Leg. Cornelia de Injuriis.

Non ſolum vero praecidit Sylla fraudes, ſed pleniori actione a civibus avertit injurias. Quamvis enim actio ea deſcenderet etiam ex legibus XII. tabul. & ex edicto Praetoris; tamen obſcurius, minusque diſtincte proponebatur. (i) Unde lex Cornelia proceſſit, injurias omnes comprehendens manu illatas, atque, ut ſcribit Cujacius, (k) atrociores. Ex qua in eos actio dabatur, qui pul-

(a) Jac. Gothof. *ad l. 1. C. Theod. ſi quis ſolidi exter. circul. circumcid.*

(b) *l. 1. §. ult. ff. ad l. Cornel. de falſ.*

(c) *l. 1. ff. ad l. Corn. de fic. §. 1.*

(d) *l. 1. C. de immun. nem. conced.*

(e) *l. 1. C. ad l. Cornel. de falſ.*

(f) Duaren. *hoc tit. cap. 3.*

(g) Sueton. *in Claud.*

(h) *l. Senatus Conſulto C. de his qui accuſ. non poſſ.*

(i) Duaren. *tit. de injur.*

(k) *ad tit C. de injur.*

Digitized by Google

pulſaſſent aliquem, & verberaſſent, aut in domum alienam irrupiſſent, *(a)* vel fraudolenter per tegulas, aliove modo ſe direxiſſent, unde directarii appellantur. Quorum auctores facinorum ita extra ordinem puniuntur, ut in exilium, aut in metallum, aut in opus publicum damnentur; *(b)* ac judicis eſt hodie pro gravitate delicti poenam definire. *(c)* Eademque lege repellebatur a judicando actoris gener, ſocer, vitricus, privignus, ſobrinus, affiniſve alius proximior, *(d)* & patronus. Diſtinguit autem lex Cornelia pulſationem, & verberationem: verberat enim qui cum dolore caedit, pulſat vero qui ſine dolore, ut ex Ofilio docet Ulpianus. *(e)* Domus hac in lege accipitur pro domicilio quolibet, ubicumque quis moretur ſive in proprio, ſive in conducto, ſive in villa, ſive in hortis: ut ſi dominus fundum locaverit, non dominus agat contra illum, qui fundum introivit, ſed colonus. *(f)* Porro cum quaereretur an pater poſſit ex lege Cornelia injuriam a filiofam. acceptam vindicare; placuit non poſſe: verum filium quidem habere actionem ex lege Cornelia, patrem autem praetoriam injuriarum: adeoque liberum eſſe filio ex hac lege agere, ut neque cavere cogatur patrem rem ratam habiturum. *(g)* Illud conſultiſſime fuit hac lege introductum, ut liceat actori deferre jusjurandum, ut reus juret injuriam ſeſe non feciſſe: quo actoris exiſtimatio redintegretur, & reus judicio eximatur. *(h)* Duplex autem eadem lege naſcitur actio: criminalis nempe, quae poenam irrogat reo, *(i)* quaeque, docente Cujacio, publica erat accuſatio ex cauſis in lege Cornelia contentis; & civilis, quae a reo aeſtimationem repoſcit injuriae. *(k)* Quas actiones qui non diſtingunt, valde ſeſe involvunt, & in earum tempore defi-

niendo

(a) *l. 5. ff. de injur. Inſt. de injur. §. ſed & lex.* Paull. *ſent. 5. tit. de injur. ubi* Cujac.
(b) Paull. *l. cit.*
(c) Cujac. C. *de injur.*
(d) *l. 5. in pr. ff. de injur.*
(e) *l. 5. §. 2. ff. de injur.*
(f) *eadem lege.*
(g) *l. 5. §. 6. 7. ff. de injur.*
(h) *l. 5. §. hac lege 8. ff. injur. l. jusjur. 34. ff. jurejur.*
(i) *l. hos accuſare §. ult. ff. de accuſat.* Cujac. *ad tit.* C. *de injur. et ad* Paull. *lib. 5. ſent. tit. de injur. §. injur.*
(k) *l. conſtitut. 37. §. 1. ff. de injur.*

Digitized by Google

niendo diſſentiunt: cum facile diſcordia componatur, ſi criminalis a civili ſeparetur. Intelligemus enim illam, utpote poenalem, eſſe annuam; (*a*) hanc vero perpetuam, quippe civilem. Quae vero a ſcripto veniunt injuriae, hac etiam lege vindicantur: qua inteſtabilis eſſe jubetur, ſi quis librum in alterius infamiam conſcripſerit, compoſuerit, ediderit, etiamſi alterius nomine, vel abſque nomine horumve quid faciendum curaverit: (*b*) & Senatusconſulto ad hanc legem condito ſubjiciuntur poenis legis, qui adverſus aliquem injurioſum quidquam dixerint, aut epigrammata ſive inſcriptiones, aliudve quid etiam ſine ſcripto, & voce, veluti picturam in alterius ignominiam protulerit, etiamſi nomen illius, in quem factum fuit, non adjecerit. (*c*) Nam ſi adieciſſet, pateret etiam communis actio injuriarum ex legibus XII. tabul., & ex edicto praetoris. (*d*) Nec poenas effugiunt emtores, & venditores harum peſtium, & deſcriptores: in quos omnes perinde atque in auctores, & in eos, qui auctores ſollicitaverint, & impulerint, itemque & in illos, qui vulgaverint, nec ſtatim inventa ſcripta combuſſiſſent poena capitis a principibus conſtituitur, tamquam in auctorem illius. (*e*) Servo autem qui affecerit aliquem injuria, graviorem poenam lex Cornelia, ſed extra ordinem minitatur: cum vetuerit Sylla ſervum inter injuriarum recipi reos. (*f*)

CIII. Ad Leg. Corneliam de Sicariis.

Cum hac lege Sylla texiſſet famam civium; alia texit vitam ab inſidiis ſceleratorum hominum, quae appellatur lex Cornelia de Sicariis, & veneficiis; & quamvis aliis armorum generibus vitae hominum appetantur; tamen quia Sicae uſus commodior erat, & uſitatior, ab ea legem placuit appellare. Eſt enim ſica parvus enſis,

(a) Cujac. C. *de injur.*

(b) *l.* 5. §. 9. *ff. de injur.*

(c) *ead. l.* §. 10.

(d) *l.* 6. *ff. eod.*

(e) *l.* 1. *C. de famoſ. libell. ubi* Cujac.

(f) *l. hos accuſare in fin. ff. accuſat. & inſcrip.*

ſis, ac retortus, (*a*) qui ſub veſtibus facilius latet, inſtar perſici acinacis; unde a Cedreno definitur *μαχαίρια μικρὰ ἃ ἰφίζοντο κυρτῇ* (*b*) & ab Athenaeo aprorum dentibus comparatur (*c*) quibus brevibus cultris, ac reflexis tractandis aperto ſpacio non erat opus, ideoque facilius homines iis peribant; quo magis uſus interdicebatur ab antiquiſſimis uſque temporibus. Plautus enim in Aulularia: *Ad tres viros ego deferam tuum nomen C. Quamobrem. E, Quia cultrum habes. C. Coquum decet.*

Accuſaturum ſe minatur Euclio coquum, quod cultrum haberet; coquus vero reſpondit, ſibi ob culinariam artem non eſſe interdictum. Atque hominum ſane caedes vetuſtiſſima aetate XII. tabul. legibus, & lege Sempronia per Gracchum lata vindicabatur. (*d*) Lucius vero Sylla dictator anno ab V. C. DCLXI. legem tulit ſeveriorem de ſicariis, veneficis, parricidis, una cum lege de falſis: quorum criminum perpetuas quaeſtiones ſub quatuor praetoribus inſtituit, ut colligitur ex Cicerone in Verrem. (*e*) Quae lex caedem quamlibet a quocumque ortam, ſive a pubere, ſive ab impubere, dummodo doli capace: (*f*) atque in quoslibet ſive liberos, ſive ſervos, ſive peregrinos, ſive infantes, (*g*) & quibuscumque armis editam coërcebat: nam Homerus etiam infantis caedem ἀνδροκτασίαν appellat. Scribit autem Juriſconſultus nullam eſſe hac lege hominis occiſi conditionem exceptam: (*h*) nec intereſſe, occiderit ne ipſe, an alius ab eo conductus: (*i*) item integrum ne, an mutilum hominem interemerit, dum ea eſſet forma hominis, in qua anima coaluiſſet; exceptis monſtris & prodigiis, quae lex XII. tabul. necanda, & ſtatim projicienda jubebat. (*k*) Neque refert mortem quis,

(a) Joſeph. *lib.* 20. *antiq.* Sigon. *de judic. in hanc leg.*
(b) Cujac. *in parat. ff. ad l. Jul. de Sicar.*
(c) *lib.* 18. *cap.* 1.
(d) Cic. VVeſemb. *in parat. hoc tit. n.* 1.
(e) Sigon. *de judic. lib.* 2. *cap.* 30.
(f) *l.* 1. *ſ.* 2. *l.* 12. *ff. ad l. Cornel. de Sic. l. inde Neratius ſ. ſi dolo ff. ad l. Aquil.* Matth. *de crim. hoc t.*
(g) *l. pen. C. ad l. Cornel. de Sicar.* Cujac. 6. *obſerv.* 21.
(h) *l.* 1 *ff. eod. §. & qui hominem*
(i) *l.* 15. §. 1. *ff. eod.* Matt. *ibid.*
(k) Matth. *ibid.*

Digitized by Google

an mortis cauſam, & occaſionem attulerit. (a) Unde judex, aut Magiſtratus, qui, accepta pecunia, capitalem in reum ſententiam dixerit, aut auctoritate ſua dicendam curaverit, & judicii curſum ita direxerit, ut quis necaretur; in inſulam, ademtis bonis, ex hac lege deportatur. (b) Ejusque legis poenam incurrit, qui dolo malo falſum teſtimonium dixerit, quo quis publico judicio damnetur: (c) item & qui falſa judicia confeſſus fuerit, conſitendave curaverit, quo innocens perderetur ex Senatusconſulto hujus legis poenae ſubjicitur. (d) Cui ſubeſt etiam qui, etſi non occiderit, hominis tamen occidendi, furtive faciendi cauſa cum telo ambulaverit. (e) Lex enim haec unice dolum ulciſcitur: unde neque caedem punit, nullo interveniente dolo, veluti ſi cujus manu caſu telum evolaverit; (f) neque dolum remittit, ſi non proceſſerit: & quamvis nulla caedes intervenerit, caedis tamen conſilium punit. Is enim Graecis eſt homicida, qui caedem animo intendit, niſi quis tam remiſſe aliquo in opere verſetur, ut curam negligat alienae vitae: veluti ſi putator, cum ramum ex arbore dejiceret, ante non admonuerit, ut praetereuntes caverent: damnatur enim in metallum, ſi ramus decidens aliquem occiderit, ſed non ex l. Cornelia. (g) Neque per hanc legem dolo lata culpa comparatur: ſed quod ex lata culpa proceſſerit, extra ordinem mitiori poenae ſubjicitur. Cavit etiam lex Cornelia contra ſervos fugitivos, ſi poſt mortem domini fugam capeſſerint, quo quaeſtionem elaberentur: attribuitque accuſatori quinque aureos ex bonis occiſi in ſingulos, quos convicerit ſervos, qui caedem admiſiſſent: ac ſi aperto teſtamento domini ſervi iidem liberi facti inveniantur, ex vinculis cauſam dicere coguntur,

con-

(a) l. 15. ff. ad l. Cornel. de Sic.

(b) l. 1. ff. eod. Paull. ſentent. lib. 5. cap. 23. §. judex.

(c) l. 1. §. 1. ff. eod.

(d) l. 3. §. item is ff. eodem.

(e) Paull. lib. 5. ſent. tit. 23.

(f) l. 1. §. divus ff. eod. Paull. lib. 5. ſent. tit. 23. ubi Cujac.

(g) Paull. l. c. l. 1. § Divus ff. eod. l. in lege 7. ff. eod. Cujac. in ſent. Paull. loco cit. § ſi putat. 51.

Digitized by Google

conviſtique ſervi puniuntur, & qui convicerint denos aureos praemii a damnati bonis accipiunt. (*a*) Poena vero nata cum ipſa lege Cornelia, interdiſtio fuit aquae & ignis; poſtea deportatio in ſublimioris conditionis homines: in conditionem vero mediam, poena capitis: in infimam, cruci affixio; aut ad beſtias damnatio. (*b*) Tandem capitis poena comprehendit omnes. (*c*) Cumque ſequentibus temporibus poenarum varietas legi Corneliae acceſſerit; ideo eas omnes ex lege Cornelia deſcendere Juſtinianus tradit: plerumque enim quae adduntur legibus, tamquam cum ipſis legibus orta traduntur, ut ſupra monuimus. (*d*) Legis hujus alterum caput eſt de veneficis, maleficis, & divinatoribus, quod a Marciano (*e*) quinto capitum numero ponitur. Eo enim crebrius homines venenis, ac malis hujusmodi artibus, quam gladio pereunt; quod ab occultis ſceleribus poenae ſunt remotiores. Romani vero antequam primaevam gentis honeſtatem peregrinis viciis, & aliarum nationum commercio polluiſſent, ignari diu non modo poenarum, ſed & criminum etiam fuere talium. Unde cum crimine carerent, diu etiam abſtinuere remedio: neque venenorum quaeſtionem inſtituerunt ante annum ab V. C. CDXXII. C. Valerio Flacco, & M. Claudio Marcello Coſſ. quo tempore patuit perniciosa fraus mulierum, quae occulte per totam ſerpebat Urbem. Ad quam inveſtigandam ancillae indicio magiſtratus excitati, matronas ipſas participes nefarii ſceleris invenerunt. Quarum cum aliquot negarent, eaque venena non ad perniciem, ſed ad morborum quorumdam curationem parata reſponderent, idque impudentius perſeverarent; bibere coactae fraudem propria morte prodiderunt. (*f*) Cujus ſceleris centum, & ſeptuaginta damnatae

(a) *l. lege Cornel. ff. de S. C. Silan.*

(b) *l. 3. §. legis ff. ad l. Cornel. de Sic.* Paull. *lib. 5. ſent. t. 23.*

(c) *Inſt. de pub. judic. §. item l. Corn. de Sic.*

(d) Cujac. *ad Paull. lib. 5. ſent. tit. 23.*

(e) *l. ejusdem 3. ff. ad l. Corn. de Sicar.*

(f) Livius *lib. 8. c. 18.*

Digitized by Google

fuerunt mulieres. Qui ſexus ad rabiem pronior viribus exutus, & libertate, non mirum ſi ſe fraudibus armet, & pro gladiis utatur ſaepe venenis. Poſtea judicia haec lege Cornelia fuerunt adminiſtrata, eaque lex praelata etiam fuit legi, quam eadem de re poſtea Caeſar Dictator tulerat. Venenum autem perinde atque apud Graecos (*a*) φάρμακον in bonam, ac malam ſignificationem, prout res propoſita poſtulat, accipitur. Poena veneficii eadem erat, ac ſicariorum, nempe interdictio aquae, & ignis, aut deportatio: nunc vero ultimum ſupplicium, cui cum ſicariis, etiam venefici ſubjiciuntur, (*b*) ſive praebuerint venenum, ſive malo conſilio retinuerint, vendiderint, emerint, attulerint, opemve praeſtiterint; ſive non hominis perimendi, ſed abortionis cauſa obtulerint, aut amatorium poculum propinaverint, unde quis vitam amiſerit: (*c*) nam ſi vitam non abſtulerint, & conſilium necandi non habuerint, quamvis lege Cornelia non teneantur; tamen propter periculum, quod intenderunt, quaſi contra legem fecerint, honeſtiores quidem bonorum parte multati mittuntur in inſulam; humiliores in metallum. (*d*) Plura vero Senatusconſulta, quorum non omnium auctores, aut tempora certa producuntur, ſententiam legis aliquando latentem, ad ſpecies non expreſſas extenderunt: quorum primum eſt illud, quo relegatur quisquis non malo animo, ſed ad conceptionem medicamentum dedit, ſi mulier medicamento accepto perierit. (*e*) Alio S.C. plectuntur pharmacopolae, atque pigmentarii, fucique artifices, qui noxias herbas ad eluendum, purgandumve corpus dederint, vendiderint, (*f*) quibus viſcera vitiantur; veluti cantharides, quae cum urinae ſuppreſſione veſicam exedunt. Porrigitur etiam per

SCtum

(a) Homer. *in Odiſſ.*

(b) Paull. *ſent. 5. tit. 23. in pr.* Matth. *de crimin. tit. 6. ff. l. 48. de Sic. cap. 3. & cap. 5. num. 3.*

(c) *l. 3. ff. ad l. Cornel. de Sic.*

(d) *l. ſi quis 38. §. qui abortionis ff. de poenis.*

(e) *l. 3. §. 2. ff. ad l. Cornel. de Sic. l. 38. §. 5. de poenis.*

(f) *l. 3. §. 3. ff. ad l. Cornel. de ſicar.* Cujac. 15. *obſ.* 27. & Gothofred. *ad l. 3. ff. hoc tit. qui omnia venena recenſet.*

Digitized by Google

SCtum eadem lex Cornelia ad eos, qui adverſus naturam ingrati, ſummum illius donum virilitatem ſibi, aut aliis praecidunt: ſive ſe, aut alios voluptatis, aut lucri, & ut JCtus loquitur, promercii, libidinisve cauſa caſtraverit, ut exectis teſtibus ſine muliebri pudore muliebrem mollitiem; & virilem audaciam ſine virili robore praeſeferant: quod eſt in utroque ſexu deterrimum in ſui unius perſonam contrahentes; peſtiferosque mores in animos potentiorum effractis, atque obſcoenis cantionibus infundentes; ut non mirum ſi aliquando praemia virtutibus debita, cinaedis, lenonibus, ac meretricibus unice pateant. Quibus ut malis Reſpublica eriperetur ex Senatusconſulto, lex Cornelia ulciſcitur eos, qui caſtrant invitos; (*a*) eos vero, & qui non invitos caſtraverint, conſtitutione ſua damnavit Adrianus, qui & medicos virilia excindentes morte punivit, (*b*) & eos, qui ſponte ſe caſtrandos praebuerunt. Ac Neratio Priſco, & Annio Vero Coſſ. S. C. prodiit in eos, qui ſervum ſuum caſtrandum obtulerint, ut in dimidia bonorum parte multarentur. (*c*) Senatusconſulto etiam trahitur ad poenas hujus legis is, cujus familia, ſciente eo, adipiſcendae, aut recuperandae poſſeſſionis cauſa venerit ad arma; item & qui ſeditionis auctor fuerit: (*d*) quae quamvis reſpiciant etiam ad legem Juliam de vi; novum tamen non eſt, ut eodem de crimine duplici lege caveatur, ut jam ſignificavimus. Qui omnes pro eorum gradu, atque ordine, aut in crucem tolluntur, aut beſtiis objiciuntur, aut in inſulam deportantur. (*e*) Et praeterea, qui naufragos per vim ſuppreſſerit, quo minus opem ſibi ipſis ferrent, vel navim periculo eximerent, ex S. C. hujus legis poena tenetur. (*f*) Quo pertinet aliud S. C. Claudianorum temporum de illis, qui

(a) Paull. *ſent. lib. 5. tit. 23. l. 4. 5. 6. ff. hoc tit.*

(b) *l. 4. in f. ff. eodem.*

(c) *l. 6. ff. eod.*

(d) *l. 3. §. item is ff. ad l. Corn. de ſicar.*

(e) Paull. *ſent. lib. 5. tit. 23.*

(f) *l. 3. in f. ff. de incend. ruin. naufrag.*

qui ex naufragio clavos, vel unum ex his abſtuliſſent, ut omnium rerum nomine teneantur (*a*) quod etiam convenit cum titulo de furtis. (*b*) Circumcidere quoque interdictum eſt omnibus, praeterquam Judaeis, filios ſuos: (*c*) ceteri enim caſtrantium poena ex hac lege tenentur. Id autem Judaeis conceſſum putatur ſimul cum exercitio religionis ſuae: unde interdicitur aliis, qui non religionis, ſed munditiae cauſa id uſurpabant, ut Egyptiis, de quibus Herodotus, qui ab illis Colchos profectos argumentatur, quod & hi circumciſione uterentur. Ab AEgiptiis vero putat eumdem ritum accepiſſe Phoenices, & Syros, qui erant in Palaeſtina, & AEthiopes; minime gnarus hujus inſtitutionis auctorem fuiſſe Deum, & ex divino praecepto Abrahamum: qua de re Origenes Celſum admonuit. (*d*) Ad nefaria etiam ſacrificia ex Senatusconſulto legis hujus poena porrigitur, ut ſi quis impia ſacra nocturna fecerit, faciendave curaverit, quo aliquem incantaret, interficeret, obligaret; quive hominem immolaverit, ejusve ſanguine litaverit, fanum, templumve polluerit: humilior quidem cruci affigeretur; honeſtior vero capite plecteretur: Tiberio, & Adriano decernente. (*e*) Feralis autem haec, atque ſtygia ſuperſtitio non minus horrenda eſt, quam vetuſta. Homines enim enormes moribus, & errabundi mente, quaſi Deus immanitate delectaretur, ſcelera ſceleribus expiabant, & publicam calamitatem oblatione cariorum pignorum, immo & regiae prolis mactatione propulſare ſtudebant, ſi ita ſuperſtitio popoſciſſet. Hinc illa fabuloſa de Saturno, qui filium unicum Coelo patri, fami, peſtilentiaeque avertendae immolavit. (*f*) Ab hac fabula dira ſuperſtitio de gente in gentem dilapſa Chananaeos incef-

(a) *l.* 3. §. 8. *eod.*
(b) *l.* 21 *ff. de furt.*
(c) *l. circumcidere ff. ad l. Corn. de Sic.* Paull. 5. *ſent. tit.* 23.
(d) Marsham. *ſaec.* 5. *verſ. circumciſio pag.* 74, & 75.
(e) Cujac. *ad Paull. ſent.* 5. *cap.* 23. §. *qui hominem immolaverit, ubi* Cujac. & § *qui ſacra.*
(f) Euſeb. *de praepar. evang. lib.* 1. *cap.* 1.

ceſſit, qui liberos Molocho Idolo comburebant. (a) & Phoenices eorum finitimi peſte, aut fame ingruente regum filios nefario ritu devotos Diis mactabant. (b) Et AEgyptii ad ſepulchrum Oſiridis homines Typhoni colore ſimiles, nempe rufos, qui ea in regione rariores erant; ideoque peregrinos ad immolandum auferebant; unde origo fabulae de ſaevitia Buſiridis in advenas: Oſiridis enim tumulus aegyptia lingua Buſiris appellabatur. (c) Gallos etiam, refert Caeſar, in ſuis calamitatibus, aut immolare pro victimis homines, aut immolandos vovere conſueviſſe. Nec ejusmodi caedibus abſtinuere Graeci, utcumque omnium cultiſſimi, quod in fabulis ab exemplo Iphigeniae diſcimus; neque Cartaginienſes, utpote a Phoenicibus oriundi, qui Saturno ſanguine humano litabant: immo nec Latini, qui victimas humanas caedebant Aegeriae Deae, ut opus fuerit, quod Plinius memorat ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo demum anno ab V. C. S. C. prohibere hominem immolari. (d) Adeo inſederat omnibus, non poſſe Deorum numen aliter placari, niſi pro ſalute hominis, hominis vita redderetur. Nec tanta calamitate urgebantur a Diis, quantam ipſi ſibi producebant, ut longe minorem illam ab ſe deprecarentur. Scelera haec igitur omnia ſub eo legis Corneliae capite comprehenduntur, quo venefici, maleficique damnantur. Malis enim artibus non minus, quam venenis homines e vita tolluntur. Ideo aliis S. C. hoc legis Corneliae caput productum fuit ad divinatores, ariolos, magos, aruſpices, aſtrologos, vaticinatores, aliosque Chaldaearum artium profeſſores, qui in aliorum perniciem ſortes conjiciunt, aut aſtra conſulunt. (e) Et quoniam hi mathematicarum ſcientiarum auctoritate, fraudes ſuas protege-

(a) 2. *Reg.* 15. 31.

(b) Euſeb. *de praepar. evang. lib.*4.*cap.*16.

(c) Diod. *Sicul. lib.*1. Marsham. *ſaecul.* 5. *verbo* παιδοθυσία *pag.*77.

(d) Plin. *lib.*30. *cap.* 1. *vide* Montan. *in not. var. in Caeſ. lib.*6. *de bell. Gallic. pag.* 130.

(e) Paull. *ſent. loc. cit.* & *toto tit. C. de malefic.* & *mathem.*

tegebant ; ideo damnati ſub mathematicorum appellatione fuere: cum alioqui nihil honeſtius matheſi, nihil humanae naturae conducibilius, unde in damnatione minime continentur geometricae artes ; non enim fuerat id vocabulum dehoneſtatum: (a) adeo ut nomine ſecernantur honeſtiores profeſſores a communi mathematicorum appellatione, qua magi, & incantatores abutebantur. Contra quos ex Tacito patet quantopere leges exarſerint: etſi ſemper levitas vulgi umbras ipſis rebus anteferentis, poteſtatem legum exuperaverit. Legis autem Corneliae poena non modo docentes, & exercentes, verum & diſcentes, & conſcios malarum artium tenet, non ſine aliquo tamen diſcrimine, (b) nam conſcii, vel tollebantur in crucem, vel beſtiis objiciebantur; ipſi vero magi vivi comburebantur cum ſuis libris, ut non modo exercitium, ſed ipſa quoque ſcientia plecteretur. Supererant medici, qui non ſuo, ſed fallaciſſimae artis, atque ancipitis doctrinae vicio non raro mortem afferunt inopinantes: ut plures aliquando medicina vitas hauriat, quam gladius, & venenum. Sed inhumanum eſſet in crimine inſontibus ponere naturae obſcuritatem, & ignorantiam cauſarum involuntariam: unde lege Cornelia ſubjicitur poenis tantum imperitia & imprudentia medicorum: ſi forte medicamen ad ſalutem oblatum artis inſcitia, vel medici negligentia aegrotum interemerit: ac tum honeſtior quidem medicus in inſulam deportabitur, humilior vero capite punietur. (c) Tandem incendiarios, qui data opera in Urbe incendium excitaſſent, & ſi vetuſtioribus legibus obnoxios, punivit etiam lex Cornelia: per quam humiliores beſtiis objiciuntur; honeſtiores, qui locum, & gradum in Urbe aliquem teneant, aut ca-

(a) *l. artem* 2. *C. de malef. & mathem.*

(b) *l.* 2. *& ſeq. C. de malef. & mathem.* Paull. *5. ſent.* 23. *§. magicae artis.*

(c) *l. illicitas §. ſicut ff. de off. Praeſid.* Paull. *ſent. hoc tit. in fin.*

capite pleſtuntur, aut in inſulas deportantur. *(a)*

Capite legis Corneliae de Sicariis incluſum erat caput aliud veteris legis adverſus parricidas: inquam veterem legem alii pro lege XII. tabul. interpretantur, ut Jacobus Gothofredus; *(b)* alii minime. Romulus certe tantum facinus ne opinione quidem, aut conjectura praeſumens, nulla illud lege coërcuit: etſi poenas de hominum caede conſtituerit. *(c)* Neque in veteres Romanorum ſanctiſſimos mores tam deteſtabile ſcelus irrupit ante annum ab V. C. ſexcenteſimum, *(d)* quo tempore L. Hoſtius parentem occidit, cui acceſſit caedes alia, quam habemus ex epitome Liviana. *(e)* Fertur enim Publius Malleolus matrem ſuſtuliſſe de vita: ideoque veteri lege de parricidis inſutum culeo, ſimul cum cane, vipera, ſimia, & gallo gallinaceo merſum in mare fuiſſe. Quod parricidarum ſupplicium ex vetuſta lege deſcendens, Sylla confirmavit: ut ex Roſciana Ciceronis oratione docemur, Praetoremque certum, ac perpetuum huic judicio praefecit, cum antea deeſſet: *(f)* Quia vero culei poena repetebatur in capite legis Corneliae, quo Sicarii, parricidaeque continebantur; ideo ſcribit JCtus *(g)* parricidas, qui poſt legem Corneliam, lege Pompeja quoque damnabantur, teneri lege Cornelia de Sicariis, hoc eſt eadem poena culei, quae repetebatur in l. Cornelia de Sicariis: *(h)* Qua eo ſupplicio puniebatur parricidium: Ne nos decipiant Duarenus, & Jacobus Gothofredus: *(i)* qui ſublatam cenſuerunt poenam culei per legem Pompejam, atque communem de Sicariis ſubſtitutam in parricidio putaverunt: Cum tamen lex Cornelia de Sicariis, quo lex Pompeja refertur, peculiarem culei poenam in parricidio repetierit. Quae ſane poena obſolevit recentioribus Impera-

(a) *l. ult. §. ult. de incend. ruin. naufrag. l. 10. ff. ad l. Corn. de Sicar. & l. 1 ff. eod.*

CIV.

DE LEGE CORNELIA, ET POMPEJA DE PARRICIDIS.

(b) *in C. Theodoſ. lib. 9 tit. 15.*

(c) Plut. *in Ro.* Ant. Aug. *in hanc l.* Sigon. *de judic. lib. 2. cap.* 31.

(d) Ant. Aug. *in hanc l.*

(e) *lib.* 68.

(f) Sigon. *lib.* 2. *de judic. cap.* 31. Pomp. *ff. de orig. jur. l.* 2. *§. capta.*

(g) *l. 1. ff. ad l. pomp. de par.*

(h) *Inſt. de pub. judic. §. alia deinde lex.*

(i) C. *Theod. lib.* 3 *tit.* 15.

torum temporibus, *(a)* ejuſque loco ſucceſſit damnatio ad beſtias, ſi mare proximum non eſſet; & ignis quo vivi comburebantur, quod breviſſimum ſupplicium Lucianus indicat. *(b)* Sane Auguſtus parricidarum poenas levaverat, easque nonniſi confeſſis impoſuit; ac tamquam ſcelus hoc nemo admittere auderet, ejusmodi reos ita interrogare ſolebat: *certe patrem tuum non occidiſti?* *(c)* Conſtantinus tamen poenam culei jam intermiſſam reduxit. *(d)* Nulla vero poena parentes priſco aevo tenebantur, ſi liberos occidiſſent: cum priſca patriae poteſtatis vi nihil parentibus non liceret in perſonam liberorum. *(e)* Igitur legem Corneliam excepit lex Pompeja de parricidiis lata Cn. Pompejo Coſ. ex qua utpote poſteriori, & uberiori, deinceps judicia haec exercebantur. *(f)* Atque ad idem crimen Cn. Pompejus retulit caedem omnium aſcendentium, & deſcendentium, collateralium etiam cognatorum, & conjugis patronorum, *(g)* poenamque ad conſcios extendit, etiam ſi fuerint extranei, *(h)* & ad illos quoque, qui venenum emerint patri ſuo propinandum, etſi ſceleratum conſilium ſibi *(i)* non proceſſerit. Neque hujus criminis perſecutio tempore tollitur: atrocitas enim illius exigit, ut ultrix poena in ſcelerata capita perpetuo impenderet. *(k)* Itaque lege Pompeja tenetur non modo qui patrem, matrem, avum, aviam, filium, filiam, aliumve quem ex adſcendentibus, & deſcendentibus; ſed & qui fratrem interemerit, ſororem, patruelem, quem Cujacius *(l)* interpretatur natum ex eodem patre, diverſa matre, matruelem nempe, ex eodem Cujacio, eadem ex matre genitum, alio vero patre, ſive uterinum; patruum avunculum, amitam, conſobrinum, conſobrinam, uxorem, virum, generum, ſocrum, vitricum, privignum, pri-

(a) Paull. *ſent.* 5. *cap.* 24. *l.* 4. *ff. ad l. Pomp. de parric.*

(b) *de mort. peregr.* Cujac. C. *de iis, qui parent. occid.*

(c) Sueton. *in Aug. cap.* 33. Senec. *de clem.* Cujac. *parat.* C. *de his qui parent. occid.*

(d) *l. unic.* C. *eod.*

(e) *l. in ſuis* 11. *ff. de lib. & poſth.* VVeſemb. *parat. ad l. Pomp. de parric.*

(f) Sigon. *de judic. lib.* 2. *cap.* 31.

(g) *l.* 1. *ff. ad l. Pomp. de parr.*

(h) *l. utrum ff. eod.*

(i) *l.* 1. *in f. ff. eod.*

(k) *l.* 10 *ff. eod.*

(l) *obſervat. lib.* 6. *cap.* 17.

Digitized by Google

priviguam, patronum, ſponſum, novercam: quae perſonae non omnes verbis legis, ſed ſententia continentur illius: nec excipiuntur ii, quorum dolo malo aliquid tale contigerit. *(a)*

(a) *l. 1. ff. ad l. Pomp. de parr.*

CV.
DE LEGE TITIA, PUBLICIA, ET CORNELIA DE LUSU.

Supereſt e legibus Corneliis ea, quae ad luſum pertinet, quam Hotthomannus L. Sillae tribuit. *(b)* Qua vetuſtiores communi judicio fuere lex Publicia, & Titia, quae forſan illae ſunt, quas Talarias Plautus *(c)* appellavit in Milite glorioſo ibi:

Atque adeo ut ne legi fraudem faciam Talariae,
Accuratote, ut ſine talis domi agitent convivium.

Quos verſus perperam Gronovius refert ad rationem ludendi praeſcriptam legibus convivalibus, quas ipſi ſibi convivae ſtatuebant: non enim Periplectomenes omnino talos domo ſua prohibuiſſet. Non ſolum autem aleae nomine venit jactus talorum e turricula, & fritillo, ſed fortunae qualiſcumque luſus. Nam ex S. Cto vetitum eſt in pecuniam ludere, ſponſionemve facere, ut ſcilicet qui vicerit, propoſitam pecuniam auferat, *(d)* exceptis ludis ad virtutis exercitium inſtitutis: veluti ſi haſta certetur, curſu, ſaltu, lucta, pilive jactu, pugna. *(e)* Ad quod S. C. Juſtinianus *(f)* conſtitutionem ſuam accomodavit: ceteris enim ludis damnatis excepit hos, quorum frequens erat olim certamen in campo Martio, & magna celebritas in Graecia: ubi πεντάθλου nomine comprehendebantur quinque iſta certamina, & concurſus eorum ſimul appellabatur πάμμαχον, ut ſcribit Hyginus. *(g)* Praeter hos autem ludi omnes vetantur, etiamſi pecunia non apponatur, ſed ejus loco lupini ad precium ſignificandum,

(b) *l. 3. ff. de alear.*

(c) *act. 2. ſc. 2. ver. 9.*

(d) *l. 2. ff. de aleator.*

(e) *l. qua actione 7. § ſi in colluctat. ff. ad l. Aquil.*

(f) *l. 1. C. de aleator.*

(g) *vid.* Meurſ. *in Graec. ludibus. l. athletas ff. his qui not. infam.*

Digitized by Google

(a) vel aurum comicum, quod & pro lupinis apud Plautum accipit Muretus, & Turnebus. (b) Inviſa vero maxime legibus eſt alea, qua homines mutuis fraudibus exhauriuntur ſimul, & inter ſe irritantur: ut profuſo patrimonio rapinis, & caedibus rei familiaris lacunam explere conentur: ideoque aleatorum genus legibus infame habetur. Unde de Lenticula aleatore a M. Antonio reſtituto, tamquam de homine turpitudine notato, Cicero (c) loquitur. Ideo Aedilibus mandabatur, ut illorum coetus ab Urbe, ac popinis omnibus arcerent: (d) unde illud Martialis lib. 14. Ep. 1.

Nec timet AEdilem moto ſpectare fritillo.

Nec modo jure civili actio denegatur, & retentio ei, qui alea vicerit; (e) ſed qui victus pecuniam ſolverit condictione indebiti, rem ſolutam repetet ex conſtitutione Juſtiniani: (f) quae condictio non tollitur minori praeſcriptione, quam 50. annorum. (g) Et qui domum ſuam praebuit aleatoribus nullum a legibus adverſus furta, injurias, & rapinas habet auxilium, nullam actionem, qua res ablatas vindicet, vel damnum reſarciat; immo & ejus domus publicatur, (h) quique alium ludere compellat, multatur, aut in vincula publica, vel in latomias conjicitur. (i)

(a) *l. 1. C. de aleator.*
(b) *p. adverſar. cap.* 19.
(c) *lib. 1. de off. l. 26 ff. de injur. l. fugitivus ff. V. S. Cic. Philip.* 2.
(d) Senec. *de vita beat. cap.* 7.
(e) Cujac. *parat. C. de aleat. luſu, & aleat. in ff. l. in exceptionibus ff. de probat. l. ult. ſ. 1. ff. quar. rer. act. non dat. l. pen. ff. de naut. foen.* Cujac. *lib. 9. obſ.* 28.
(f) *l. 1. C. de aleator.*
(g) *l. ult. C. eod.*
(h) C. *de aleator.* Cujac. *parat. ib. & l. 1. ff. de aleator.*
(i) *l. 1. ſ. ult. l. 2. ff. eod.*

CVI. DE FURTIS.

Ac de hiſce criminibus hactenus, nunc furta occurrunt, de quibus latius in legibus XII. tabul. unde actio furtiva proficiſcitur. Ex legibus autem aliis eo ſpectantibus monumentum ſupereſt legis Hoſtiliae, cujus certum tempus ignoratur. Unde dubitat Antonius Auguſtinus *de legibus in praetermiſſis*, a Regibus ne proceſſerit, an a Coſſ. an a Tribunis? Hotthomannus conſularem exi-

ſtimat,

Digitized by Google

ſtimat, eamque adſcribit A. Hoſtilio Coſ. cum collega Attilio, anno Urbis DLXXXIII. Niſi potius eam cum Antonio Aug. arceſſamus a C. Hoſtilio Mancino, qui collegam habuit M. AEmilium Lepidum Percinam an. DXVI. Ut hujus autem ſententiam legis aſſequamur, meminiſſe oportet priſco XII. tabul. jure nullis in cauſis permiſſum fuiſſe judicio adeſſe per alium; quam poſtea neceſſitas legem ſolvit, & copia negociorum, atque frequens, ac longa in varias regiones peregrinatio civium, quae obtinuit, ut ſaltem in cauſis civilibus agere, ſeque defendere per alium liceret; minime vero in criminalibus, (*a*) praeterquam in furto ex lege Hoſtilia, quae indulſit, ut furti agere liceret nomine illius, qui apud hoſtes infortunio ſuo reperiretur, aut abeſſet Reipub. cauſa; (*b*) item & ejus pupilli nomine, quorum tutores ex cauſis iiſdem impediuntur. Ceterum generaliter definitum eſt, ut excuſationes abſentium ex S. Cto judicibus allegentur, & ſi juſtam rationem habeant, ſententia differatur. (*c*)

(a) *l.* 13. *ſ.* 1 *ff. pub. judic.*

(b) *Inſtit. de iis per quos ager. poſ.*

(c) *l.* 13. *§.* 1. *ff. publ. judic.*

CVII.
DE LEGE FABIA DE PLAGIARIIS.

A furtis tranſeamus ad plagium, quod etſi a furtis diſtet, eis tamen videtur affine. Dictum eſt plagium a graeco πλάγιος, quod ſignificat obliquus, in latus verſus, transverſus: ut hujus natura criminis exprimatur, quae tota componitur a dolo, fraude, verſutia. Plagium enim ſuppreſſio eſt liberi hominis, aut ſervi alieni. Quod olim crimen vindicabatur lege Cornelia *de plagiis* lata, cujus veſtigium reperitur apud Apulejum, (*d*) apud quem iſta legimus: *Crimen legis Corneliae incurram, ſi civem Romanum pro ſervo vendidero*, quae lex obmutuit poſt latam legem Fabiam fortaſſe luculentiorem, ex qua deinceps judicia ſunt agitata, cum ex ea hoc redactum fuerit inter judicia publica, quale ut Cujacius (*e*) exi-

(d) *l.* 8. *metamorphoſ.*

(e) Cujac. *parat. C. ad l. Fab. de plag.*

exiſtimat, lege Cornelia non erat: niſi audiamus Duarenum, qui a Diocletiano factum eſſe hoc publicum judicium ſuſpicatur. Quo minus aſſentior iis, qui legem hanc arceſſunt a Q. Fabio Leone, & Claudio Marcello Coſſ. qui magiſtratum geſſerunt anno ab V. C. DLXXI. diu ante Syllam. Si enim Syllana lex fuiſſet lege Fabia poſterior, haec, non illa obſoleviſſet: uſitatius enim eſt, ut judicia ex novis, quam ex veteribus exerceantur legibus: niſi non a Sylla Dictatore, ſed ab alio ejuſdem familiae longe hoc antiquiori latam hanc legem Corneliam auguremur. Ceterum Fabia minime punit eum, qui vi abſtraxerit hominem liberum, aut ſervum ſurripuerit alienum: ſat enim alterum horum lege Julia de vi, alterum furti accuſatione vindicatur: ſed damnat eum, qui hominem ſive libertinum, ſive ingenuum celaverit invitum, aut vinctum habuerit, vendiderit, emeritve ſciens dolo malo, aut fuerit hoc in genere alieni criminis conſcius; vel ſervum, aut ſervam alienam induxerit, ac ſollicitaverit ad fugam; vel eum, eamve invito, vel imprudente domino, dominave celaverit, vinctum habuerit, emerit, vendiderit ſciens dolo malo, aut horum fuerit conſcius criminum. Eadem lege continebatur, ut ſi ſervus plagium commiſiſſet, dominus ejus pecuniam pro ſervi crimine penderet, & ſervus per decennium adipiſcendae libertatis ſpem amitteret. (*a*) Ad hanc legem S. C. acceſſit, quod Cujacius (*b*) refert ad Alexandri tempora, Modeſto, & Probo Coſſ. Ex eoque fugitivorum ſervorum venditio ad legis Fabiae poenam redigitur, etiamſi dominus ipſe venditor ſervi ſit in fuga conſtituti; ſive ut eleganter JCtus ait, ſi ipſe dominus fugam ſervi vendat: (*c*) ne venditione ſervi dominus omittat accuſare plagiarium,

(a) *l. lege Fabia 12. ff. de manumiſ. ad quam* Cujac. *lib.* 50. Paull. *ad edict. l. in bello §. ſi in captivis ff. de captivis.*

(b) *Parat. C. ad l. Fab. de plagiar. & obſ.* 17. *cap.* 10.

(c) *l. 2. ff. ad l. Fab. de plagiar.*

Digitized by Google

rium, qui forte fugam ſuaſiſſet, atque hac ratione reus emto ſervo judicium, cui propter publicam diſciplinam eſt ſubjiciendus, elabatur, ut interpretes graeci opinantur: *(a)* alii vero alias rationes pro ſuo cujuſque arbitrio comminiſcuntur. Poena vero cum ipſamet lege orta pecuniaria erat, *(b)* poſtea cum viſa eſſet levior, plagiarii damnari conſueverunt in metallum. *(c)* Diocletianus *(d)* poenam capitis adjecit, quam poenam extendit Conſtantinus in eos, qui filios viventibus parentibus abducunt: qua explicanda lege ſe implicuit Alciatus; cum levi literarum adjectione nodum ſolvere potuiſſet; legitur enim initio legis *(e) metalli poena teneantur*: qui locus palam repugnat ſequentibus verbis, ubi ſtatuitur poena capitis. Lectionis igitur integritas petenda eſt cum Cujacio, & Duareno e C. Theodoſiano; unde legem deſumſere, ubi pro *teneantur*, legitur *tenebantur*. *(f)* Inſtituitur autem ex hac lege judicium ſicuti ex lege Aquilia, etiam mortuo eo, in quem plagium fuit commiſſum. *(g)* Qui vero pro *Fabia Flaviam* nuncupant palam redarguuntur erroris a C. Theodoſiano, & a M. Tullio, qui hujus legis meminit in orat. pro Rabirio. Refert item Ulpianus leg. pr. ff. de fugitivis S. C. ne fugitivi admittantur a ruſticis in ſaltus, aut protegantur: & ut intra viginti dies dominis reddantur, aut apud magiſtratus exhibeantur, quo poena evitetur. Item ut liceat militi, vel pagano fugitivos inveſtigare, etiam in praediis Senatorum, aut paganorum. Additum & SCto Modeſto Coſ. facto, ut fugitivos inquirere volentibus literae ad Magiſtratus dentur. In quos Magiſtratus multa ſtatuitur, ſi literis acceptis auxilium ſuum inquirentibus denegarint; poenaque imponitur & illi, qui apud ſe quaeri prohibuerit.

(a) Matth. *de crim. ad lib. 48. ff. tit. 12. cap. 2.*

(b) Cujac. *ad Paul. 50. ad edict. ſive ad l. 12. ff. de manumiſ.*

(c) *l. ult. ff. ad l. Fab. de plag.*

(d) *l. 7. C. eod.*

(e) *l. ult. C. ad l. Fab. de plag.*

(f) C. *Theodoſ. hoc tit. ubi* Gothofred.

(g) *l. 3. §. illud ff. eodem.*

Quo-

Digitized by Google

CVIII. De Lege Remmia, Petronia, et S. C. Turpilliano.

Quoniam leges criminum ultrices expoſuimus; nunc ad leges tranſeamus rationem, & viam eorum ulciſcendorum., praeter leges Julias judiciarias, aperientes. Primaque omnium, quarum ſuperſunt in jure noſtro veſtigia, lex occurrit Remmia, & S. C. Turpillianum: quibus veritas, pulſa falſitate, atque mendacio in judiciis reſtituitur. Ac lex quidem Remmia incertis nominibus producitur. Menia enim aliquibus appellatur, aliis Memmia, tamquam a latore Cajo Memmio Tribun. pleb. Scipione Naſica, L. Beſtia Calfurnio Coſſ. anno DCXLIII. quod excogitavit Hotthomannus, qui & hoc pro hujus legis capite affert: ne ſcilicet eorum, qui abſunt Reipub. cauſa, inter reos nomina reciperentur. Verum Remmiae nomen tuentur acriter Antonius Auguſtinus, Cujacius, Duarenus, aliique plures: quamvis enim in Ciceronis codicibus *(a)* varie legatur, Remmia tamen conſtanter ſcribitur in Pandectis Florentinis, aliiſque codicibus juris civilis. *(b)* Tempus auctoremque certum hujus legis, neque nos, neque alius quiſquam, quod ſciam invenit: ac ne quis nomen admittere nolit, Cujacius probat *(c)* eſſe Romanum, profertque Q. Remmium Palaemonem libri de ponderibus, & artis grammaticae ſcriptorem. Igitur calumniatores praeter poenam talionis, cui ſubjiciebantur, quando deferentes nomen rei, *(d)* quem accuſabant, ſe ſubſcribebant in crimen, ut eorum delatio reciperetur a Practore, (cujus arbitrii erat recipere, aut non in reos delata nomina) *(e)* ex lege Remmia ſubibant infamiam imprimenda in earum fronte litera K. *(f)* Eaque poena in eos tantum cadebat, qui publico, non privato in judicio calumniam intendiſſent. *(g)* Hinc lege Remmia damnati dicebantur frontis non integrae: unde

(a) *Pro Sex. Roſcio Amer.*

(b) *l. 3. ff. de teſt. l. 1. §. 2. ff. ad S. C. Tur. pill.*

(c) *ad l. 13. ff. de teſtib. ſive ad lib. 1. Papin. de adulter.*

(d) *l. ult.* C. *de calumniat.* Cujac. *ibid.*

(e) Sigon. *de judic. lib. 2. cap.* 10.

(f) Cic. *orat. pro Roſ. Amer.* Plin. *in paneg. Julian. ad Antiochen.* Cujac. *tit. C. de calumniat.*

(g) Cujac. *ad l. 13. ff. de teſtib.*

unde dubitabatur, an eorum teſtimonium eſſet in judicio recipiendum, quia ſi alius hominis pudendae famae, integrae tamen frontis, teſtimonium rejicitur; majori ratione illius, qui nec famam, nec frontem habet integram, teſtimonium rejicietur. Sed quia legis Remmiae verbis non excludebatur: reliquum eſt, ut judicis officio fuerit excludendum. *(a)* Ad hanc legem S. C. illud pertinet, quo calumniae publici judicii damnati, apud pedaneos judices poſtulare prohibentur. Quod S. Ctum nullo nomine innoteſcit, ſupereſtque tantum illius mentio apud Ulpianum. *(b)* Eo S. Cto ſignificatur ex Raevardi ſententia pedaneos judices non ſolum fuiſſe privatos cives a Praetore ad cauſam cognoſcendam datos, verum & ordinariam aliquando auctoritatem ad certum cauſarum genus habuiſſe, jus dicentes non e ſella curuli, aut pro tribunali, ſed in ſubſelliis. Cum enim poſtulare nihil ſit aliud, quam deſiderium ſuum aperire apud eum, qui jurisdictioni praeeſt; & pedaneos judices jurisdictioni praefuiſſe colligitur, ſi apud eos aliqui, dum ne calumniatores eſſent, poſtulabant. *(c)* A calumniatoribus tranſeamus ad tergiverſatores, nempe ad eos, qui accuſationem intentatam deſtituunt: & ad quaſi tergiverſatores, qui mora ſua reis proſunt ad effugiendum judicium, dilabente tempore a legibus praefinito. In hos igitur, qui cunctando reis beneficium legis impertiunt, conditum eſt S. C. Turpillianum, ſive lex Petronia, Nerone imperante, *(d)* a Petronio Turpilliano lata, & a Senatu adprobata. Neſcio vero an hujus legis capita fuerint, ea, de quibus legis Petroniae nomine alibi tractatur, nempe de ſententia pro libertate dicenda, de ſervis pugnam cum beſtiis poenae cauſa commiſſuris; quorum capitum Hotthomannus aucto-

(a) *l. 13. ff. de teſtib.* Cujac. *obſ. lib. 7. cap. 13.*

(b) *l. 1. §. removet. 6. ff. de poſtulat.*

(c) Raevard. *lib. 3. conject. cap. 10.*

(d) *l. abolitionem C. ad l. Jul. de adult.* Cujac. *parat. C. ut intra certum tempus.*

Digitized by Google

auſtorem quoque facit Petronium Turpillianum. Ac forſan unius legis plura fuere capita, quorum illud de tergiverſatoribus tranſiit in S. C. quod habemus in manibus. Poena hoc ex S.Cto deſcendens eſt quinque librarum auri redigendarum in fiſcum, praeter infamiam. (a) Quam S. C. poenam ex l. Remmia ſumſit, ut ea illos adſpergeret, qui poſt ſatisdationem exercendae litis, & poſt inſcriptionem in crimen, quae ſolennia ſunt accuſationis; crimine nondum abolito, ſive reo a crimine nondum exemto, ab accuſatione receſſerint, ſine Praetoris venia, vel ad diem conteſtandae liti conſtitutum vocati non acceſſerint, vel cauſam ita neglexerint, ut inter moras illorum tempus legitimum ad reum peragendum effluxerit. Niſi tam ſero ad accuſandum acceſſiſſent, ut breve tempus, quod ſupererat, nulla ſua culpa praeterierit ante judicium abſolutum. Tum enim nullo ſuo dolo, ſed lege tantum ab ulteriori proſecutione judicii excluſi. (b) neque tergiverſatores profeſto ſunt, neque deſertores, neque moratores, aut fruſtratores. Hoc S: C. tenentur omnes praeter mulieres, & minores, & eos, qui non publicum, ſed privatum judicium inſtituiſſent. (c) Eſt & S. C. ad judiciorum exercitium pertinens, cujus nomen, & tempora ignorantur: nempe illud, ne quis ob idem crimen pluribus legibus poſtuletur: (d) ortum fortaſſe temporibus Titi Veſpaſiani, quem Suetonius refert vetuiſſe, una de re pluribus legibus agere: hoc eſt idem deliſtum varie puniri. (e) Hinc docet Papinianus poenam generalem adverſus omnes legum contemtores minime concurrere cum poenis certarum legum, quas certis in criminibus cenſet, ſecluſa generali poena, ſubeundas: quia generi per ſpeciem derogatur (f). S. C. item ab eodem Papiniano

(a) *l. ſpurii ff. de Decur. l. 3. §. ult. ff. praevar. l. 1. ff jur. fiſc.*

(b) Cujac. *enarrat. & parat. C. ad S. C. Turpill.*

(c) *l. 1. §. 10. in f. ff. ad S. C. Turpill.* Perez. *in C. ad S. C. Turpill. nu. 2.*

(d) *l. Senatus 14 ff. de accuſ.*

(e) Cujac. *ad l. Sanctio 41. ff. de poenis.*

(f) *d. l. Sanctio.*

Digitized by Google

no memoratur (*a*) quo cavetur ne qui ſiſtitur a fidejuſſoribus in judicio unius criminis cauſa, idem eodem die de alio crimine accuſetur.

(a) *l. 2. §. 2. ff. de Cuſtod. reor.*

CIX.
De S. C. Silaniano, et Statiliano, et aliis ad eandem Rem S.C.

Nunc a calumniatoribus, & ab iis, qui dolo accuſant, ad eos tranſeamus. qui dolo refugiunt accuſare. In quos conditum eſt S. C. Silanianum, niſi cum aliquibus ſcribamus Syllanianum, qui meo judicio falluntur, etenim refragantur nummi, & marmora Capitolina, atque crediderim cognomen id fuiſſe Juniorum. (*b*) S. Cti vero hujus tempus, & origo diu vel eruditioribus, immo, & ipſi Cujacio latuit: quem in eam cognitionem adduxit P. Faber: qui primus illud retulit ad Auguſti aevum Dolabella, & Silano Coſſ. etenim in l. in cognitione ff. ad S. C. Silanian. affertur ſententia S. C. Statiliani, vel Domitiani temporibus Auguſti Tauro, & Lepido Coſſ. A. V. C. DCCLXIII. quo praefinitur quinquennium ad accuſandum haeredem extraneum, qui contra S. C. Silanianum, hoc eſt ante quaeſtionem habitam de ſervis, teſtamentum aperuiſſet ejus, qui a propria familia diceretur occiſus. (*c*) Cum autem haec additio ſit ad Silanianum, apparet Statilianum eſſe recentius: eoque Silanianum anno ſaltem eſſe antiquius: quia anno ante Taurum, & Lepidum Statiliani auctores, conſulatum geſſere Dolabella, & Silanus, quibus Silanianum adſcribimus. Ex quo colligitur utraque S. Cta originem ab Auguſti aevo traxiſſe, ſub quo tam Lepidus, & Taurus, quam Dolabella, & Silanus fuere Conſules. (*d*) Sed quo ſuſpicer aliquid anterioribus temporibus hac in re fuiſſe conſtitutum, praecipue in l. Cornelia de Sicariis, urget lex 25. hujus tituli ff. qua traditur ea lege fuiſſe cautum de praemio accuſatoris ſervorum, qui ante quaeſtionem aufuge-

(b) Dausq. *in orthograph. hac voc.*

(c) Cujac. *lib. 4. cap. 14. obſ.*

(d) Cujac. *obſerv. lib. 1. cap. 18.*

rint, & caedem admiſerint, ut quinque aureos acciperet etiam de publico, ſi ex bonis damnati deſint in ſingulos, quos convicerit ſervos. Unde quod lex Cornel. fortaſſe inchoaverat, S. C. hoc abſolvit, poena in haeredis negligentiam propoſita. Si vero convicerit eos, qui aperto teſtamento manumiſſi reperiantur, iis in vincula conjectis, indeque cauſam dicere coactis, denos aureos in ſingulos ex damnati bonis auferet pro praemio, *(a)* de quo & alibi. Igitur ne vita dominorum pateret ſervorum inſidiis: coguntur ſervi per hoc S. C. proprio periculo dominorum vitam praeſtare, ut ſciant, ſe proprio capite expiaturos quidquid adverſi domino contigiſſet: atque ita minime audeant in eum aliquid mali conſulere. Unde mortuo domino, qui a familia occiſus diceretur, Senatus vetuit teſtamenti tabulae aperiri, aut haereditatem adiri, aut bonorum poſſeſſionem peti, aliudve quid ad cauſam teſtamenti pertinens agi; antequam haberetur publica quaeſtio de ſervis, qui ſub eodem tecto, locove fuiſſent, & ſupplicium ſumeretur tam de noxiis, quam de iis, qui dominum deſeruiſſent, atque opem ferre neglexiſſent. *(b)* Ideo vero vetuit Senatus aperiri teſtamenti tabulas, ne crimen caderet in ſervos teſtamento manumiſſos; *(c)* itaque poena ſumenda de liberis hominibus eſſet veluti de ſervis, indeque libertatis dignitas turpitudine ſervilis ſupplicii macularetur. Verum Neronis tempore ad hoc S. C. acceſſit aliud, ipſo Nerone, & Piſone Coſſ. *(d)* quo non modo prioris S. C. ſententia confirmabatur, ſed illud etiam adjiciebatur, ut qui teſtamento manumiſſi ſub eodem tecto manſiſſent inter ſervos poenas darent. *(e)* Quod S. C. & Neronianum dicitur, & Piſonianum, atque etiam Claudianum, quia Nero fue-

(a) *ead. l. ſ. 2.*

(b) *l. 25. in f. ff. de S. C. Silanian. & toto tit. ff. & C. eod.* Paul. *ſent. lib. 3. tit. 5.*

(c) Cujac. *obſ. lib. 18. cap. 6.*

(d) Tacit. *annal. 13. cap. 32. & an. 14.*

(e) Tacit. *eod. ubi* Lipſius.

Digitized by Google

fuerat a Claudio adoptatus . *(a)* Ex eo autem S. C. omne dubium ſublatum fuit, quod oriri poterat, ſi contra Silanianum apertum fuiſſet teſtamentum, & rei apparuiſſent ſervi teſtamento manumiſſi , ſervorum ne , an liberorum more puniendi eſſent ? Nam SCtum Neronianum juſſit, ut ſimul cum ſervis ſupplicium penderent : quod ante ambigebatur . Huic acceſſit aliud S. C. ſub Trajano, ut de iis etiam quaeſtio haberetur, quos teſtator vivens manumiſerat. *(b)* Haeres autem ne ſui compendii cauſa familiae facinus abſconderet, ſi ultionem omittat , malitque ſuo ſibi lucro retinere ſervos , quam ſupplicio amittere , contraque SCtum haereditatem adeat ; ut indignus ab haereditate, atque omni teſtamenti commodo ſubmovetur , bonaque ſibi erepta in fiſcum transferuntur . Et ſi tabulas contra SCtum aperuerit, recitaverit, deſcripſerit, vel haeres ipſe, vel alius; ex edicto Praetoris in eum centum aureorum judicium datur. *(c)* Secus vero ſi ab alio , quam a familia teſtator occiſus dicatur : tum enim haereditatem adire minime prohibetur, & effectum habebit aditio ſi poſtea mortem ulciſcatur, alioquin effectu carebit , & haereditas a fiſco eripietur ex Azonis ſententia , quam probat Cujacius . *(d)* Occiſorum autem nomine in reliquis veniunt omnes, qui aut ferro, aut laqueo, aut veneno, aut carmine magico , & quacumque alia nece perierint . *(e)* Mors tamen hauſta veneno , vel alia ratione ſine cede furtim illata hoc SConſulto non comprehenditur . Ideo autem ad ſupplicium ſervi depoſcuntur , quod vel attulerint vim , vel auxilium ferre neglexerint : & omni culpa ſolvuntur, ſi ab ignoto ſibi periculo dominum non exemerint; tum enim crimen ab haerede in alios vindicabitur, dimiſſis ſervis, niſi venenum non clam, ſed vio-

(a) Cujac. *parat. ff. hoc tit. ubi vide Chaſſ. lit.* C.

(b) *l.* 10. *in fin. ff. de S.C. Silan.* Duaren. *ibi* §. *cap.* 2.

(c) Cujac. *parat. ff. eod.*

(d) 18. *obſerv. cap.* 6.

(e) *l.* 1. §. *occiſorum ff. ad S.C. Silanian.* & Paul. *ſent. lib.* 3. *cap.* 5. *ubi* Cujac. §. *occiſus.*

violenter fuerit infuſum. (*a*) Nec ſolum ſervi ſub tecto manentes plectuntur ex SCto, ſed etiam foris, puta qui dominum peregre abeuntem ſequerentur, cum ille in itinere fuerit occiſus, (*b*) & qui clamore de proximo exaudito ad vim prohibendam non accurrerint: (*c*) item qui dominum ſibi manus afferentem non impedierint, cum potuiſſent; quamvis non incidant in hoc S. C. cum violenti non fuerint; tamen puniuntur. Illud inſuper S. C. Neroniano cavebatur, ut viro, aut uxore necata, perinde de ſuperſtitis conjugis ſervis quaeſtio haberetur, ac ſi ſervi eſſent ipſius occiſi. (*d*) Quod Marcellus produxit etiam ad ſoceri ſervos, ut marito occiſo de iis etiam quaeſtio habeatur. (*e*) Non tenentur vero SCto Silaniano ſervi nedum puberes, aut aetate confecti, vel ſurdi, muti, furioſi, vel qui tempore mortis clauſi, aut in vinculis erant. (*f*) Qui vero ſervorum aliquem de occiſi familia receperit, celaverit, protexerit, quo minus de illo ſupplicium ſumeretur, tamquam ſicarius punietur. (*g*) Servus etiam ab haerede venditus quaeſtioni ſubjicietur, reddito emtori precio. (*h*) At ſervus, qui domini caedem indicaſſet (ita enim cum Duareno legendum apud Ulpianum, non *vindicaſſet*,) aut arguiſſet; ſiquidem ultro proſiluerit ad accuſandum; non modo quaeſtionem elabetur; ſed libertatis etiam praemium aſſequetur. (*i*) Ad eos qui accuſare refugiunt, etiam pertinet S. C. memoratum ab Ulpiano, (*k*) quo S.Conſ.pro victo damnatur is qui corruperit delatorem, adeo ut is accuſationem omiſerit; exceptis cauſis ſanguinis, ſive capitis, in quibus reo propriae vitae ſollicitudo condonatur. Et in cauſis fiſcalibus Senatus cenſuit, (*l*) ut ſi neque delator, neque poſſeſſor judicio adſint, poſtquam tribus edictis evocati

(a) *l.* 1. §. 19. *ff. de S.C. Silan. l. cum fratrem C. his quib. ut ind.*
(b) *l.* 1. §. *cum dominus ff. h. t.*
(c) *l.* 3. §. 2. & *l.* 1. §. 27. 28. *ff. eod.*
(d) Paull. *ſent.* 3. *tit.* 5. & *l.* 1. §. *ſi vir ff. de S.C. Silanian.*
(e) *l. ſi vir ff. eod.* Ant. Aug. *lib. de leg. ad hoc S.C.*
(f) *l.* 1. §. 32. *ff. hoc tit. l.* 3. §. *ſi quis in gravi*, & *ſeq. ff. ad S.C. Silan.* & *l. ſi excipiuntur ff. eodem.*
(g) *l. ſi quis in gravi* §. *ſi quis quem ff. eod.*
(h) *l. SC. ff. eod.*
(i) *l.* 3. §. *utrum ff. de S.C. Silan.* Duaren. *ibid. et l.* 1. *C. in quib. caſ. ſerv. pro praem.*
(k) *l.* 7. *ff. de praevaricat.*
(l) *l.* 2. §. *Senatus ff. de jur. fiſc.*

cati

cati fuerint; delator amittat jus deferendi publicam cauſam, & fidejuſſores ejus teneantur; poſſeſſoris vero jus integrum maneat, quale fuerat ante delationem. Porro Cotta, e Meſſala Coſſ. prodijt S.C. quo eadem obſervanda ſtatuuntur, ſi ſervus, ac ſi liber poſtuletur. (*a*) Item Senatus cenſuit, (*b*) ut criminis abolitionem petente delatore, quod erraſſe ſe dicat; idem judex de abolitionis juſta cauſa cognoſcat, errorem condonaturus, & dolum, ut in cauſae proditorem vindicaturus.

(*a*) *l. bos accuſare 11. §. ſi Servus ff. accuſat. & inſcript.*
(*b*) *l. 15. ff. jur. fiſc.*

CX. De Lege Aquilia, et de Aedium Demolitione S.C. prohibita.

Cum leges evoluerimus, quibus delictorum damna coërcentur, attexere ad has oportet etiam illas, quibus damna non ex delicto, ſed vel culpa, vel caſu aliquo nata rependuntur. Ac de damnis a beſtiis, & quadrupede illatis cavebatur ſatis ex legibus XII. tabul. quarum vim edicto, & jurisdictione ſua Praetor etiam explicavit titulo: *ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur*. Quo referenda eſt lex ea, quae aliquibus ſcriptoribus appellatur *Peſolania de Cane*. Quod putatur corruptum nomen e *Solonia*, ſive lege *Solonis*, quae redacta fuit in leges XII. tabul. (*c*) Sanxerat enim Solon ut canis, qui momorderat, catena vinctus, a domino noxae dederetur, quod & libro ſuperiori attigimus. De damnis autem vel ab hominibus, vel a beſtiis culpa, & negligentia hominum acceptis, quamvis veteribus XII. tab. legibus, & aliquibus forſan aliis poſt eas latis caveretur: quia tempore tamen exoleſcerent, oportuit nova aliqua lege vim earum ſuſcitare. Veteres enim leges deſuetudine langueſcentes, novis revocantur ad uſum, & viventium magiſtratuum auctoritate in priſtinas vires reſtituuntur. Parent enim homines novis legibus facilius, ne ſpretis iis, contemnere videantur magiſtratum earum latorem: qui libenter preſequitur violatores legum, ut

(*c*) Cujac. *ad ſent.* Paul. *lib. 1. tit. 15.*

Digitized by Google

ut honorem ſimul ſuum ulciſcatur: unde Macrobius: (a) *Quaeritur ſaepe novae legis auctoritas exoleſcente metu legis antiquioris, ut de ipſis legibus XII. tabul. factum eſt: quarum ubi contemni auctoritas coepit, in aliorum latorum nomina tranſiere.* Hinc ait Plato leges picturarum inſtar tempore obſcuratas novis coloribus a novis poteſtatibus eſſe illuminandas. Qua ratione deductum eſt in legis Aquiliae nomen quidquid in veteribus de damno ab homine, vel per hominem dato contineretur. Auctor legis C. Aquilius Gallus Tribun. pleb. isne qui formulam de dolo malo concepit, an alius, non ſatis conſtat. Fuit igitur proprie lex iſta plebiſcitum, (b) quo poſt auctam plebis auctoritatem populus tenebatur univerſus. Hujus legis tria capita commemorantur. Primo capite cavetur de occiſis qualiterqualiter ſervis, aut animalibus, quae gregatim paſcuntur. (c) ut actio detur adverſus eum, qui damnum dederit injuria; quae vox hic pro contumelia non accipitur: injurias enim eas lex Cornelia ulciſcitur: ſed factum injuria dicitur pro non jure ab eo etiam, qui nocendi animum non habuerit, ſiquidem ratione utatur: nam furioſus, & infans, quorum ratio languet, Aquilia non tenentur. (d) Hinc ſi quis occiderit aggreſſorem, adverſum quem ſe telo defendebat, & juſtae defenſionis modum non exceſſerit, in Aquiliam non incidet: quia non injuria, ſed jure illum occidit: nam jure naturae recte vim in ſe imminentem quiſque propulſat. (e) Cum quadrupedibus autem, & ſervos congregat lex: quia ſervi ſub dominio noſtro pariter cadunt. Occiſo autem ſervo, vel quadrupede damnum aeſtimatur quanti eo anno ſervus, vel quadrupes plurimi fuerint, quantique noſtra interfuit non periſſe, (f) isque annus retrorſum com-

(a) Saturn. II. & 13.

(b) *l. 1. ff. ad l. Aquil.*

(c) *l. 2. ff. ad l. Aquil.*

(d) *l. 5. §. injuriam, & ſeq. ff. ad l. Aquil.*

(e) *l. ſcientiam 45. §. 4. ff. eod. & l. 4. & 5. §. 1. eodem.*

(f) *l. ait lex ff. eod. §. 2.*

Digitized by Google

computatur ex tempore, quo quis eſt occiſus: ut ſcilicet mortis tempus anni ſit finis. Quamobrem ſi eo anno ſervus haeres inſtitutus aliena culpa vitam amiſerit, etiam haereditatis commodum in aeſtimationis judicium veniet. (*a*) Et ſi pictori ſervo pollex praeciſus fuerit, idemque intra annum praeciſi pollicis occiſus, in aeſtimationem deducetur quanti prius eſſet, antequam pollicem, & artem amiſiſſet. (*b*) Actio autem, qua aeſtimatur quanti pluris, anno circumſcribitur: actio vero ipſa, qua aeſtimatur damnum acceptum, eſt perpetua, utpote rei perſecutoria. (*c*) Porro actio directa, ſive civilis, ex ipſa lege deſcendens, ejusdemque apertis verbis comprehenſa ipſi domino datur: utilis vero, quae naſcitur ex abdito ſenſu legis, & ab aequitate magiſtratus etiam non domino permittitur. Quamobrem liber homo, qui dominium non habet in propria membra, laeſus nullam ex hac lege directam actionem nanciſcitur, ſed occiſo eo utilis actio ipſius haeredi accommodatur: qua conſequetur quidquid ſumtus factum fuerit in curando vulnere, & quidquid damni ejus caedis cauſa fuerit acceptum. (*d*) Eadem ratione fructuario corporis peremti, & creditori, & bonae fidei poſſeſſori utilis actio conceditur. (*e*) Addit Cujacius directam competere, ſi corpus corpori nocuerit: utilem ſi corpus cauſam damni, non damnum ipſum obtulerit: quae plerumque actio in factum appellatur. Etſi vero actio haec utpote rei perſecutoria ad haeredes tranſeat, & ſucceſſores; adverſus haeredem tamen minime dabitur, niſi quatenus fuerit ex alieno damno locupletior. (*f*) Multantur autem confitentes in ſimplum; inficiantes, propter mendacii poenam, in duplum. (*g*) Secundum caput Aquiliae legis jamdiu intercidit. Eoque Cujacius (*h*) com-

(a) *l. inde Neratius ff. eod. in princ.*

(b) *d. l. inde Neratius §. 3.*

(c) *vide* VVeſemb. *in parat. ff. eod. num. 5.*

(d) *l. 13. & 14. ff. eod.* VVeſemb. *loco cit. n. 3.*

(e) *l. item Mela §. 10. ff. ad l. Aquil.*

(f) *l. inde Neratius §. hanc actionem 8. ff. ad l. Aquil.*

(g) *l. contra 4. C. eod. l. 2. §. 1. ff. eod.*

(h) Cujac. *parat. ff. ad l. Aquil.*

Digitized by Google

comprehenſam fuiſſe putat quamlibet aliam rationem damni dati non ob rem noſtram laeſam, ſed ob commodum aliena opera nobis ademtum, veluti ſi quis nullo jure ſervitutis impoſitae vicini luminibus contra formam veterum aedificiorum officiſſet: quo nomine damnatus fuit a Theophilo Imperatore Petronas, ut refert Zonaras; *(a)* vel ſi quis impoſito aedificio vicini aream inutilem reddidiſſet. Quod caput in deſuetudinem abiit. Tertium caput conceptum erat in eos, qui non occidiſſent ſervum, aut gregalem quadrupedem, ſed eum, eamve aliquo modo laeſiſſent, corporiſve membrum aliquod uſſiſſent, rupiſſent, fregiſſent, aut occidiſſent, vulneraſſentve canem, & animal aliud, quod pecudum numero non eſt, ſive gregatim non paſcatur, aliave ratione rem aliam animatam, aut inanimatam deteriorem reddidiſſent: ut ejus damni nomine teneantur quanti res ea plurimi fuiſſet in triginta diebus proximis. *(b)* Hic enim actio annua, qua perſequimur ex ſuperiori capite id, quo res plurimi fuerit, contrahitur ad triginta dies: quia minus peccatum vulnerantis, & laedentis eſt, quam occidentis, minorque jactura eſſe ſolet occiſi animalis, quod pecudum numero non ſit. Ad damnum quoque pertinet S. C. Acilio Aviola, & Corollio Panſa Coſſ. Adriani tempore, quo de aedium demolitione cavebatur, & dirui quid negociandi cauſa, diſtrahive, aut vendi, aut legari prohibebatur. *(c)* Non modo autem domus ſed & villas dirui Senatus vetuit, ac venditionem irritavit, & emtorem ad duplum precii fiſco inferendum damnavit.

(a) *vide exempla apud* Cujac. *parat. C. eodem.*

(b) *l. ſi ſervus 27. ff. ad l. Aquil. ʃ. quinto.*

(c) *l. 52. ff. contrah. emt. cum concord.* Cujac. *obſ. 5. cap. 26.*

CXI.
De Lege Rhodia de Jactu.

Nunc progrediamur ad ea damna, quae non ab homine, ſed forte, vel natura inferuntur: nempe quae a mari eveniunt, cujus fallax eſt, incer-

incertaque fides. De talibus autem damnis judicia Rhodiis legibus in Romanas tranſlatis exacerbantur. Rhodiorum enim erat rei maritimae tanta peritia, ut nauticus populus a Floro appellentur: ac propter uſum, aſſiduosque caſus, quos frequentia navigationis tulerunt, aequiſſimas, & prudentiſſimas rei navalis condidere leges. Quarum praeſtantiam cum alii veterum, tum praecipue Strabo celebravit. Etſi autem Romani leges omnes conquiſierint non modo Atticas, ſed & Graecorum aliorum, ſicut & Pythagoraeorum, qui erant in ea Italiae ora, quae Magna Graecia dicebatur; tamen Rhodias non acceperunt, niſi poſt uſum rei maritimae, quo non ante primum bellum Punicum vertere animum. Quamobrem traduxerunt ad ſe leges Rhodias, quae mari tum dominabantur: aſſiduoque uſu civitatem iis dederunt, judicia maritima ex auctoritate illarum agitantes. (*a*) Unde in Servii, Ofilii, Labeonis ſcriptis monumenta erant Rhodiarum legum, quarum adhuc veſtigia in recentiorum Juriſconſultorum reſponſis obſervantur. Quamquam autem plures erant Romanis receptae Rhodiae leges, earum tamen ſententias tantum retinemus, quae merces naufragio jactas reſpiciebant. Atque ex reſcripto Antonini, (*b*) quo de naufragorum bonis agitur, Rhodia lex a Caeſare in imperii ſocietatem adſciſcitur, imperio rerum ita tributo, ut orbis quidem terrarum regimen Imperator; maris vero dominium lex Rhodia obtineret. Quamobrem ex collectione Pſelli, ut Gothofredus putat, ſeriem habemus, etſi mutilam Imperatorum, qui Rhodiis legibus arbitrium in re maritima tradiderunt. Quorum initium non a Tiberio, ſed a Claudio, ſub quo Coſſ. ii fuere, qui collectione illa perhibentur, nempe Q. Aterius Antoninus, & D. Junius

(a) Cic. *pro lege Manilia.*

(b) *l. ἀξίωσις, ſive l. deprecatio ff. ad l. Rhodiam de jactu.*

Digitized by Google

nius Silanus anno a Chriſto nato LIV. *(a)* Isque Imperator pluribus rem nauticam Senatusconſultis conſtituit, quorum duo ab Ulpiano referuntur, de quibus egimus ſupra ad legem Corneliam de ſicariis. *(b)* Eos autem, qui ex afflictis, & miſeris naufragorum fortunis quid inhumane rapuiſſent; fiſco tantum pendere voluit Claudius, quanti e Praetoris edicto damnarentur. *(c)* Etenim etiam ex edicto Praetoris oritur actio adverſus raptores naufragorum intra annum in quadruplum, poſt annum vero in ſimplum. *(d)* Et ut violentia procul arceatur a naufragiis, vetuit Senatus iis colligendis aut militem, aut privatum, aut libertum ſervumve Principis intervenire. *(e)* Leges itaque Rhodias utilitate diu ante commendatas, uſuque inter Romanas leges invectas Claudius primum convertit in aſſiduam, & neceſſariam jurisdictionem: deinde alii principes easdem auctoritate ſua comprehenderunt, quorum nomina in ſupra demonſtrata collectione invenimus: nempe Veſpaſianus, ſub quo S. C. ea de re, Lauro, & Agrippino Coſſ. ſuffectis, ut Gothofredus autumat, & Ulpius Trajanus, itemque Adrianus, ſub quo S. C. ne milites, aut privati, aut ſervus, libertusve principis naufragiis colligendis interveniret: ne pro auxilio, damnum potentia, & rapacitate ſua naufragis adferrent. Quibus tandem & Severi acceſſit auctoritas. Poſſet quis referre in leges Rhodias caput illud apud Cic. quod tamen cum eruditioribus declamandi cauſa confictum putarim de more a Rhetoribus, nempe: *ut ſi qua roſtrata navis, quae eſt navis militaris, in portu deprenſa ſit, publicetur*. *(f)* Ex omnibus autem Rhodiis legibus, hujus ad nos capitis integra ſententia pervenit, quo continetur, ut ſi ventorum vi, aut imbribus tempeſtas

(a) P. Faber *ſemeſtr. lib. 1. c. 25.*

(b) *l. 3. in f. ff. de incend. ruin. & naufrag.*

(c) *l. 3. ff. de incend. ruin. naufrag.*

(d) *l. 1. ff. eod.*

(e) *l. ne quid. in fin. ff. incend. ruin. naufr.*

(f) Cic. *de invent.*

Digitized by Google

ſtas cooriatur, unde navis in periculo verſetur; quo ut eximatur oporteat eam levare, atque jactura mercium exonerare: mercium projectarum domino damnum illud a dominis mercium conſervatarum pro rata omnium, ipſomet etiam nauta contribuente, farciatur: ſiquidem per eam jacturam navis periculum tempeſtatis evaſerit: nam ſi perierit nullus collationi ſupererit locus; cum vel merces omnes demerſae ſint, vel ſi quae recipiantur a ſorte, aut a dominorum induſtria ſervatae putentur. (a) In rationem autem contributionis venit etiam portio ipſarum mercium jactarum: ut earum dominus tanto minus a ceteris exigat, quanto pro rata jactarum oneratur mercium. (b) Quamobrem ſi duo ſinguli centum haberent in mercibus; Cajus jactarum mercium dominus ducentum; Cajus amiſſis mercibus auferet a ſingulis quinquaginta, & naufragio amittet altera centum: quoniam tantumdem ille habebat in mercibus amiſſis, quantum illi duo in ſervatis. Unde ſicuti portio Caji, quae erat ducentum, ſuperabat portionem ſingulorum, quae erat centum: eadem proportione poſt naufragium portio Caji, quae eſt centum, ſuperabit portionem ſingulorum, quae eſt quinquaginta, ut tam ante, quam poſt naufragium, portio Caji dimidio ſuperet portionem ſingulorum. Contra ſi Cajus merces projecerit, quae valerent quinquaginta: unus autem, & alter ſervarint proprias cujuſque centum aeſtimatas, Cajus damnum accipiet in decem; duo vero illi duplum quiſque contribuent, pro ſingulis, nempe viginti, ut qua proportione quinquaginta illa unius reſpondebant ſingulorum centenis: eadem ratione quadraginta ejuſdem reſpondeant ſingulorum octogenis. In qua ratione ſubducenda veniunt etiam animalia, & ſervi

(a) *lib. 55. Baſilic. tit. 8. l. 1. ff. de l. Rhod. de jactu.* Paull. *lib. 2. ſent. tit. 7. in fin.*

(b) *l. 2. §. portio 4. ff. de l. Rhod. de jactu.*

a periculo liberati, & gemmae ſervatae, non quia navim onerent, ſed quod aliena jactura ſalvae fuerint. Homo tamen liber ſervatus in rationem contributionis non veniet: cum nullo precio vita liberi hominis expendatur. *(a)* Res autem, quarum nomine conferendum eſt, non quanti emtae fuerint, ſed quanti venire poſſint aeſtimantur, *(b)* etſi adſpergine deteriores evaſerint, quanto minoris ob id aeſtimantur, tanto minus in contributione praeſtabunt: ut ſi prius viginti putarentur, poſtea ob adſperginem decem valeant, dominus earum pro decem ſit collaturus. *(c)* Nec ſolum contributio locum habebit, ſi merces e navi jaciantur; ſed etiam ſi una cum ſcapha, in qua depoſitae fuerant, demergantur. *(d)* Nave autem perdita, conſervatae cum mercibus ſcaphae nulla ratio habebitur; quia naufragium factum eſt, *(e)* non jactura. Quamvis autem facto naufragio contributio ceſſet, ſi tamen ea navis, quae jactura mercium ſervata erat, alio loco ſubmerſa fuerit, & merces per urinatores extrahantur: earum domini conferre debent ei, cujus bonorum jactu navis ſuperius periculum evaſerit: quia niſi ea mercium jactura navis levata eſſet, merces, quae poſtea extrahuntur, e naufragio fortaſſe non ſuperfuiſſent. *(f)* Si autem arbor, aut aliud inſtrumentum levandae navis cauſa jactum fuerit a nauta; hujus quoque damnum, perinde ac jactarum mercium contributione omnium reficietur. *(g)* Ceterum ſi nullo periculo navem exoneraverit, fruſtra contributionem poſtulabit: cum id tantum ſit reddendum, cujus jacturae beneficio, periculum navis effugerit. *(h)* Si vero navis a privatis redemta fuerit, omnes domino navis conferre debere Servius, Ofilius, Labeo tradiderunt. *(i)* Porro caput hoc legis Rhodiae ad naves pertinet

(a) Cujac. *ad l. 3. ff. de l. Rhod. de jact. ſive ad lib. 19. reſponſ. Papin.*
(b) *l. 2. §. portio ff. eod.*
(c) *l. navis 4. §. cum autem 2. ff. eod.*
(d) *d. l. ff. eod.*
(e) *d. l. 4. eod. Paul. ſent. 2. tit. 7.*
(f) *d. l. 4. §. ſed ſi navis* Cujac. *ad Paul. ſent. loco cit.*
(g) *l. amiſſa §. 5. in f. ff. de l. Rhod. de jactu l. 3. ff. eod.*
(h) Cujac. *lib. 19. reſponſ. Papin. l. 3 ff. eod.*
(i) *l. 2 ſi navis ff. eod.*

Digitized by Google

net onerarias, ad comportandas merces comparatas, quae plerumque capaces erant decem millium modiorum: non autem ad naves longas, ſeu triremes. (*a*) Ceterum ſi navis deterior facta fuerit: fruſtra contributio poſtulabitur. (*b*) Tandem judicium hoc ita inſtituetur, ut rerum amiſſarum domini ex locato agant cum magiſtro navis, ne reſtituat res conſervatas, donec ex iis damnum reficiatur dominis rerum projectarum: unde navis magiſter ex conducto aget cum reliquis, quorum ſunt ſalvae merces, ut detrimentum proportione communicetur.

(a) Cujac. *ibid.*

(b) *l.* 2. §. 1 *ff. de l. Rhod. de jact.*

CXII. DE LEGE LICINIA.

Effugerat pene mihi tot inter lex Licinia, cujus leve mihi admodum veſtigium reperitur apud Marcianum, (*c*) quam explicat Cujacius. (*d*) Ea lex vetuit ne communi dividundo actione uteretur is ſocius, qui partem rei communis alienavit, ut evitaret licitationem illius, proptereaque tranſtulerit partem ſuam in potentiorem, ut licitando ille vincat incuſſo potentiae metu. Nam ſi eadem pars, nondum ſublata communione, ad eum, qui alienaverat redierit; non poterit ipſe amplius duplicem, quam habebat actionem, adverſus ſocium exercere; & ſi potentior ille poſt partem in ſe alienatam communi dividundo agat cum altero ſocio; repelletur exceptione, quod *alienata res ſit judicii mutandi cauſa*.

(c) *l. ult. ff. de alien. jud. mut.*

(d) *l.* 1. *fam. ercifcund.*

CXIII. S. C. DE RELIGIONE SEPULCRORUM.

Finem imponamus operi materia funebri, quo res omnes humanae commeant, atque referamus S. C. de religione ſepulcrorum, quo prohibebatur ſepulcra in alium verti uſum, quam condendi cadaveris illati, & venundari, aut permutari, ut in profana commercia concedant. (*e*) Tantique religio funerum eſt, ut etiam poſt fundos venditos priores domini, qui ſepulcrum ibi habebant, jus adeundorum ſepulcrorum retinerent,

(e) *l.* 12. §. 1. *ff. relig. & ſumt. fun.*

propter

propter legem praediorum venundandorum, qua cavebatur, ut ad ſepulcra, quae in fundis ſunt, iter ejus aditus, ambitus funeris faciendi ſit. *(a)*

Hactenus ex antiquiſſimis monumentis Romana exordia juris privati edita ſunto. Quo minus autem, quicumque lector ſapis, abductus turba imperitorum, quidquam horum uti obſoletum tua cum fraude praeterieris; cogitato, labentibus priſcis inſtitutis, perennem tamen recti ſpeciem ibi ſculptam, exemplisque novis, ac ſimilibus, communem, atque promiſcuam, numquam interituram, neque ullo non tempore mortalibus profuturam ubicumque gentium, non libido, ſed ratio dominetur.

(a) *l. utimur 5. ff. ſepulcr. violat.*

FINIS.

Impri-

Imprimatur ſi videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici. Dominicus de Zaulis Epiſcopus Verulanus Viceſg.

Imprimatur Jo. Paulinus Bernardinus Ord. Praedic. S.A.P. Magiſter.

Ne quid deeſſet ad Tomum I. Originum, hoc loco Cenſuras addere libuit, quae illi in editione Neapolitana & noſtra priori praemiſſa conſpiciuntur.

EMINENTISSIMO SIGNORE.

F*Elice Moſca Stampatore ſupplicando eſpone a V. E. come deſidera dare alle Stampe un Libro intitolato* de Ortu, & Progreſſu Juris Civilis *dell'Abate Gio: Vincenzo Gravina; per tanto la ſupplica per le ſolite licenze, e l'avrà a grazia, ut Deus.*

J. M.

De mandato Eminentiſſimi Dn. Canonicus D. Antonius Cangianus revideat, & in ſcriptis referat. Neap. die 14. Junii 1701.

Jo. Andreas Siliquinus Vic. Gen.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.

EMI-

Digitized by Google

EMINENTISS. AC REVERENDISS.
DOMINE.

QUod ad illuſtrandum Jurisprudentiae ſtudium fuerat maxime optandum, ut omnis eo temporum cognitio, latinarum, graecarumque literarum eruditio, ac recta philoſophandi ratio conferretur; Joannes Vincentius Gravina in hoc politiſſimo opere, de Ortu, & Progreſſu Juris *inſcripto, feliciter praeſtitit. Plurimam quidem ea in re, non inficior, celeberrimi Juris Interpretes operam poſuerant; ſed verſare omnes, conſulere ſingulos, atque optima quaeque ex iis excerpere, non cuivis profecto, vel per tempus, vel per ingenium licuiſſet. Hic autem ſelectiſſima illorum inventa miro ordine digeſta, ornatiſſimo ſtylo compoſita, & exquiſita eruditione aucta cunctis patent. Igitur, ut ad optimam juventutis inſtitutionem typis mandetur, e re publica cenſeo, modo graviſſimum Eminentiae Tuae judicium acceſſerit. Neapoli XIII. Kal. Januar. MDCCI.*

Eminentiae Tuae

Humillimus, & Addictiſſimus.
CANONICUS ANTONIUS CANGIANUS.

J. M.

Attenta relatione Dn. Canonici Reviſoris, quod poteſt imprimi. Imprimatur 27. Junii 1701.

JO. ANDREAS SILIQUINUS VIC. GEN.

D. PETRUS MARCUS GIPTIUS. Can. Dep.

EC-

Digitized by Google

ECCELLENTISSIMO SIGNORE.

F*Elice Moſca Stampatore ſupplicando eſpone a V. E. come deſidera dare alle Stampe un Libro intitolato* de Ortu, & Progreſſu Juris Civilis, *dell' Abate Gio: Vincenzo Gravina; per tanto ſupplica l' E. S. per le ſolite licenze, e l' avra a grazia, ut Deus.*,

Magnificus U. J. D. D. Nicolaus Caravita videat, & in ſcriptis referat.

Gascon R. Andreas R. Andreassi R.
Guerrero R. Mercado R.

MASTELLONUS.

T*Vo Imperio, Excellentiſſime Princeps, primum J. Vincentii Gravinae librum* de Origine, & Progreſſu Juris *ad Majeſtatis regulam exegi; nec ſane in eo Regni amplitudinem, aut dignitatem quicquam minutam offendi. Quin contra e republica reputo: in quo omnes Imperii, & Jurisprudentiae Romanae viciſſitudines illuſtri narratione traduntur: & Auctorum ſucceſſione ab ſtirpe ad haec usque tempora luculenter explicata, Sectarum ſtemmata ab communibus Auctoribus ſuo quaeque filo ſubinde diducta ſunt: tantoque ingenii acumine ſingulae juris cauſae aperiuntur, tanta gravitate, & ab ſtudio partium religione de Scriptoribus feruntur judicia, ut facem, quae omnibus de jure libris publicitus alluceat, ubi*

ita

Digitized by Google

ita velis; *dignam exiſtimem*. *Dat. Neap. XII. Kal. Januarii CIↃ IↃCCI.*

Tui
Excellentiſſ. Princeps

Obſequentiſſimus cliens

D. Nicolaus Caravita.

Viſa retroſcripta relatione imprimatur, verum in publicatione ſervetur Regia Pragmatica. Hac die 28. Junii 1701.

Gascon R. Andreas R. Andreassi R.
Guerrero R. Mercado R.

MASTELLONUS.

Digitized by Google

J. VINCENTII GRAVINAE
DE
ROMANO IMPERIO
LIBER SINGULARIS.

AD

S. P. Q. R.

Digitized by Google

Digitized by Google

QUONIAM imperandi jus inter homines oritur a ratione, per quam, contracta ſocietate civili, ſapientia legislatoris, & potentia principis conferuntur ad communem, & ſingulorum utilitatem, quae unica eſt juſtorum imperiorum origo, & fons legitimus, atque perpetua cauſa univerſae poteſtatis; propterea illud inter homines imperium, jure naturae, dominatur, ubi rationis verſetur plurimum, quale fuerit id, quod non ad certi alicujus hominis, certaeve familiae, aut ad certarum nationum; ſed ad univerſarum ſibi adjunctarum gentium commodum fuerit honorum, atque magiſtratuum participatione comparatum ab hominibus, qui ceteris mortalibus omni virtutum genere praeſtiterunt, victoriiſque ſuis cultum animi, ac mentis rectum uſum profliganda barbarie propagarunt: quales Romani fuerunt; qui tali erga genus humanum beneficentia, in omnes imperandi jus, veluti majores in minores, a naturae lege acceperunt. Unde Dionyſius repreſſurus indignationem, & invidiam Graecorum, Romanos iniquis animis ferentium: *AEquo animo* (inquit) *juſta ſubjectio perferenda. Naturae namque, communique omnium lege, nullo peritura tempore, praeſtantiores inferioribus perpetuo praeſunt. Neque accuſanda fortuna, quaſi gratuito tantum imperium urbi minus idoneae tamdiu tradiderit. Diſcent enim* I.
De justis Imperii Romani causis.

 (Graeci)

Digitized by Google

(Graeci) *ex hac hiſtoria urbem talem a ſuis continuo primordiis innumerabiles emiſiſſe virtutes hominum, quibus neque ſanctiores, neque juſtiores, neque temperantiores in univerſa vita; neque in re militari praeſtantiores umquam Graeca, vel barbara civitas ulla tulit*. Hinc merito Romanorum Imperio juris gentium auctoritatem tributam cenſemus: nimirum, & propter ſummas virtutes victoris populi, & quia legum ſuarum auctoritatem, & linguae uſum, & morum gravitatem, & munera omnia ſua, & civitatem Romanam, & Majeſtatem propriam, nempe ſemetipſum cum ſociis ſuis, hoc eſt cum gentibus communicavit univerſis; ut in Imperio Romano ſuam ſinguli libertatem in perpetuum depoſuerint.

II. DE ROMANI IMPERII NATURA.

Quocirca Romanum Imperium definimus ſocietatem omnium gentium aequa juris, ac civitatis communione contractam. Conſtat enim inſtituto Romanorum, pluribus quidem antea, poſt Antonini vero Caracallae conſtitutionem, omnibus, qui ſunt in orbe Romano, Romanam quoque civitatem fuiſſe tributam. Quod ſane imperium juſtis ex cauſis coaluit: quia cum terra pateat omnibus indigentibus, liceatque locum ad habitandum aut petere, aut per ſe capere, in quo naturalis, ac civilis vita ducatur; fas Romulo quoque fuit ſibi, ac gentibus ſecum adlectis, fundare Latino in agro civitatem, præcipue in Albanorum regione, in quam ille, ac frater, permiſſu Numitoris Albani Regis, coloniam deduxerunt: qualem Romam ab initio fuiſſe, Dionyſius, ſcriptor diligentiſſimus, ex veteribus monumentis oſtendit.

Fines autem Imperii ſui populus Romanus propagavit juſtis, piiſque gerendis bellis, utpote non ad inferendam, ſed vel ad arcendam a ſe,

atque

Digitized by Google

atque a ſociis injuriam, vel ad opem poſcentibus praebendam, occaſione ipſa ducente, ſuſceptis. Quod fatentur legati Rhodiorum apud Livium (*a*) his verbis. *Certe quidem vos eſtis Romani, qui ideo felicia veſtra bella eſſe, quia juſta ſunt, prae vobis fertis; nec tantum exitu eorum quod vincatis, quam principiis, quod non ſine cauſa ſuſcipiatis, gloriamini.*

(a) *lib.* 45. *c.* 22.

Et tamen, etſi non omnes cauſas Imperium Romanum habuiſſet juſtas; exitu tamen redderetur juſtiſſimum, propter contributionem, & communionem, quam diximus, juris ſui cum omnibus ab ſe devictis nationibus, quibus perinde ac Romanis magiſtratus, capeſſere licuit, & ipſum Imperium. Unde Claudianus (*b*)

Haec (Roma) *eſt in gremium victos quae ſola recepit;*
Humanumque genus communi nomine fovit
Matris non dominae ritu; civemque vocavit,
Quem domuit, nexuque pio longinqua revinxit:
Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod veluti patriis regionibus, utitur hoſpes.

(b) *in Stilich. lib.* 3. *v.* 150.

Item paullo poſt

Quod cuncti gens una ſumus.

Unde tot domitis nationibus totum mundum a Probo factum fuiſſe Romanum, ait Vopiſcus, (*c*) & Prudentius contra Symmachum (*d*)

Hinc frenaturus rabiem Deus; undique gentes
Inclinare caput docuit ſub legibus iiſdem;
Romanoſque omnes fieri, quos Rhenus, & Iſter,
Quos Tagus amphifluus, quos magnus inundat Iberus
Corniger Heſperidum, quos interlabitur, & quos

(c) *in Probo c.* 20.
(d) 54. *v.* 601.

Gan-

Ganger alit, tepidique lavant ſeptem boſtia Nili.

(a) *in pſalm.* 58.

cum quo conſonat, & Auguſtinus. (*a*) Qua ratione ſicuti omnium commodo eſt inſtitutum, ita neque ab ullo everti, neque in proprii regni formulam, aut in aliud adminiſtrationis genus, ſive expreſſe, ſive tacite per temporis diuturnitatem transferri licuerit: cum neque tempus ullum, neque ulla ratio contra juſtitiam dimicet, & communem hominum libertatem, conditam in univerſarum foedere nationum Imperii Romani vinculo cohaerentium. Quod ſi vel everſum, vel lacerum, vel transductum in aliam formam inveniatur, intereſt mortalium ſarcire illud, atque reſtituere collapſum, quia nihil juſtius eſt, quam continere, atque inſtaurare id, cujus diſſolutione dirimitur ſocietas nationum omnium, & civile vinculum mutuae caritatis: adeout jus, quod promiſcue offerebatur ſingulis, contrahatur ad paucos, qui magiſtratus, & honores, aut ad certas familias, aut ad peculiarem populum, excluſis aliis, transferant. Ceteri enim populi a communi jure libertatis adducuntur in ſervitutem, cum eis adimitur promiſcuus uſus, & perfunctio magiſtratuum, quibus viciſſim ſibi parent, & imperant, in quo ſumma vertitur libertatis.

III. DE IMPERIO IN REPUBLICA CONSTITUTO.

(b) Vellejus *lib.* 2. *pag.* 247.

(c) Dio *lib.* 53. *pag.* 506.

Porro Imperii inſtitutio minime rempublicam ſuſtulit, neque delevit libertatem Romanam, qua populorum aliorum libertas comprehendebatur: quia Dictatoriam Auguſtus minime tulit a populo poteſtatem, (*b*) quae patrem ſuum conjuratis objecerat; (*c*) ſed Imperatoriam ſive militarem, nempe armorum regimen, non evertendae, ſed tuendae Reipublicae, quae opus habuit hoc extraordinario munere in tanta vaſtitate dominationis, & multitudine negociorum, quae ſae-

pe

Digitized by Google

pe fines ordinariarum poteſtatum excedebant. Unde Cujacius *(a)* extra ordinem explicat *auctoritate Principis*: ad quam excurrendum erat tamquam ad Reip. dexteram, ubi opus eſſet impreſſione militari ad compeſcendos puta motus multitudinis; & ad alia improviſa, & ſubita, ſive in provinciis, ſive ipſa in urbe componenda, atque ſedanda, una cum capite civilis corporis, nempe Senatu, in quo mens, & ratio manebat; unaque cum aliis magiſtratibus ordinariis, nempe conſulibus, praetoribus, ceteriſque, per quos pro ſua cujuſque portione, Reſpublica gerebatur more majorum. Unde optime, ac peritiſſime pro ſumma eruditione ſua Cujacius, *(b)* ſcribit regimen Romanae Reipublicae perrexiſſe lento progreſſu a vi, & poteſtate Regis ad populum, a populo ad Senatum, a Senatu ad unum non regem, ſed principem, quaſi in Rep. & Senatu primum, qui nec populi ſibi, nec Senatus jus omne vindicaret, ſed cum eo partiretur. Quamobrem Imperator erat in poteſtate Reip. Reſpublica vero ſub adminiſtratione Senatus, & Imperatorum: cum Reipublicae Senatus conſilium, Imperator opem, & arma praeberet. Hinc Antoninus apud Herodianum ait: *Siquidem in illa urbe ſita eſt Imperii fortuna; nobis autem diſpenſatio tantum, atque adminiſtratio principatus una vobiſcum (nempe Senatoribus) poſita eſt*. Et eumdem, Dio refert, exiſtimaſſe, ac palam tuliſſe omnes res, omniaque negocia Senatus eſſe, & populi. *(c)* & Tacitus: *Non regno tamen, neque Dictatura, ſed Principis nomine conſtitutam Remp.*

(a) *l. ſi cui 92. ff. condit. & demonſt. lib. 8. reſp. Papin. l. mater 93 ff. eod.*

(b) *ad l. 2. §. eodem tempore ff. de orig. juris.*

(c) *vide* Cauſabon. *in not. ad* Spartian. *p.* 36.

IV.
De Principe Romanorum.

Principis autem nomen adeo procul erat a Rege, ut florente Rep. tribueretur ei, qui praecelleret inter Senatores, quique totius veluti Senatus caput Princeps Senatus a Cenſore appellabatur.

batur. Quo exemplo & Imperator Princeps nuncupabatur, tamquam in Urbe Primus. (*a*) Quod egregie notat, & ipſius Tyberii verbis diſtinguit Dio, cum refert Principem Senatus ritu priſco vocatum Tyberium, eumdemque dicere conſueviſſe Dominum ſe eſſe ſervorum, quos habebat, Imperatorem militum, ceterorum vero Principem, hoc eſt caput civium. Talis nimirum eſt Imperator, qualem ſe profitebatur Adrianus (*b*) in concione, & in ſenatu, cum palam ediceret ſe Remp. ita geſturum, ut ſciret populi rem eſſe non propriam. Hinc, & Alexander Severus diſpenſatorem ſe publicum re, verbiſque ferebat. Diſpenſator vero ſervus erat is, ad quem totius familiae rationes, & peculii adminiſtratio pertinebat, ut intelligamus non arbitrium Reipublicae, quod erat penes S. P. Q. R. ſed miniſterium tantum illius ad Imperatorem, delato Imperio, pervenire.

(a) Lips. *in* Tacit. *p* 6.

(b) Spartian. *in* Adrian. *c.* 8.

V.
QUID SIT IMPERARE.

Cujus miniſterii moderatio, & poteſtatis temperamentum imperandi, quam jubendi verbo melius exprimitur: quia mitius eſt imperare, quam jubere, ut obſervare licet apud JCtos primaeva, propriaque in ſignificatione prae ceteris verba locantes. Unde Paullus (*c*) ex verbo *Impero*, fideicommiſſum docet emanare, quod rogantis fere ſit, non legatum, quod eſt jubentis. (*d*) Propterea Cujacius (*e*) Principem a Domino inde diſtinguit, quod dominus jubeat, princeps imperet: quamvis apud auctores alios in verborum proprietate remiſſiores *jubere*, & *imperare* confundantur. Novit vero, & diligenter eorum differentiam notavit Antonius Popma, (*f*) docens *imperare* eſſe onus imponere, ut *imperavit frumentum*; *jubere* autem eſſe aliquid neceſſario velle, ut *bellum ex auctoritate Patrum populus juſſit*.

(c) *lib.* 4. *ſent. tit.* 1.

(d) *vide omnino* Alciat. *lib.* 7. *c.* 13.

(e) *ad lib.* 19. *quaeſt.* Papin. *l. unum ex fam.* 67. *ff. leg.* 2.

(f) *de differ. verb. lib.* 3.

Non

Non negaverim tamen majorem hoc verbum traxiſſe poteſtatem, & vim ab uſu militari, cum dux exercitus ob eminentiam virtutis, & laudis parta inſigni victoria ingenti plauſu appellaretur Imperator etiam Imperio in Rep. conſtituto, quod de Blaeſo memorat Tacitus *(a)*; ut hoc verbo ducibus honos militari clamore augeretur. Quod poſtea S. Conſ. confirmabatur. *(b)* Quem Auguſtus honorem vicies circiter a militibus acceperat. *(c)* Sed eo anno, quo quintum Conſul fuit, Imperatoris titulum in perpetuum ſuſcepit *(d)* ad explicandam extraordinariam poteſtatem armorum, in quem uſum idem titulus Caeſari fuerat ejuſque poſteritati tributus. *(e)* Hinc poſtea haec vox & ſummae poteſtatis militaris exprimendae vice fungebatur, & honorandi poſt victoriam ducis, atque ipſius etiam Caeſaris celebrandi, qui toties Imperator appellabatur, quoties re feliciter geſta militari acclamatione hanc meruiſſet laudem, unde Imperator III. IV. V. ac deinceps pro numero victoriarum inſcribebatur. *(f)*

Cum vero Imperatoris nomen ad poteſtatem ſignificandam adhiberetur, ea voce non veniebat regia poteſtas, ut male Tillemontius, *(g)* Cauſabono etiam auctore *(h)* cum vulgo Scriptorum ex Dione colligit; ſed militare tantum imperium; quod vi tamen & oblique, atque obſcure perveniebat eo quo poteſtas regia palam, & directo ferebatur. *(i)* Tradit quidem Dio Imperatoris fuiſſe jus conſcribendi exercitus, belli paciſque arbitrium, pecuniarum contrahendarum facultatem, & capitalem animadverſionem. Verum non ad Imperatoriam auctoritatem haec omnia revocat, ſed ad munera veteris, populariſque Reip. quorum ſuprema princeps in ſe transferebat, veluti crebros conſulatus, poteſtatem Tribuniciam, Pro-

(a) *lib.3.annal.*

(b) Sigon. *de jur. provinc. lib. 2. cap. 7.*

(c) Caſaub. *in* Suet. *lib. 1. c. 76.*

(d) Dio *lib. 52. p. 493. & ſeq.*

(e) Dio *lib. 44. p. 235.*

(f) Dio *eod. lib. p. 236.*

(g) *in Auguſt. art. 3.*

(h) *in Jul. Caeſ. c. 76.*

(i) *vide* Sineſ. *apud eumdem* Caſaubon. *in vita Adrian. cap. 11. verbo ergo converſis regio more militibus.*

Digitized by Google

conſulare Imperium, quibus Imperator induebat ſummam, ac ſupremam civilibus etiam in negotiis poteſtatem in principem transeuntem non jure quidem regio, quod Brutus extinxerat, neque ex Dictatura, quam Auguſtus, utpote ſibi maxime periculoſam inviſamque populo recuſavit, ſed jure ordinariorum magiſtratuum a ſe ſuſceptorum: quibus in unius perſonam vel perpetuo cumulatis, vel crebro repetitis ad exitum Regiae poteſtatis arte hac ſubdola perveniebat is, cui tradebatur militare imperium, per quod munera quae vellet ad ſe civilia trahebat; cum leges plerumque pareant armis. Ideo Dion (*a*) poſtquam conſuetos Imperatoris magiſtratus enumeraverat, ſubjicit illius facultates non ex Imperatorio jure, ſed ex illis magiſtratibus ptofluentes: ait enim Imperatores ἐκ μὲν τούτων τῶν ὀνομάτων ex horum (nempe magiſtratuum) nominibus exercitus conſcribere, pecuniam cogere, bella ſuſcipere, pacem facere, & inferius καὶ οὕτως ἐκ τούτων τῶν δημοκρατικῶν ὀνομάτων, πᾶσαν τὴν τῆς πολιτείας ἰσχὺν περιβεβλῶνται. *Itaque bis popularibus nominibus omnem induunt Reipublicae robur*... Plurima vero eorum quae Imperatoribus adſcribunt hiſtorici ſine mentione magiſtratuum ſuſceptorum, ea omnia illorum ad magiſtratuum poteſtatem, non ad poteſtatem ullam regiam Imperatoris eſſe revocanda, plurima antiquitatis monumenta teſtantur, praecipue illud Ancyranum, quo res ab Auguſto geſtae, atque a ſe ipſo in breviarium redactae continentur, praecipue cap. 2. cujus haec ſuperſunt.

Patriciorum numerum auxi Conſul V. juſſu populi & Senatus, Senatum ter legi, & in conſulatu VI. cenſum Pop. Rom. Collega M. Agrippa egi.

En haec omnia, quorum ad exemplum & alia

(a) lib. 53. pag. 508.

alia licet conjicere, non imperatoriae poteſtati; ſed conſulatibus, & poteſtati cenſoriae a populo, & Senatu impetratae tribuuntur. Mos item Scriptorum eſt, ut qui cauſam mortis reo dedit pro auctore proferant: veluti Suetonius initio vitae Vitellianae inquit *accuſavit, condemnavitque*, cum idem accuſator, & condemnator eſſe nequeat. Sed quia cauſa fuit ut condemnaretur ex accuſatione ſua, propterea judicis etiam ei perſonam impoſuit. ad quod exemplum trahi poſſent plurima, quae tribuuntur Imperatoribus, non ex auctoritate imperatoria profecta, ſed ex occaſione ab ipſis Caeſaribus oblata. Nam & Ulpianus accuſatori condemnationem tribuit, propterea quod per illius accuſationem reus a judice condemnetur. Unde ſcribit: *peregiſſe reum* (accuſator) *non alias videtur, niſi & condemnaverit* hoc eſt niſi effecerit ut condemnaretur.

VI. DE ORIGINE IMPERATORIS.

Eſt igitur Imperator ſummus, ac perpetuus dux exercituum Romanorum. Quam Auguſtus auctoritatem, ne per hanc viam redire occulto videretur ad Dictaturam, nunquam in perpetuum, ſed aliquando in quinquennium, ſaepius in decennium accepit, ut eam tamen tota vita continuarit, decimo quoque anno Imperio ſibi prorogato per cauſam rebellantium provinciarum, quas decennio pacari poſſe toties obtendebat, quoties exeunte Imperii die rogatus, ac tanquam invitus erat illud iterum recepturus. Inde orta decennalia ſequentium etiam Imperatorum, qui etſi crearentur in perpetuum, tamen decimo quoque anno feſtis diebus, & ſolennibus ludis, velut Imperii ſibi renovati laetitiam ſimul cum populo capiebant. (a) Provincias vero ita cum Senatu diviſit Auguſtus, ut indomitas, & tumultuantes, quibus coërcendis opus eſſet copiis militaribus, ipſe ſuſceperit,

(a) Dio *lib.* 53. *p.* 750.

perit, verbo quidem quaſi majus periculum pro Rep. ultro ſubiturus; re autem ut ſimul cum provinciis illis etiam exercitus ad eas provincias mittendas, & militiam univerſam, qua cives perterrefaceret in poteſtate haberet; (a) pacatas vero provincias, & tranquillas unde honorificentiae pluſquam virium trahebatur Senatui, Populoque permiſit: unde & Italia in Senatus adminiſtratione permanſit: (b) ideoque inter Caeſareas provincias a Dione (c) minime recenſetur. quod inde contigit, quod nemo unquam imperatorum, ac ne quidem triumviri ipſi de Italia, quae domina erat omnium provinciarum, ſed pro Italia certare ſe oſtendebant, ideoque in diviſione Imperii inter Lepidum, Antonium, & Octavium nulli eorum Italia fuit attributa: Sed in Senatus poteſtate manſit, nec ad eos pervenit, qui tantum pacandarum provinciarum cauſa, quibus Italia praeerat militare Imperium retinebat. Hae enim Dio ſcribit. (d) Italia ἐξαίρετος ἀεί ποτε ἐν τοῖς τοιούτοις ἡμῖν ἐν p. 357.

(a) *lib.* 48. *in princ.*

(b) Dio *lib.* 53. Tacit. *ann.* 1. Strab. *lib. ult. in fine.*

(c) Tillemontius *in* Auguſt. *art.* 4.

(d) *lib.* 48. *in princ.*

VII. DE CAESAREIS MAGISTRATIBUS, ET DE PONTIFICATU MAXIMO.

Sed jam Imperatorem ex acie productum, perducamus ad eos magiſtratus, per quos poteſtatem omnem civilem occupavit. Quam Principes tuto ſe minime ſperabant retenturos, niſi eam religione muniiſſent, ſuſceptoque Pontificatu Maximo, arripuiſſent poteſtatem rerum divinarum, (e) quibus humana omnia obligantur atque volvuntur. Igitur, ut per divina in arbitrium ſuum humana omnia redigerent, Imperatores non ſolum Auguratum, & Quindecimviratum ſacrorum, quae majora ſacerdotia erant, ſed Auguſti exemplo, ipſum ſuſceperunt Pontificatum Maximum. Quo jure Pontificibus aliis, ac ſacerdotiis omnibus imperabant, de ſacris, cerimoniis, & ritibus, omnique Deorum cultu non edicta proponebant mo-

(e) Dio *lib.* 53.

Digitized by Google

modo, ſed & ferebant leges; (a) ac, ſi vellent, ſimul cum aliorum Pontificum collegio multabant violatores ſacrorum, & cauſas religionum judicabant, & obſcurum quod eſſet in jure ſacro interpretatione pandebant. A qua ne poteſtate caderent Imperatores Chriſtiani, dum vetus ſuperſtitio adhuc maneret, ad Gratianum uſque, Pontificatum Maximum, etſi animo rejectum, extrinſecus tamen hactenus, arbitror, uſurpaverunt, quatenus eis neceſſaria eſſet ſacerdotii illius auctoritas: quam ita cum nomine, & forſan cum amictu etiam Pontificatus induebant, ut ritus tamen, cerimonias, & ſacrificia Pontificalia, quae in falſorum numinum honorem vertebant, omnino repudiarent. Nam ſi auctoritatem ipſam Pontificiam abjeciſſent, & reliquiſſent aliis tantam muneris potentiam; non ſolum amiſiſſent omnes jus ſacrorum, & auſpiciorum ſive civilium, ſive militarium, quibus populus, & milites in fide continebantur; neque tantum ſe in ſuperſtitione nondum ſatis inclinata magna imperii portione, multaſſent; ſed & grave periculum ſibi creaſſent, ab eo qui falſorum ſacrorum auctoritate per homines veteri errore correptos res & conſilia Principis turbare potuiſſet. Quam ſacrorum poteſtatem, ſuſcepto amictu Pontificio, exprimere oportebat: ideoque haud facile a Zoſimo diſſenſerim, qui refert poteſtatem ſimul hanc, & inſigne illius praelatum fuiſſe ab Imperatoribus etiam Chriſtianis uſque ad Gratianum, qui primus, egregio pietatis exemplo, recuſato amictu Pontificio, exteriorem quoque faciem hujus ſuperſtitioſi muneris a ſe avertit; utcumque Gothofredus junior, & cum recentioribus aliis eruditorum Tillemontius contra Zoſimum pugnent: quem alia praeter argumenta, tuetur haec potiſſimum a nobis adducta

ratio

(a) Dionyſ. *lib.* 2. *p.* 132. *ſub nu.* 4.

Digitized by Google

ratio exercendae ſacrae poteſtatis, juriſque auguralis. quo ſine vinculo quonam pacto Imperator tot milites a vero cultu aberrantes ad militare ſacramentum adegiſſet, militarique diſciplina rexiſſet, quae falſorum numinum religione nitebatur? Quinimmo Religio non ſolum vera, quae dimicat armis divinitatis; ſed etiam falſa, quae armatur viribus multitudinis, adeo pollet in rebus humanis, ut quando Princeps tuliſſet ullum ſe ſacrorum auctoritate majorem, ſi qua contentio ſacrorum cauſa erupiſſet, periculum fuiſſet ne inter motus vulgi rerum divinarum arbitrum arbitro humanarum facile praeferentis, ab ipſis militibns religione perſtrictis, & dirarum formidine correptis adduceretur in Pontificis Maximi poteſtatem.

VIII. De Tribunicia Poteſtate.

Poſtquam autem Imperatores praeſidio ſibi adjunxernnt auctoritatem divinam, ſuam in cuſtodiam vim etiam adhibuere popularem, aſſumta poteſtate Tribunicia, (a) in qua populus vires omnes ſuas, ac talem immunitatem collocaverat, ut qui tribunum verbo aut re violaſſet, is tamquam ſacrilegus, ac devota Dijs victima impnne interficeretur: propterea que tribunitia poteſtas ſacroſancta dicebatur, quia ſancitum erat ut ſacer Diiſque immolandus eſſet quiſquis tribunum offendiſſet. Quoniam autem tribunus creandus erat e plebe, Imperator vero in Patriciorum numero cenſebatur, propterea non tribunum ſe conſtituebat, ſed ſuſcipiebat tribunitiam poteſtatem, ut relicto munere plebejo, muneris tamen auctoritatem aſſequeretur: quae in SCtis impediendis per Interceſſionem tribunorum propriam, & in legibus ad populum ferendis, & in defendendis civibus verſabatur, & praeſertim in vitae famaeque ſecuritate, quam omnem Princeps trahebat a poteſta-

(a) Dio *lib.* 53. & *lib.* 49. *lit.* C.

Digitized by Google

teſtate ſacroſancta tribunorum, in qua fundabantur majeſtatis leges: quibus eo nomine rei damnabantur, quod populum in tribuno, & tribunum in Principe violaſſe cenſerentur: adeout animadverſio capitalis, qua plurimos ſibi infenſos, aut ſuſpectos Imperatores ſuſtulerunt, non e regio jure, quod Roma exulabat, ſed e poteſtate tribunitia profluxerit, per quam jura populi univerſa Princeps exhauſerat. Ideo Tacitus (a) ait: *Id ſummi faſtigii vocabulum reperiſſe Auguſtum ne Regis, aut Dictatoris nomen adſumeret: & tamen appellatione aliqua cetera Imperia praemineret*. Et Suetonius (b) refert Tiberium jure Tribunitiae poteſtatis ultum fuiſſe convicium in ſe jactum, cum inter graeculos ſophiſtas Rhodi verſaretur: citato pro tribunali, atque in carcerem conviciatore conjecto. Tribunitiam porro poteſtatem, excepto Tiberio, cui tribnebatur in quinquennium, (c) Auguſtus (d) exemplo Julii Caeſaris accepit perpetuam, quam ſequentes Imperatores ſibi renovabant ſingulis annis quibus Tribuni alii creabantur: adeo ut ex annis Tribuniciae poteſtatis qui notantur, anni colligantur Imperii: quamvis Imperatores non a kal. Jan. quibus Tribuni magiſtratum inibant, ſed a die, quo poteſtatem ſuſceperant annos poteſtatis ſuae Tribuniciae ad Claudium uſque II. Caeſarem numerarent.

(a) *lib*. 3. *an*. *p*. 125.

(b) *in vita* Tiber. *c*. 11.

(c) Sueton. *in* Tiber. *cap*. 16. Dio. *lib*. 42. *p*. 194. & *pag*. 243.

(d) *idem in* Auguſt. *cap*. 27.

IX.
De censura.

Ut autem Principes famam, & ſtatum aliorum propriae poteſtati ſubjicerent, atque in vitam, & mores civium animadvertentes, quem vellent Senatorem e Senatu moverent, Equitem ex equeſtri ordine ad plebejos rejicerent, bonaque aliena cenſu agendo pro ſuo arbitrio aeſtimarent; cenſoriam poteſtatem gerebant, vel ſolo exercitio ſine ullo honore, & nomine, (e) vel cum nomine, atque honore magiſtratus ut Domitianus, (f) qui cenſuram

(e) Dio. *lib*. 53.

(f) *faſti conſulares*.

(a) Cic. *lib.* 9. *epiſt.*15.*ad fam.* Dio *lib.*43. Sueton. *in Jul. cap.* 76.

(b) *faſti conſulares* Sueton. *in* Aug. *cap.* 27.

ſuram perpetuam ſuſcepit, vel ſub nomine praefecturae morum, ut Julius Caeſar, (*a*) aut morum legumque regiminis ut Auguſtus, (*b*) qni patris exemplo, mutato ejus magiſtratus nomine, cenſurae odium invidiamque mulcebat.

X.

DE PROCONSULATU.

Urbanis hiſce magiſtratibus in eorum perſonam collatis Imperatores conjuxerunt ſupremum provinciarum regimen delatum a Senatu per imperium proconſulare, quod jis tribuebatur omnibus, adeout non modo in provinciis univerſis eam poteſtatem nanciſcerentur, quam ſinguli Proconſules in ſua, ubi rebus in civilibus poteſtatem, & in militaribus imperium habebant lege Curiata; ſed imperium quoque liberum, ac ſummum ſine provocatione, quale Cn. Pompejus bello piratico lege Gabinia impetraverat, (*c*) ubi fuiſſent Imperatores creati a Senatu accipiebant. Quod imperium proconſulare extra pomoerium, ſive urbe ſtatim egredientes ſublatis inſignibus expromebant in omnem orhem Romanum, proptereaque, & Proconſules appellabantur: (*d*) quamvis & intra pomoerium Auguſtus idem imperium ex S.C. retinuerit. Idque imperium eſt illud militare, in quo cardo vertitur principatus: quod florente Republica perquam raro & paucis, ac praefinito tempore; Imperatoribus vero tota vita tradebatur, tamquam conſules crearentur provinciarum omnium; cum proconſul in certam provinciam conſulerem poteſtatem explicaret. Quo imperio cum principes omnem Procouſulum poteſtatem adprehenderint, propterea non conſueverant ſolenniter inſcribi *Proconſules*, ne veluti certis provinciarum finibus incluſi modum imperio ſuo accipere viderentur. Quae cauſa latuit Caſaubono valde admiranti, quod in ſuis titulis principes illum *Proconſulis* non insererent. Etſi non deſint in-

(c) Plutarch. *in* Pomp.

(d) Dio *lib.* 53. *p.* 508.

inſcriptiones antiquae Imperatorum, (a) in quibus abſciſſe legitur *Procos.* vel *Proconſ.* Sed vel ab ignaris haec, & plerumque imperitis rerum civilium fabris adjecta fuerunt, quod intelligerent Imperatorem agere, atque haberi ubique Proconſulem; vel Proconſulare ſignificant imperium. Quo facilius mihi perſuadeo ex omnibus Imperatorum juribus Proconſulare imperium, velut eorum fuiſſe ordinariam poteſtatem; cum nunquam illis a Senatu deeſſet, ubi ſemel a militibus Imperatores appellati ſub ductu, auſpicioque ſuo P. R. exercitus accepiſſent. Tum enim eos, tamquam cognata poteſtas, Proconſulare imperium perpetuo comitabatur: utpote auctoritas militaris, quae a Senatu ad confirmandum militum judicium, & ad expediendum munus Imperatorium tribuebatur: adeout in Imperio Proconſulari juris Imperatorii ſumma verſetur: quo imperio ablato, ipſe videtur ademtus Imperator; cum ſi auferantur magiſtratus urbani, nempe tribunitia poteſtas, & cenſura, nihil de Imperatorio munere pereat. Ideoque Tribunitia poteſtas, utpote adventitia ſimul, & ſummopere principi neceſſaria, titulis interjicitur ſemper, ne ſua cum fraude intermiſſa videretur ab Imperatore; Proconſulare vero Imperium ſaepius omittitur, quia omnium opinione cum jure Imperatorio cohaerebat, ut opus eo expreſſo non eſſet. Quod enim in diſcrimen venire nequibat, nullis titulorum erat monumentis reparandum. Ad coërcendas quippe provincias per Imperium Proconſulare, Reſpublica ediderat Imperatorem. Ideo Trajanus, ut videretur ſibi deſignaſſe ſucceſſorem Neratium Priſcum, (b) haec ad eum verba direxit: *Commendo tibi provincias, ſi quid mihi fatale contigerit.*

(a) *vide* Salmaſ. *in* Marc. Antonin. *cap.* 6.

(b) Spartian. *in* Adrian. *p.* 21.

XI. De Jure Referendi.

Ad horum magiſtratuum plenitudinem, Senatus

tus adjiciebat Imperatoribus munera quaedam conſularia, quae ſcilicet etiam quando conſules non crearentur, communia cum conſule habebant Imperatores, non jure quidem ſuo, ſed ex facultate tributa. Eaque ſunt poteſtas habendi Senatus, & S. C. faciendi, & ad Senatum referendi ſemel, aut bis, aut ter, ſive de una, duabus, tribusve rebus: quod jus primae, ſecundae, tertiae, quartae, quintae relationis appellabatur: nam hunc ſupra numerum conceſſum non invenitur. Quod ſatis arguit quam procul abiret ab Imperatorio munere poteſtas regia illa, quae, pulſis Tarquiniis, ſingulis annis per populi comitia conferebatur in conſules, in quos jure magiſtratus tranſibant munera iſta, quorum Imperator Senatus conceſſione potiebatur: adeout non quemadmodum conſules ſtatim poſt initum magiſtratum, aut aliquando poſt ipſorum deſignationem; ſed poſt jus referendi eis a Senatu oblatum totidem de rebus relationem facere poſſent Imperatores, quot ferret a Senatu tributa facultas: quae non eodem ſemper numero ad eos perveniebat. Auguſtus enim quoties Senatus convocaretur jus habebat unius tantum relationis, ut refert Dio, (*a*) cujus ſincerum ſenſum a Xilandro everſum, optime reddidit Caſaub. (*b*) qui locum Dionis illum ita reſtituit καὶ χρηματίζειν αὐτῷ περὶ ἑνὸς ὅτου ἂν ἐθελήσει κατ' ἑκάστην βουλὴν, κἂν μὴ ὑπατεύσῃ ἔδωκε. *Et ei permiſit* (nempe Auguſto Senatus) *de una re quamcumque voluiſset, quoties Senatus haberetur relationem facere, quamvis conſul non eſset*. Xilander, neglecto ἑνὸς, non ſine ſummo crimine, verterat, *de quibuscumque rebus vellet*: quaſi liberum Auguſto per Senatum eſſet de rebus omnibus referre in infinitum: cum id, utpote portio poteſtatis conſularis, nempe regiae, per quam parce tri-

(a) *lib.* 53. *in fin* p.516.

(b) *in* Sueton. *lib.*1.*c.*20.

tribueretur Imperatoribus, inter quos Probus (*a*) jus tertiae relationis accepit, Pertinax quartae, (*b*) M. Antoninus quintae. (*c*)

(a) Vopiſcus *in Probo.*
(b) Capitolin. *in* Pertinace.
(c) *idem in M.* Antonin.

XII.
De Patris Patriae Appellatione.

Quo autem admoneretur Imperator, ſe Reipublicae cauſa imperare, non ſua, eumdem honorem ferebat a Senatu, quem M. Tullius conſervator Urbis acceperat a Q. Catulo, nempe Patris patriae appellationem: qua principi populus non tradebatur tamquam in patriam poteſtatem; ſed tamquam liberi paternae benevolentiae, ac beneficentiae commendabatur: ut Imperatores quidem benefactis eorum a populo parentum cenſerentur loco; populus vero illorum, tamquam parentum officiis, & laboribus frueretur. Quo ſenſu inſtitutum hunc honorem fuiſſe, cum primum Julio Caeſari, (*d*) deinde Auguſto deferretur, ſcribit Dion, (*e*) utcumque huic eidem honori ſequentium temporum adulatio juris patrii aliquid indiderit: quod forſan in hortando, atque admonendo ponebatur. Hinc Tiberius, ſive uti modeſtiae ſimulator calliddiſſimus, qualis a Tacito in deterius omnia principis illius trahente perhibetur; ſive poteſtatis, quam illuſtrium nominum appetentior, cognomentum hoc tamquam inutiliter invidioſum refugit. Adrianus (*f*) diſtulit, Auguſtum imitatus, a quo ſero acceptum memorabat: tribuebatur enim, ut Appianus ſcribit, non ad amplificationem poteſtatis, ſed ad perfectum teſtimonium egregie meritorum.

(d) Sueton. *in Jul. Caeſ. c.* 76. *et in* Aug. *c.* 58. Dio. *lib.* 44. *p.* 242.
(e) *lib.* 53. *part.* 509.

(f) Spartian. *in Adrian. p.* 17.

XIII.
De Senatoria Imperatoris Dignitate.

Praeterea ut princeps potiretur Senatus juribus, & ejus ordinis majeſtatem tueretur, unde & ipſe duceret ſuam; ſi creatus Imperator antea Senator non fuiſſet, ad imperium vocatus continuo in Senatum legebatur: propterea quod ex Imperatore, ac Senatoribus unum in Republica corpus componeretur ad regimen orbis terrarum: ut

(a) l. 8. C. de dignit. ubi Cujac.

profitetur Julianus. (a) Quam poteſtatis communionem cum Senatu ita oderat Nero, ut Vatinius, cum gratius ei blandiretur, diceret: *Odi te Caeſar, quod Senatorius es*. Urebat nimirum ſuperbos principes plura ſibi eſſe permiſſa, tamquam Senatoribus, quae pro ſuo jure, tamquam principes uſurpare maluiſſent. (b) Nam Auguſti appellatio venerationis, & honoris, non poteſtatis incrementum afferebat. Octavius enim erubeſcens ſibi Romuli nomen adſerere, illud Auguſti ejus loco accepit ad ſucceſſores productum, ſimul cum Caeſaris cognomento, quo ille ſucceſſionem haereditariam Julii; poſteriores vero principes proximam ſuam Imperii ſpem notavere: unde Caeſar tamquam deſignatus; Auguſtus tamquam ſublatus ad Imperium, princeps dicebatur, de quo alio loco fuſius. Nunc enim opportune ſubjiciemus Senatus poteſtatem, ut doceamur quae Princeps tamquam Senator gereret, & quam poteſtatem Senatus in principem, utpote Senatorii corporis portionem retineret.

(b) Plin. in paneg.

XIV. De Auctoritate Senatus.

Romulus igitur imbutus inſtitutis Graecorum e commercio finitimarum gentium, apud quas Numitoris juſſu fuerat educatus, regimen fundaturus in exulum turba, & agreſtium, ac bellicoſorum hominum odio ſervitutis, & ſpe augendae libertatis ad eum confluentium; ſui principatus exemplum non cepit a ſtolida dominatione barbarorum, atque Perſarum, quorum jura omnia e Regis voluntate fluebant; ſed a Theſei regno, qui belli tantum ſe ducem, & legum cuſtodem ferebat; cetera civibus permittebat, (c) & a Republica Lacedaemoniorum, quorum ſub regibus Senatorii, ac plebeii ordinis auctoritas, & per eam civium libertas integra manebat. (d) Quocirca publicam poteſtatem Romulus inter

(c) Plutarch. in vita Cleomenis, & Ageſilai.

(d) Polyb. lib. 6.

Digitized by Google

inter Regem , Senatum , & Populum ita diſtribuit , ut nullius potentia communem everteret libertatem . Quamvis enim domi , militiaeque ipſe praeeſſet ; juſſa tamen ſua ſuſpendit a judicio Senatus : (*a*) illi enim publicorum omnium negociorum permiſit auctoritatem , plebe ipſa minime neglecta , cui, cum in univerſi populi corpus concederet ; magiſtratus creationem , & legislationis jus , & belli paciſque reliquit arbitrium . Unde Minucius apud Dionyſium (*b*), memorat ſub Regum adminiſtratione nil actum ſine S. C. fuiſſe : adeout nec populi ſcita ſine SCto rata haberentur ; (*c*) quamvis poſtea verſa ratio fuerit , aucta populi potentia , qui non modo lege Valeria judiciorum capitalium poteſtatem accepit inſtituta provocatione ad populum ; ſed tribunitiis contentionibus obtinuit , ut omnia S. C. populi judicio comprobarentur.

(a) Dionyſ. *lib.* 2. *p.* 87. *de Sen.*

(b) *lib.* 7. *p.* 445.

(c) Livius *lib.* 1.

XV. DE REPUBL. IN SENATUM TRANSLATA, ET DE COMITIIS.

Imperio autem in Repub. exorto, elanguerant quidem vires animique Senatorum ſibi cuique metuentium a potentia militari unius in manu collocata ; non tamen ceciderunt , ſed potius invaluerunt jura Senatus : quoniam Imperatores facilius ſibi ducentes nobilium , & paucorum , quam ignotae , atque infinitae multitudinis , ſive metu , ſive gratia verſare animos ; arte , potentiaque ſua curarunt , ut comitia e populo transferrentur ad Senatum ; in quem una cum comitis tranſierunt omnia jura populi , & conſequenter magiſtratuum creatio , & judicia capitalia , & ſumma legum poteſtas , & belli paciſque arbitrium : ut breviter omnis Reſpublica e campo migrarit in Curiam. Quae comitiorum ſub Dictatura , & Triumviratu turbatorum tranſlatio non Auguſtum , qui ea priſtino more ad populum ſibi morigerum revocaverat ; (*d*) ſed Tiberium habuit auctorem , qui ſibi

(d) Dio *lib.* 53. *pag.* 511. Suet. *lib.* 2. *cap.* 40. Tacit. *annal. lib.* 1.

ſibi minus putans negocii fore cum paucis, quam cum univerſis; ut deprimeret plebem, avito plebejorum odio extulit optimates, & exercitium poteſtatis civilis populo ereptum, tradidit Senatoribus: quorum voluntas, motus, atque conatus ei, & apertiores erant, utpote cum de illorum numero eſſet ipſe unus, & flexibiliores propter militarem potentiam, qua facilius divites, & nobiles opibus, honoribusque ſuis metuentes, quam ignota, & improvida multitudo, comprimuntur. Unde ab eo tempore popularis quae fuerat, verſa eſt in Remp. optimatum, cujus militare caput erat Imperator, civile Conſul; corpus vero integrum Senatus. Et quamvis Tiberio niſi ab omnibus rogaretur, fas non fuiſſet mutare Remp. tamen quia initio populus non admodum indigne tulit, poſtea vero neglexit, ac diſſimulavit, ut Tacitus teſtatur, qui ſcribit, (a) *populum ademtum ſibi comitiorum jus, queſtum non eſſe, niſi inani rumore*; propterea quod initio quidem erat infirmum, utpote non a communi conſilio, ſed ab unius potentia procedens, poſtea tamen tacita populi voluntate, atque illius ratihabitione convaluit: praeſertim quia loco ſuffragiorum, populus favorem ſuum praeſtabat iis, qui a Senatu crearentur, ne deeſſe videretur populus Conſulibus creatis; ut oſtendit Tacitus, cum ait *Vitellium, ut ſe popularem ferret, comitia Conſulum cum Candidatis celebrantem, omnem infimae plebis rumorem in theatro ut ſpectatorem, in circo ut fautorem affectaſſe* (b). Propterea etiam Dionis tempore comitia durabant: ne contra leges creati viderentur magiſtratus ὁσίας ἕνεκα, ut ille ait. (c) Nam neque Spartanorum, aut Athenienſium inſtitutorum variatio ex Ligurgi, aut Solonis auctoritate; ſed ex populorum comprobatio-

(a) *lib. 1. annal. p. 11.*

(b) *lib. 3. hiſt. c. 91.*

(c) *pag. 42.*

batione ſuſtinebatur. Et refert idem (a) ideo Caeſari poſt devictum Pompejum ſumma omnia munera fuiſſe decreta, ut iis decernendis, auctoritatem eorum conferendorum populus Rom. retineret, atque ex nativa poteſtate ſua tribueret, quod prae ſe ſibi Caeſar arripuiſſet. Hinc a Tiberii tempore magiſtratus creabantur ſuffragiis Senatorum convenientium in Curiam, quo princeps mittebat candidatos: quorum aliquot omnium ſuffragia laturos Senatui commendabat, alios ſtudiis fautoribuſque ſuis, & ſorti tradebat, ut refert Dion. (b) Ex quibus qui impetraſſent, ne populus a comitiis omnino videretur excluſus, in publicum a ſuis deducti neceſſariis prodeuntes, ad imaginem vetuſtatis renunciabantur. Unde tradit Suetonius in Domitiano: (c) *Domitianum comitiorum conſularium die deſtinatum perperam a praecone non conſulem ad populum, ſed Imperatorem pronunciatum*. Qua in adumbratione veterum comitiorum populus auctoritatem ſuam retinebat, ejuſque jura his in imaginibus perinde in poſterum vivebant, ac doctrinae & res perpetuo vivunt in monumentis literarum. Nam, per figuram eam veterum comitiorum, populus conſtantem ſui juris conſervandi voluntatem ſignificabat, ut per ſuffragia Senatorum, & Principis, perque adhibitam ſpeciem vetuſti moris, ipſe populus poteſtatem civilem ſibi nunquam exutam fundere videretur in candidatos. Neque Dion (d) diverſitatem ullam creationis conſulum, & magiſtratuum aliorum prodit: quia ſermonem ille non de creatione magiſtratuum inſtituerat, ſed de arbitrio, quo Tiberius, inſtituendo tempore conſulatuum, ac numero magiſtratuum aliorum, utebatur. Unde cum retuliſſet arbitrium illius ſuper tempora conſulatuum; poſtea tranſit ad arbi-

(a) Dio. *lib.* 42. *p.* 194.

(b) *lib.* 58. *part.* 634.

(c) *cap.* 10.

(d) *lib.* 58. *par.* 633.

Digitized by Google

arbitrium ejuſdem ſuper aliorum numero magiſtra-tuum : quos, cum in Senatu creari ſcribat, non excludit conſules, de quibus ſupra memoraverat : eos enim tacite ſub nomine magiſtratuum, qui in Senatu petebantur, meo judicio comprehendit : cum oratio ſequens, quatenus pertinet ad comitia, quae agitabantur in Senatu, commode referatur etiam ad conſules in ſuperiori orationis parte locatos. Dum enim Dion arbitrium Tiberij refert in conſulum tempore, ac numero moderando, non ad creationem ordinariorum conſulum reſpectum habet ; ſed ad ordinationem ſuffectorum : quorum aliquando unum, aut binos, aut ternos cis u trave duos menſes conſuetos arbitrio ſuo creabat, exemplo Julij Caeſaris, qui primus, teſte eodem Dione, *(a)* commentus eſt hujuſcemodi conſules, ut eluderet poteſtatem ordinariorum, qui nomen anno dabant, & ſoli legitimam poteſtatem retinebant, utpote a Senatu manantem ubi erant auſpicia, & auctoritas inſtituta more majorum; adeout inſuffectos tantum tranſiret exercitium. Hinc inſignia conſularia, & ſcipiones eburnei, quae ſymbolum erat, & argumentum conſularis imperij, a Senatu tradebantur : perinde atque hodie a ſummis principibus tribuitur auctoramentum, quod barbari vocant inveſtiturnm. Quamobrem non dubitarim ex eodem Dione deducere communem Conſulum, & magiſtratuum aliorum creationem : per commendationem ſcilicet, & ſuffragium Principis, ac Senatorum, & deſignationem apud populum : ne Senatu, ac plebe prorſus excluſis, vitio creati conſules haberentur, & religione vetarentur munus nefarie impetratum exercere. Unde, utcumque aliquid peculiare habuerint comitia conſularia, quod nondum innoteſcat, omnino certe oportuit Principes non e potentia ſua militari proferre

(a) *lib.* 43. *pag.* 236. *vide eumd. p.* 1. *pag.* 378. *lib.* 48.

con-

conſulatum candidatis, ſed rite Senatus e legitima poteſtate, publicaque auctoritate, ſine qua non conſules fuiſſent, ſed ſatellites tyrannorum. Et ſane ſi ſuo jure Princeps creabat conſules, quid opus erat ejus teſtimonio ad futurorum conſulum creationem? Atqui ex Spartiano (*a*) ſcimus Didium Julianum conſulatum ſibi meruiſſe teſtimonio Imperatoris. Teſtimonium vero Imperatoris, non apud Imperatorem ipſum proferendum fuit; ſed apud alium, qui auctoris loco aut judicis eſſet, nempe apud Senatum, & populum; repugnat enim eumdem eſſe teſtem, qui & judex. Quam Tacitus (*b*) Conſulum creationem per comitia ignorare non potuit; utcumque illam, quae ſub Tiberio uſurparetur obſcuram ſibi fateatur. Etenim praeter Suetonii locum (*c*) ſuperius adductum, alium ejuſdem locum habemus in Vitellio, (*d*) quem comitia conſularia in decem ordinaſſe tradit annos. Quo in loco notandum inter nefaria Vitellii a Suetonio poſitum fuiſſe, quod in decem annos conſularia comitia ordinaverit, & ſe perpetuum Conſulem ediderit. (*e*) Et in Veſpaſiano memorat (*f*) comitia ſecundi conſulatus: ut intelligamus, ſine comitiis, Imperatoris arbitrium ſatis non fuiſſe ad legitimum conſulatum. Nec deſunt aliorum ſcriptorum teſtimonia de comitiis conſularibus. Nam apud Lampridium (*g*) invenimus in Conſulum creatione mentionem trinundinum: quae vox eſt popularium comitiorum. Et Vopiſcus (*h*) refert *Tacitum impetrare fratri ſuo conſulatum a Senatu non potuiſſe*. Quid autem oportebat a Senatu conſulatum petere, ſi ab arbitrio pendebat Imperatoris? Aut quomodo Senatus negaſſet, ſi concedere jure ſuo nequiſſet? Neque obſcurum vetuſti moris in comitiis conſularibus veſtigium ſe nobis offert ex

(a) *In Julian. c.1.*

(b) *lib.1.annal. in fin.*

(c) *in* Domit. *cap.10.*

(d) *cap.11.*

(e) *in* Vitel. *cap.11.*

(f) *cap.5.*

(g) *in* Alex.Se. vero *cap.28.*

(h) *in* Tacit. *cap.9.*

Digitized by Google

Plinii panagyrico. E quibus colligo Imperatorem nominare conſueviſſe in Senatu quos vellet Conſules; ſola vero Imperatoris appellatione Conſules non fuiſſe, ſed ex ſuffragiis Senatorum. Nam Lampridius, ut Alexandri reverentiam erga Senatum extollat, refert eum Conſules, niſi ex ſententia Senatus, numquam nominaſſe. Tandem dubitationem tollit omnem S. C. ſub Veſpaſiano conditum, quam legem Regiam appellant: ubi non excepto conſulatu, decernitur eorum omnium candidatorum, extra ordinem rationem habendam, quos Princeps S. P. Q. R. commendaverit. Ex qua Caſaubonus (a) optime concludit hac formula, imitatione C. Caeſaris, fuiſſe uſos ſequentes Principes cum candidatos ſuos S.P.Q.R. commendarent: *commendo vobis illum, & illum.* Majeſtatis porro ſummam etiam, exorto imperio, in Senatu manſiſſe, hinc prae ceteris colligitur, quod Imperatores Senatui aſſurgerent; quod cum vel oblivione, vel faſtu Jul. Caeſar neglexiſſet, & Senatum ad ſe ſedentem venire ſuſtinuiſſet; in eam invidiae flammam, & arrogantiae opinionem ſe conjecit; ut juſtam percuſſoribus ſuis cauſam inſidiarum praebuerit, & excuſationem eis apud populum, eo Senatus contemtu, paraverit. (b)

(a) *in* Sueton. *in Caeſ. p.*41.

(b) Dio. *lib.*44. *p.*244.

XVI. De Judiciis Publicis.

Ab eo quoque, nempe Tiberii tempore, judicia illa omnia, quae populi erant, praecipue perduellionis, & majeſtatis; & quaecumque negocia provocationis jure ad populum ferrentur, devenerunt in Senatum, ſimul cum comitiis popularibus, ubi antea tractabantur. Etenim Senatus & antea quidem, Polybio teſte, (c) judicia extraordinaria tenebat plurima; & poſtea ſub Imperatoribus in populi locum ſuccedens, cognitionem popularium quoque ſuſcepit negociorum, quae paſſim apud ſcriptores in Senatu agitata comperiuntur; prae-

(c) *lib.*6.

ſer-

ſertim apud Tacitum, (a) qui ſub Tiberio ſcribit *publica negocia, & privatorum maxima apud Patres tractabantur, dabaturque primoribus diſſerere*. Cum autem inter Senatores, ut eorum unus, cognoſceret, ac judicaret Imperator, qui etiam in omnibus judiciis calculum ſuum ferre poterat, quod, Dione teſte, (b) Auguſto primum conceſſerat Senatus; & periculoſum eſſet ſolius praeſidio legis diſcrepare a ſententia potentioris; judicia illa quae inſtituto Reip. liberis Senatorum ſententiis permittebantur, opinione militaris potentiae plerumque trahebantur ad voluntatem ejus, qui legiones habebat in poteſtate, quique judicabat quidem aequo jure cum ceteris; metu vero tacite in animos immiſſo, ſententias corripiebat univerſorum. Quia vero, ut refert Suetonius, (c) Neronis tempore, atque a Probo etiam (d) conſtitutum fuit, ut ab omnibus judicibus ad Senatum appellaretur; evenit ut Princeps judicans cum Senatoribus ipſius potentiam verentibus, ejuſque ſententiam plerumque complectentibus, cauſarum fere omnium redderetur arbiter.

(a) *lib.* 4. *annal.* *c.*6.

(b) *lib.* 51. *p.* 457. *lit.* B.

(c) *in vita* Neronis *c.*18.

(d) Vopiſcus *in* Probo *c.*13.

XVII. DE CONSILIO IMPERATORIS, SIVE DE CONSISTORIO.

Et quoniam, ſi res ad pauciores pervenerint, facilius deducuntur in poteſtatem unius, cui expeditius eſt aliquot ſuperare, quam omnes; Auguſtus etſi nihil ademerit Senatui, qui vetera, & conſueta judicia ſub eo, aliiſque Principibus exercebat, & populorum legationes excipiebat, & Regibus reſponſa dabat; (e) ne tamen omnibus, ac minoribus etiam in negociis conſulere, atque induſtria ſua ducere Senatores cogeretur univerſos; & ſimul, ne praeter jus faſque decernere videretur abſque auctoritate Senatus, ſine quo nihil erat legitimum; conſilium ſibi conſtituit ex duobus, vel altero Conſule, quando ipſe conſulatum gereret; & ex magiſtratuum ſingulis, & ex

(e) Dio *lib.* 53. *p.*511.

Digitized by Google

(a) *cap.* 34.

primoribus Patrum XV. ſorte datis ad ſex menſes. Quo ſpectat illud Suetonii in Auguſto, (*a*) *ſibique inſtituit conſilia ſortiri ſemeſtria, cum quibus de negociis ad frequentem Senatum referendis ante tractaret*. Quinto vero adminiſtrationis publicae ſibi delatae decennio, a Senatu petiit XX. Senatores annuos, quos ſibi adhibebat in conſilium; ut quod eo conferretur cum ceteris quoque Senatoribus conſultum, atque in commune decretum videretur cum univerſo Senatu: cujus integra poteſtas, ab ea ſui corporis portione ſuo conſenſu in conſilium Principis, una cum Conſulibus, & Magiſtratibus coëunte praeferebatur: cum ipſe Auguſtus propter ſenectutem frequens in Senatu adeſſe nequiret. (*b*) Nec tamen ſatis erat e Senatoribus, atque ex Senatorum ſententia Principem conſilium ſibi legiſſe, ut quod ibi ſtatueretur tamquam legitimum, & e poteſtate publica profectum, perpetuo permaneret: quia poteſtas publica, & juris ratio, non in parte Senatus, neque in culmine ipſius, nempe in Imperatore, ſed in univerſo coetu legitime coacto conſidebat. Ideo Auguſtus decretis ſuis perpetuam firmitatem comparaturus impetravit, (*c*) ut generali S. Cto poteſtas judicialis, & publica Senatus univerſi transferretur in conſilium illud Principis: quod ab eo tempore S. C. condendi facultatem accepit, quam Princeps ſibi apud Populum tuebatur auctoritate Magiſtratuum eo convenientium, qui poteſtatem ſuam in commune adducebant, ſuumque jus cum ceteris conſiliariis, & cum ipſo Principe communicabant: atque huc revocanda ſunt Pomponii verba in l. 2. ff. de orig. juris §. 2. *Conſtituto Principe datum ei jus eſſe, ut quod conſtituiſſet ratum eſſet*. Hoc enim de fonte, nempe de conceſſione Senatus jura ſua Principi tribuen-

(b) Xiphilin. *in* Auguſt. *pag.* 217.

(c) Dio. *lib.* 56. *ann.* 766. *p.* 588. Zonar. *in* Aug. Tillem. *t.* 1. *p.* 48.

buentis, & e praeſentia comprobantium Magiſtratuum, non e poteſtate ulla regia duxerunt Imperatores legitimam judiciorum, & legum condendarum facultatem, e populo primum ad Senatum translatam, & e Senatu ad conſilium Principis, poſterioribus temporibus conſiſtorium appellatum; quod ubi Princeps eſſet, ibi conſiſterent Magiſtratus majores, & primores Patrum, qui propterea, & Conſiſtoriani comites vocabantur: inter quos, quia de publico privatoque jure ſtatuebatur, adſumebantur, & jurisperiti: qui propterea circa latus Principis agere a Papiniano, (a) & ab Ulpiano (b) circa Principem occupari dicebantur. Quod conſilium ſemel a Senatu Auguſto traditum Tiberius, & ſequentes Principes valde retinere ſatagerunt; ne illo dimiſſo, legitimam amitterent auctoritatem. Immo illud ſecum perpetuo duxerunt, ut Senatum integrum, cujus poteſtas etiam conſiſtorio haerebat, apud ſe habere viderentur. Hinc Spartianus ait, (c) tempore Adriani jam tranſiiſſe in morem, ut *cum Princeps cauſas cognoſceret, & Senatores, & equites Romanos in conſilium vocaret, & ſententiam ex omnium deliberatione proferret*. (d) Et rurſus eumdem Adrianum refert: *Cauſas Romae, atque in provinciis frequenter audiviſſe, adhibitis, conſilio ſuo, conſulibus, atque Praetoribus, & optimis Magiſtratibus*. Idemque (e) ſcribit adſciviſſe ſibi Adrianum in conſilium JCtos: quos tamen Senatus probaſſet omnis. Alexandrum autem Severum, tradit Lampridius, (f) vocaſſe ſibi in conſilium ad ſeptuaginta, quantum, ut ea forſan aetate inoleverat, S. C. condendo eſſet opus, ad juſtum Senatorum numerum. (g) Cum autem Imperator perpetuo ſecum duceret jura Senatus collata in ſe tamquam Senatorum uno, & Senatus Principe,

(a) *l. jurisperit. tot ff. de excuſat.*
(b) *l. verum 11. §. ex furto ff. de minor.*
(c) *in* Adriano *cap. 8.*
(d) *cap. 22. in* Adrian.
(e) *c. 18.*
(f) *in* Alexandro *cap. 15.*
(g) Cujac. *in novel. 20.*

pe, atque in Senatoribus aliis, inque Magiſtratibus, qui eum comitabantur; & eadem jura in univerſo Senatu integra manerent; evenit ut Princeps cum ſuis conſiliariis, atque Magiſtratibus; item & Senatus urbis univerſus publicam poteſtatem prae ſe in ſolidum exprimerent, quamvis diviſis portionibus, & perſonis, & locis eam exercerent: perinde ac plures haeredes, quorum ſinguli quidem certam haereditatis portionem, certaſque actiones ſibi diviſas exercent; unusquisque tamen haereditatem univerſam, & jus haereditarium omne in ſolidum ſuſtinet. Siquidem tam haereditas, quam imperium inter incorporalia veniunt; & utraque in jure conſiſtunt: ac ſicuti de haereditate Papinianus ait, ita & imperium etiam ſine ullo corpore juris intellectum habet.

XVIII. De Communione Senatus, et Principis.

Unde princeps cum comitatu ſuo eamdem, ac parem, atque, ut cum vulgo Doctorum loquar, cumulativam cum Senatu poteſtatem habebat: quia conſiſtorium Principis non jure, ſed perſonis, locisque ab univerſo Senatu diſtinguebatur. Ideo appellationes, quae perferrentur ad Principem, & ad Senatum perveniſſe putabantur. Nam regulariter neque a Principe, neque a Senatu ad Principem provocatur. *(a)* Quamvis praeter ordinem aliquando, turbato judiciorum jure, ſub Cajo a Senatu ad Principem fuiſſe appellatum, obſervet Lipſius *(b)* ex Dione. *(c)* Quod oratione ſua expreſſit Adrianus *(d)* ſequentium forte Imperatorum ambitionem, aut licentiam; & aſſentationem repreſſurus eorum, qui a Principe ad Senatum per eam cauſam provocare tentarent, quod in conſiſtorium Caeſaris flos Senatorum, & Magiſtratuum, una cum ipſo Principe, conveniret. Ac ne quid diſcriminis inter Principis judicium quis, & Se-

(a) *l. 1. ff. a quibus appel. non licet.*

(b) *lib. 14. ann.* Tacit. *p. 321.*

(c) *lib. 58.*

(d) *l. 1. §. 1. ff. a quib. appell. non licet.*

Digitized by Google

& Senatus ſuſpicetur, refert Tacitus (*a*) ſub ejuſdem pecuniae amittendae periculo recipi provocationes ad Senatum, quo recipiebantur appellationes directae ad Principem; ne temere, atque trahendae ſententiae cauſa litigatores ad appellationis auxilium confugerent: ſcribit enim: *Auxitque Patrum honorem, ſtatuendo, ut qui a privatis judicibus ad Senatum provocaviſſent, ejuſdem pecuniae periculum facerent, cujus ij qui Imperatorem appellavere*. Neque ſupremam, atque communem cum Imperatore Senatus auctoritatem depreſſit novella ſua LXII. Juſtinianus: qua de novella plurimi, aut negligentiores, aut craſſiores, colligunt ſententiam Senatus a Principis confirmatione indiſtincte pendere. Verbum etenim *confirmare* quod ibi legitur (graeco enim exemplo caremus) non ſemper *adprobare*, ſed aliquando *ſimul firmare* ſignificat, (*b*) hoc eſt unius calculum, calculis aliorum adjicere, qui ſi ab aliorum ſententiis diſcrepet, non propterea judicium vacillabit, utcumque calculus ille ante dimiſſum judicum conſilium ſit expectandus. Quin neque hujus argumentum novellae ab his recte, ac germano ſuo ſenſu proponitur: ſiquidem non de provocatione ad Senatum hic agitur, ſed de provocatione ad ipſum Principem. Qui etiam in cauſis ad ſe adductis ſententiam poſcit Senatus univerſi, ſententia Principis confirmandam, ut patet additum potius, quam detractum fuiſſe hac novella poteſtati Senatus: quem univerſum Juſtinianus conſultum voluit, etiam cum ipſe Princeps appellatur. Quam nobis interpretationem praeſtat auctoritate ſua Cujacius (*c*), qui conſtitutionem hanc accipit de appellantibus, non ad Senatum, ſed ad ipſum Principem. Regna porro quae in Orbe Romano ſunt, & quidem civilio-

(a) *lib. ann.* 14. *c.* 28.

(b) *l.* 3. *§. ejuſdem* 2. *ff. de teſtibus*, *ibi* alias veluti conſentiens fama cōfirmat rei de qua quaeritur fidem: *vide* Natal. *ab* Alexandro *hiſt. Eccleſ. Saec.* 4. *p.* 1. *fol.* 157. *ubi haec adducit epiſtolae Synodicae Epiſcoporum Arianorum verba*: Num in Roma ſub Novato, & Sabellio, & Valentino haereticis factum conſilium ab orientalibus confirmatum eſt.

(c) *in novel.* 62.

viliora, uti Regnum Galliae, ſibi exemplum ceperunt a Romana Rep., quae unice novit imperium cum libertate contexere. De qua Gallici Regiminis inſtitutione, Regiſque cum Senatu aequalitate, Cujacius ita teſtatur: (a) *Hodie moribus noſtris dum appellatur ad Senatum, appellari videtur ad Principem*. Eſt enim Princeps ex Romanorum, & regnorum ad id exemplum conditorum moribus pars Senatus, qualem ſe profitetur Julianus: (b) & contra Senatus pars Principis, qualis agnoſcitur ab Arcadio, & Honorio (c) his verbis: *Senatorum etiam (nam & ipſi pars noſtri corporis ſunt)*. Ex quibus Cujacius colligit (d) non oportere a Principe Senatus decreta confirmari. Cur? Num forte quia Princeps vocaverit Senatum in partem ſuae civilis poteſtatis? minime: nullam enim jure ſuo Princeps habebat, ſed jure magiſtratuum ſuſceptorum, aut ipſius communione Senatus, de quo velut ex fonte publici juris Imperator poteſtatem partim, oblata occaſione, hauriebat, partim perenniter ducebat; ut ideo Princeps pars Senatus, & Senatus pars Principis cenſeantur, quod ſimul ex Senatoribus, & Principe Senatorum uno, eorumque capite univerſus Senatus ejuſque corpus componeretur integrum. Nam in Senatum praeter cognatam, veteremque majeſtatem a Tiberii aevo, conceſſerat majeſtas etiam populi: quae utrimque prodiens in perſona Imperatoris per Tribunitiam poteſtatem, & Senatorium principatum ita exprimebatur; ut derivaretur quidem in Caeſarem; ab radice tamen ſua, nempe ab Senatu numquam avelleretur.

(a) *ead. novel.* 62.
(b) *l. 8. C. de dignit.*
(c) *l. quiſquis ff. ad l. Jul. majeſt.*
(d) *d. novel.* 62.

XIX. DE DISCRIMINE INTER IMPERIUM, & REGNUM.

Id enim interfuit P. R. Imperatorem creare, non Regem, quod Imperator deducit; Rex verò abducit a populo ſuſceptam ſibi majeſtatem.

Cum

Digitized by Google

Cum enim Rex creatur, (qualis creabatur apud barbaros, quorum vile ſervitium Romani averſabantur,) in eum omnis populi poteſtas, & voluntas publica recta confertur: eſt enim, uti Rex Perſarum, αὐτοκρατὴς καὶ ἀνυπεύθυνος, ut principem illum jus, taique quandoque perturbantem, vitamque aliorum, & bona rapientem, ſi populus tollere conetur, cogatur civilem evertere ſtatum, & publicam commutare voluntatem, novamque inde fundare Rempub. Quo ne cives adigerentur, ſi Rex Regni everteret leges publicas, eum, uti mos olim erat Perſarum, jurare cogebant in leges; ut cujus poteſtas a populo coërceri amplius nequibat, ſine regni everſione, auctoritate jurisjurandi, atque ultione divina contineretur. (*a*) Quod & de Regibus noſtratibus teſtatur Cujacius. (*b*) At Romanum Imperatorem ſumentem ſibi, minime vero abſumentem S. P. Q. R. majeſtatem; ſi abuteretur Imperio, licebat, ſemperque licuit, niſi violentia militari muniretur, nulla variatione ſtatus civilis, nullaque mutatione Reipub. vel Imperio exuere, vel vita. Qua toties auctoritate uſum Senatum inferius prodemus e memoria rerum geſtarum. ideo Imperatore creando, cum ad jurandum in leges non adigebant, (*c*) quia publica poteſtate in populo, & Senatu adhuc permanente, violentiam avertere licebat illius. Regnum nimirum Remp. totam exhaurit, & cum ea majeſtatem univerſam transfert in perſonam unius, aut ſucceſſorum: quo vel ſolo, vel cum poſteritate, ſi regnum ſit haereditarium, populi ſeditione ſublato, ſolvitur poteſtas publica, quae in eorum perſona coaluerat: niſi civile regimen ex integro nova populi voluntate reſtituatur. Imperium contra eſt cumulus magiſtratuum e Rep. penes Senatum, populumque locata continenter

(a) *vide* Grot. *de jur. bell. et pacis lib.* 1. *c.* 3. XVI.

(b) *ad l.* 3. *enar. C. de teſtam. & quemad. teſt. ordinentur.*

(c) Cujac. *add. leg. ex* Plinii Panag.

in principem confluentium; ut ſublato Imperatore, vel Imperio, jura magiſtratuum eorum refluant ád Remp. neque Imperatore damnato a proprio ſtatu diſcedentem, neque Imperio illo extraordinario evulſo pereuntem, ſed in Senatu, & in ordinariis magiſtratibus perpetuo permanentem. Non bene igitur Dion aſſequebatur ſenſum dominatoris populi, quando mirabatur Populum Romanum, cum Regiam poteſtatem per tot magiſtratus Imperatori contuliſſet, exultare tamen quod Regem non ferret. Nimirum quamvis Senator eſſet Dion, graeciſſabat tamen, neque tam ſerio, ac populus Romanus, diſcrimen expendebat inter Regem, & regia poteſtate praeditum magiſtratum, ſive militarem, qualis erat Imperator; ſive civilem, quales erant Conſules, qui cum regia etiam poteſtate creabantur, quippe qui & in Regum loco ſucceſſerant. Unde ſicuti Conſules, ita, & Imperator, pars erant Reipub. univerſae: cujus ſub poteſtate ſimul cum ceteris magiſtratibus continebantur.

XX.
DE LEGISLATIONE SENATUS.

Translatis quoque comitiis ad Patres, tranſiit in Senatum jus condendarum legum, quod fuerat penes populum univerſum: *(a)* quo in jure ſumma vertitur majeſtatis: quae ob ſuperiorem rationem, & diſcrimen regnum inter, & Imperium, neque a Senatu abſceſſit, neque a populo, cujus imago a Senatu reddebatur. Nam, utcumque legislatio cum principe, ipſiuſque conſiſtorio ex S. C. a nobis memorato communicaretur; tamen ob impreſſum in animis antiquae Reipub. ſtudium, atque religionem; Principum placita, quae ab univerſi Senatus auctoritate procederent more majorum; legis quidem habebant rigorem, *(b)* ut Juriſconſultus docet, non tamen continuo, ac ſtatim, ſed poſtquam tempore inva-

(a) Sigon. *de judi. lib.* 2. *cap.* 26. *in fine.*

(b) *l.* 1. *ff. conſt. princip.*

valuiſſent , atque inoleviſſent uſu , & conſensu Civitatis : qui & ſententiis judicum tribuit juris auctoritatem . (*a*) Unde Cujacius (*b*) obſervavit Paullum ſaepe improbaſſe decreta principum , ſcribens : *Nec decreta Principum jus faciunt , niſi quae invaluerint . Nam quod cognoſcens decrevit Princeps , ſcio legem eſſe , ſed cum hoc modo , ſi invaluerint .* Macrinus autem Imperator , (*c*) qui peritus erat juris , reſcripta omnia veterum Imperatorum tollere ſtatuerat , quod non ab univerſa Rep. ſcilicet , ſed ab unius voluntate manarent. Volebat autem , ut jure , non reſcriptis ageretur: *nefas eſſe* , dicens , *leges videri Commodi , & Caracallae , & hominum imperitorum voluntates.*

(a) *l. ſi de interpretat. ff. de legibus.*
(b) *lib.* 29. *qu.* Papin. *l. in ratsion.* 11 *§. quaeſitum ff. ad l. Falcid.*
(c) Capitolin. *in* Macrin. *cap.* 13.

XXI.
De Constitutionibus Principum.

Communicata nimirum populi , ac Senatus cum Principe , non vero in Principem translata univerſa poteſtate ; leges a Principe latae , ſive conſtitutiones , non a Principe tamquam ex Regia perſona prodibant , ſed tamquam ab oraculo Reip. atque ipſius voce Senatus : quem antequam quidquam in perpetuum , ac pro univerſali lege ſtatueret , oratione conſulebat , apud Patres habita , eadem ratione , qua populum univerſum rogabat laturus legem Tribunus plebis , cujus poteſtatem ſibi adjunctam Princeps roganda lege , non apud populum , ut Tribunus exercebat , ſed apud Patres, qui jura omnia populi , & Remp. retinebant univerſam. Cujuſmodi conſtitutiones , quarum habemus plura veſtigia in libris Pandectarum , (*d*) figura , & more apud Senatum conditae vetuſtatis imitatione migrabant in legem , ſive in S. Ctum , in quod , populi juribus translatis ad Patres , transfuſae fuerunt vires legis : quae antea Patrum auctoritate , ac populi ſuffragiis , magiſtratu rogante , condebantur.

(d) *l. item veniunt §. pridie ff. de petit. haereditat. l. oratione ff. de ritu nupt. & alibi.*

XXII.
Juramenta in Acta Ppincipum.

Nec fugiebat Imperatores eorum placita , ſi-

 cut

cut & alia, quae non habebant jure magiſtratus, haud ſecum ab origine ſua ferre, ſed ab auctoritate Senatus perpetuam accipere firmitatem. Ideo ne vel auctoribus mortuis a Senatu abrogarentur, vel iis adhuc viventibus tantiſper ſuſpenderentur, donec S. C. accederet, in futura Principum acta, cenſente Senatu, (*a*) jurabatur. Quod a Triumvirorum tempore inolevit, qui & in actis Caeſaris interemti jurarunt, & poſteritati tradiderunt, ut idem quoque juramentum praeſtaretur omnibus a Rep. non damnatis Imperatoribus. (*b*) Quod juramentum cum initio reſpuiſſet Tiberius, (*c*) poſtea ut acta ſua muniret, libenter a Senatoribus accepit univerſis: (*d*) adeout non ex Imperatorio jure, ſed ex voluntate Senatus, per jurisjurandi religionem continuata, Principum juſſa tranſierint in legitimam poteſtatem. Quod forſan latebat in animis eorum, quos amare carpit Juſtinianus, ſive ſub ejus perſona Tribonianus (*e*) indignatus, quod ſupremum in legum interpretatione judicium opinione ſua Imperatori adimerent, cui uni condendarum legum poteſtas permitteretur: quaſi ſapientes illi, qui ſenſus gerebant adhuc Graecanica in urbe Romanos, ſi animum libere promſiſſent ſuum, dediſſent Triboniano, quod ultro ſibi ſumit, ſupremum nempe jus legum condendarum ſolo in Imperatore conſtitiſſe, nec perenniter ad eum fluxiſſe a conſenſu, atque communione Senatus.

(a) Tacit. *lib.* 1. *c.* 72.

(b) Dio. *lib.* 47. *p.* 337.

(c) Tacit. *lib.* 1. *c.* 72

(d) Dio. *lib.* 48. *p.* 632.

(e) *l. ult. C. de legibus.*

XXIII. DE LEGE REGIA.

Quamobrem Tribonianus doctiſſimus una, & mendaciſſimus, ut aliquo colore ſuffunderet impudentiam, adulationemque illam ſuam, qua Imperium Romanum in regnum, invita Rep. convertere conabatur, nactus occaſionem turbandi juris publici, obruendaeque antiquitatis ab emendatione juris privatorum, quorum in negociis

tota

tota fere Tribonianaea digeſtio verſatur, per commotionem, atque confuſionem illam, in quam adducere oportuit leges, antequam illius arbitrio reſtitutae, aut interpolatae populis redderentur; legem extulit neſcio quam Regiam, quaſi natam ex inſtitutis Romanorum, quibus antea vel ignorabatur prorſus, vel vera ſub ſpecie, nempe ſub facie veteris Reip. atque ſub libertatis imagine offerebatur. Quod veluti ſalutare ſidus legentium aciem perſtricturum, & legislationis ſuae praeſidium, ac Principi novum imperandi jus comparaturum praefixit in veſtibulo librorum; ut amatores juris ipſomet initio hamum vorarent; veterumque jurisconſultorum ita doctrinam haurirent, ut fraudem ſimul novorum legislatorum ad recentis Regni uſum imbiberent. Quamobrem ita loquitur ex perſona Juſtiniani: (a) *Cum enim lege antiqua, quae Regia nuncupabatur, omne jus, omniſque poteſtas populi Romani in Imperatoriam translata ſit poteſtatem; nos vero ſanctionem noſtram non dividimus in alias, & alias conditorum partes, ſed totam noſtram eſse volumus: quid poſſit antiquitas noſtris legibus abrogare?* quod repetitur in C. l. 1. eod. §. 7. de vet. jur. enucl. & inſt. de jur.nat. gen. §. 6. Cujus Regni novitatem Tribonianus, utcumque nullius frontis, tamen ita diſſimulare non audebat in recenti adhuc memoria vetuſtatis, ut eam lectoribus non reliquerit expoſitam, adjectis verbis (*b*) *in praeſenti*: Ex qua diſcimus antea tantae ad poteſtatis faſtigium principes minime aſcendiſſe. Adeout interpretibus, praeſertim Accurſianis, & Bartolinis Romanam Remp. & Imperium extra Juſtinianaeos codices numquam explorantibus luſus verborum videatur diſcrimen inter Regem, & Imperatorem, quem illi non varietate juris, ſed amplitudine ditionis diſtinguunt a Re-

(a) *in praefat. 1. Digeſt. §. 7.*

(b) *d. l. ult. C. de legibus.*

Digitized by Google

Regibus ; quod ſcilicet Reges dominantur ſuis quiſque populis, Imperatores autem Romani orbis nationibus univerſis, quaſi P. R. ſub Imperatoris nomine ſibi Regem impoſuerit, quando ei, & in eum per legem Regiam jus omne ſuum, & poteſtatem contulit. Quem Tribonianus laqueum imperitis tendere potuit, non vero eruditis optime gnaris jurium populi, apud quem a primaeva uſque inſtitutione Reip. ſi tribunitiae ſeditiones civilia foedera non turbarent, minime licebat ulla de re agere cum populo, niſi praeiret S. C. & Patres auctores fierent. *(a)* Quomodo igitur tranſierit ad principem populi poteſtas in condendis legibus, niſi conditione ſub eadem, qua erat apud populum, nempe ſi legibus condendis Senatus praevertiſſet auctoritas? Unde etiam ſi legem Regiam perſuſorie, & ſine ullo examine accipiamus, & populi omne jus in Principe tranſlatum demus; integram tamen legum condendarum auctoritatem in Senatu conſervabimus.

(a) Dionyſ. *loc. cit.* Livius *lib.* 1.

XXIV. De Vero Legis Regiae Sensu.

Verum quoniam neque Caeſaris aemulatio cum Pompejo, neque perfidia Triumvirorum, neque violentia legionum, & inſolentia Praetorianarum cohortium; ſed unice abuſio, pravaque intelligentia legis iſtius Regiae Remp. perdidit; ideo revocabimus eam ad ſuam lucem, quam Tribonianus, contra fidem monumentorum veterum, obumbravit, viam inde Principi ſuo muniturus ad Regnum; & Imperio Romano generoſitatem ſuam, aequitatemque priſtinam, & populorum benevolentiam, cultumque reddemus, ademta invidia regiae dominationis, a pulſis Tarquiniis ex Urbe perpetuo exulantis. Nemo profecto negaverit Romanos in Graeciam transductos cum coelo, & animos una mutaſſe, fractoſque abjectione, atque adulatione Graecorum, pertuliſſe nomi-

Digitized by Google

nomina *ὑπάτων*, & *βασιλέων ſupremorum*, & *Regum* pro *Conſulum*, & *Imperatorum*; quibus lacerabantur aures, animique Latinorum, a mutatione nominum, mutationem rerum prudenter metuentium, ac ſuſpicantium, ne cum regiis appellationibus, regia dominatio in Imperium latenter ſerperet. Sicuti potiſſimum contigiſſe videmus S. Cto, quod Ulpiani tempore, *(a)* niſi quid nobis, Ulpiani nomine, Tribonianus obtrudit, legis Regiae vocabulo vulgabatur, propter poteſtates Conſulares, Senatorias, & populares, quae Imperatori creato tribuebantur. Et quidem regiis inde facultatibus Imperator induebatur, ut propterea SCtum illud legis viribus a comitiorum tranſlatione munitum Regia lex appellaretur; at Rex minime conſtituebatur, quia poteſtates illas princeps non avellebat radicitus a Senatu, neque in ſuam ſolius perſonam transferebat; ſed cum eo habebat, veluti cum corpore univerſo, communes. Et tamen quia earum poteſtatum complexio legis Regiae nomine ferebatur, facile Triboniano fuit, auctoritate legis, & nominis illius, Regni opinionem Imperio comparare ab jis praeſertim, ut diximus, qui non aliunde, quam a libris e Tribonianae a ſtrage ſuperſtitibus Reip. Rom. cognitionem, & ſtudium antiquitatis exordiuntur.

(a) *l. quod principi ff. de leg.*

Et tamen, quod miremur, quae lex Triboniano murus eſt aeneus, & cardo regiae poteſtatis, meminiſſe tantum ſatis habuit illius, particulam vero inter leges poſteris transmittendam inſeruit nullam. Cur? niſi ut exaggeranda verbis ea lege, quam nobis una cum ceteris brevi morituris ſubtrahebat, ita involveret mentes hominum, ut plus juris in eam legem ex Triboniani teſtimonio conferrent opinione ſua, quam re ipſa contineretur. Quamobrem ii, qui S. C. illud, quod Le-

Legis Regiae nomine vere profertur, vel ignorarunt, vel pro lege Regia non agnoverunt, quia talem poteſtatem, qualem Tribonianus jactat, ibi non inveniebant; aut cum Cujacio in hanc etiam fraudem inducto natam contenderunt in Urbe ſub priſcis Regibus, & poſt ad Caeſares revocatam, (a) quaſi regnum non Remp. a Rege, ut oſtendimus, adminiſtrandam Romulus inſtituiſſet; aut putarunt Auguſto primum, & deinceps ceteris Regiam poteſtatem fuiſſe collatam per legem Regiam, cujus nomen tantum ad nos pervenerit: quaſi adeo fuerit excors, & fraudum imperitus artifex Tribonianus, ut qui tot alias minoris momenti conſervarit, legem Principis ſui tutelarem perire ſiverit; vel (quod opinionem refellit utrorumque,) quaſi opus fuerit Imperatoribus ſingulis per ſuſcipiendos magiſtratus, perque tot ambages obrepere ad poteſtatem regiam, ſi per publicam legem ad eam recta via tetendiſſent; ut neceſſe ſit hunc errorem, vel inter imperitos habitare, vel locum invenire tantum inter adulatores, qui etiam liberalia ſtudia, quibus excellunt, in ſervitutem ſecum trahere conſueverunt. Cum igitur legis Regiae monumentum non interciderit, age videamus qua fide Tribonianus eam Regno ſuo praetenderit, & qua calliditate homines ab inquiſitione, atque lectione illius ad novam fabulam, nempe ad ſententiam, ab ſe inde mala fide collectam, atque ad poſteros fraudolenter transmiſſam averterit.

(a) Cujac. *Inſt. lib. 1. de jur. nat. gent.* §. 6.

CON-

Digitized by Google

CONTEXTUS

LEGIS REGIAE.

FOEDVSVE. CVM. QVIBVS. VOLET. FACERE. LICEAT. ITA, VTI. LICVIT. DIVO. AVG.
TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. SENATVS
CONSVLTA. PER. RELATIONEM. DISCESSIONEMQVE. FACERE. LICEAT
ITA: VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TI. CLAVDIO. CAESARI
AVG. GERMANICO,,
VTIQVE. CVM EX. VOLVNTATE. AVCTORITATEVE. IVSSV. MANDATVVE. EIVS
PRAESENTEVE. EO. SENATVS. HABEBITVR. OMNIVM. RERVM. IVS. PERINDE
HABEATVR. SERVETVR. AC SI. E LEGE. SENATVS. EDICTVS. ESSET. HABERETVRQVE.
VTIQVE. QVOS. MAGISTRATVM. POTESTATEM. IMPERIVM. CVRATIONEMVE
CVIVS. REI. PETENTES. SENATVI. POPVLOQVE. ROMANO. COMMENDAVERIT
QVIBVSQVE. SVFFRAGATIONEM. SVAM. DEDERIT. PROMISERIT. EORVM
COMITIS. QVIBVSQVE. EXTRA. ORDINEM. RATIO. HABEATVR,
VTIQVE. EI. FINES. POMERII. PROFERRE. PROMOVERE. CVM. EX REPVBLICA

CENSEBIT . ESSE . LICEAT . ITA . VTI . LICVIT . TI. CLAVDIO . CAESARI . AVG.
GERMANICO ,
VTIQVE . QVAECVMQVE . EX . VSV . REIPVBLICAE. MAJESTATE . DIVINARVM
HVMANARVM , PVBLICARVM . PRIVATARVM-QVE . RERVM . ESSE
CENSEBIT . EI . AGERE , JVS . POTESTASQVE . SIT. ITA . VTI . DIVO . AVG
TIBERIOQVE . IVLIO . CAESARI . AVG. TIBERIO-QVE . CLAVDIO . CAESARI
AVG. GERMANICO . FVIT ,
VTIQVE. QVIBVS. LEGIBVS. PLEBEIVE . SCITIS.SCRI-PTVM . FVIT . NE . DIUVS . AVG
TIBERIVSVE . IVLIVS . CAESAR . AVG. TIBERIVS-QVE . CLAVDIVS . CAESAR . AVG
GERMANICVS . TENERENTVR . IIs . LEGIBVS. PLE-BISQVE . SCITIS . IMP. CAESAR
VESPASIANVS . SOLVTVS . SIT . QVAEQVE . EX QVAQVE . LEGE . ROGATIONE
DIUVM . AUG. TIBERIVMVE . IVLIVM . CAESAREM. AVG. TIBERIVMVE
CLAVDIVM . CAESAREM. AVG. GERMANICVM. FA-CERE . OPORTVIT
EA . OMNIA . IMP. CAESARI. VESPASIANO . AVG.FA-CERE . LICEAT
VTIQVE . QVAECVMQVE . ANTE . HANC. LEGEM. RO-GATAM . ACTA . GESTA
DECRETA . IMPERATA . AB . IMPERATORE . CAE-SARE . VESPASIANO . AVG.
JVSSV . MANDATUVE . EJVS . AQVOQVE . SVNT.EA PERINDE . JVSSA . RATAQ.
SINT , AC SI . POPVLI . PLEBISVE . JVSSV . ACTA . ESSENT ,

SANCTIO.

SI QVIS . HVJVSCE . LEGIS . ERGO . ADVERSVS . LE-GES.

Digitized by Google

GES . ROGATIONES . PLEBISVE . SCITA
SENATVSVE . CONSVLTA . FECIT. FECERIT . SIVE.
QVOD . EVM . EX LEGE . ROGATIONEVE
PLEBISVESCITO . S. RE. C. FACERE. OPORTEBIT.
NON . FECERIT . HVJVS . LEGIS
ERGO . ID . EI . NE. FRAVDI . ESTO . NEVE. QVIT,
OB . EAM . REM . POPVLO . DARE . DEBETO
NEVE . CVI . DE . EA . RE. ACTIO. NEVE. JVDICA-
TIO . ESTO . NEVE. QVIS . DE . EA . RE . APVD
SE AGI . SINITO

Digitized by Google

XXV. ANIMADVERSIONES IN L. REGIAM.

En legem produximus, quae ſupereſt integram, & ſimul cum facultatibus auctores, & modos earum conferendarum. Dic modo ſodes quid in Imperatorem his verbis confertur, quod non a populo proficiſcatur, & ad eumdem ſublato Imperatore non revocetur? An his collatis poteſtatibus popularia jura exhaurirentur? An opus erat easdem facultates iterum tradere novis Caeſaribus per legis Regiae repetitionem; ſi ea lege in perpetuum a populo ad ceteros creandos principes abſceſſerant? Quid contuliſſet Tiberio, Claudio, Veſpaſiano populus, qui jam inde ab Auguſto jus omne ſuum in perpetuum exuiſſet? Cur porro Caligula, & Nero hac in lege praetereuntur, quorum alterius acta Senatus reſciderat, (a) alterius memoriam uti hoſtis patriae damnaverat, quaſi minime compotes harum facultatum, ſi jure ſuo legitima juſſa, juſtaſque leges edidiſſent? Nam Galbae, Othonis, & Vitellii praeteritionem nihil moror, qui ſeditionum inter fluctus brevi tempore de Imperio dimicarunt potius, quam imperarunt, & in ipſa Imperii contentione Imperium amiſerunt, e quibus etiam Galba fuerat a Senatu hoſtis judicatus. (b) Aut qui licuiſſet Senatui acta illorum reſcindere, quorum poteſtas non amplius manaret a S. P. Q. R. jure omni ſuo ſpoliato, ſed a lege Regia, quae jus omne publicum per Auguſti perſonam ad ceteros transduxerat Imperatores? Quid? Firmitas actuum, & ratio legitimae poteſtatis peteretur ne a principibus de auctoritate populari, ſi populi majeſtas exaruiſſet? Nonne enim poſtremo hujus legis capite habemus, ideo juſſa, quae ab Imperatore ante hoc S. C. edita erant, perpetuo conſiſtere, quia populus ipſe juſſerit ea juſta, rataque eſſe, perinde ac ſi populi plebiſque juſſu acta eſſent?

(a) Dio. *lib.* 60. *p.* 667. *idem lib.* 63. *p.* 727. Sueton. *in* Nerone.

(b) Plutarch. *in vita* Galb. *p.* 1055.

Digitized by Google

eſſent? Quomodo convaleſcerent ſingulorum principum acta ex poteſtate populari poſt novam ipſius populi voluntatem collectam; ſi jam Auguſtus, creandique inde principes, perinde ac futuri Reges, lege Regia omnem populo poteſtatem, ac voluntatem eripuerunt? Tandem vel hanc habemus legem Regiam, vel aliam pleniorem. Si aliam: cedo: quam? Hiſtoricos, & ſcriptores ſi excuſſerimus ſingulos, ne veſtigium quidem, aut nomen invenerimus facti, quo nullum fuiſſet in omni Romanorum memoria memorabilius, Reipublicae nimirum in regnum non violenter, & ad tempus, ſed publica lege contra inſtituta majorum perpetuo tranſeuntis. Quorſum praeterea oportebat principem omnibus populi facultatibus indutum, eas iterum a populo facultates particulatim accipere: prout feciſſe hujus teſtimonio fragmenti palam evincitur? Quid rivos ſectabatur, qui fontem ipſum jam abſorbuerat? Aut quid opus erat Imperatoribus capeſſere Tribunitiam poteſtatem ſingulis annis; ſi cum populi majeſtate jam illa perierat, & multo amplius princeps e regio jure, quam a Tribunatu ferebat? Quantula enim portio fuiſſet poteſtatis, & majeſtatis Regiae Majeſtas Tribunorum, & interceſſio, ſive S.Ctorum impediendorum facultas, quae ab eo magiſtratu praeſtabatur? Cur toties conſulatus ſuſcipiebat princeps, ſi plus regiae poteſtatis ad eum lege regia pervenerat, quam e conſulatu ipſo adduceretur? Sin bona fide agere velimus, & ſine fraudatione, atque cum eruditis pleriſque hoc fragmentum unice pro Lege Regia recipiemus; non aliunde quam regia de lege argumentum trahemus illuſtrius ad regiam poteſtatem evertendam, & majeſtatem priſtinam adhuc ſub Imperio in Senatu, & populo continendam.

Digitized by Google

Qua de poteſtate, ac majeſtate plures particulae nominatim conferuntur in Imperatores ſingulos, eas nova lege ſuſcepturos; quia neque cum Imperio militari commiſcebantur, neque egrediebantur ſingulas Imperatorum perſonas: exemplo Imperii meri, quod cum lege detur, neque cum juriſdictione magiſtratus confunditur, neque a magiſtratibus illud accipientibus cum aliis communicatur. Quorum ſimilia ex lege Regia contra regiam poteſtatem argumenta ducebat olim Nicolaus Laurentii F. Romani Tribunatus inſtaurator, qui prolato in concione fragmento iſto P. R. gloriam extollebat, atque clamabat: *En teſtimonium, ac monumentum juris veſtri, Quirites, qui ſuae Imperatoribus largitores eſtis poteſtatis* (a) Quo ille, aliiſque argumentis e publico jure, ac veterum auctoritate petitis, publice, palamque contendebat, numquam, ne ſuo quidem tempore, Imperium, utcumque ab exteris nationibus adminiſtratum, a populo Romano, atque a Capitolio diſceſſiſſe, cujus ſententiae ſocium habuit primum eruditionis latinae reparatorem Franciſcum Petrarcham, qui eam profitetur in epiſtola, qua Romanum populum ad liberatorem ſuum e vinculis quibus detinebatur, ope atque auctoritate publica, precibuſque totius populi liberandum hortatur. (b) At quin (excipient aliqui) ea, quae certa lege tribuuntur, etſi non veniant jure magiſtratus, (c) ad eoſdem tamen, per ſe, magiſtratus tranſeunt, atque ipſa lege deferuntur ſine nova populi voluntate: veluti datio tutoris non competit quidem Praetoribus jure magiſtratus, ſed ex lege Attilia, (d) cum ante legem illam eo jure Praetores non potirentur; Et tamen ejus legis poteſtate jus dandorum tutorum, creatis omnibus Praetoribus, abſque novis populi a-

ctibus

(a) *vita Nicolai Laurentii F. populari ejus aevi lingua conſcripta haec habet*. Poſtea en quanta erat magnificentia Senatus (dixit) qui auctoritatem Imperio tribuebat. *Sequitur hiſtoricus*: Inde ſcriptum recitari juſſit pactionum, & auctoritatis, quam populus Rom. Veſpaſiano Imperatori concedebat, *& deinceps pag.* 24.

(b) *in lib. epiſt. ſine tit. epiſt.* 4.

(c) *l.* 1 *ff. de offic. ejus cui mandata eſt juriſd.*

(d) *Inſtit. de Attilian. tut.*

ctibus accedebat. Quidni igitur & lex Regia ſemel lata poteſtatem, atque majeſtatem perpetuo detractam populo ad futuros principes per ſe tranſmiſerit univerſos? Hos quo a nobis amoveamus ſatis erit rogare ut oculis utantur, animadvertentes, non perpetuam hanc eſſe legem, qua jura iſta Imperatoribus tribuuntur, ſed temporariam, & temporarias ex ea procedere poteſtates, non Imperatorio muneri, ſed certis, propriiſque Imperatorum nominibus, traditas, morte illorum ad venam earum populum redituras, novaque voluntate ipſius populi, novos ad principes proferendas: cum lege Attilia nullo tempore circumſcripta Praetores non propriis nominibus, ſed appellatione magiſtratus ad jus dandorum tutorum perpetuo vocentur. An enim haberemus has facultates in Veſpaſiani perſona, nova legislatione renovatas, ſi ab Auguſti tempore ex perpetua poteſtate legis in ceteros tranſiiſſent Imperatores? quorum in ſingulorum perſonis, ne dum in Tiberio, & Claudio in lege memoratis, idem decretum, niſi merſiſſet aetas, conditum, tabuliſque inciſum inveniremus.

Ne vero plus minusve hoc e S. C. falſis interpretationibus eruatur, quam ibi continetur; illud brevi explicatione percurremus, exordientes a lege, Quod Principi 1. ff. de conſtit. Princip. Ait lex: *Quod Principi placuit, legis habet vigorem: cum lege regia, quae de Imperio Principis lata eſt, populus ei, & in eum omne ſuum imperium, & poteſtatem conferat.* Ex hac regiae poteſtatis aſſertores interpretationem petunt ſuperioris SC. cum potius illo ex S. C. Ulpiani ſenſum inde hanc in legem transductum expendere deberent. Siquidem Ulpianus, cui lex iſta, neſcio an bona fide, a Triboniano adſcribitur, hic retulit nobis S. C. ſen- XXVI. AD LEGEM QUOD PRINCIPI ff. DE CONSTITUT. PRINCIP.

ſententiam de legum latione non ſatis explicatam; neque plus diligenter, quam res ibi nata poſceret; ſed perfuſorie, ac per verborum compendium, vocabulis nempe generalibus, & plenioribus, quae ſolemus arripere cum celeritati magis, quam diſtinctioni ſtudemus. Qualiter affectus Ulpianus facultatem legis condendae collatam in principem, expreſſit illis verbis *omne imperium*, *& poteſtatem*, legis nimirum condendae, qui ſenſus ſupra deſcendens, tacite in orationem reliquam penetravit. Nam Ulpianus familiariſſimus Principis debuit ambitioſis, uberibuſque vocabulis ornare, atque ſine modo ullo extollere poteſtatem illius. Nec tamen aſſentatione ſua ſuſtulerit, aut obruerit veritatem: nam optime illius oratio, & SCtum conveniunt; cum liceat, absque calumnia verborum, ita Ulpianum exponere: *Quod Principi placuit, legis habet vigorem, quia lege Regia, quae de imperio principis lata eſt, ſive S. C. quod fert legis regiae nomen, P. R. ei, & in eum* (qui pleonaſmus eſt non inelegans) *contulit omne ſuum Imperium, & poteſtatem, in legibus ſcilicet condendis*. Quod additamentum, & relatio imperii, & poteſtatis ad ſolam legum lationem, offertur ab ipſo argumento hujus legis, quod ad ſe rapit ſequentem orationem, quae quamvis generaliter concepta ſit, natura tamen ſua contrahitur ad rem propoſitam, nempe ad legis condendae facultatem: nam ſi poteſtatem infinitam principis ex Ulpiani verbis colligamus, directo illum opponemus ſuperiori S. C. ſive ipſi regiae legi, qua non infinita, ſed certis modis, ac diſtinctis capitibus poteſtas principi confertur: ne hic repetamus quod ſupra oſtendimus, opus minime futurum fuiſſe Imperatoribus tot magiſtratibus gerendis, ſi ex hoc Ulpiani loco evinceretur populi poteſtatem principi fuiſſe

non

Digitized by Google

non communicatam tantum, ſed & univerſam in eum, exuto jam populo, tranſlatam, ut contendunt Goveanus, *(a)* & illius auctoritate Coccaejus, aliique, *(b)* qui ne ocioſam ſinant particulam illam legis *in eum*, exiſtimant Ulpianum per illa verba *ei contulit*, ſignificaſſe voluntatem populi erga principem; per additionem autem *in eum*, innuiſſe diſceſſum univerſae poteſtatis a populo ad Principem; in quo non cumulativam, ſed etiam privativam, ut vulgo loqvuntur, poteſtatem collocant: molem tantam, in tam lubrico extruentes, orbemque Romanum una, & jus omne publicum ſurſum, ac deorſum leviſſima conjectura vertentes. Qui ſi nolverunt illa verba *ei*, *&* *in eum* habere, ut a me habentur, pro concinna brevique repetitione ſenſus ejusdem; quin amplectebantur explicationem Cujacii *(c)* verba *in eum* conferentis in ipſum Principem? At quin (inquit Coccaejus) quis umquam audivit a populo Principi poteſtatem in ipſum dari Principem? Immo vero recte & in ipſum. Siquidem potuiſſet populus ita tribuere Imperatori poteſtatem ſuam, ut conſuli vel magiſtratibus aliis tribuebat, qui populi judicio tenebantur: cui ſubjiciebatur etiam Dictator: nam & Papirium Curſorem, cum Dictator eſſet, provocationi ad populum ceſſiſſe legimus. Caeſari autem ita contulit, ut ei etiam remiſerit poteſtatem, quam populus habebat in ipſum Caeſarem: per quam populi remiſſionem Principi diem apud populum dicere non licuiſſet, dum eum populus principem eſſe pateretur. Quid praeterea eos prohibuit Duareni explicationem *(d)* arripere, qui relativum accipit pro reciproco, ac docet *eum* hic ſignificaſſe *ſe*: quaſi dixerit Ulpianus populum contuliſſe *ei*, ſive Principi poteſtatem *in eum*, hoc eſt *in ſe*,

(a) *variar. lect. lib. 2. c. 30.*

(b) *ad l. Princep. ff. de conſtit. Princip.*

(c) *obſervat. 15. cap. 30.*

(d) *lib. 2. diſput. cap. 19.*

Digitized by Google

ſe, nempe in ipſum populum, nedum poteſtatem quam habebat populus in provincias. Sed non patitur Coccaejus pronomen in eadem oratione varie acceptum, ut ſit modo relativum in ſua propria ſignificatione, modo reciprocum: quaſi non ita ſitum, itidemque etiam acceptum inveniatur in l. quae filium ult. ff. ut legat. ſive fideicom. illis verbis, referendis una hic, & explicandis; *fideique ejus* (nempe haeredis) *commiſit* (nempe teſtatrix) *ut quidquid ad eum* (hoc eſt haeredem) *ex haereditate ejus* (hoc eſt ſui teſtatricis). En *ejus* eadem in oratione vice relativi fungitur cum refertur ad haeredem, & reciproci cum refertur ad teſtatricem. Tandem quidvis aliud potius moliri oportebat Porſenas iſtos, qui Regem P. R. reddere conantur invito, quam ad haec abſurda ruere; cum in monumentis veteribus invenientes Senatum ſupremam poteſtatem, ac ſummum Imperium exercentem, id non legitimae S. P. Q. R. auctoritati adſcribant, ſed patientiae Imperatoris tolerantis invaſores ſuae poteſtatis; quaſi lupus qui petulantiam agnorum benigne tulerit.

Verum quid tantopere laboramus, in lege incerti ſenſus incertaeque auctoritatis: quam legem plurimi Ulpiano adfictam autumant a Triboniano, ut regiae poteſtati, quam principi ſuo parturiebat, gravioris Juriſconſulti, & longioris temporis fidem conciliaret? Quid volutamus epitomen, aut perfuſorie, aut mala fide concinnatam, ſi verba iſta, & germanus legis Regiae contextus hoc S. C. nobis a Capitolino monumento proferuntur, cujus e ſenſu commenta, & compendia quaelibet explicare debemus. Eo autem S. C. quid Caeſaribus tribuatur jam ſupra ſatis demonſtravimus; reliqvum eſt ut obſcuriora verborum

Digitized by Google

borum illius illuſtremus. Ait lex:

Tiberio Julio Caesari Augusto Tiberioque Claudio Caesari Augusto Germanico.

Per *Tiberium Julium Caeſarem Auguſtum* ſignificatur in lege Tiberius Nero Octaviani Auguſti filius, Julii Caeſaris Dictatoris nepos, qui poſt Octavium imperavit; quique Julius quoque Caeſar appellabatur, ut obſervavit Gruterus ex faſtis Capitolinis. *(a)* Omiſſo autem Caligula, tamquam hoſte patriae, damnatique nominis cive, *(b)* ſubjicit lex Claudium, quem Germanici cognomentum, quod hic legitur, adſumſiſſe memorat Suetonius. *(c)*

Item lex ait: Uti quos Magistratus, &c. En luculentiſſimum teſtimonium popularis poteſtatis ſub imperio adhuc vigentis, offerentiſque ſe in creatione magiſtratuum: quibus tribuendis omnis legitima vis commendationis Imperatoriae, non ex Imperatorio jure manabat, ſed ex iſto capite unde jus ſuum Principis commendatio trahebat. Quo capite per illa verba *extra ordinem*, permittit populus candidatis a Principe commendatis honorum petitionem, etiamſi lege vetentur contendere ad honores, puta quod juxta aetate careant, aut juſtum intervallum inter unam, alteramque petitionem non excurrerit, aut praeſentes Romae non profiterentur. *(d)* Nam neque abſentium, neque ſuperiorum, quos memoravimus, habenda ratio erat per leges publicas, quarum veniam jis quos princeps commendaverit, vel quibus honores promiſerit, conceditur a populo: cujus neque hac in re, neque in aliis capitibus, quibus alias facultates concedit, ullae fuiſſent partes, ſi condendo Imperio, regnorum inſtituendorum ritu, po-

(a) Coccaejus *ad l.1.ff. conſt. Princ.* Guter. *de offic. Domus* Aug. *lib.* 1. *cap.* 31.

(b) Dio. *lib.* 60. *pag.* 667.

(c) *In* Claud. *lib.* 5. *cap.* 2.

(d) *lex agrar.* Rull. *apud* Sigon. *de leg. curiat. p.* 19.

 teſta-

teſtatem, & majeſtatem ſibi abdicaſſet, eamque univerſam in munus Imperatorium contuliſſet. Ad magiſtratus autem, principis commendatione, cum aetatis venia creatos, referendus eſt Ulpiani locus, (*a*) cujus haec ſunt verba: *Princeps enim qui magiſtratum dedit omnia gerere decrevit*: Dediſſe dicitur princeps magiſtratus, quos candidati minores XXV. annis, de quibus hic agit Ulpianus, a populo, principis commendatione, per hoc legis Regiae caput impetraverint.

(a) *l. quidam 57. ff. de re judic.*

XXVII. AN PRINCEPS SOLUTUS LEGIBUS INTELLIGATUR.

Pergit lex: UTIQUE QUIBUS LEGIBUS PLEBEIVE SCITIS.

Hoc privilegium Auguſto tributum, Dion refert, (*b*) ac ſenſum ſimul explicat illius, docetque Imperatores eo liberari a neceſſitate legum *τῆς τῶν νόμων ἀνάγκης* ſive a poenis quibus lex, nempe communis voluntas, tranſit in neceſſitatem; ne ſcilicet cum deliquerit Princeps puniatur, ut Graeci legum doctores interpretantur *ἤγουν ἁμαρτήσας ὁ κολάζεται*: cum haudquaquam eximatur Princeps a vinculis honeſtatis, quae leges perpetuo comitatur, quaeque tantam a natura ducit auctoritatem, ut Imperatores (*c*) pronunciaverint, *majus Imperio eſſe ſubmittere legibus principatum*; & Alexander (*d*) ſanctiſſime ſcripſerit *nihil tam proprium Imperii eſſe, quam legibus vivere*; *utcumque lex Imperii*, qua S. C. hoc meo, & plurium judicio indicatur *ſolennibus juris Imperatorem ſolverit*. Unde neque a communi gentium foedere, neque a nexibus humanae ſocietatis eximitur princeps, neque legibus illis, quibus ſuſceptum a ſe regimen incumbit. Imperantium, ſiquidem nulli licuerit, perfractis publicis legibus, evertere id cujus cauſa imperat. Omni enim privilegio ſtatim excidet quiſquis accepta poteſtate abutatur contra Remp. quae communis ſalutis, communiſque ho-

(b) *lib. 53. pag. 509. & 516.*

(c) *l. digna vox 4. C. de legib.*

(d) *l. 3. C. de teſtam. & quemadmod. teſt. aper.*

honoris cauſa principem peperit, & honoravit: exhaeredationem namque meretur quisquis filiorum parentem oppreſſerit. Quod nobis ſuggerunt Severus, & Antoninus (*a*) cum fatentur ſe quamvis legibus ſolutos, vivere tamen legibus, nempe cauſa legum: quarum tuendarum gratia vivit Imperator; cum vocem legibus non ſexto, ſed tertio caſu poſitam autumem: praecipue, quia ex auctoritate legum, principum pendet auctoritas; propter quam rationem Imperator ſe legibus alligatum profitetur. (*b*) Hoc autem capite, quo plurimum extollitur Imperator, minime tamen deprimitur, ſed potius ſuſtinetur auctoritas populi, tum quia populus dum concedit, palam ſe fert publicae poteſtatis auctorem, ut privilegio princeps jure fruatur, donec ſibi per populum, & Senatum gerere Remp. licuerit; tum quia ex SC. verbis non omnibus, ſed certis legibus ſolvitur; nempe iis, quibus condendis adjectum fuerat, ne Principes tenerentur: atque ita Dionis locum, ubi princeps dicitur ſolutus legibus, Cujacius interpretatur, (*c*) nec enim vitiatur ſenſus orationis; nam enunciatio haec *ſolutus eſt legibus*, illi etiam recte congruit, qui non omnibus, ſed ſolennibus juris, (*d*) uti ſunt ſolennia manumiſſionis, (*e*) & aliquibus legibus fuerit ſolutus: uti ſolutus erat princeps lege Papia Poppaea, ſive legibus conjugalibus, & caduciariis, quae etiam per eminentiam appellabantur leges, ad quas ſcripſerat Ulpianus, cujus locum ad eas ſolas leges pertinentem, ut monet inſcriptio l. princeps ff. de legibus, Tribonianus ad leges protulit univerſas; ut auctoritate Ulpiani principem ab omnibus legibus ſolutum eſſe perſuaderet illis, qui magis verbis ejus ducuntur, quam totius teſtimonio antiquitatis, cum qua conſonat & ipſa Triboniaboni-

(a) *Inſtit. quib. mod. teſt. infir. §. ult.*

(b) *d. l. 4. C. de legibus.*

(c) *obſ. 15. cap. 30.*

(d) *l. 3. C. de teſtam.*

(e) *l. apud eum ff. de manumiſ.*

Digitized by Google

boniani compoſitio legum : cujus pluribus ex locis ſuae ille fraudis coarguitur. Nam non modo e Dione (*a*) diſcimus, Auguſtum ſupra juſtam portionem Liviae relicturum, petiiſſe a Senatu veniam legis Voconiae, quam certe veniam non petiiſſet, ſi leges omnes habebat in ſua poteſtate, aut ſi earum poteſtate non habebatur; ſed docemur etiam ex libris juris teneri principes lege Falcidia, & lege Glicia de inoff. teſtam. (*b*) & teſtamentariis pluribus, (*c*) aliiſque omnibus, in quibus nominatim non erat exceptum ne tenerentur: ut ex legis Regiae capite iſto colligitur. Nam quamvis contemtarum legum Principes poenam non ſubirent, niſi quando a Senatu capite damnati cum vita Imperium, & privilegia ipſius amitterent; verecundia tamen dum imperarent, & pudore obligabantur, (*d*) & opinione civium tacito eos judicio plectentium: Paullo ſiquidem (*e*) judice is, *qui leges facit, pari majeſtate legibus debet obtemperare*. Porro ut reliqua S. C. hujus expediamus, habere Senatum licebat magiſtratibus majoribus, ideoque etiam Praetoribus, ſi Urbe aberant, qui majori cum imperio eſſent. Quod jus etiam Principi tribuitur, & tribuendum erat ex lege; cum non veniret a munere Imperatoris. Unde lege opus habuit, ut poſſet cogere Senatum, quando conſulatum non gereret. Senatusconſultum autem per diſceſſionem fiebat, cum Senatores in ſententiam alicujus non verbis, ſed pedibus tacite conveniebant, diſcedentes a ſuo quiſque loco ad eum, cujus ſententiam probabant. (*f*) Quod item in hoc capite legitur *remittere Senatum*, ſignificat rem in poſterum diem Principis auctoritate differre. (*g*) Additur de proferendo pomoerio, quod non Caeſaribus tantum, ſed omnibus iis concedebatur, qui fines Imp. Rom.

(a) *lib.* 56. *p.* 590. *e* Cujac. *obſ.* 15. *cap.* 30.

(b) *l.* 4. *C. ad l.* Falcid. Papin. *l. Imperator ff. inoffic. teſtam.* Cujac. *d. obſ.* 15. *cap.* 30., & *lib.* 26. *cap.* 35.

(c) *l.* 3. *C. de teſtam.*, & *quemad.*

(d) *vide* Cujac. *enarr.* C. *l.* 3. *de teſtam.*, & *quemad.*

(e) *lib.* 4. *ſent.*

(f) Gell. *lib.* 3. *cap.* 18.

(g) Gell. *lib.* 14. *cap.* 17.

Digitized by Google

Rom. ſuis victoriis propagaſſet. (a)

(a) Tacit. *lib.* 12. *hiſt. cap.* 23.

XXVIII. De Auctoritate Senatus, Et Poteſtatis Civilis in Militarem Ex Jure Gentium.

Satis adhuc oſtendimus poteſtatem civilem ad Imperatorem creatum non ab ipſa creatione manare, ſed a S. P. Q. R. voluntate ſuam ei majeſtatem contribuentis, partim tradendis magiſtratibus, partim repetendis legis hujus Regiae capitibus. Nunc duriora tentabimus, atque contendemus ne quidem Imperium illud militare ſola voluntate militum in Imperatoris perſona conſtitiſſe ſine S. C. quo totius Reipubl. conſenſus proferebatur. Quod tam ex jure gentium, quam ex jure Romano comprobabimus. Siquidem jure gentium exercitus pars eſt civitatis, cui miniſtrat, cujuſque poteſtate continetur: cum ad uſum Reip. milites conſcribantur, ducique ad Reip. conſervationem, aut propagationem creato committantur. Quamobrem non poteſt a corpore militari praeferri jus univerſae civitatis; niſi civitas ipſa ſe Duci eorum tradiderit: nec milites civilem ullam particulam juris nanciſcuntur, niſi civium numero cenſeantur: non raro enim ex exteris milites conducuntur, aut leguntur e ſociis. Et qui cives militiae nomina dederunt, publico civitatis jure ſeorſum a ceteris civibus, & procul a corpore univerſo minime potiuntur: cum non a ſuo ſingulorum jure, ſed a communione totius corporis civilium rerum gerendarum poteſtatem cives accipiant: Nec Reſp. tranſeat in caſtra, ſed haereat, inſideatque perpetuo in civitate, ubi radicibus ſuis, nempe legibus, inſtitutis, & ritibus continetur; Civitas autem vivit in corpore integro civium in ſuos ordines deſcriptorum, & ad exercitium publici juris rite convenientium. Ideo Antonius, ut edicto ſuo adverſariorum auctoritatem everteret, exprobrabat Quiritibus, quod caſtra Pompeji

peji Senatum appellarent. Quia igitur jus belli, quo Ducis potiſſimum creatio continetur, manet in Rep. ſimul cum ceteris juribus majeſtatis, quorum nihil a militibus in bellum abducitur, niſi quantum eis ab ipſa, cui militant, Rep. mandetur; abſurdum fuerit militare Imperium conſenſu militum tranſire in aliquem ſine auctoritate illius Reip. cui bellum geritur, & a qua cingulo induuntur; ne famuli jura uſurpent ſibi dominorum, neve pars a corpore avulſa munus fungatur totius corporis. Quamobrem jure gentium neque civilis, neque militaris rei tradendae poteſtatem habent milites, ſed exercitium tantum illius a Repub. mandatum: cum facultas ipſa rei militaris mandandae portio ſit ipſius civilis poteſtatis minime cum corpore militari abeuntis, ſed in Rep., vel regno perpetuo permanentis.

XXIX. De Auctoritate Senatus, Et Poteſtatis Civilis in Militarem Ex Jure Romano.

Nunc ex veteribus Romanorum inſtitutis palam faciemus militare Imperium nonniſi lege, vel S. C. mandari potuiſſe, adeout miles voluntatem tantum ſuam Imperatori tribuerit, Senatus vero, & populus legitimam auctoritatem. Cum enim omnia inſtituta veterum publica, unde prodit ratio civilis, ita firmiter haereant, ut rerum variatione difficulter convellantur, tum ea praecipue, quae a religione in animos hominum demittuntur, Unde Urbis parentes Romulus, Numa, Regesque alii, quorum prudentiſſima initia felicitatem peperere poſterorum, ne leges, & inſtituta, quibus futuram imperii magnitudinem moliebantur, ullo umquam tempore dilaberentur; neve fundamenta Reip. abriperentur motu curſuque perpetuo, ac vario rerum humanarum; ea ritibus implicuere ſacris, & veteris illius ſuperſtitionis auctoritate ita munierunt; ut Remp. populus non tam a magiſtratibus, quam a commen-

mentitiis illis Numinibus, quibus humanae virtutis eventus aſſignabantur ſuſtineri, atque augeri exiſtimaret: dum legibus jubendis, & creandis magiſtratibus, conſilia quae caperet a propria prudentia tribueret Diis; quos per augures de Coelo ſervantes, conſulebant captis auſpiciis, quibus veluti nunciis divinae voluntatis res a populo geſtae comprobabantur: ut magiſtratibus, & legibus a Deo repetitis, cives non humana tantum, ſed divina etiam, & aeterna ultione ſubjicerentur.

XXX. De Auſpiciis, et Lege Curiata.

Qua de cauſa comitiis centuriatis, & curiatis, quibus leges ferebantur, & creabantur magiſtratus, quibusque Reip. majora negocia tractabantur, ita jus auſpiciorum attexuerunt, ut nihil apud Romanos juſtum haberetur, aut legitimum, niſi fuiſſet auſpicatum; (a) & quidquid numine auſpicioque careret, inauſpicatum, ſive injuſtum, nefasque diceretur. Quamobrem Caeſar, qui Remp. violenter occupaverat, ne religione amitteret, quod armis arripuerat, comitiis, & auſpiciis, utcumque ſimulatis, injuſtam ſibi dominationem confirmabat: nam, ſine illorum umbra, ne colorem quidem juſti obtineret Imperii, unde Lucanus (b)

Fingit ſolennia campus,
Et non admiſſae dirimit ſuffragia plebis,
Decantatque tribus, & vana verſat in urna,
Nec Coelum ſervare licet: tonat augure ſurdo,
Et laetae jurantur aves bubone ſiniſtro.

Non mandabatur igitur Imperium, niſi lege Curiata, quia curiatis comitiis, ſive veris, ſive per triginta lictores, triginta Curias referentes, adumbratis, inerat jus auſpiciorum, quibus creandus erat Imperator; nempe is, qui ductu, auſpicioque ſuo regere debebat exercitum, & bellum admini-

(a) Dionyſ. lib. 1. p. 81. n. 35.

(b) *lib. 5. v. 392.*

(a) Cic. *de orator. lib.* 1.

miniſtrare: (*a*) unde ille auſpicato, comitiis curiatis, auſpiciorum cauſa, retentis, creabatur, & ita creatus in Capitolio accipiebat auſpicia, ſub quibus milites duceret, (*b*) veluti Jovis Capitolini, & Martis Quirini Miniſter. Nam, niſi ex Urbe auſpicia duxiſſet in caſtra, nihil auſpicato gerere potuiſſet, ideoque inutilem poteſtatem inter milites jactaſſet.

(b) Livius *lib.* 4. Cic. *de leg. Agrar.* Sigon. *de leg. Curiat. cap.* 5.

Qui ritus auſpiciorum, auſpiciiſque nexa civilia inſtituta exorto Imperio minime interire potuerunt, quia ſimul cum imagine veteris Reipubl. religionis nexu tenebantur. Quam religionem ſimulare ſaltem, & adumbrare cogebatur quisquis utcumque impius dominator; niſi convellenda religione ruere ipſe voluiſſet. Unde diu etiam poſt Chriſtianorum Imperium, ſimulacra veteris ſuperſtitionis, civilium inſtitutorum cauſa, permanſerunt. Cum autem comitiorum omnium jus una cum jure auſpiciorum jis adjuncto tranſierit in Senatum; poteſtas legis curiatae conceſſit in S.C. ſine quo nemo juſtus erat Imperator, quamvis a militibus appellatus; quia milites & poteſtate civili carebant; & jure auſpiciorum, quibus ſublatis civilis, aut militaris, nulla conſiſtit auctoritas. Quae auſpiciorum, publicaeque auctoritatis religio, mandando imperio, adeo inſidebat animis Romanorum; ut quamvis C. Marcius rem Romanam in Hiſpania, Scipionum clade prolapſam, inopinato reſtituerit; cum tamen a militibus ducem, ſine Senatus auctoritate creatum, nullo modo tulerint indignantes, quod ſine auctoritate Patrum, ſe *Propraetorem* inſcripſerit, nulloque modo permittentes, ut *Propraetori* ei reſcriberetur. *Rara enim*, ut ſcribit Livius (*c*) *mali exempli putabant Imperatores legi ab exercitibus; & ſolenne auſpicatorum comitiorum in caſtra, & provincias* pro-

(c) *lib.* 26. *cap.* 2.

procul ab legibus , magiſtratibusque ad militarem temeritatem transferre : prudenter prorſus , nam niſi Senatus auctoritatem Religio ſuſtentaſſet , & Senatus auctoritas militem continuiſſet ; ne coaleſcere quidem potuiſſet Respublica illa militaris , quae , quo pluribus pollebat viribus , ad perdomandas nationes , eo validioribus nexibus indigebat ad coërcendos , ac moderandos ex uſu Reip. nationum domitores : quos in poteſtate ſua numquam habuiſſet , neque ab ipſius Urbis direptione avertiſſet , ſi militum in voluntate jus Imperii condidiſſet , non in legibus publicis , ritibusque ſacris , quorum auctoritate Imperium antea quidem a populo univerſo lege Curiata , *(a)* poſtea vero a Patribus ex S. Cto mandabatur . Quamobrem in Senatu conditam auctoritatem omnem publicam , ibique ab initio a Romulo auſpicato conſtitutum profitetur Otho (*b*) apud Tacitum, his verbis:

Quid vos pulcherrimam hanc Urbem domibus , & tectis , & congeſtu lapidum ſtare creditis ? Muta iſta & inanima intercidere , ac reparari promiſcue poſſunt , aeternitas rerum , & pax gentium , & mea cum veſtra ſalus , incolumitate Senatus firmatur . Hinc auſpicato a parente , & conditore Urbis noſtrae inſtitutum , & a Regibus uſque ad Principes continuum , & immortale , ſicut a majoribus accepimus , tradamus.

(a) Sigon. *de lege Curiat. c.* 11. *l.* 1. §. *qui mandatam ff. de off. ejus cui mand. eſt jurisd.*

(b) *lib.* 1 *p.* 447.

XXXI.
QUALE FUERIT IMPERIUM CAESARUM.

Non enim aliam tulit naturam Imperium Caeſarum ab Imperiis , quae ante Caeſarum creationem , cum res poſceret , extra ordinem , vel privato , vel magiſtratui decernerentur : quale fuit Imperium , quod a populo Auguſtus, omnium Caeſarum auctor , & parens , primo ad quinquennium , ne in ſuſpicionem Regni cum aliis trium-

(a) Dio. *lib.* 48. *p.* 379.

viris veniret; *(a)* poſtea decimo quoque anno pacandis provinciis accipiebat, quodque per eamdem cauſam ſibi tota vita continuatum patefecit poſteris: qui ne pluſquam Auguſtus ſibi viderentur adrogare, retentis ludis decennalibus Imperii repetitionem, per temporum intervalla ſimulabant, ut ſupra ſignificavimus. Cujus Imperii exempla jamdiu ante Reſp. dederat plurima; tum in ipſius Octaviani perſona, quem utpote admodum adoleſcentem legibus a populo ſolutum Senatus, ex ſententia Ciceronis Propraetore miſit, & Imperatorem creavit adverſus Antonium; tum in perſona Cn. Pompeji ad bellum Sertorianum, & Piraticum, & rei frumentariae cauſa Proconſulis;

(b) Dio. *lib.* 39. *p.* 96.

(b) itemque Caji Caeſaris ad Gallicum, & P. Scipionis ad Hiſpanicum, & aliorum ſive magiſtratuum, ſive privatorum; quibus magiſtratus adjungebatur, quia Imperii jure poteſtatem tantum accipiebant in milites Sacramento ſibi obnoxios;

(c) Sigon. *de leg. Curiat. c.* 6.

(c) jure vero magiſtratus, & appellatione ſive Proconſulis, ſive Propraetoris poteſtatem accipiebant in ipſos provinciales, & Provincias, per quas, aut in quas ducerent exercitus, ad militare Imperium facilius expediendum. Cum autem olim militaris, & Proconſularis Imperii tantum portio, eaque ad tempus certis civibus mandaretur; Caeſaribus inſtitutis tribuebatur univerſa, & infinita per Imperatoris nomen, & Imperium proconſulare, quod ut ut recentioribus temporibus in Imperatorem, tacito populi conſenſu forſan tranſierit, quippe quia ſine illo minime poterant Imperatores explicare Imperium illud militare, ac bellum ubique adminiſtrare, cogendis Provincialibus, conſcribendiſque militibus, & pecuniis ad ſtipendia imperandis; initio tamen non nominibus tantum, ſed etiam temporibus, acti-

bus-

buſque diſtinguebatur, nec ſimul cum Imperio militari Proconſulare tradebatur: ne ſi confunderentur, obſoleſceret Senatus auctoritas: quae binis deferendis Imperiis repetita, & multiplicandis actibus multiplicata crebrius emergebat. Quamobrem Dion (*a*) refert eas poteſtates omnes, quas Imperatores accipiebant, quamvis ſuis temporibus conferrentur, ſimul tamen ſingulas antea certa lege fuiſſe mandatas: adeout prius quidem pluribus vicibus; poſtea vero ſemel Senatus efferretur auctoritas in poteſtatibus tribuendis, jisque titulorum diverſitate ſecernendis, ne aut coiſſe ſimul, aut tamquam civilia militaribus haeſiſſent, & Magiſtratus cum Principatu coaluiſſent imperitis rerum civilium, quae ſeorſum per ſe conſiſtebant in Imperatorium titulum transfuſa viderentur.

(a) *lib.* 53. *p.* 509.

XXXII. De Imperatorum Creatione.

Quae Imperatorum creatio etſi S. Cto & Patrum auctoritate compleretur; apud hiſtoricos tamen haud raro invenitur tributa militibus; non quia jus aliquod ab eis conferretur, ſed quia Patrum auctoritas eo plerumque vertebatur, quo militum voluntas tenderet: adeout in Imperatoris creatione milites voluntatem ſuam, vel appellando, vel purpura eum induendo ſignificarent; patres vero, quem acclamatione ſua exercitus petebat Imperatorem inſtituerent: quando potentiori exercitu, qui a Patribus ſtaret militum votis repugnare nequirent, ut omnium Imperatorum creationem, cujus initium proceſſerit a militibus, ita debeamus accipere, quemadmodum Neronis creationem deſcribit Tacitus (*b*) his verbis: *Illatusque caſtris Nero, & congruentia tempori praefatus, promiſſo donativo, ad exemplum paternae largitionis, Imperator conſalutatur. Sententiam militum ſecuta Patrum conſulta*. Et quoniam vulgo,

(b) *annal. lib.* 12. *c.* 69.

ac

ac ſemper ad Imperatorem juſtum, ac legitimum futurum accedebat S. C., propterea hiſtorici de more tranſeunt in medio poſita, ſatiſque habent voluntatem referre militum, neque Senatus operam fere commemorant, niſi quando novus Imperator initium, & culmen ſortis ſuae a Patribus unice acciperet. Nam neque hiſtoricorum eſt adhibere cautiones Jurisconſultorum, neque ſi quis Catholicum Epiſcopum a Sacerdotum collegio creatum noſtris temporibus referret, propterea Pontificis Romani auctoritatem, quam reticuiſſet, excluſiſſe cenſeretur; nam quid ineptius quam quoties uſuvenit id repetere, ſine quo minime res geſta conſiſteret? Quid frigidius quam illa inculcare, quae propter eorum neceſſitatem, atque uſum animis omnium praeſumuntur? Hinc Tacitus, poſtquam Veſpaſianum ad imperium ſublatum oſtendit, breviter adjicit: *Senatum ei cuncta Principibus ſolita decreviſſe*: Facultates nempe iſtas, & munera civilia, & militaris imperii confirmationem, qua militum voluntas adprobabatur: ut palam ex hoc evincatur eadem in ſingulis Imperatorum creationibus fuiſſe repetita; praetermiſſa vero eſſe tum ab eo, tum ab hiſtoricis aliis ſaepe, quia vulgo paterent: nec nominatim Senatus partes fuiſſe commemorandas, niſi cum non auctoritatem tantum, ſed & opem, conſiliumque ſuum Patres praeſtitiſſent; aut appellati a militibus Imperatores non ante quod a militibus offerebatur accepiſſent, niſi poſtquam intellexiſſent Senatus voluntatem; cum aut concontendere armis nequirent, aut legum auctoritatem violenter partam non minus turpem ſibi, quam periculoſam exiſtimarent.

XXXIII. DE SENATUS AUCTORITATE IN CREATIONE IMPERATORIS.

Qua opinione qui pervolvet hiſtorias paſſim creandis Imperatoribus, intuebitur Senatus poteſtatem

ſtatem explicatam, non tantum per ſeriem priorum inde ab Auguſto exorſam; ſed etiam poſteriorum, quorum creationem ad ſe milites trahere coeperunt, poſt deteſtum in legendo Galba illud, quod Tacitus appellat (a) *Imperii arcanum*; *poſſe Principem alibi quam Romae fieri*: hoc eſt poſtquam agnoverat exercitus vires ſuas, atque comperierat quem exercitus ducem legiſſet, ei Senatum oportere legitimam conferre poteſtatem; ni vane ſperarent Patres jure ſe ac legibus potentiam, & violentiam ſuperaturos. Unde prudenter monuit Tacitus Imperator, non eſſe committendam injuriae militum auctoritatem Senatus, ideoque militum ante judicium explorandum; alioquin, ut ille animadvertebat, niſi fieret a militibus, quod a Patribus diceretur, & electi periculum fuiſſet, & eligentis invidia. (b)

(a) *lib.1.hiſt.*

(b) Vopiſc. *in* Aurelian.*c*.40.

Cum autem jus Imperatoris creandi eſſet unice penes Senatum; Galba, cui primo in provincia milites imperium obtulerunt; antequam a Senatu probaretur legatum S. P. Q. R. ſe profitebatur; (c) neque Caeſaris appellationem ſuſcepit, niſi poſtquam ex nunciis Urbe cum S. C. miſſis omnes in verba ſua juraſſe cognovit. (d) Et Otho, Galba interemto, imperium quod violenter arripuerat, impetrare voluit a Senatu, a quo & Sacramentum, & Caeſaris, atque Auguſti appellationem accepit. (e) Item Vitellio refert Tacitus tributa omnia fuiſſe initio principatus, quae tempore intermiſſo aliis principibus decernebantur. *In Senatu* (inquit) *cuncta longis aliorum principatibus compoſita, ſtatim decernuntur*. (f) Verum neque Otho dignus eſt unde proferatur exemplum, neque Vitellius, qui a militibns in Germania Imperator coſalutatus, incerto jure fluctuans, Auguſti nomen diſtulit, Caeſaris in perpe-

(c) Sueton. *in* Galb.*c*.10.

(d) Dio.*lib*.63. *p*.727.Plutarc. *in vita* Galb.*p*. 1055.

(e) Plutarch.*in vita* Galbae *in fin.*

(f) *hiſtor.lib.*2. 55.

(a) Sueton. *in* Vitel. *cap.* 8. Plutarch. *in vita* Galbę Tacit. *hiſt.c.* 62.
(b *Init. vitae* Veſpaſian.

petuum recuſavit; (*a*) adeout ſeditionum potius tumultuarii duces hi fuerint, quam Imperatores P. R. Quamobrem trium horum principatum, *imperium incertum*, & *vagum* appellat Suetonius; (*b*) ideoque, ut ſupra indicavimus, lex Regia nomina eorum haudquaquam recepit. Quo unice argumento contra omnes vicerim ſincerum illud, ac germanum eſſe monumentum; tantum abeſt ut inde ulla ſuſpicio, aut nota falſitatis oriatur. Veſpaſiani creationem SCto munitam idem nobis monumentum fundando illius imperio conditum offert, praeter hiſtoricorum Taciti, (*c*) & Suetonii (*d*) teſtimonia. Titum vero, & Domitianum filios in ipſa patris creatione jam Senatus Caeſares appellaverat: (*e*) quae appellatio, ut mox oſtendemus, pignus erat publicae voluntatis, ac ſpes imperii, ſponſioque illius, cujus fiebant compotes Auguſto extincto, niſi expreſſe Senatus a priſtina voluntate deceſſiſſet. Nam Caeſareum nomen primo haereditatem Julii Octaviano delatam ſignificavit; poſtea deſignationem ad imperium, ad cujus ſpem per eam appellationem vocabatur a Senatu Imperatoris naturalis filius, vel adoptivus; ut in Auguſti familiam adſcitus, & patris potentiam nactus favorem praetorianorum, & paternam ſibi factionem adjungeret; eaque via poſt patris mortem perveniret ad imperium, & impetraret Auguſti nomen, quo plena, & perfecta dignitas, atque poteſtas Imperatoria exprimebatur; cum per Caeſaris nomen tantum exordium, & ſpes adumbraretur illius. Quamobrem coepit poſtea Caeſarum dignitas, utpote Imperatoriae familiae nota, tribui ab ipſis Imperatoribus, quorum arbirrio deprimebatur, aut extollebatur poteſtas Caeſarum: qui ſub patris tyrocinio in munere Imperatorio exercebantur, ejuſque viribus ita

(c) *lib.* 4. *hiſt. cap.* 3.
(d) *in* Veſpaſ.

(e) Dio. *lib.* 66. *p.* 744.)

Digitized by Google

ita munibantur, ut, Imperatore mortuo, cogeretur Senatus, aut civile bellum, aut imperium, ſive nati, ſive adoptivi ſubire Caeſaris. Porro Heliogabali tempore Caeſaris appellandi ſolius Senatus erat poteſtas: Lampridius enim *(a)* ſcribit Heliogabalum, quem poenituerat adoptaſſe Alexandrum, Senatui mandaſſe, ut Caeſaris nomen illi abrogaret.

(a) *in vita* Heliog.*cap.*13.

Nervam, legionibus poſcentibus, Patrum omnium plauſu ad imperium ſublatum ſcimus. *(b)* In Trajanum a Nerva patre imperii conſortem adſcitum, Senatus adoptione probata, & Caeſaris ei cognomento tributo, una cum populo univerſo conſenſerat, eo plauſu, atque utilitate orbis terrarum, ut ſi tot aliis nominibus nullis; tamen unice ob imperium Trajano pariundum, imperium Nerva meruiſſet. *(c)* Adrianus etſi ſtatim a Trajani morte imperium a militibus oblatum Antiochiae in Syria ſuſcepiſſet; continuo tamen illud a Senatu poſtulavit per literas, quibus veniam a patribus petens, excuſavit militarem feſtinationem, ac motus exercituum, quibus ſe ducem negare, ſalva Rep. minime quiverit. *(d)* Antonino Pio Senatus judicium ſuum jam ab eo uſque tempore tribuerat, quo a patre Adriano adoptatus in curia proconſulare imperium, & tribunitiam poteſtatem ex S. C. cum patre participavit: *(e)* quibus titulis tantum Imperatori congruentibus Imperator fuerat e Senatu deſignatus. M. Aurelius, qui adoptatus, *(f)* & Caeſar appellatus, & in ſocietatem tribunitiae poteſtatis adſcitus ab Antonino Pio fuerat; poſt illius mortem a Senatu non probatus tantum, ſed & coactus accepit imperium: utpote Platonis diſcipulus, nec verbo, ſed re philoſophus ad ſupremam poteſtatem, tamquam ad ſcopulum propriae

(b) Dio.*lib.*67. *p.* 769. Aurel. *Vict. epit. in Nerva.*

(c) Dio.*lib.*69. *p.*770., & 771. Plin.*in* Panag.

(d) Dio.*lib.*69. *p.* 788. Spartian.*in* Adrian. *c.*6.

(e) Capitolin. *in vit.* Adrian. *c* 4. Dio.*lib.*69. *p.* 796., & *ſeq.*

(f) Capitolin. *in* Antonin. *c.* 5., & 6., & 7.

tranquillitatis, votiſque, atque precibus populorum, non ſua, ſed illorum cauſa unice acceſſurus. Is Imperator omnia philoſophiae praecepta, quae propriis reddiderat exemplis, foede conturbavit, extollendo filio ſuo Commodo gladiatore ſceleſtiſſimo, quem adhuc puerum Caeſarem appellatum, & ante juſtam aetatem damno publico ſolutum legibus, ad ſummos magiſtratus evexit, indeque ad conſortium tribunitiae poteſtatis, ac denique ad ipſum imperium, (a) non militum opera, ſed ſummarum opinione virtutum, quibus ſibi Marcus adeo Senatus, & populi animos obligaverat atque ſubegerat, ut facile illi fuerit, Senatu haud invito, Rempublicam imprudentiſſime filio tradere diripiendam.

Pertinax a Laeto Praefecto Praetorio, & ab Electo Cubiculario deductus in caſtra, militum animos exploraturus, in Curiam inde conceſſit, non tam accepturus, quam recuſaturus imperium; quod demum non auctoritate tantum, ſed precibus etiam Senatorum admiſit. (b) Adeout plurimi cum Patribus gratularentur, quod Pertinacis imperio Commodianam factionem demum evaſiſſent, & Pertinax, apud Herodianum (c) graviſſima oratione a Senatu habita, ei tantae dignitatis faſtigium acceptum tulerit: τῆς τοσαύτης παρ' ὑμῶν τιμῆς *obtigentis mihi a vobis honoris*. Didius Julianus partum pecunia imperium, ne fruſtra emiſſet a Praetorianis, ut ſibi rectius conſuleret, auctores quaeſivit idoneos, nempe Patres, quibus oratione in Senatu habita, principatum debere voluit, ut ſcribit Spartianus in ejus vita (d) his verbis: *Veſpera in Senatum venit, totumque ſe Senatui permiſit; factoque S. C. Imperator eſt appellatus.*

Severum, quem cogente Juliano, prius hoſtem

(a) ju-

(a) Capitolin. *in* Antonin. *c.* 16. *et* 27. Lamprid. in *Com. cap.* 1., & 2.

(b) Capitolin. *in* Pertinac. *c.* 4, & 5. Dio. *lib.* 73 *pag.* 830.

(c) *lib.* 2. *cap.* 10.

(d) *cap.* 3. Dio. *lib.* 73. *p.* 836.

(a) judicaverant, poſtea vero ejuſdem voluntate ad imperii participationem vocaverant; eodem S. C. Patres Imperatorem appellaverunt, quo Didio Juliano, contra quem plurimi Severum occulte ſuſcitabant, vitam, & imperium ademerunt.

Caracalla parente vivo, & Imperator deſignatus fuerat, (b) & Auguſtus appellatus, & jam ante ſimul cum patre tribunitiam poteſtatem acceperat. Et quoniam alii primum Tribunitiae illius poteſtatis annum teſtimonio hiſtoriarum exordiuntur a menſe Aprili A. a C. N. CXCVIII. alii auctoritate inſcriptionum a menſe Junio; ideo acutiſſimus Noriſius putat modo initium fuiſſe ductum a tempore, quo ei Tribunitia poteſtas, patris voluntate, deſtinabatur; modo a tempore legitimo, nempe a die, quo eam rite tulerat a Senatu, a quo die qui conſultius loquuntur tales poteſtates auſpicantur: (c) Siquidem Dion, (d) irrita ſignificat omnia Imperatoria cognomenta, quibus uſurpandis, aut a militibus accipiendis, Patrum decretum Principes antevertiſſent. Hinc ille annos, quibus Severus imperavit a S. C. die numerat, non a tempore acclamationis militaris, (e) ut recte Tillemontius obſervavit. (f) Macrinus quamvis in magna rerum fluctuatione adminiſtrandum ſuſcepiſſet imperium oblatum a militibus, quibus occiſo in caſtris Caracalla, Dux non ſine magno ab hoſtibus periculo defuerat; non eſt auſus tamen profiteri ſe Imperatorem, antequam literis ad Senatum miſſis, ſibi & Diadumeno filio a Senatu imperium impetraſſet. (g) *Detulerunt* (ſcripſit ille ijs in literis a Capitolino relatis, (h) *ad me imperium* (ſcilicet milites) *cujus ego tutelam recepi: tenebo regimen, ſi & vobis placuerit, quod militibus placuit*. Quamobrem ingen-

(a) Spartian *in* Julian. *c.* 5., & 6. Herodian. *lib.* 2. *cap.* 41.

(b) Spartian. *in* Sever. *c.* 16.

(c) Tillemont *in* Sever. *notat.* 19., & *artic.* 14.

(d) *lib.* 79. *pag.* 907.

(e) Dio. *lib.* 74. *p.* 839.

(f) Tillemon. *in vita* Sever. *nota* 7.

(g) Capitolin. *in vita* Macrin. *cap.* 7.

(h) *cap* 6., & Herodian. *lib.* 5. *cap.* 2.

Digitized by Google

ingenti gaudio Senatus ei Auguſti nomen, & omnia Imperatoria jura decrevit. (a)

(a) Herodian. lib. 5. p. 162.

Heliogabalum foediſſimum illud, & vulgare ſcortum, qui nondum conſulto Senatu, ſola voluntate militum ſe Imperatorem, & Auguſtum inſcripſerat, adeo indigne tulit S. P. Q. R. ut mortui memoriam ſtatim damnarit, (b) ac ſolo metu ad tempus eum agnoverit, quoad ab jiſdem tolleretur, per quos non legitima creatione, ſed rapina imperium occuparat. Unde Dion, (c) pro novo illius ſcelere affert, quod cognomenta Imperatoria, contemto Senatu, & patriis inſtitutis, contra jus faſque praeſumſiſſet. Quo unice loco proſtraverim omnes legum, & antiquitatis imperitos, qui jus Imperatoris creandi a Senatu avertunt ad milites.

(b) Lamprid. in vita Alexand. cap. 7.

(c) lib. 79. p. 907., & 909.

Alexander Severus Caeſar, Patrum decreto, dum Heliogabalus viveret, renunciatus, (d) & poſt illius mortem acclamatione militari deductus in Senatum; ibi cum Auguſti nomine novo exemplo eodem die Pontificatum Max. Tribunitiam poteſtatem, & Conſulare imperium ſe accepiſſe gloriatur, eoque nomine gratum ſe univerſo Senatorum ordini futurum profitetur.

(d) Herodian. lib. 5. c. 18. Vide Lamprid. in Heliogab.

Maximinus (e) parricida, caeſo Alexandro primus e militaribus, abſque Senatus decreto, Auguſtus appellatus, etſi perfidioſe, ac violenter arripuiſſet imperium; tamen ut indignum facinus, auctoritate legitima, praetexeret, per literas militum voluntatem ſignificavit Patribus, (f) qui metu perculſi, eam comprobarunt: (g) donec in libertatem redeuntes, ac ſpem ab Africano exercitu capientes, immanem illum Thracem hoſtem judicarunt, Imperium ab eo in Gordianum ſeniorem, & filium, (h) quibus ſeſe Africanus exercitus tradiderat; jiſque mortuis ad Maximum, & Bal-

(e) Capitolin. in Maximin. cap. 8. Aurel. Vict. in Maximin.

(f) Zonar. annal. tom. 2. in Maximin.

(g) Aurel. Vict. in Maximin.

(h) Capitolin. in Maximin. cap. 15., & in Gordian. cap. 10.

Digitized by Google

Balbinum, indeque ad Gordianum alium juniorem transferentes, quem Balbino, & Maximo vivente, Senatus Caeſarem appellaverat. *(a)*

Maximino ſceleratior ſicarius Philippus Arabs, qui fidei ſuae traditum Gordianum imperio exuit, & vita, *(b)* exercitibus ad ſe transductis, miſit ſtatim ad Senatum literas, quibus ut ab eo militaris acclamatio probaretur, Gordianum morbo periiſſe mentiebatur, cui mendacio Patres fidem habentes, aut habere ſimulantes, metu atrocioris facinoris, Auguſtos ei honores decreverunt. *(c)*

A Philippo ad Valerianum plurimae Caeſarum vitae intercurrunt, quae in Latinorum hiſtoria Auguſta deſiderantur, & aliis ex ſcriptoribus a Caſaubono ſupplentur, *(d)* quorum aliquibus vix lambere contigit Auguſtam poteſtatem, vixque ſpatium patuit ad Patrum conſenſum impetrandum; aliquibus vero ſuorum factorum omnium teſtimonium deeſt hiſtoriarum: quarum lux non adeo tamen elanguit, ut per novem circiter annos illos, quibus imperium plurium Caeſarum varia fortuna fluctuavit, non emineat in Imperatorum creatione Senatus auctoritas, eaque ſine ulla miſtione acclamationis militaris: qua unice Senatus poteſtate a Zonara creatus fertur *(e)* Imperator Marcus, & Severus Hoſtilianus, quorum adhuc memoria ſolius Zonarae beneficio vivit. Gallo item, & Hoſtiliano Perpennae a Senatu delatum fuiſſe imperium, tradit Aurelius Victor. *(f)*

Decii adeo monumenta perierunt, ut potius impia ſua facta e ſacra, quam civilia ex profana hiſtoria prodantur. Unde non mirum ſi tanta in imperii brevitate, ac tumultuatione Reip., quae rite proceſſerint lateant poſteris.

Quan-

(a) Capitolin. *in* Gordian. 3. *cap.*22.

(b) Capitolin. *in* Gordian. 3. *cap.*29., & 30. Aurel. Vict. *in* Philip.

(c) Capitolin. *in* Gordian. c. 31.

(d) *In notis var. rior. adſcr. hiſt.* Aug *poſt*. Gordian. 3.

(e) *Annal.*3. *in* Gordian. 3.

(f) *de* Caeſar. *nu.*31. *item auctor hiſt. miſcel. hoc loco.*

Digitized by Google

Quantopere vero ei tribuerint PP. oſtenderunt, cum L. Priſcum ſub illo invadentem Imperium hoſtem pronunciarunt; *(a)* ut ei nullo modo Senatus auctoritas deeſſe potuerit. Neque Decius rerum humanarum peritiſſimus tot bellis implicatus deſeruiſſet provincias, & Romam ſeſe contuliſſet; niſi ſententiam Senatus impetraturus, commotaſque ſeditiones auctoritate Reip. in ſuum imperium, ſuaeque ſobolis ſpem conſentientis compoſiturus.

(a) Aurel. Vict. *in* Dec. *n.* 25.

Valerianum virtute ſimul, & calamitate memorabilem, inſigni perfidia in Saporis Perſarum Regis poteſtatem deductum, non tam milites, quam conſenſus mortalium univerſorum, & omnium ordinum, & conſequenter Senatus potiſſimum legerat Imperatorem; *(b)* cui ſuae voluntatis & antea quidem pignus tradiderant Patres, ſuſcitanda in illius perſona cenſura jamdiu intermortua; *(c)* & poſtea foenus perſolverunt, cum Gallienum filium illius Caeſarem appellarunt, *(d)* patrique conſortem Imperii dederunt, *(e)* ut omnia eis contuliſſe Senatum ſatis liqueat, utcumque Valeriani tempora ſint obſcuriora.

(b) Veter. *hiſt. fragm. inter hiſt. varior. apud* Trebel. Poll. *in vita* Valer. Zoſimus.
(c) Trebel. Pol. *in vita* Valer.
(d) Eutrop. Aurel. Vict.
(e) Vict. *in* Gallien.

Quid loquar de tumultuariis aliquot Imperatoribus, & Ducibus jis provincialium exercituum, qui ſub Gallieno in commotione illa civili, ſuorum cujuſque militum ſtudiis ad ſe Imperium rapiebant? quibus uti plena vis ad ſuperandum apud Senatum Gallieni potentiam, ita jus omne defuit ad imperandum; adeout a Scriptoribus XXX. tyrannorum numero habeantur, donec ad Claudium ventum eſt hujus nominis alterum, quem ante militum ſententiam, communibus ſuffragiis Imperium ſuſcepiſſe, tradit Zoſimus, his verbis. *(f)*

Κλαύδιος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν περιλαμβάνει, καὶ

(f) Zoſim. *lib.* 1.

καὶ πρότερον τῆς κοινῆς ψήφου πάντων δούσης αὐτῷ. *Claudius ſummum Imperium occupavit ſibi ante communibus conceſſum ſuffragiis*. Cum Zoſimo non obſcure convenit Trebellius Pollio, *(a)* a quo & Senatus univerſi plauſus in illius Imperio comprobando referuntur. Quintilius illius frater Imperator a militibus, & a Senatu Auguſtus appellatus ab Eutropio, *(b)* & a Zonara traditur. *(c)*

(a) *in vita* Claud.

(b) *lib.* 9.

(c) *in* Claud. *tom.* 2.

Ab hoc paucis diebus ad Aurelianum commigravit Imperium, non conſenſu militum tantum, ſed hominum univerſorum: ut cum Romam ille ſtatim Imperator appellatus petierit, nullo modo ei deeſſe potuerint conſueti honores a Senatu prodeuntes; nec neceſſe fuerit, ut anxie ab hiſtoricis memorarentur, propter electionem illius omnium concordia ordinum initam. *(d)*

(d) Zoſim. *lib.* 1. Zonar. *in* Aurelian. Vopiſc. *ibid.*

Aureliano in necem Reip. Mneſtei liberti ſui fraude interemto, *(e)* milites, qui tot ſub eo victoriis claruerant, obſequio etiam erga Patres, & memorabili pudore, praequam antea, excelluerunt. Ultro enim ſex menſium *(f)* illuſtri contentione ter Senatui remiſerunt judicium de legendo Imperatore, quod Senatus permittere conſueverat exercitibus, ut ejus libentius ducerentur auſpiciis, cui ſe propria voluntate tradidiſſent. Nam Suetonius *(g)* refert ſub Tiberio, militum aliquorum ſeditionem eſſe ortam, qui detrectarent principem non ab ſe datum.

(e) Vopiſc. *in* Aurelian. *c.* 36.

(f) *idem in princip. vit.* Tacit.

(g) *in* Tiber. *lib.* 3. *c.* 25.

Poſt Aureliani porro interitum, tot a Romuli morte ſaeculis, revixit inter milites antiqua illa modeſtia plebis, quae Patribus Regis creationem, ab eis ſibi conceſſam, reddiderat. *(h)* Jidemque milites Senatus jus in edendo militiae Principe, inque regendo orbe terrarum, pietate pleniſſimis literis, *(i)* ad Patres miſſis, teſtatum reli-

(h) Livius.

(i) *apud* Vopiſc. *in* Aurelian. *cap.* 41.

que-

querunt, quarum haec verba deſcripſimus: *Hunc* (Aurelianum) *inter Deos referte Sancti, & Domini P.C., & de vobis aliquem, ſed dignum veſtro judicio, Principem mittite*. Quamobrem Patres Tacitum primae ſententiae Senatorem (*a*) virum priſca integritate invitum, & reluctantem, lubentibus, & plaudentibus legionibus obtulerunt: & cum Romae, tum ad exteros populos, Patres publicis literis exultarunt, quod plenum, & integrum creandi Principis arbitrium, potentia militari prius extenuatum, ad fontem ſuum, Taciti creatione, refluxerit: (*b*) ac patres redierint ad exercitium ejus juris, quod ſemper habuerunt. *Gratias* (ſcribebat Senator Claudius (*c*) *Gratias exercitui Romano, & vere Romano: reddidit nobis, quam ſemper habuimus, poteſtatem.*

(a) *idem ibid.*

(b) Vopiſc. *in* Florian.

(c) *in epiſtola ejuſdem apud* Vopiſc. *in* Florian. *c.* 6.

Florianus Taciti frater, quia contra Romanorum inſtituta, mortuo fratre, Imperium prae ſe, tamquam haereditarium, ſumſerat, numquam Caeſarum numero eſt habitus. (*d*) Quamobrem proximus a Tacito Probus occurrit, qui repentino motu a militibus Auguſtus appellatus, non ante tamen Imperium ſuſcepit, quam illud a Patribus officioſiſſimis impetraſſet literis, quibus ab eo Senatus pro arbitro, ac principe rerum humanarum agnoſcitur, per haec verba. (*e*) *Recte atque ordine P.C. proximo ſuperiore anno factum eſt, ut veſtra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & eſtis mundi principes, & ſemper fuiſtis, & in veſtris poſteris eritis. Atque utinam id Florianus expectare voluiſſet, nec velut haereditarium vindicaſſet Imperium, vel illum, vel alium quempiam majeſtas veſtra feciſſet. Nunc quoniam ille Imperium arripuit, nobis a militibus delatum eſt nomen Auguſtum, vindicatum, quin etiam in illum a prudentioribus militibus,*

(d) Vopiſc. *in* Florian., & Aurel. Vict.

(e) Vopiſc. *in* Probo *c.* 11.

Digitized by Google

bus, quod fuerat uſurpatum. Quaeſo ut de meis meritis faciatis quidquid juſſerit veſtra clementia.

XXXIV. De Militum Jure In creatione Imperatoris.

Hactenus pervolvimus ſeriem Imperatorum, quorum vel omnis a Senatu creatio proceſſerit, vel ab eo poſt militaria ſuffragia teſtimonio hiſtoricorum legitimam, & civilem traxerit auctoritatem. Quae auctoritas minime deeſſe potuit ſequentibus creationibus: quantumvis a veteribus, ſuppreſſa mentione Senatus, militibus aſſignentur, idque non quia nullum S. C. eas comitaretur; ſed quia tam certum erat, & impetrabile, tamque neceſſarium, & ſolenne, ut omnium opinione praeſumeretur. Ab eo enim tempore, ſicuti militaris potentia electionem omnem ſummi Ducis ad ſe trahebat; ita ne jus Patrum inerme cum armata violentia dimicaret, Senatus, qui niſi ſponte ceſſiſſet, ac libere, turpiter, atque ſerviliter ſuccubuiſſet, poteſtatem civilem numquam negavit jis, quos potentia militaris ad Imperium extulerat: ut eis confirmandis auctoritatem retineret illam, quam eiſdem rejiciendis prorſus amiſiſſet. Quod unum poſt varia, & exitialia experimenta remedium invenerunt bellorum civilium, quibus ſua cum clade Senatores implicabantur, ante Gallienum, qui primus eos prohibuit a caſtris: (*a*) quae antea cum ſequerentur (*b*) vitare numquam poterant odia partium, ſi creando ſummo Duce, auctoritate ſua ſtudia dividentes, unam prae alia militarium factionum attollerent, eoque Senatum converterent univerſum, ancipitem diu futurum, dum de Imperio agitaretur, ſub obnoxio ne ſibi eſſet, an ſub offenſo principe cadendum.

(a) Vid. *in* Prob.
(b) Tacit. *hiſt.* 2.*c.*52.

XXXV. De Remotione Senatorum a Militia.

Quam fuiſſe cauſam putaverim, cur adeo patienter tulerint Patres ademtam ſibi a Gallieno militiam, neque ſategerint amplius repetere a militibus creandi Principis arbitrium ſaepius prae-

reptum, & aliquando Taciti, & Probi creatione ſibi pleniſſime redditum. A quo tempore tradit Victor (a) ad aetatem uſque ſuam, ita militarem potentiam convaluiſſe, ut imperium Senatui, creandique jus principis abſtulerint, quieſcentibus Senatoribus. Quibus ſi ſpes proſperi ſucceſſus affulſiſſet, numquam defuiſſet animus repetendi juris ſui.

(a) *in* Probo.

XXXVI. De Jure Civitatis In exercitum.

Quod utcumque a militibus interciperetur, ac turbaretur; numquam tamen avellebatur a ſede, capiteque imperii Repub., quae a Senatu praeferebatur. Non enim Reſpub. exercitui; ſed exercitus Reip. miniſtrat; neque Reſp. propter exercitum, ſed exercitus propter Remp. inſtituitur: ut Plato docet in libro de regno, ubi cum omnes artes, & facultates, tum praecipue militarem civilis poteſtatis miniſterio addicit, his verbis:

Τίν' οὖν ποτὲ, καὶ ἐπιχειρήσομεν οὕτω δεινῆς καὶ μεγάλης τέχνης ξυμπάσης τῆς πολεμικῆς δεσπότιν ἀποφαίνεσθαι. πλήν γε δὴ τὴν τῶν στρατηγῶν ἐπιστήμην Σω. οὐδεμίαν ἄλλην. Ξε. οὐκ ἀρὰ πολιτικὴν θήσομεν υπερετικήν γε ουσαν τὴν τῶν στρατηγῶν ἐπιστήμην,

(b) ideo perire Senatui numquam poterat jus imperii ſive creandi, ſive regendi, ſine diſſolutione civilis poteſtatis vitae populi Romani perpetuo haerentis, incumbentiſque in immortali corpore, atque in Urbe principe rerum humanarum, quae jus aeternum retinebat imperii: ut in milites, & Imperatores tantum exercitium tranſierit illius, ita futurum legitimum, ſi orbis terrae conſilio, & Senatus auctoritate comprobaretur. Etenim, & ipſi milites, ſi quando non expectato decreto Senatus, ſummum ſibi Ducem creaſſent; ſuum factum non jure, ſed neceſſitate conſueverant excuſare, ut tradit Lamprid. in Alex. c. 1. his ver-

(b) Plato *de regno p.*131.

verbis: *Milites jam conſueverant ſibi Imperatores, & tumultuario judicio facere, & item facile mutare, aſſerentes nonnumquam ad defenſionem ſe idcirco feciſſe, quod neſciſſent Senatum Principem appellaſſe*. En igitur ipſi milites fatentur in Imperatoris creatione potiores patrum, quam militum fuiſſe partes. Atque ideo cum Senatus Alexandrum Severum vellet imperare, omnia ſimul ei contulit imperatoria, ne, ſi quid differrent, milites ignorantiam creationis ſimulantes, veluti negligente Senatu, & uſu Reip. poſcente, crearent alium. Ideo Claudius Capellianus apud Vopiſcum ita reſtitutum Senatui jus a militibus gloriatur: *Nos* (nempe Senatores, ex quibus erat unus) *Nos principes facimus, noſtri ordinis ſunt poteſtates. Gratias exercitui Romano, & vere Romano: reddidit nobis quam ſemper habuimus poteſtatem*. Et paullo poſt: *Imperatores damus, principes facimus; poſſumus & prohibere, qui coepimus facere*.

Cum enim jura publici regiminis ipſius civitatis conſtitutione contineantur, & civitas verſari nequeat in exercitu corpore vago, & incerto, parteque illius Miniſtro, quem unius diei clades ipſo cum duce aliquando deleverit; ne nimis in lubrico ſalus publica verſetur, & corpus civile periculis, vel injuriis militaribus objiciatur; lex ipſa naturae, ac ratio conſervationis humanae, quae civitatem, & militiam peperit, ad Senatum, & Remp. perpetuo retrahit copiarum, & Imperatoris ipſius ſupremum regimen, atque creationem: ut ſi vel Imperator cum exercitu ab hoſtibus profligetur; vel civitas ab Imperatore ſuo, & violentia militari diſſolvatur; emergat civilis poteſtas, exurgatque Senatus auctoritas, qua vel novus mittatur exercitus, vel

Digitized by Google

princeps perduellionis damnetur, & violentiâ militaris a Repub. deflectatur, atque ita civitas vel hoſtibus, vel civilibus injuriis quaſſata reparetur. Ideo nemo Imperatorum negligere poterat S. C. niſi expreſſe tyrannidem profiteretur: cum enim jura civitatis non in exercitu, ſed in Rep., & Senatu conderentur; ſine auctoritate Reip. ac decreto Senatus non Imperator a militibus, ſed tyrannus, & hoſtis patriae creabatur. Ideo variant ſcriptores in recenſendis temporibus imperii, cum aliqui annos numerent a creatione militari; alii vero, jique peritiores publici juris, a decreto Senatus, ut obſervat apud Suetonium Caſaubonus. (a) Quamobrem apud Tacitum (b) Otho Imperator ſuum alterius imperio praeferebat, quod a ſe ſtaret Senatus, cujus voce univerſa Reſpublica loqueretur, perque Patrum decretum legitimam conferret poteſtatem, ut patet ex his Othonis verbis: *Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quamdam exercitus habet. Senatus nobiſcum eſt. Sic fit ut hinc Reſpublica, inde hoſtes Reip. conſtiterint.* Quod igitur ex naturae, ac gentium legibus venit, ut juri publico ſedes perpetua tradatur, ac majeſtas vel in una, vel in pluribus ſibi ſucceſſuris familiis, per haereditarii regni conſtitutionem, aut, ſi de aliis rebusp. agatur, in certis ordinibus civium numquam perituris, inque certis eorum conſiliis collocetur; id etiam procedit ex inſtitutis Romanorum, qui militare quidem exercitium, quod poteſt abſque interitu Reip. decedere a perſona morientis principis, uni perpetuo tribuerunt, quem appellarunt Imperatorem; jus autem illius tribuendi, ejuſdemque moderandi, ſcatebramque majeſtatis, quam oportet eſſe perennem, non in brevi, & ancipiti unius hominis vita, volucrique,

(a) *in Calig. c. 59.*
(b) *lib. 1. hiſt. c. 84.*

que,

que, ac lubrico rerum ſtatu depoſuerunt; ſed retinuerunt apud certum, & invariabile corpus, eamque cum aeternitate, quam ſibi deſpondebant Senatus, & Reſp. contexuerunt: ut Romanus principatus, Romanumque Imperium ſocietas fuerit, & communio majeſtatis illius, quam continuam, & nativam Senatus habebat. Unde non mirum, ſi etiam exorto Imperio, Senatus jure ſuo munera illa gereret omnia, quibus potiebatur, florente Rep., praeter judiciorum popularium, & comitiorum poteſtatem Tiberii tempore in ſe tranſlatam; ceteraque communia cum Principe ſimul exerceret, & in Principem ipſum, ſi Remp. Senatui creditam everſum iret, capitis etiam ſupplicio animadverteret. adeoque Senatui publica poteſtas haerebat, ut quamvis eam Triumviri extorto quoque Senatus conſenſu arripuiſſent; tamen rebus ab ſe geſtis, ut ſecuritatem, & firmitatem haberent, Senatus auctoritatem adjiciendum curarunt: ut refert Dion. (*a*)

(a) *lib.8.c.377.*

XXXVII. De Perpetua potestate Senatus In Imperatorem.

Ex quo intelligimus jure publico Imperatorem fuiſſe in poteſtate Senatus; utcumque violentia militaris, quae nutu Principis regebatur, Senatum plerumque, ac Rempubl. univerſam libidini objiceret Imperatoris. Cui enim vel leviter hiſtorias pertractanti non ſe obtulerunt exempla damnatorum ex S.C. Principum?

Caligulam ſane infamia notare decreverant Patres, ni Claudius, qui tribunitia intercedendi poteſtate Caeſaribus conſueta potiebatur, obſtitiſſet, aut potius diſtuliſſet: ſiquidem infamem poſteris fuiſſe Caji memoriam, tum ex lege Regia didicimus, tum ex Dione (*b*) cognoſcimus, qui abſuiſſe refert Caji nomen e numero Imperatorum, quorum Senatus in juramentis, & votis meminiſſe conſueverat. Quin & ipſe Claudius amo-

(b) Dio *lib.60. p.667.*

movendas noctu ejus ſtatuas, *(a)* & conſtitutiones ipſius abolendas curavit: Senatus nimirum voluntatem amplexus. Neronem, adhuc viventem, Senatus hoſtem patriae judicavit, & latentem ad ſupplicium depoſcebat, ut puniretur more majorum, nempe, ut detractis veſtibus cervix ejus furcae insereretur, corpuſque de ſaxo dejiciendum per Urbem tractum ad necem caederetur. *(b)* Galbam a Senatu, impellente Othone, hoſtem fuiſſe judicatum, ſupra ex Plutarcho docuimus, *(c)* ejuſdemque memoriam Veſpaſiani tempore Senatu ad libertatem redeunte fuiſſe a Patribus, qui eum inviti damnaverant reſtitutam ex Tacito cognoſcimus. *(d)* Othonis, & Vitellii nomen exulavit e corpore legis Regiae per Senatum conditae, cum neuter eorum, ut jam animadvertimus, inter Imperatores ibi deſcriptos inveniatur: ex quo intelligimus Patres Othonem, ut Vitellio, Vitellium, ut Veſpaſiano blandirentur, hoſtem judicaſſe. Pari Domitianum ignominia Senatus affecit, cujus a conjuratis occiſi nomen, ac memoriam damnavit, *(e)* imagines detrahi, delerique, ac ſtatuas, ubique conquiſitas fundi metallicas, evertique marmoreas juſſit: adeout nonniſi unam ſuo tempore Domitiani ſtatuam extare Procopius tradat. *(f)* Avidium, Caſſium Senatus hoſtem appellavit. *(g)* Similibus poenis in Commodum, a conjuratis item interfectum, Senatus animadvertit: qui projiciendum etiam in Tyberim cadaver decreverat, *(h)* atque ubi a Pertinace Imperatore tum creato accepit jam eſſe conditum, ira exarſit adverſus eum, qui hoſtem patriae honore affeciſſet, parumque abfuit quin ex S. C. cadaver effoderetur. *(i)* Jam vero ſuo loco indicavimus, qua Senatus poteſtate fuerit uſus adverſus Julianum, ac Severum: quorum hunc

(a) *idem ibid.*

(b) Eutrop., & Sueton. *in* Nerone *cap.* 49.

(c) Plutarch. *in vit.* Galb. *p.* 1055.

(d) *lib.* 4. *hiſt. c.* 40.

(e) Suetonius *in* Domit. *c.* 23.

(f) *hiſt. arcan. p.* 37. *edit.* Lugdunen. *in fol. an* 1623.

(g) Uulcat. Gall. *in* Avid. *caſſ. c.* 7.

(h Dion. *lib.* 37. *p.* 830. Herodian. *lib.* 1.

(i) Lamprid. *in vita Commod. in fin. cap.* 18.

Digitized by Google

hunc Juliani; illum Severi metu hoſtem judicavit, ut & Peſcennium Nigrum, (a) & Albinum: (b) adeout nemo victorum, niſi auctoritate Senatus ageret, jure ſuum aemulum ſuſtuliſſe, ac tyranni notam effugiſſe videretur.

(a) Spartian. *in* Sever. *cap.* 9.
(b) Capitolin. *in* Albin. *c.* 9.

Caracallam metu militum, quos liberalitate ſua devinxerat, Senatus quidem hoſtem publicum non judicavit, ſed indignis probris, ac foedis execrationibus memoriam, & nomen laceravit illius: (c) cui ut honorem apud poſteros detraheret, prohibitis Circenſibus die natali ſuo inſtitutis, argenteas illius omnes, aureaſque ſtatuas fundi juſſit, ut illis liqueſcentibus, ejus quem potiſſimum oderant, inſigniora monumenta perirent. (d)

(c) Capitolin. *in* Macrin. *c.* 2.
(d) Dio. *lib.* 78. *p.* 896.

Cumque non jus, ſed furor dominaretur militum, qui Macrino extincto impuriſſimum cinaedum extulerant; inviti Senatores contra Macrini memoriam, auctoritatem ſuam direxerunt: (e) quam poſtea lubentes averterunt in Heliogabulum ab ipſis militibus foediſſime diſcerptum, & in Tyberim projectum: cujus flagitioſi adoleſcentis Senatores, ſublato imperio foeminarum, quae per eum dominabantur, inſcriptiones omnes, abrogato etiam ei Antonini nomine, quod propudioſis factis polluerat, delendas decreverunt. (f)

(e) Lamprid. *in* Heliogab. *cap.* 3.
(f) Lamprid. *in* Heliogab. *c.* 18.

Maximinum & viventem, & mortuum, Senatus adeo execrabatur, ut numquam validius Patres poteſtatem ſuam expreſſerint, quam ejus tumultus tempore, quo adverſus hoſtem patriae, qualem eum judicaverant, quos ſupra memoravimus, crearunt Auguſtos.

AEmilianum, quem Senatus, forte ſuperante legem, Auguſtum appellavit, jam antea, urgente Gallo, declaraverat hoſtem. (g)

(g) Aurel. Vict. *in* AEmil.

Gallieni tempore, quamvis ejus ſocordia pluribus a ducibus ſui cujuſque exercitus acclamatio-

tione, Auguſti nomen ſibi trahentibus, dilaceraretur Imperium; tamen firmum in Gallieno, & in ſolidum conſtitit, quia Senatus auctoritate fundabatur. Et qui Auguſtam poteſtatem ſibi ſolo militari ſuffragio carpſerant, tyrannorum exitum, nomenque meruerunt.

Poſtquam vero Senatus a Gallieno, ut memoravimus, militia excluſus, auctoritatem ſuam comprobanda potius, quam tractanda Imperatoris creatione retinuit, commiſſamque ſibi ex inſtituto Reip. civilem poteſtatem flectere cogebatur ad voluntatem potentiorum; ut exordia, ita & exitus neglexit Imperatorum. quibus deinceps, neque attollendis, neque deprimendis admodum ſtuduit, ne militaribus factionibus involveretur: praecipue poſt Carini mortem, a tempore Diocletiani, ſub quo, ſuccumbente viribus ratione, ad militiam omnia fluxerunt: adeout Senatus non duceret amplius, ut debebat, armatam potentiam, ſed ſequeretur: quia Imperatores, fractis viribus populi, & civitatis, accitiſque ſibi commilitonum opibus, & facultatibus provincialium, nihili pendebant pro tyrannis haberi, dum tyrannide potirentur impune; neque admodum laborabant eſſe juſti, dum injuſtitiae periculum avertiſſent. Ideo Reip. forma, quae defluxerat e moribus, impreſſa manſit in legibus; & publica jura populi Romani latuerunt in ritibus, & S. Ctis ex inſtituto prodeuntibus: quae, quamvis ad voluntatem potentiorum conderentur; nativam tamen auctoritatem numquam amiſerunt: quia violentia non eſt cauſa efficax extinguendae civilis facultatis, & permutandae Reip. Quae ſi ſuorum inſtitutorum faciem pandat, in mutis quantumvis, & inertibus ritibus, juſtum ſemper, apertumque habet reditum ad priſtinum uſum,

ſum , cujus jus , atque voluntatem numquam dimiſiſſe cenſetur . Titulos enim , ritus , & ſolennitates conſervandis a prava conſuetudine juribus , conditores legum invenerunt . Quamobrem numquam Senatui periit jus creandi , regendique Imperatoris , quamvis illius juris exercitium non Patrum , ſed militum a voluntate penderet . Quod ad ceteras Patrum , & populi facultates , ac jura porrigitur : quae numquam interiiſſe putantur , quamvis non tam ex Senatus , quam ex Imperatoris arbitrio adhiberentur: & conſequenter via ſemper Senatui patuit ad priſtinam ſui juris libertatem , ſibi violenter diu ereptam . Quam ad libertatem jure ſuo rediit novo Imperatore creando , cum a Graecis Caeſaribus opprimeretur.

XXXVIII. De Reliquis Senatus Juribus, & de Consulari Potestate.

Nunc cetera jura Patribus ante , ac poſt exortum Imperium quaeſita memoremus . Quae quamvis turbata , & intercepta violenter , numquam tamen intercidere potuerunt ; quia , uti ante oſtendimus , gentium lege , ac jure ipſo humanae ſocietatis , publicoque inſtituto urbis Romae , militaria civilibus addicuntur . Quibus expeditis progrediemur inde ad conſularem poteſtatem : in qua regia jura quae perpetua in uno fuerant , annuo tempore a duobus exercenda coaluerunt . Ex quo evincemus poteſtatem ſummam civilem , qua jus regium continetur , in populo , Senatu , & Conſulibus conſtitiſſe , perque munera illorum , variante Rep. , permeaſſe ; ad Imperatorem vero creatum tantum transjiſſe in perpetuum jus militare civili obnoxium : quod antea certis temporum , locorumque modis tradebatur , quamvis & poſtea Caeſaribus tribueretur in perpetuum . diuturnitas tamen addita imperio Caeſarum , naturam non mutavit illius , ne-

Digitized by Google

que illud exemit a poteſtate civili : quia productio temporis vertere non poteſt rationem humanam , humanaeque ſocietatis variare legem ; quae propter publicam tranquillitatem , cui fruendae civitas conſtituitur, militaria ſubjicit civilibus, ad quorum uſum militaria comparantur . Quilibet enim auctor operi quod ſuo uſui peperit, jure naturae, dominatur. Auctor autem Imperii Senatus, populuſque fuit, qui & arma prius inſtituit ad uſum civitatis, & armatis ducem perpetuum dedit ad tutelam Urbis, & provinciarum, atque non ad privatam ipſius Imperatoris dominantionem, ſed ad conſervationem Romanae Reip. communionemque perpetuam generis humani : quam legibus & S.Ctis inſtitutam, ac S.P.Q.R. auctoritate contractam, Imperator militari potentia tuebatur. Quam Senatus poteſtatem libro de originibus primo diſtinctius retulimus, & ſuperius hoc eodem etiam libro innuimus. Unde ad hujuſce operis continuationem atque ordinem, ſatis hic erit redigere in memoriam, Senatus majeſtatem, etſi variis populi motibus modo labentem, modo reſurgentem; tamen ante Caeſarum creationem in eo conſtitiſſe, ut omnis publicorum proventuum adminiſtratio, negociaque legationum, ſive mittendarum ad exteros, ſive ab exteris venientium recipiendarum, reſponſaque danda legatis, item & provinciarum diſtributio, earumque prorogatio, & rerum geſtarum judicia, quibus facta militaria Conſulum, & Imperatorum, eventuſque praeliorum, aut extollebantur decretis, ſupplicationibus, ovationibus, & triumphis, aut iis negatis extenuabantur; ad Senatus auctoritatem, tamquam ad communem publici judicii, civiliſque ſapientiae, atque incorruptae fidei fontem rite referantur. Quoniam autem Rom. Reip.

Digitized by Google

Reip. inſtitutis populus publicorum judiciorum, belli, paciſque, legumque ſive jubendarum, ſive abrogandarum arbiter conſtituebatur; & imperante Tiberio, ut ſupra memoravimus, per translationem popularium comitiorum, jura omnia popularia tranſierunt ad Patres; evenit, ut ab eo tempore, omnis adminiſtratio civilis, cui militaria ſubeſſe oſtendimus, & conſequenter omnis poteſtas regia, quae olim in Senatum, & populum tribuebatur, inter ſolos Patres, vocato tantum ad vetuſtatis imaginem populo, verſaretur. Quam poteſtatem agnoſcens infenſus Galbae Germanus Romanorum exercitus, recuſavit adigi Sacramento, niſi in nomen Senatus. *(a)*

Quae omnia & antiqua, & nova Senatus jura, Tiberius agnoſcens, ita Patres apud Suetonium *(b)* alloquitur: *Dixi & nunc, & ſaepe alias, P. C. bonum, & ſalutarem Principem, quem vos tanta, & tam libera poteſtate ornaſtis*, (En jus, & creationem Principis penes Senatum) *Senatui ſervire debere, & univerſis civibus ſaepe, & plaerumque etiam ſingulis: neque dixiſſe me poenitet, & bonos, & aequos, & faventes vos habui dominos, & adhuc habeo*. Hinc Nero, ut aliquando non vi, ſed jure ageret, effigiem Gn. Domitio patri; conſularia inſignia Aſcanio Labeoni tutori, olim ſuo a Senatu petiit. *(c)*

Neque nos, qui ſuſcepto argumento urgemur, plenius partes Senatus in adminiſtranda Rep. expreſſerimus, quam ex Tiberii ſenſu idem Suetonius, qui ſubjcit Tiberium conſervaſſe Senatus, & magiſtratuum majeſtatem priſtinam, & poteſtatem, deque magnis una, & parvis, privatorum, & publicorum negociorum ad Senatum retuliſſe, veluti de vectigalibus, & monopoliis, de operibus aut extruendis, aut reficiendis; de proro-

(a) Suetonius *in vita* Galbae *cap.* 17.

(b) *cap.* 29. *in vita* Tiber.

(c) Tacit. *annal. lib.* 13. *cap.* 10.

Digitized by Google

gandis imperiis, mandandiſque bellis extraordinariis, deque reſponſis ad Regum literas edendis. Et, quod magis miremur, etiam de iis, quorum curam in ſolum Principem lex militiae tranſtulerat, Senatum decernere jubebat: Nempe de exauctorando milite; de legionum, & auxiliorum deſcriptione: coëgitque praefectum alae de vi, & rapinis reum in Senatu ſententiam dicere; neque indigne tulit, ut quaedam Senatus contra ejus ſententiam ſtatueret, increpuitque conſulares exercitibus praepoſitos, quod de rebus geſtis Senatui non ſcriberent. (a) Immo interemto juvene Agrippa per Tribunum militum, qui Tiberii nomine, miſſum ſe ferebat; Tiberius negavit, adjecitque redditurum eum Senatui rationem. (b) Publica judicia Senatus adeo erant propria, ut Domitianus (c) auctor fuerit Tribunis plebis, ut AEdilem ſordidum, petitis a Senatu judicibus, accuſarent; & ipſe his ſupplicibus verbis, ſimul cum Patribus ſententiam diceret, cum reo aliquam poenae remiſſionem precaretur: *Permittite, P. C. a pietate veſtra impetrari, (quod ſcio me difficulter impetraturum) ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis. Nam & parcetis oculis veſtris, & intelligent me omnes Senatui interfuiſſe.* (d) Immo multa, quae Scriptores tribuunt Imperatoribus, ea tamquam ſuaſoribus, non tamquam ſolis auctoribus unice aſſignantur. Quod colligitur ex eo, quod cum ſcribant Imperatores aliquos prohibuiſſe Senatorem occidi; tamen id non directo, ſed per ſententiam Senatus inſtituiſſe apparet ex Volcatio Gallicano in vita Avidii Caſſii c. 8. his verbis: *Eo ipſo tempore, quo rogavit* (nempe Senatum) *ne quis Senator temporibus ſuis capitali ſupplicio afficeretur*. Quae Romanorum inſtituta non jure, ſed per violentiam abrum-

(a) *idem* Sueton. *ibid. cap.* 30.

(b) Sueton. *in* Tiber. *cap.* 21.

(c) Sueton. *in vita* Domit. *cap.* 8.

(d) Sueton. *in* Domit. *c.* 11.

Digitized by Google

abrumpebantur ab jis Caeſaribus, qui tandem proprio capite Reip. quam laeſerant, ulciſcebantur injurias: & majeſtatem Senatus, quam fregerunt, morte ſua reſtituebant: adeout qui vim a Rep. vellent abſtinere, & ſecuritatem imperii ſibi pararent; ſuſcepta ſibi militia, Remp., quod fecit, Plinio teſte, *(a)* Trajanus, Senatui reliquerint adminiſtrandam: unde Adrianus integrum Senatui detulit judicium de Imperio ſibi tradendo, quamvis a militibus oblato, ut ſupra tradidimus, execrabaturque Principes, qui Senatui minus, quam ipſe detuliſſet. *(b)* Supremam hanc etiam Senatus auctoritatem verebatur & Adrianus, quando literis ad Senatum de Imperio ſuo ſcriptis, haec expreſſit: *Veſtrum eſt aeſtimare quid velitis: nam ego uſque ad Senatus judicium incertus, & varius fluctuabo*. Cujus item Imperatoris, qui poſtea plures offenderat, acta, parum abfuit, quin Senatus abrogaret eo mortuo, eidemque Divi appellationem negaret; niſi precibus ſuis Patres flexiſſet Antoninus; ut intelligamus Senatum fuiſſe fontem perennem publicae poteſtatis, *(c)* Et Clodius Albinus delata ſibi a Commodo imperatoria inſignia cum Imperii participatione, recuſavit, quod id munus non a Senatu veniret Imperii auctore legitimo, unde his verbis concluſit ſuam ad milites concionem: *Quare, Commilitones, ego Caeſareum nomen, quod mihi Commodus detulit, nolo: dii faxint, ut ne alii quidem velint. Senatus imperet, Senatus provincias dividat, Senatus nos Conſules faciat, &c. (d)*

Item & Probus, cujus particulam orationis dudum retulimus: qui Patribus non modo Imperii ſibi deferendi deliberationem tradidit; ſed & jura omnia reſtituit, quae aliquorum violentia Principum partim turbaverat, partim abſtulerat:

vo-

(a) *tam in Panag., quam lib. 8. epiſt. ep.* 14.

(b) Spartian. *in vita* Adrian. *cap.* 8.

(c) Spartian. *in* Adrian. *c.* 27.

(d) *Cap. in Ab.* 13.

Digitized by Google

voluitque, ut ad Patres e ſummis quibuſque judiciis appellaretur, & a Senatu Proconſules crearentur, ab eodemque legati Conſulibus darentur, & Praeſides cum praetoria poteſtate in Provincias mitterentur; (*a*) item, ut quidquid Imperator decerneret, S. C. ſtabiliretur; (*b*) itaut ſummam omnem ad Senatum, tamquam ad caput publici regiminis, ex naturalis, & civilis juris norma retraxerit.

Hinc tota Juriſconſultorum aetate, quae ad Conſtantinum uſque pertinet, eodem loco Senatum haberi videmus, & Principem, a quo Paullus minime Patres diſtinguens, ait: (*c*) *Quod Principis, aut Senatus juſſu opus* (nempe publicum) *factum fuerit: in hoc judicium* (nempe aquae pluviae arcendae) *non venit*. Hinc ſub Imperio nihilo minus, quam antea cenſebat, ſive pro ſumma poteſtate conſtituebat Senatus, (*d*) a quo propterea, ut alibi retulimus, non licebat appellare ad Principem, utpote Senatu minime majorem. (*e*) Propterea Claudius, ut initio principatus, lege, non vi agere videretur, neminem exulum, niſi ex Senatus auctoritate, reduxit: atque non ante Praefectum Paetorio, Tribunoſque militum ſecum in curiam introduxit, quam veniam impetraſſet a Senatu; a quo etiam res a ſuis procuratoribus judicatas comprobari voluit. (*f*) Commeatus praeterea Senatus dare conſueverat, quod ad ſe traxiſſe, ſive beneficii ſui feciſſe Claudium, Suetonius refert; ſed ex S. C. hanc ei poteſtatem acceſſiſſe, refert Dion. (*g*) Et Statuas benemerentibus, Imperatores a Senatu poſcebant. (*h*) Quamobrem vetandi aquam ex flumine publico ducere jus eſt Senatui pariter, atque Principi; (*i*) ut & relegandi, (*k*) & improbandi conditiones inſtitutionum; (*l*) item famae aliquem reſti-

(a) Vopiſc. *in vita* Probi *cap.* 13. *ubi* Salmaſ.
(b) Salmaſ. *ibid.*
(c) *l. quod Principis ff. aqua & aqua pluvia arcenda.*
(d *l. 3. C., qui manumit. non poſ. l. 4. ff. de accuſ. l. 2. in princ. ff. haeredit. petit. l. 1. §. 1. ff. de fugit. l. 1. C. de compenſ. l. 64. in princ. ff. eod. l. 32. in princ. ff. donat. inter vir. & uxor. l. unic. §. 1. ff. de libert. univerſ. l. 7. §. 1. ff. de oper. pub. l. unic. C. de Senatu, & l. 8. C. de leg.*
(e) *l 1. ff. a quibus appell. non licet.*
(f) Sueton. *in* Claud., *c.* 12.
(g) Sueton. *in* Claud. *c.* 24. *ubi* Caſaub.
(h) Capitolin. *in* Marc *c.* 3.
(i) *l. quominus* 2. *ff. de flum.*
(k) *l. relegatus* 14. §. 1 *ff. de interd., & releg.*
(l) *l. filius* 15 *ff. de condit. inſtit. l. captatorias* 70. *ff. de haered. inſtit.*

reſtituendi, criminum publice abolendorum; paſſim tit. ad S. C. Turpill. *(a)* haeredis faciendi: quae non magiſtratus poteſtas eſt, cum Praetor non haeredem, ſed bonorum tantum faciat poſſeſſorem; *(b)* ſed ejus, qui poteſtatem habeat legis condendae, qualis eſt Senatus, *(c)* & Princeps. Siquidem privatus non ſuo jure in teſtamento haeredem facit, ſed poteſtate accepta ex lege XII. tab. ea, quae voluit, ut quemadmodum paterfam. de re ſua legaſſet, ita jus eſſet. Senatus item poteſtas erat in publicis gratulationibus, reis vincula laxare, atque abolere crimina; *(d)* Civitatibus imponere cognomina, *(e)* indignis haereditatem auferre, *(f)* hoſtes judicare, *(g)* immunitates, & privilegia concedere, *(h)* permittere petentibus in agro ſuo nundinas, *(i)* quas Claudius Imperator a Coſſ. impetraverat, *(k)* matrimoniorum veniam Senatus ipſi Auguſto concedebat: unde Tacitus *(l)* refert, Senatus nuptiarum facultatem inter patruum, & fratris filiam, nempe inter Claudium, & Agrippinam, novo exemplo conceſſiſſe. Et hoſtis patriae publicus inſidiator, qui contra Principem conjuraſſet, a Senatu declarabatur: qualis per Senatum judicatus fuit Ruffidius Caſſius, qui ſub M. Antonino Imperium invaſerat. *(m)*

Et mortuo violento dominatore, a Senatu acta omnia illius reſcindebantur, ſtatuae evertebantur, memoria rerum ab eo geſtarum irritabatur, ut poſt Commodi mortem evenit; cujus etiam nova menſium appellatio, Senatus auctoritate, ceſſavit, prioribus nominibus reſtitutis. *(n)* Denique incedentibus per antiquitatem, nihil crebrius occurret, quem Senatus majeſtas circumfuſa ſupremae, ac Regiae poteſtatis exemplis, ac juribus cum principe quidem communibus, ſed auctoritate praeſtantioribus. Nam Senatus eam

po-

(a) *l.* 1. §. 10. *ff. de poſtulat.*

(b) *l.* 12., & 13. *ff. de bon. poſſeſ.*

(c) *l. non ambigitur ff. de leg.*

(d) *l. ſi ſervus* 2. *ff. de Cuſt. reor.*

(e) Dio. *lib.* 54. *p.* 537. E.

(f) *l. cum quidam* 12. *ff. de his quib. ut indign.*

(g) *l. amiſſione* § 1. *ff. de capit. deminut.*

(h) *l. non tantum* 17. §. 1. *ff. de excuſat.*

(i) Plin. *lib.* 5. *ep.* 4. *ad* Valer.

(k) Briſſon *lib.* 1. *antiq. c.* 15.

(l) *lib.* 12. *p.* 242.

(m) Capitolin. *in* Anton. *c.* 24.

(n) Lamprid. *in vit. Comm. in fin.*

Digitized by Google

poteſtatem nativam praeferebat, & e corpore ſuo perpetuo manantem; Princeps vero eamdem habebat ſibi a Senatu communicatam, & translatitiam, uti Senatus portio, ac majeſtatis ſummae participatio. Quae Principis poteſtas corruebat ſimul cum actis ejuſdem, quandoque a Patribus reſcindendis, ea ſi poteſtate abuteretur. Cui ne periculo Principum conſtitutiones paterent, orationes ab jis habitae, ſententiaeque in Senatu dictae S. C. confirmabantur, ut I. Ctorum monumenta teſtantur: apud quos S. Cta, & Principum orationes promiſcue accipiuntur. (*a*) Quod rerum arbitrium ad Conſtantinum uſque in Senatu manſiſſe inde liquet, quod Senatus Conſtantino primas imperandi partes, poſtpoſito Maximino, tribuerit. (*b*)

(a) Briſſon. *antiquit lib. I. cap.* 16.

(b) Lactant. *de mort. perſec. cap.* 44. *p.* 28. Tillemon. *in collect. art.* 27 *p.* 138.

XXXIX. DE FALSA IMPERII TRANSLATIONE AD GRAECOS.

Neque Regiam Senatus poteſtatem, poſtea Conſtantinus aut fregit, aut Urbe avulſam Bizantium adſportavit. Quinimmo, longe aliter ac vulgo temere fertur, & priſtina ille Senatus jura, Maxentii nimirum crudelitate turbata, Patribus reddidit, ut narrat nobis vetus orator, (*c*) & ſedes Imperii, publicique juris auctoritas etiam diſcedente Conſtantino, Romae permanſit. An enim commigraſſet cum Imperatoris perſona, ſi poteſtas civilis numquam cum poteſtate militari ex Romanis inſtitutis, niſi ſuſceptis ad tempus magiſtratibus, confundebatur? Et Imperatori quidem fas erat ſe transferre quocumque bellorum neceſſitas, Imperiique tutela, & locorum opportunitas traheret; haud vero jus eſſe poterat Imperium ſecum trajcere, ac movere Remp. avertereque alio poteſtatem rerum humanarum, quam conditorum, & civium ſuorum ſanguine, ac virtute ſupra mille annorum ſpatium ſibi Roma pepererat. Remp. nimirum Conſtantinus Imperio tenebat,

(c) Panag. *vet.* 6. *p.* 137. *editi a* Livinerio Antuerp. 1599. Nam quid ego de tuis in Curia ſententiis, atque actis loquar, quibus Senatui auctoritatem priſtinam reddidiſti.

bat, non patrimonium, aut familiam ſervorum; nec dominabatur ille liberis populis, ſed tantum imperabat, hoc eſt in Romanorum utilitatem arma, & publica jura, extraordinaria majeſtate, tractabat: unde nec in mentem ei venire potuit, quod grex mancipiorum, nedum in Rom. Rep. ſed & in naturali juriſprudentia hoſpites, poſteris tradiderunt.

XXXX. Quomodo Accipienda Sit Imperii Diviſio.

Sane omnes illi ante Conſtantinum Caeſares, qui voluiſſent accurare penſum ſuum, toto fere Imperii tempore, procul ab Urbe, per Scythas, Thraces, Sarmatas, regioneſque eas ferebantur, quacumque barbari crebrius in Romanos fines effunderentur. Quae barbarorum audacia undequaque, ac ſaepe cooriens Diocletianum principem prudentiſſimum coëgit dividere ſibi cum Maximiano curam provinciarum Occidente tradito; ſibique Oriente retento ad Perſas, alioſque regionum illarum barbaros coërcendos. Eaque non Imperii diviſione, ſed adminiſtrationis, cujus ſumma penes Diocletianum erat, duplici veluti munimento, a Romanis finibus hoſtes propulſabantur. Quod Diocletiani conſilium Conſtantinus confirmare in perpetuum ſtuduit, & contra orientales barbaros, æternam arcem Romano Imperio, novamque ſedem Imperatori collocare, ampliata, munitaque, ac moenibus, & aedificiis, ad Urbis imaginem, ſublata Bizantio: quam a ſe incrementi ejus auctore, Conſtantinopolim appellavit, ſuumque ibi domicilium ſtatuit, ut longius a noſtratibus aculeis abiret, judiciiſque cavillatoris populi, non admiratione ulla potentiae, aut inſolentia ſummarum virtutum, ſed ſola curioſitate, ac ſpe ſua res aeſtimantis; ut cedente novitate, ſatias illico ſubiret; pluſque Caeſaribus Romae praeſentia ſua detraheret, quam

Digitized by Google

longinguae victoriae attuliſſent.

XLI. De Sede Imperatoris.

Quoniam igitur nullus certus locus, ſed caſtra, & militia, ſedes erant Imperatorum, qui domicilium ibi habebant, unde tutius barbaris obſiſterent; Quid mirum, ſi ſe Conſtantinus Bizantium contulit, quo Aſia ſimul, & Europa veluti coëunt, undeque, pacatis, immo ad latinam humanitatem redactis Gallis, & cis Rhenum Germanis, utracumque de orbis terrarum parte barbari erumperent, facile avertebantur. Neque tam abſurde cogitare poterat Conſtantinus, ut Urbe ſua condenda, domicilioque altero Imperatori parando, domicilium everteret ipſius Imperii; deducendaque colonia, & filia pariunda, majeſtatem parentis in eam transferret, quod in Imperatoris poteſtate non erat; cum ei, & Romanorum inſtitutiones, ex quibus majeſtas realis Senatui haerebat, & gentium leges repugnarent, ex quibus Coloniae Urbi, de qua fluxerunt, patriae quodam poteſtatis jure ſubjiciuntur: utcumque Gothofredus junior, (a) qui, neſcio qua ſui fiducia, proprium ſenſum, in re tam vetuſta, veteribus anteponit, Conſtantinopolim eximat e coloniarum numero: quaſi aliud ſit Colonia, quam Civitas ex Civitate Romana quodammodo propagata? (b) in quem numerum a Plethone refertur, (c) qui eam appellat ἀποικίαν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ῥώμης: *Coloniam Italicae Romae*: &, Zonara teſte, a Conſtantio Heraclii nepote, (d) qui regiam ſuam Romam veterem, ut in matris ſinum, revocare ſtudebat, cum honos major matri, quam filiae debeatur δεῖν μᾶλλον τὴς μητέρας, ἢ τὴς θυγατέρας τιμᾶν, *matrem prae filia honorandam eſſe*; item ab Auguſtino, (e) & a Themiſtio, qui cum Conſtantinopolim coleret, Romam μητρόπολιν τὴν ἡμετέραν *metropolin noſtram* appellat; eamque ait,

(a) C. Theodoſ. *lib.* 14. *tit.* 13. *p.* 223.

(b) Gell. *apud* Sigon. *lib.* 2. *c.* 2.

(c) *orat.* 1. *de bello Peloponen.*

(d) Zonar. *in vita Conſtantii.*

(e) 5. *de civit. Dei c.* 21.

Digitized by Google

ait, urbibus univerſis imperare, ac ſecum Conſtantinopolim ἣ τῶν μὲν ἄλλων πόλεων βασιλεύει τῇ δὲ ὑμετέρᾳ συμβασιλεύει. *Quae* (Roma) *urbibus imperat aliis, cum veſtra vero* (Conſtantinopolitani) *imperat una ſimul*. I nunc, & cum Imperatore Imperium Roma ceſſiſſe arbitrator; aut ab honorum exaequatione, juris exaequationem agruito, quando, ne honores quidem Conſtantinopolis habuit Romae pares: quantoſcumque graecus verborum faſtus, Sozomeni ore, ac fronte (*a*) ſibi apud poſteros arrogaverit: quem Sozomenum, vel hoc uno Petavius (*b*) mendacii palam coarguit, quod Conſtantinopolis Praefectum Urbis minime ante annum a Chriſto nato trecenteſimum ſeptuageſimum nonum acceperit.

(a) *lib.* 2. *cap.* 3.

(b) *In Julian. ep. p.* 327.

XLII. DE COMMUNIONE URBIS CUM BIZANTIO.

Atque ipſa haec Imperii Themiſtio memorata ſocietas Conſtantinopoli haudquaquam competebat jure ſuo nativo, ſed adventitio, deſcendente a perſona Principis, ibi permanentis, ibique poteſtatem illam exercentis, quam Senatus Romanus Caeſari, atque conſiſtorio illius a nobis ſupra deſcripto, & ex Senatorum aliquo numero, magiſtratuumque coacto contribuebat. Ex cujus poteſtatis diuturno uſu, moraque principis, Conſtantinopolis Regiae urbis nomen aſſequebatur, & ipſius Romae locum ſubiiſſe videbatur iis, qui umbram, & imaginem cum re ipſa confundentes, juraque Urbis utriuſque conturbantes errores ubique, atque ad nos uſque ſcriptis ſuis tranſmiſerunt. Quamvis enim Gallienus Senatores prohibuerit a caſtris; minime tamen (in quo & Tillemontius (*c*) labitur) conſiſtorii poteſtas, & uſus expiravit: cum corpus hoc, & comitum conſiſtorianorum nomen, qui, & illuſtres dicebantur, toto tempore manſerint, quo Caeſares floruerunt. (*d*) Excluſit enim Gallienus

(c) *in* Gallien. *artic.* 2.

(d) *vide* Goth. *in* C. Theod. *ad l. quisquis* C. *ad l. Corn. de Sicar. p.* 100.

Digitized by Google

Senatores a militia, quae ad ipſius curam pertinebat, non vero a conſilio militaris principis, & ſummi ducis: cujus regimen Senatum numquam dimittere oportebat, ne ſi caſus aliquis incidiſſet, ſimul cum Principe, qui temporariam habebat auctoritatem, Respub. ipſa rueret, quam propterea in poteſtate Senatus aeterna docuimus eſſe collocatam. Haec publicae poteſtatis portio Principi, & ejus conſiſtorio ab univerſo Senatu, ſive a tota Repub. tributa, quia cum ipſo Principe ambulabat, migravit etiam Conſtantinopolim, ibique cum Caeſare conſtitit ad juſtam, & legitimam rerum adminiſtrationem Principi permiſſam; adeout ad Principem publicae poteſtatis per Senatum Romanum compotem, & ad Conſiſtorium ipſius ex magiſtratibus, & Senatoribus Romanis lectum referre oporteat publicarum auctoritatem rerum Conſtantinopoli gerendarum; non vero ad Imperium ipſius Urbis, quam potuit quidem ludorum, aedificiorum imitatione, ac morum Romae Conſtantinus aequare, non vero poteſtate: nihil enim agimus cum tradimus alienum.

XLIII. DE CONSTANTINI JURE IN IMPERII TRANSLATIONE.

Nam quid in Conſtantinum tranſierat, niſi exercitium poteſtatis publicae radicibus ſuis in populo Senatuque Romano haerentis, & majeſtas perſonalis, quae Caeſaris vita definiebatur, poſtea vero nova Principis creatione ad alium, voluntate militum, & S. P. Q. R. auctoritate transferebatur? An enim potuiſſet Imperator, ſemota violentia, per quam jura omnia conticeſcunt, imperium ſibi exutum, in quem voluiſſet deponere, & Remp. ſibi commiſſam alteri, ſe invita, tradere? Quod ne in Regno quidem licere, niſi transferatur ad proximos ex praecedenti populorum ſacramento ſucceſſuros, libro *de juriſdictione*

ne demonſtravimus . Cur enim inutiliter uſufructuarius jus ſuum in extraneum transfert ; niſi quia jure perſonali potitur , quod ſuae vitae ſpatio concluditur ? (*a*) Quantominus igitur Conſtantinus exuere poterat Senatum Romanum ſuprema poteſtate civili , cujus auctoritate acceperat , & retinebat ipſe militarem civili ſubjectam, cum vita Caeſaris ab eo deceſſuram , atque ad univerſae majeſtatis fontem , nempe ad Rom. Remp. redituram , novaque creatione, a novo principe ſuſcipiendam.

(a) *Inſt. lib.* 2. *tit.* 4. *de uſufr.* §. *finitur* 3.

XLIV.
De Constantini voluntate in Imperio transferendo.

Verum quid contra Sanctiſſimum Principem excutimus leges publicas, quaſi ullo eas umquam facto, praeſertim in re ſumma, violarit : cum poſteriores Scriptores Conſtantinopolitani , Senatus vicem apud ſuorum temporum Imperatores conquerantur , eoſque precibus , & lacrymis obteſtentur , ut auctoritate aliqua curiam illam inopem , atque deſpectam impertiantur , ne proceres eam in curiam lecti ſupplicium potius e ſumtibus , quam ſolatium e potentia ferant , ut ait Themiſtius (*b*) *ἡ γερουσία καὶ ἡ τιμὴ μωρείας* , vel ut Harduinus legit , *τιμωρείας ἐδόκει μηδοτιοῦν διαφέρειν. Hic Senatus , & is honos a ſtultitia* , vel ex Harduini lectione *a ſupplicio minime differre videbatur* , & alibi (*c*) *τρίτον συναυξηθῆναι τιμαῖς τὴν γερουσίαν tertium (rogo) Senatum honoribus augeas* . nempe ut vere Conſtantinopolis altera Roma dicatur : *τότε* (inquit) *ἀληθινῶς ἔσται δευτέρα Ῥώμη σὴ πόλις* . *Tunc revera erit altera Roma tua civitas* . Ex quibus apparet jactabunde magis , quam vere Sozomenum , alioſque fuiſſe locutos , cum Romae Conſtantinopolim aequarunt . & ab aedificiorum , ac ſtatuarum ſumtu , atque magnificentia , non autem a civium auctoritate , Urbi ſuae Graecos alterius Romae nomen tribuere potuiſſe

(b) *orat.* 4.

(c) *orat.* 14. *p.* 180. Hard.

Digitized by Google

tuiſſe oſtendit idem Themiſtius in legatione ad Theodoſium: νῦν δὲ ἐπὶ μὲν τοῖς τῶν ἀνδριάντων μεγέθεσι σεμνυνόμεθα, ἐπὶ δὲ τοῖς τῶν ἀνδρῶν ἀξιώμασιν οὐ θαρρῦμεν. *nunc magnificentia ſtatuarum decoramur, at minime hominum dignitatibus efferimur*. Ideoque ab Imperatore petit, ut quos nomine Patres conſcriptos appellaverat Senatores Conſtantinopolitanos poteſtate, atque jure hac appellatione digeos redderet ἡμᾶς δὲ καὶ ἀξιώμασιν σὺ καθεπιτυχιῶν ἡμῖν τὴν γερουσίαν .... καὶ οὓς πατέρας ὠνόμασας συγγεγραμμένους ποίησον ἀξίους τῆς ἐπικλήσεως *congere dignitates, & honores in Senatum, (quoſque P. C. appellaſti, hac appellatione redde dignos*. Haec ne flagitanda Graecis erant ab Imperatore, ſi Conſtantinopolis poteſtatem publicam Urbis Romae aut participaverat, aut, ex vulgi opinione, ſive ex communi ſomnio, prorſus exhauſerat?

XLV. De Privilegiis Urbis Constantinopolitanae.

Quid igitur eſt reliquum, niſi ut publica negocia Conſtantinopoli perinde ac Romae agitata, & definita, non civitatis, curiaeve illius, ſed ipſius Caeſaris, ejusve conſiſtorii juribus de imperii ſcatebra, nempe de Romano Senatu, ad Caeſaris vitam ex S. C. ſuſceptis, adſcribamus; & Conſtantinopolitanum Senatum, potius pompam Principis, quam Reip. Rom. portionem reputemus? Quam notionem non ex affectione patria, ſtudioque latinitatis, ſed ex vero nobis oblatam fuiſſe praeter ſuperiora teſtimonia, etiam Juliani Caeſaris auctoritate patebit. (a) Is enim tantum praeſtare Conſtantinopolim ceteris urbibus tradit, quantum Romae Conſtantinopoli antecelleret. πόλιν τὲ ἐπώνυμον αὐτοῦ κατέστησεν ἐν οὐδὲ ὅλοις ἔτεσι δέκα, τοσούτῳ τῶν ἄλλων ἁπασῶν μείζονα, ὅσῳ τῆς Ῥώμης ἐλαττοῦσθαι δοκεῖ: *Urbem ſibi cognominem fundavit minus annis decem tanto aliis majorem, quantum ipſa Romae cedere videretur*. Cum autem aedificiis,

(a) *orat.* I. *p.* 14. *edit* Petav.

ciis, multitudine hominum, magnificentia ſumtuum, Graecis ipſis teſtibus, Romam aequaverit; qua parte, niſi auctoritate, atque imperio tantopere cedere, quantum Julianus indicat, Urbi Romae Conſtantinopolis potuit? Quis modo negaverit Graecos nativo verborum faſtu, & ingenita ſibi adulatione, ita Principis opus extuliſſe, ut omnia diſcrimina, & jura ipſa publica tumore, ac jactantia ſua conturbarint: excepto Socrate Sozomeno *(a)* longe modeſtiori? Et ignotus auctor *(b)* Ammiano Marcellino adjectus refert, Conſtantinum Bizanzio condendo regias omnes opes effudiſſe, Romaeque illam aequare ſtuduiſſe, Senatumque ibi conſtituiſſe; ſed, ut ille ait, ſecundi ordinis, eoſque claros appellaſſe, cum Senatores Romani clariſſimi appellarentur. Tantine igitur fuerit unus Sozomenus, ut ejus auctoritas omnia rerum geſtarum teſtimonia, & juris rationem everterit? Atqui auctoris hujus levitatem, atque jactantiam Valeſius ſatis prodit in conſtituendis Imperii Graeci finibus; *(c)* quos Soromenus eoſdem Conſtantini, ac Theodoſii junioris tempore deſignat; cum diviſionem Imperii Conſtantinus Magnus nullam cogitaverit, & ſub illius filiis primum non quidem Imperium, ſed adminiſtratio ipſius aliter diviſa fuerit atque a Sozomenò refertur, ut contra eum erudite probat Valeſius, *(d)* cum oſtendit orientale in Europa imperium ſub Conſtantii ditione Thracia definitum fuiſſe; Romam vero, & Illyricum, ex foedere inter fratres percuſſo, ad Conſtantem pertinuiſſe.

(a) *lib. hiſt. 1. c. 16. p. 41.*

(b) Ammian Vales. *p.* 475. *vide* Tillemon. *in* Conſtantin. *art.* 67.

(c) Sozom. *lib.* 2. *cap.* 3.

(d) *in* Sozom. *lib.* 2. *cap.* 3. *annot.*

XLVI.
DE COLONIIS ROMANORUM.

Hoc etiam, praeter imaginem exteriorem civitatis, Urbi Romae ſimile, prae coloniis plurimis, habuit Conſtantinopolis, quod ab inſtitutione ſua ſuſcepit mores Romanos, & jus Quiritium pri-

Digitized by Google

privatum, quo in contractibus, uſucapionibus, poteſtate patria, tutelis, actibus legitimis, aliiſque civilibus ritibus Quirites utebantur. (*a*) Siquidem (*b*) coloniarum quaedam potiebantur jure Quiritium privato, & coloniae Romanae dicebantur; quaedam latinae, quae quamvis deducerentur ex civibus Romanis, non tamen jure Quiritium fruebantur, ſed jure Latii, ſive Latinorum illorum veterum, qui cum non dum civitatem Romanam accepiſſent, ſuffragium Romae ferre non ultro poterant, ſed cum a magiſtratu Romano vocarentur; & cum in civitate latina magiſtratum geſſiſſent, civitatem Romanam adipiſcebantur; neque a Romanis magiſtratum accipiebant, ſed proprium ſibi creabant. (*c*) Quae veniunt ſub nomine juris Latii: quod aliis etiam populis, ne dum coloniis, a Senatu concedebatur, ſi populum Romanum demeruiſſent. (*d*) Diverſa porro a coloniis erant municipia, cum coloniae, ut Sigonius ait, ſane pereleganter, ex Urbe Roma educerentur, municipia vero introducerentur in Urbem; (*e*) etenim non modo civitatem Romanam, & jus Quiritium privatum, verum etiam publicum accipiebant, eamque in tribum ingrediebantur, in quam a Cenſoribus adſcriberentur, & Romanos magiſtratus pari cum ceteris civibus jure, ac forte capiebant: exceptis jis quae honoris cauſa nomen aſſequerentur municipiorum, quorum populi tantum id cum civibus Rom. commune habebant, quod conſcriberentur in legionibus, (*f*) quae tantum ex civibus Romanis componebantur: ut municipes tales in ſola militia pro civibus Romanis haberentur. Municipiis, & coloniis longe inferiores erant Praefecturae, quae civitatis jus ob noxam, & leges ſuas

(a) Cujac. *obſ.* 10. *c.* 35. D.

(b) Sigon. *de antiquo jure Ital. lib.* 2. *cap.* 3.

(c) Sigon. *eod. tract. lib.* 1. *cap.* 4.

(d) Sigon. *ibid. p.* 166.

(e) Sigon. *de antiq. jure Ital. lib.* 2. *cap.* 6. *de municipiis.*

(f) Sigon. *loc. prox. cit. nempe cap.* 7. *p.* 242.

Digitized by Google

ſuas amiſerant, legibuſque parebant jis, quas Praefectus Romanus ad eos juri-dicundo quotannis miſſus impoſuiſſet. (a)

(a) Sigon. eod. tract. lib.2.cap. 12.p.250.

XLVII. DE CIVITATE ROM. ITALIAE UNIVERSAE.

Quae diſcrimina juris Quiritium, juris Latii, Municipiorum, Coloniarum, & Praefecturarum ex Italia univerſa ceſſerunt poſt compoſitum ſociale bellum a Latinis Italisque populis, participandae Romanae civitatis cauſa, commotum. Etenim L. Julia per Sex. Julium Caeſarem lata, civitas Latinis populis primo, (b) deinde Italis patuit univerſis; adeout Italia omnis unius fuerit Urbis continuatio, atque complexio: (c) varietas vero Juris ſive Quiritium, ſive Latii, ſive municipalis remanſerit extra Italiam eos apud populos, quibus, uti diximus, haec a Senatu praemia pro meritorum ratione concedebantur. Tandem diſcrimina iſta juris e toto ceſſerunt orbe Romano, poſtquam Antoninus non Pius, aut Marcus, ſed, teſte recenter edito Dionis fragmento, Caracalla Romanam civitatem in Romanam omnem ditionem, ſive in univerſum orbem terrarum extendit, effecitque ut mundus omnis eſſet unius Romae municipium. Verum etſi Roma cum omnibus etiam extra Italiam populis communicaretur; coloniae tamen, & provinciae haud ita cum ipſa Italia confundebantur, ut non diſtinguerentur immunitate tributorum capitis, & ſoli, qua pari cum Roma jure tota Italia, non vero provinciae, aut extra Italiam coloniae, jam inde ab Auguſti aevo potiebantur. Ideo ſi quibus extra Italiam populis capitis, & ſoli concederetur immunitas, jis jus Italicum tributum dicebatur, quod ea libertate ſola Italia, non vero nationes aliae jure ſuo gauderent; ſed largitione Senatus aut Caeſaris. Quae manſit ex co-

(b) Sigon. de antiq.jur.Ital. lib.1. cap. 4.p. 166.

(c) Sigon. de antiq.jur. Ital. lib.3.cap.1.

Digitized by Google

loniarum notis una poſt jus Quiritium ubique profuſum ; (a) ut deductae coloniae vel tributum capitis & ſoli ſuſtinerent ; vel illud, accepto nominatim jure Italico, ſibi excuterent. quod coloniarum Romanarum erat ab Urbe Roma diſcrimen a Juriſconſultis in tit. ff. de cenſibus paſſim indicatum.

(a) Spanhem. *in orbe Rom. c. 19. p. 464., & 465.*

XLVIII. DE JURE ITALICO URBIS CONSTANTINOPOLITANAE.

Hinc & Conſtinopolis etſi non exiguam civium Romanorum partem ſibi attraxerit, & Romanae Urbis faciem aedificiorum, viarum, collium, ſitus, ludorum, rituumque ac morum imitatione ad ſe tranſtulerit, ac ſub Urbis Romae perſona in ſcaenam prodierit ; latere tamen adeo nequit ut non ſe, velit nolit, coloniam Romanam profiteatur, quando immunitatem tributorum capitis, & ſoli, nempe jus Italicum, non ab origine ſua, ſed a Caeſarum beneficentia duxit : adeout opus habuerit ut ei a ſingulis Caeſaribus renovaretur : nimirum quia non ingenitum erat, ſed adventitium, ideoque cum vita Caeſaris concedentis expirabat. Unde legimus in Theodoſiano Codice (*b*) hanc Valentis conſtitutionem : *Italici juris auxilium arbitra aequitate renovamus*. *arbitra aequitate* (inquit) quia jus Italicum minime cum coloniis naſcebatur, ſed arceſſebatur extrinſecus. Et in C. Juſtinianaeo hanc Arcadii, & Honorii legem habemus. *Urbs Conſtantinopolitana* (*c*) *non ſolum Juris Italici, ſed etiam ipſius Romae veteris praerogativa laetetur* : nempe, ut aeque ſit ſedes non quidem imperii, ſed Imperatoris, & in honorem Caeſaris praeeſſet orienti, ſicut Roma orbi terrarum praeſidebat univerſo. Nam etiam alibi (*d*) ſacris in negociis (*e*) id repetitur: cum tamen ſciamus, vel ipſo Juſtiniano teſte, qui in novellis veterem Romam Sacerdotii fontem appel-

(b) *l. 1. tit. de jure Ital. Urb. Conſtant.*

(c) *l. unic. C. Inſtit. de priv. Urb. Conſtantinop.*

(d) C. Theod. *de Epiſcop. l. om. ni 45.*

(e) *l. 45. de Epiſc.* Chalcedonens. *Concil. c. 28.*

appellat, Conſtantinopolitanum Antiſtitem orientalibus Epiſcopis utcumque praelatum, ipſum tamen ſimul cum ceteris Eccleſiis Romano paruiſſe; (a) ut palam ſit parem hanc Urbi Romae praerogativam non ita eſſe accipiendam, ut ad omnia extendatur: nam & poſt has leges, quanta poteſtate Conſtantinopoli Roma praeſtiterit, in ſequentibus oſtendemus.

XLIX.
In Jacobum Gothofredum De falsa Exaequatione Urbis Constantinopolitanae cum Romana.

Proſpexit iſtas in ſe impendentes difficultates Gothofredus, qui ut has plagas effugiat, induit ſe in majores. (b) Primo enim nullo rerum geſtarum veſtigio confinxit jus Italicum fuiſſe Conſtantinopoli a Procopio tyranno per vim ereptum; poſt autem a ſequentibus Imperatoribus reſtitutum. Quod refutatione minime indiget, utpote ad priorem errorem tuendum gratuito, ne dicam temere, prolatum. Deinde novum comminiſcitur juris Italici diſcrimen e ſuo jecore, non ab ulla juris veteris ratione, aut antiquitatis monumento editum. Diſtinguit enim jus Italicum Conſtantinopolitanum a jure Italico civitatum aliarum, poſito in immunitate capitis, & ſoli; cum jus Italicum Conſtantinopolitanum ab eo in juris Italici concedendi facultate, pari cum Roma jure, collocetur: ut Roma quidem illud civitatibus occidentis, Conſtantinopolis vero populis orientalibus conceſſerit: quaſi a jure civitatis Conſtantinopolitanae beneficia iſta orientalibus urbibus advenirent, non vero a jure ipſius Imperatoris ibi permanentis, & publici juris diſpenſationem a Senatus Romani auctoritate trahentis: quo jure Caeſar & controverſias inter populos ortas dirimebat, cum Conſtantinopoli degeret: quod cauſam erroris obtulit Gothofredo, qui auctoritatem a Caeſare ad domicilium tranſtulit illius. Verum hoc

(a) *Reſcript.* Juſtiniani *incipiens reddentes poſt l. 7. C. de ſumma Trinit., & fide Cathol. item diſt. 22., & nov. 123. §. 1., & novel. 9.*

(b) *l. 1. C. Theod. de jure Italic. Urb. Conſtan. p. 222., & ſeq. in commentar.*

Digitized by Google

Gothofredi figmentum confutare non cogimur, cum ipſemet ei ſuum patrocinium negarit (a) confutatus a Petavio, (b) & a Valeſio, (c) atque admonitus βασιλεύουσαν πόλιν a Juliano, quem Gothofredus in ſuam cauſam vocaverat, non Conſtantinopolim nuncupari, ſed Romam veterem; ideoque jus Imperii non alibi, quam Romae ab eo collocari, ubi degeret Imperator. Et Sozomenus (d), quamvis alioquin inflatius pro Conſtantinopoli ſua loquatur, minime tamen Imperium a veteri Roma transfert ad novam; ſed nomina ſimul Urbis utriuſque committit, & Curias, & inſtitutiones, & contrahendi ritus, ut recte Valeſius pro συμβόλαια legerit συμβόλαια. Immo cum ſimilitudinem inſtituat a poteſtate ſacra, qua, ſe ipſo teſte, Romanus Conſtantinopolitano longe praecellebat; ſat oſtendit quantopere in publica rerum civilium da miniſtratione Urbs Roma Conſtantinopoli anteiret.

(a) *ad l. 1. C. Theod. de jure Italic. verbo Conſtan. p. 222.* Spanhem. *in Orbe Rom. c. 19. p. 465.*

(b) *in not. ad epiſt. Julian. 35.*

(c) *annot. in* Sozomen. *lib. 7. c. 9.*

(d) *lib. 7. c. 9 p. 714.*

Μετὰ δὲ τῆς Ῥώμης τὸν Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπον τὰ πρεσβεῖα ἔχειν, ὡς νέας Ῥώμης τὸν θρόνον ἐπιτετάδοντα. ἡ δὲ γὰρ οὐ μόνον εἶχε ταύτην τὴν προσηγορίαν ἡ πόλις, καὶ γερουσίᾳ, τάγμασι δήμων, καὶ ἀρχαῖς ὁμοίως ἐχρῆτο. ἀλλὰ καὶ τὰ συμβόλαια κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαίων ἐκρίνετο, καὶ τὰ δίκαια, καὶ τὰ γέρα περὶ πάντα ἑκατέρᾳ ἰσάζετο.

Poſt Romanum praecellere Conſtantinopolitanum Epiſcopum, utpote novae Romae praeſidentem. Jam enim non modo appellationem hanc civitas (Conſtantinopolitana *) habebat, & Senatu, & populi ordinibus, & magiſtratibus ſimiliter utebatur; ſed & contractus ex legibus Romanorum, qui ſunt in Italia, celebrabat: (e) & inſtitutis, ac muneribus alteri per omnia aequabatur.*

(e) *haec omnia officio judicis celebrari oportet, hoc eſt* dirimi *diſceptari, judicari pro* gr·eco ἐκρίνετο *Ulp. l. ſi alius 7. §. 3. ff. quod vi aut c·lam.*

Val-

Valesii versio eiusdem loci.

Praeterea ut poſt Epiſcopum Vrbis Romae Conſtantinopolitanus habet honoris praerogativam, utpote qui junioris Romae Epiſcopatum adminiſtret. Jam tum enim Vrbs illa, non ſolum hanc appellationem meruerat, & Senatum & ordines populi, & magiſtratus ſimiliter habebat; Verum etiam contractus civium ejus Vrbis juxta leges Romanorum qui in Italia ſunt judicabat, juraque omnia, & privilegia aequalia ſeniori Romae poſſidebat. Ita vertit Valeſius pro erudito ſane homine, ac docto, ſed non juris: ſine cujus fraude, ſervata etiam verborum proprietate, nobiſcum potuiſſet poſtremas voces explicare.

AEquemus illas cum Sozomeno moribus, inſtitutis, aedificiis, magiſtratibus, contractibus, muneribus; parem vero poteſtatem in ſumma Reip., atque in apice dominationis habuiſſe, unde liquet? An non enim provinciales magiſtratus erant urbanis ſimiles, jiſque in provinciis pares, & tamen longe in majeſtate ſuprema inferiores urbanis, in quibus, utpote a fonte manantibus, una cum Senatu ſumma erat poteſtatis, quae per gradus in provincias ex Urbe diffundebatur? Neque alia poteſtas Conſtantinopolim commigravit praeter provincialem. Siquidem, ut obſervat Tillemontius, (a) Senatus Conſtantinopolitanus initio a Proconſule regebatur, quamvis procedentibus temporibus, uſque ad Juſtinianum, teſte Procopio, (b) Conſulum alter qui occidentalis erat Romae crearetur; alter vero nempe orientalis Conſtantinopoli, ut ſecum ea in urbe portio illa civilis poteſtatis Roma fluentis habitaret, quae ad juſtam negociorum publicorum adminiſtrationem requirebatur: utque preſente

Con-

(a) *in vita* Conſtant. *art.* 67.

(b) *In arcana hiſt.p.* 114., & *notae in illum p.*106.

Digitized by Google

Conſule, ſi quid in conſilio ſuo decerneret Imperator, id non ex potentioris arbitrio, ſed ex legibus, & ex ipſa Rep. in Conſules collata, prodire videretur.

Neque Conſtantinopolis, quod alterum Conſulem acciperet, propterea Romam aequabat: tum quia primas in honoribus ferebat Conſul Romae creatus, ut ex Procopio, Grotius refert; *(a)* tum quia Zonaras *(b)* principatum Romae remanſiſſe teſtatur, utcumque Conſtantinus ſecum Conſtantinopolim tranſtulerit exercitium juris Imperatorii Romae radicibus ſuis haerentis, quod ad actus Reip. neceſſarios expediendos ab Imperatore ſecum trahebatur. Quo ſenſu eam tranſlationem accipiendam eſſe, docet Ammianus Marcellinus, cum ſcribit Romam cum Imperio ab ſe parto ſeſe commiſiſſe Caeſaribus, non tamquam dominis ancillam, ſed tamquam parentem liberis, per victorias eorum, & militarem virtutem non oppreſſuris matrem, neque ab illius gremio convulſam dominationem ad exteros, ſibique ſubjectos populos, ex vulgi errore, traſlaturis; ſed majori praeſidio contra barbaros munituris auctoritatem eam, qua exercitibus Romanis ad S. P. Q. R. uſum princeps imperabat. *Urbs venerabilis* (inquit Ammianus) *(c) poſt ſuperbas efferatarum gentium cervices oppreſſas, lataſque leges, fundamenta libertatis, & retinacula ſempiterna, veluti frugi parens, & prudens, & dives Caeſaribus tamquam liberis ſuis regenda patrimonii jura permiſit.* Haec homo Graecus, cum inter Graecos habitaret Imperator. Nimirum quia, etſi Roma procul abeſſet perſona imperantis, nihilo tamen minus ipſa Urbs per eum imperare putabatur: ut clarius elucet ex his, quae idem ſubjicit, ſcribens: *Licet otioſae ſint tribus, pacataeque centuriae, & nulla*

(a) *lib. 2. de jur. bell. c. 9. XI. 2. in not.*

(b) *Annal. 3. in* Conſtant. *pag.* 84.

(c) *lib. 14. n. 15.*

nulla ſuffragiorum certamina , ſed Pompiliani redierit ſecuritas temporis ; per omnes tamen quotquot ſunt partes terrarum , ut domina ſuſpicitur, & regina : & ubique Patrum veneranda canities, populique Rom. nomen circumſpectum , & verecundum . & lib. XVI. haec de Conſtantio ad Urbem adventante refert : (a) *Cumque Urbi appropinquaret , Senatus officia , reverendaſque patriciae ſtirpis effigies ore ſereno contemplans , non ut Cineas ille Pyrri Regis legatus in unum coactam multitudinem Regum ; ſed asylum Mundi totius adeſſe aeſtimabat* . Hactenus Mercellinus , qui uſque ad Theodoſium vixit . Et qui Honorii tempore floruit Claudianus nativum , ac legitimum , perpetuumque Imperii ſolum , etſi ſuo aevo alter Imperator Conſtantinopoli degeret , Romam tamen unice agnoſcit his verſibus: (a) p. 70.

Quem precor ad finem laribus ſejuncta poteſtas
Exulat , imperiumque ſuis e finibus exit?

Roma enim ille imperium velut e fonte manare alibi docet, inquiens:

Armorum legumque parens , quae fundit in omnes
Imperium.

Alioque loco per Caeſarum creationem non avulſum a Patribus imperium docet , ſed ſocietatem illius inter Patres, & Principem initam his verſibus ad Honorium Imperatorem, ſimulque Conſulem pertinentibus:

.... numeroſo conſule Conſul
Cingeris , & ſocios gaudes habere Patres.

Scriptorum porro teſtimoniis conſentiunt monumenta rerum geſtarum , quae Senatus auctoritatem pandunt etiam inter publicas res violentia militari , a barbarorum incurſione, perturbatas.

Cujus

Digitized by Google

Cujus auctoritatis exemplum prodiit illuſtre ſaeculo prope poſt Conſtantinum, nempe ſub Arcadio, & Honorio. (a) Quo tempore cum ipſos inter Caeſares de Imperii finibus certaretur, mos antiquus fuit revocandus, Senatuſque Romanus conſulendus, ut per poteſtatem Caeſarea Imperatoriaque majorem, lites eorum, veluti poteſtate patria liberorum controverſiae, componerentur. Quae ſi poteſtas unquam corruiſſet, reſurgere nullo modo valebat imperium, ubi ſemel Imperatorum ipſorum diſſidiis inclinaſſet. Cum igitur Gildo Africam, quam Honorii nomine regebat, occupaturus, eam traheret, vel trahere ſimularet ad Arcadium, atque ab occidentali avellere ſtuderet imperio; res vetuſto ritu ad Senatus Romani judicium devenit. Quo judicio Patres hoſtem patriae Gildonem judicarunt, bellumque adverſus eum decreverunt, repetitamque Africam Honorio reddiderunt. Hinc Claudianus Stiliconem ingentibus effert laudibus, quod ad rectae rationis, atque priſcae Romanorum inſtitutionis normam, ex Senatus ſententia bellum decernendum, remque militarem gerendam curarit: unde inquit lib. 1. de laudibus Stiliconis:

(a) Simmach. *lib.* 4. *ep.* 4. Claudian. *de bell.* Gildon.

Hoc quoque non parva fas eſt cum laude relinqui,
Quod non ante fretis exercitus adſtitit ultor,
Ordine quam priſco cenſeret bella Senatus.
Neglectum Stilico tot jam per ſaecula morem
Rettulit, ut ducibus mandarent praelia Patres;
Decretoque togae felix legionibus iret
Teſſera. Romuleas leges rediſſe fatemur,
Cum procerum juſſis famulantia cernimus arma.

& lib. 6. de Honorii conſul.

... agnoſcunt proceres, habituque Gabino
Prin-

Principis , & Ducibus circum ſtipata togatis
Jure paludatae jam Curia militat aulae.

eodemque libro pluribus laudaverat Honorium, quod omnibus de rebus ad Senatum referret, more majorum , his verſibus:

Hic eſt ille puer , qui nunc ad roſtra Quirites
Evocat , & ſolio fultus genitoris eburno
Geſtarum Patribus cauſas ex ordine rerum,
Eventuſque refert , veterumque exempla ſecutus
Digerit imperii ſub judice facta Senatu.

& libro 3. de laudibus Stilic. exultat idem Poëta , quod Roma rerum domina nomine ſuo legiones duceret:

Ipſa jubet ſignis , bellaturoque togatus
Imperat , & ſpectant Aquilae decreta Senatus.

Ubi ſunt qui aut periiſſe funditus Romani Senatus poteſtatem ſomniant , aut in Graeciam avolaſſe ? Cur ? quia nimirum rara inveniunt hujusce poteſtatis exempla poſt Conſtantini diſceſſum . quaſi ad nos monumenta publica pervenerint omnia , vel frequens fuerit hujus remedii , taliſque poteſtatis exercendae neceſſitas: praeſertim ex quo Caeſaribus creatis per legem, quam expoſuimus , Regiam , belli , paciſque cum hoſtibus arbitrium a Senatu permittebatur ; adeout Caeſaribus tantum ipſis ſecum contendentibus exuſcitandum fuiſſet judicium Patrum ipſam Remp. reddentium , vireſque proferentium publicae , nativae , perenniſque majeſtatis , qua majeſtatem temporariam , & commodatitiam Principum aut definirent , aut explicarent , ad uſumque Reip. flecterent componendis , recidendiſque diſſidiis militaribus auctoritate civili : quae niſi conſtitiſſet in corpore Senatus perpetuo , cum

Digitized by Google

ipſa imperantis vita, ut ſupra expoſuimus; occubuiſſet; remque omnem Romanam, ſive orbis terrarum regimen, in ſuum interitum traxiſſet. Quae publici juris ratio communis eſt & regnis illis omnibus, quae per electionem traduntur, non autem per ſucceſſionem, quorum poteſtas publica cum ipſo haereditario Rege numquam perierit: quia, utcumque ſecum ambulet majeſtas perſonalis; majeſtas tamen realis defuncti Regis poſteritate, tamquam capite, ac radice perpetuo continetur. Quod autem in regnis electione tradendis lineae Regiorum deſcendentium non adplicatur; id oportet vel in civitate univerſa, vel in primoribus civium, atque in Senatu, & magiſtratibus perpetuo locatum exiſtimetur.

L. OPERIS CONCLUSIO.

Ut autem eo revertamur unde diſceſſimus, ſatis, arbitror, oſtendimus, Romam fuiſſe imperii fontem; Bizantium vero ſedem Imperatoris, non quidem perpetuam, ſed diuturniorem: cum Imperator non aliam ſedem habeat perpetuam praeter militiam, quae habitat in caſtris: cum quibus mutat & ipſe domicilium, utpote ad obeundas armis provincias Romanorum, atque ad victorias P. R. multiplicandas, fineſque tuendos, aut propagandos inſtitutus. Ideo Bizantium utpote ſedes certior, atque conſtantior ſummi Ducis, Praetorium erat ſtabile, quaſi caſtra vallata muris, & tentoria in aedificiis collocata. Quamobrem cum aut Reip. neceſſitas exercituum Ducem ad occidentales regiones vocaret, aut ad plures Caeſares imperii adminiſtratio deveniret, Roma ſuum repetebat Principem; ipſeque in ipſius imperii domicilium remigrabat. Quod rerum geſtarum, & antiquitatis totius fide comprobatur: ſiquidem quoad majeſtas Romana, & imperium omne ſtetit incolume, nempe

Digitized by Google

pe ad Auguſtulum uſque, Odoacris parricidio ſublatum, res Romana, vel ab uno, vel a pluribus Caeſaribus ita gerebatur, ut vel unus praeſto eſſet quocumque belli cauſa traheret; vel plures ſibi provincias ita dividerent, ut alter orientalem, alter occidentalem Romani orbis partem tueretur, ac regeret: aliquando vero plurifariam, pro imperantium numero, dividerent ſibi Romanum orbem pluribus ducibus concreditum, tamquam unius tutela, quae pluribus tutoribus gerenda committatur. Sed jam vela contrahentes, & Reip. Romanae formam de ſuperioribus diſputationibus breviter exprimentes colligamus, poteſtatem omnem Romanorum publicam, jam a Tiberii tempore ad Senatum tranſlatam, in civilem, & militarem ab Urbis primordio diſceſſiſſe. Civilem variis portionibus ſub juriſdictionis nomine ad ſingulos manaſſe magiſtratus; militarem per S. Cta tranſiiſſe in Imperatores: ut duo principatus prodierint, veluti duarum ex univerſo terrarum orbe nationum; Quiritium videlicet, & militum. Illorum principatus erat civilis nempe Conſulatus, aut regnum unius anni; horum principatus erat militaris, nempe jus armorum perpetuum, ſive imperium ex Romanis inſtitutis numquam jure magiſtratuum, ſed certa lege tranſiturum: unde natum apud I. Ctos nomen imperii meri e ſummo jure militari venientis, neque juriſdictionem umquam comitantis.

Hinc a ſcriptoribus priſcis utriuſque principatus inter ſe munera peritiſſime ſecernuntur: Cum principatus civilis militari praecellens Conſules, Cenſores, Praetores, alioſque minores magiſtratus, omnemque Remp.; principatus militaris Legatos, Tribunos, Duces, omnemque militiam

Digitized by Google

Reip. cauſa inſtitutam contineret. Unde Tacitus Neronem, nondum felicitate labefactatum, ita jura publica temperantem, ac partientem inducit: *Teneret antiqua munera Senatus. Conſulum tribunalibus Italia, & publicae provinciae aſſiſterent.*

Nempe provinciae pacatae, quas una cum Italia ſibi Senatus retinuerat: ideoque adminiſtrabantur a Conſule, cum exercitu, & Imperatore opus non haberent; (a) deinde ſubdit: *ſe* (nempe Caeſarem) *mandatis exercitibus conſulturum*, (b) & alibi: *Deinde ceteri compoſita indignatione quod Conſul Remp. Dux Imperatorem prodidiſſet.* Et Suetonius Remp. omnem ad Conſules revocat, cum ſcribit Caligulae tempore, prolata conſulum creatione, triduo Remp. fuiſſe ſine ſumma poteſtate.

(a) *annal.* 13.

(b) *lib.* 3. *hiſt. p.* 527.

Quamvis autem Imperator, ſuſceptis ſibi per militarem potentiam frequentibus conſulatibus, aliiſque magiſtratibus majoribus, & Tribunitia poteſtate quotannis, jus praeferret poene regium; tamen quia numquam ex inſtituto P. R. munera cum muneribus, aut poteſtas militaris cum civili confundebantur; ſed ſemper, etiam ſi unius in perſonam coirent, natura ſua diſtinguebantur; propterea neque jus Imperii extinxit jura magiſtratuum; neque poteſtas militaris extinguere umquam potuit poteſtatem civilem in Senatu perpetuo inſidentem, & magiſtratibus omnibus, ſicuit, & Ducibus, ipſiſque Imperatoribus, Reip. nomine, imperantem.

Atque haec de Romano Imperio ad Auguſtulum uſque. De variatione autem ipſius a Carolo magno, & a Germanici Regni miſtura, ſi vita, & facultas dabitur, peculiari tractatione differeremus: cum ſylvam rerum ſuis locis ad ſententiae noſtrae munimentum, & lumen tri-

buen-

Digitized by Google

buendarum, ex idoneis auctoribus, & e civilis, & Pontificii juris interpretibus, longo, gravique labore a nobis collectam, ad manum habeamus. Hunc autem librum modo editum, propter diſcrimen juris ab ea tractatione ſejunctum, & propter affinitatem rerum, & temporum, cum tribus hiſce ſuperioribus conjuntum, vobiſque, Quirites, dicatum volumus, qui tam bene armis legibuſque veſtris de omni humano genere meruiſtis; Quique membra divulſa orbis terrarum, hominesque agreſtibus moribus diſtractos, & diſſipatos, ad honeſtatis commercium, Urbis veſtrae communione, convocaſtis; ut ſi qua cultura ſupereſt animorum, ea omnis vobis debeatur, & latini ſermonis uſu, legumque veſtrarum ſtudio conſervetur.

βούλευμα χρηςὸν, οὗπερ ἕνεκα πόλις ςρατοπέδων κρατεῖ. *Thucyd. lib. 8. c. 76.*

F I N I S.

INDEX
SPECIALIS
RERUM ET VERBORUM.
IN LIB. III.

A.

ADulterium *quid*. 168.
unde nomen habet. 168.
quam habet poenam. 168.
quam vindictam alteri Conjugi Patrive permittit. 169.
num inter deſponſatos committatur? 173.
num concubinam ancillam comprehendat? 173.
ejus adjutores quibus poenis afficiuntur. 174.
accuſandi modus, cuique ea conceſſa. 174.
AEtas 60. *ann. generationis finem leges conſtituerunt*. 78.
& ultra generationi non plane in maſculis inepta. 78. 79.
Alcibiades *ſe, Patriamque perdidit*. 16.
ejus mores ac vitae ratio. 16.
Ambitus *qui rei?* 203.

Am-

Digitized by Google

Ampliare *reum quid notat?* 194.
Armorum *uſus quatenus interdictus*. 190.
absque armis etiam vis inferri poteſt. 189.

C.

CAducae res *quae dicebantur & quot modis fiebant*. 113.
quibus relinquendae erant. 115.
quousque fiſcus ab iis arcetur. 115.
earum fraudes detegentes praemiis afficiebantur. 123. 124.
Caelibes *unde dicti*. 75.
caelibatus ſui poena luebant. 96.
ex teſtamento alieno nihil capere poterant. 96.
quousque iis ex cognatorum teſtamentis capere licuerit. 96.
qua aetate poenis premebantur. 96.
hujus aetatis computandae ratio. 97.
eorum poenas omnes ſuſtulit Conſtantinus. 97. 101.
Cautio Mutiana *quid & a quibus praeſtanda*. 104. 105.
ejus praeſtandae ratio. 105.
in quaſi uſufructu quae. 134.
non poteſt remitti a teſtatore. 134.
fidejuſſoribus praeſtanda. 134.
Civitas *ſine lege corruit*. 18.
ejus natura unde aeſtimanda. 1.
in humana repraeſentatur. 1.
ejus ſtatus optimus quando. 4. 8. 35.
ejus ſtatus miſtus quando adeſt. 9.
perturbatus quando occurrit. 9.
Cives medii generis *qui dicendi*. 28.
ſunt optimi in Republ. 28.
Claudius *rei navali ſtuduit*. 52.
praemia ingentia naves fabricantibus poſuit. 52.
Cogitatio *num & quatenus punienda*. 165.

Com-

Digitized by Google

Comperendinare *reum quid.* 194.
Concubina *num adultrix.* 174.
Conditio *quaevis nuptias impediens pro non adjecta habetur.* 103.
etiamſi in aliam perſonam concepta. 106.
probibitio ſolidi inter eos capiendi ſublata. 101.
Conjuges *quam baereditatis portionem mutuam capere poſſunt.* 98.
ex alieno teſtamento libere capiebant. 99.
in ſolido capiendo. 100.
Conſtantia *Henr. Imp. uxor* 50. *annorum peperit.* 78.
Corpus *nullum edit motum.* 4.
menti ſubjectum eſſe debet. 8.
Culei *poena in parricidis num ſublata.* 225.

D.

DArdanarii *qui appellati?* 202.
dies nominalis infantum qui Graecis fuit. 98.
legatorum quando cedit. 120.
Divinatores *quomodo puniuntur.* 223.
Divortia *mutuo conjugum conſenſu ſine ulla cauſa erant conceſſa.* 87.
quae damna marito inferebant. 109.
Divortio facto *ad quem dos perveniebat.* 129.
quomodo praegnans mulier ſibi conſulere poteſt. 129.
& denunciatione praegnationis facta, quid marito obſervandum. 131.
quomodo denunciatio, quibus & quot perſonis facienda. 131.
Dominationes *injuſtae qua ratione conſervantur.* 19.
Domus *ſeu* aedes *quatenus dirui vetabantur.* 242.
Dotem *qui conſtituere tenentur.* 101. 102.
quibus conſtitui oportet. 101.
filiae naturali tantum Pater non conſtituit. 102.
matrimonio diſſoluto quis lucratur. 129.

Foe-

F.

Foeminae *quamdiu poſt mariti mortem aut repudium a novis nuptiis abſtinere debent.* 85.
Fallaciſſimi *qui ſunt.* 31.
Fideicommiſſa *quid.* 144.
eorum introducendorum cauſae. 144.
veteri Jurisprudentiae ignota. 144.
Fiduciarius *quatenus haeredi praefertur.* 123.
Filii *cur natura in* Patris *poteſtate ſunt.* 6.
Filiusfamilias *non ad uxorem ducendam, ſed* Pater *compellitur.* 102.
Fiſcus *dotem ex ſolutis imparium aetate nuptiis lucratur.* 86.
ejus augendi variae cauſae & leges conſtituebantur. 112.
leges reſtrinxerunt JCti. 121. 122.
ejus jus in bona caduca quale. 115.
Formula: *lictor lege age, quando utebantur.* 17.
Fundus Italicus *quid.* 107.

H.

Haereditas *Non adita ad quem devolvitur.* 119.
num & quibus caſibus ad haeredes transmittitur. 119.
delata quae elicitur. 103.
repudiata aut omiſſa cui cedit. 120.
ejus pars repudiata num cum onere accreſcat. 121.
Heſiodus *cur laudandus.* 18.
Homicida *qui dicitur.* 218.
Homicidium *quid ejusque poena.* 218.
quando cupiditatibus maxime indulget. 14.
Humiliores *de Juſtitia cur ſolliciti.* 16.

I.

Auguſtus *Summam Reipublicae re magis quam nomine geſſit.* 38.
Imperium *quinam natura gerunt.* 6.
a corporis potentia num deducendum. 7.
merum & miſtum quid. 7.
num & qua ratione homini in inanima competat. 5.

Imperio *aliorum qui natura ſubjiciuntur.* 6.
Incendiarii *qui dicuntur eorumque poena.* 224. 225.
Inceſtus *inter quos committitur.* 181.
quotuplex eſt. 181.
ejus poena hujusque diverſitas. 184.
Indignus *qui dicitur.* 118.
illi quae relicta quousque auferenda. 118.
quis capere poteſt. 117. 125.
Infantes *Romani ante triennium a mamma non depellebantur.* 101.
Ad Ingenuitatem *quando quis provocare poterat.* 58.
Ingenui *nomine qui comprehendebatur.* 77.
Judicis in aedes *ingredi litigantes prohibebantur.* 205.
Juramenti remiſſio *quantum Reipubl. noceat.* 12.
a quo fieri poſſit. 102.
Julius Caeſar *ſui & Patriae perditor.* 16. 38.
ejus mores vitaeque ratio. 16.
ICti *noſſe debent legislatores agere.* 39.
Jurisprudentiae *dignitas.* 39.
Jus accreſcendi *quando obtinet.* 121. 116.
ejus indoles. 120.
num inter legatarios obtinet. 121. 122.
num repudiata portio cum onere accreſcat. 121.
Jus Italicum *quid.* 107.
quomodo Cujacius interpretatur. 108.
Jus Latii *quid* 107.
Jus quiritum *cur optimum dictum.* 107.
ejus ſumma. 107.
Juſtitia *cur potentiores non ſollicitos habeat.* 16.
menti natura impreſſa. 17.
optimum civitatis ſtatum inducit. 4.

L.

LAcedaemonii *cur non niſi cum adulta nuptias inire ſolebant.* 84.
Latrones *cur Juſtitiam non plane deponant.* 16.
Legati *ante obitam legationem privatis rebus involvi vetabantur.* 196.

Le-

Digitized by Google

Legatorum *dies quando cedit*. 120.
Legatum *non agnitum cui defertur*. 120.
cur a fideicommiſſo ſeparatum fuit. 123.
Leges Sociales *quae appellatae*. 193.
Lex, *leges quid*. 11. 18.
naturae obſequi non imperare debet. 79.
venia cur raro concedenda. 17.
Lex M.Acilii Glabrionis *quae*. 194.
Lex Aelia Sentia *quo tempore lata*. 43.
ejus natura. 43.
ejus auctor qui. 43.
ſublata ex parte a Juſtiniano. 43.
cavet de latrone libertum inopem negligente. 46.
certam aetatem manumittentis & manumittendi praeſcripſit. 43.
Lex Aquilia *ejusque auctor*. 240.
in univerſum de damno culpa per hominem dato reſarciendo diſponit. 239.
capita tria complectitur. 240.
quae horum ſumma. 240. 241.
aeſtimatio damni quomodo inſtituenda. 240. 241.
ejus actio adverſus haeredes non niſi ex damno dato locupletiores ſint, conceditur. 241.
Lex Atinia *ejusque indoles*. 132.
ejus aetas. 132.
rei furtivae uſucapionem cui concedit. 132.
Lex Calfurnia *Junia*. 193.
Praetorem conſtituit, qui de rapinis magiſtratuum provincialium judicaret. 193.
Lex Cincia *quando prodiit*. 137.
ejus auctor. 137.
dona ob cauſas orandas accipere vetat. 137.
in deſuetudinem trahebatur. 137.
reſtituebatur ſub Auguſto. 137.
limitata & dona ad certum modum redacta ſub Claudio. 137.
Lex Cornelia *de falſis ejusque auctor*. 207.

Lex Cornelia de falſis *falſa inſtrumenta, & quamvis veritatis mutationem in alterius praejudicium vetat.* 207. 208.
ejus poenae harumque diverſitas. 108.
ad eam quatuor SCta revocantur, horumque indoles. 208.
Lex Cornelia *de Injuriis ejusque auctor.* 214.
injurias manu illatas, eumque, qui in alienam domum irruperit, perſequitur. 215.
duplicis generis actiones prodit. 215.
quam poenam reis conſtituit. 215.
Lex Cornelia Nummaria *ejusque auctor.* 212.
pretioſiori metallo deterius infundere, monetamque adulterare vetat. 212.
ejus poena. 212. 213.
Lex Cornelia de Repetundis *ejusque auctor.* 194.
ejus ſumma quae. 194.
Lex Cornelia de Sicariis. 216.
civium vitam ab inſidiis ſceleratorum tegit. 216.
unde denominata. 216.
ejus poena quae. 218. 219.
Lex Cornelia de Teſtamentis *ejusque auctor.* 139.
confirmat teſtamenta in urbe ab eo condita, qui apud hoſtes obiit. 139.
Lex Cornelia de Veneficiis. 219.
ejus introducendae ratio. 219.
homines veneno fraudolēter necare prohibet. 219. 220.
quam poenam conſtituit. 221. 222.
Lex Fabia de Plagiis, *ejusque auctor qui.* 229. 230.
eum qui hominem invitum celavit, detinuit, &c. damnat. 230.
Lex Falcidia *unde appellatur.* 142.
quo anno lata. 142.
haeredi quartam haereditatis partem ſalvam reliquit. 142.
ad ſucceſſiones ab inteſtato, donationesque mortis cauſa fuit extenſa. 142.

Fu-

Digitized by Google

Lex Falcidia *Furiae & Voconiae legis vires fregit.* 142.
Lex Furia *ejusque auctor.* 141.
certum modum legandi & mortis cauſa donandi praeſcripſit. 141.
a teſtantibus callide quomodo eludebatur. 141.
Lex Fuſia Caninia, *ejusque indoles.* 39.40.
ejus lator qui. 39.
quando lata fuit. 39.
num fideicommiſſarias libertates contineat. 40.
Cujacii de ea ſententia. 41.
Lex Glicia *ex L. 4. ff. inoff. Teſt. inveſtigatur.* 154.
ejus fundamentum eſt quaerela inofficioſi Teſtamenti. 554.
Lex Hoſtilia *ejusque aetas incerta.* 228.
Procuratori certa ratione furti agere indulgebat. 229.
Lex Julia de Adulteriis *unde nomen & ortum trabit.* 167.
Adulterium aliaque libidinis crimina omnia coërcet. 167.
ejus poenae barumque diverſus modus. 169. 170.
Lex Julia de ambitu, *ejusque auctor qui.* 203.
quam poenam conſtituerit. 204.
Lex Julia *de* maritandis ordinibus *quae.* 69.
mulieri ad dotem Tutorem dedit. 69.
Lex Julia Majeſtatis *unde nomen ducit.* 162.
Imperantis & reipublicae ſecuritati proſpicit. 161.
quae crimina propriae complectitur. 162.
ejusdem poenae, barumque diverſa ratio. 162.
illa quousque ad alios criminis baud reos poenae ſenſum extendat. 165.
Lex Julia Miſcella *unde denominata.* 103.104.
cautionem Mutianam introduxit. 105.
eam Juſtinianus temperavit. 106.
Lex Julia Peculatus *unde nomen babet.* 199.
furta pecuniae publicae vetat. 190.
ejus poena antiqua quae. 199.
bodierna. 200.
quin-

Lex Julia peculatus.
quinquennio praeſcribitur. 202.
Lex Julia de Vi, *ejusque auctor.* 189.
armorum uſum, tumultus alioſve actus vi patratos prohibet. 190.
Lex Julia *de* Annona, *ejusque auctor.* 202.
alimenta dolo quocumque modo cariora reddere vetat. 202.
ſervorum mulierumque delationes recipit. 203.
quam poenam conſtituit. 203.
Lex Jul. Agraria *ejusque auctor.* 203.
agror͞u terminos movere, finesq; turbare prohibet. 203.
quam poenam reis decernat. 203.
Leges Juliae judiciariae *cur conſtitutae.* 205. 206.
domum Judicis litigantes ingredi, aut duos reos uno tempore convenire aliaque vetabant. 205.
quomodo limitari & interpretari ſolent. 205.
Lex Julia manumiſſionis, *ejusque auctor.* 48.
Principem a ſolennitatibus manumiſſionis abſolvit. 48.
Lex Julia & Papia Poppaea 72. 73.
ejus auctores. 73.
ferendae neceſſitas atque dignitas. 73.
caelibatum prohibuit. 73.
infamiam, qua caelibes laborabant, ſuſtulit. 75.
conjugis & liberorum multitudini praemia conſtituit. 75.
relictorum ex alieno teſtamento partem in aerarium tranſtulit. 75.
a JCtis reſtricta & variis Reſponſis implicata fuit. 75.
quomodo utraeque a ſe invicem differunt. 74.
capita diverſa complectuntur, quae eruit Gothofr. 75.
Lex Junia Norbana *quando lata.* 49.
de ſervis in convivio epiſtola manumittendis cumprimis diſponit. 49.
Lex Junia *a Jun. Penno lata.* 193.
Magiſtratuum provincialium avaritiam punit. 193.
Lex Laetoria *terminum pubertatis ad ann.* 25. *poſuit.*

Digitized by Google

Lex Laetoria.
ſuit. 71.
adoleſcentibus luxurioſis curatores ordinavit. 72.
circumventis ſuccurrebat. 72.
horum ſtipulationes prohibuit. 72.
Lex Licinia *ſocietati contra ſocium, qui partem ſuam doloſe alienavit, ſuccurrit.* 247.
Lex Mamilia *ejusque auctor.* 134.
Lex Menſia *ejusque ſumma.* 51.
Lex Petronia *ejusque auctor.* 49.
in dubiis ſententiis pro ſervi libertate decidendum praecipit. 48.
non Domini ſed Judicis arbitrio ſervos ad beſtias damnari vult. 49.
num de iis, qui accuſationem deſtituunt, etiam diſpoſuerit. 233.
Lex Peducea *ejusque indoles.* 184.
Lex Plautia. 133.
ejus auctor M. Plautius Sylvan. 133.
res vi poſſeſſas uſucapi prohibet. 133.
Lex Plautia *ſive Plotia de vi publica & privata.* 188. 189.
eju auctor Publ. Plautius. 189.
publicae ſecuritati proſpexit. 189.
Lex Publica & Titia *ludos lucri cauſa inſtitutos circumſcribit.* 227.
quos ludos excipit. 227.
quam coërcitionem in ludentes ſtatuit. 228.
Lex Remmia *incerto diverſoque nomine producitur.* 232.
ejus author certus non determinari poteſt. 132.
infamiae literae K. in fronte imprimendae ſubjicit eos, qui per calumniam aliquem publico judicio accuſarunt. 232.
ex ea damnati frontis non integrae dicebantur. 232.
Lex Jul. Repetundarum. 192.
Magiſtratus avaritiae obicem poſuit. 192.
Lex Rho-

Lex Rhodia de Jactu *unde appellata*. 243.
ejus auctores & collectores qui. 243.
de damno mercium ejectione navis levandae ergo facta reſarciendo agit. 244.
ratio damnorum aeſtimandorum. 244.
Lex Scantinia *ejusque auctor*. 186.
adoleſcentes venere corruptos, eorumque corruptores coërcet. 186.
Lex Scribonia *ejusque auctor*. 133.
Servitutum uſucapionem quatenus ſuſtulit. 133.
libertatem uſucapi non impedit. 133.
Lex Servilia *quae*. 194.
Lex Viſellia *quando lata*. 52.
varie denominatur. 52.
capita ſua non habet amplius integra. 52.
extantium ſumma quae. 52.
ſublata a Juſtiniano. 53.
Lex Voconia *ejusque auctor*. 141.
libertatem legandi & foeminarum ſucceſſionem circumſcripſit. 141.
Liberi, *quae praemia habuerunt*. 90.
hos qui habebat alteri in Magiſtratus petitione praeferebatur. 90.
quae praemia Lacedaemoniis attulerunt. 91.
ſimulata adoptione quaeſiti non proſunt. 90.
ſinguli annum addebant ad Parentis aetatem. 90.
ſuſcepto munere nati num proſint. 92.
actis publicis ſinguli inſcribebantur. 90. 92.
eorum computandorum ratio. 91.
numerus qui ſufficit & unde probandus. 91.
numero inſunt qui bello ceciderunt. 90.
numerus Principis gratia interdum impetrabatur. 93.
qualis matrem a tutela liberat. 95.
praemia num a Theodoſio ſublata. 93.
qua ratione ad Latinos & libertos pertinuerunt. 94.

Digitized by Google

Liberta *non poteſt Patrono invito a nuptiis diſcedere, ut ad novas tranſeat.* 87.
diſcedens invito Patrono a nuptiis, quae damna ſentit. 87.
ei nuptiae concubinatu interdictum, non ſponſae. 88.
Liberto *quando Equeſtris ordo cōceſſus videbatur.* 53.
Liberti *aureo annulo uti poterant.* 52.53.
eorum praemia ex nuptiis & liberis. 89.94.
Libertatis *quaeſtio ſub Auguſto mota.* 40.
datio virtutis praemium. 44.
Latinae *indoles.* 49.50.
haec ſublata a Juſtiniano. 50.
Libertatis *Latinae conſequendae variae cauſae.* 50.
fideicommiſſariae indoles. 53.
Liberti *Jusjurandum de nuptiis non ineundis cur remiſſum.* 102.
quam bonorum partem Patronis relinquere tenebantur. 111.
Libertus *ingratus quomodo puniebatur.* 47.
Libido adoleſcentum *averſa quae.* 184.
Lycurgus *cur ad Cives numquam redire voluerit.* 12.

M.

MAgi *eorumque poena.* 223.
Magiſtratus *in fide continendi ratio.* 18.
optimi natura. 33.
num Plebeji ad eum adſpirare debeant. 33.
cur rationes ab iis poſcendae. 35.
Manumiſſio *per eam civis Reipub. dabatur.* 44.
ejus libertatem reſtituit Juſtinianus. 42.
nominatim facienda. 42.
in fraudem Creditorum facta invalida. 45.
Domino ſolvendo haud exiſtenti quatenus permiſſa. 46.

Manumittentis *aetas juſta & limitata.* 44.
ex hujus domo quantum efferre licuerit. 59.
Manumittendi *vindictae aetas.* 43.
licentia cur reſtringebatur. 40.
Maſiniſſa Rex 86. *annorum liberos procreavit.* 78.
Miniſterium *publicum quid.* 194.
Mulieres *Rom. perpetuae ſuberant tutelae.* 65.
nubentes jus familiae quando amittebant. 66.
inuptae agnati Tutelae ſuberant. 66.
puberes num a tutela per Ulpianum fuerint liberatae. 66.
Mulierum *puberum tutelam Juſtin. abrogavit.* 69.
Mulieres praegnantes *id intra* 30. *dies a Divortio marito denunciare debent.* 130.
hujus denunciationis diverſitas ac effectus. 130.
qui & quot ad hanc denunciationem mittendi. 131.
Munera *cur divitibus ſolis non deferenda.* 29.
Munuſcula *accipere quando licuerit.* 196.
Mutiana cautio *quid, & a quibus praeſtanda.* 105.
ejus praeſtandae ratio. 105.

N.

NAturae *lex obſequi, non imperare debet.* 79.
Nobiles *qui, atque eorum diviſio.* 26.27.
Nuptiae *inter Majorem* 60. *annorum cum majore quinquagenaria.* 77.
earum laudes & commoda cum tenera puella. 84.
injuſtae & irritae quomodo differunt. 77.
earum diſſolvendarum modi. 129.
Nuptias *illicitas quis diſſolvendas tulit.* 77.
ſi aetate impares contraxiſſent, quam poenam dabant. 85.
inituri ſaepe jurare debebant, ſe liberorum quaerendorum cauſa id facere. 105.
Nuptiae *cur & quouſque inter pupillum & tutorem* pro-

Digitized by Google

probibitae. 125.128.
Nuptiae *num inter protutores & pupillum probibitae.* 128.
an inter tutoris filium & pupillam permiſſae. 127.
contra probibitionem a Curatore contractae, quomodo bic punitur. 128.
legitimae ſemel contractae, poſtea non vitiantur. 128.
quae Praetoribus provincialibus probibitae. 128.

O.

OLigarchia *quid, ejusque incommoda.* 29.
Optimates *eorumque in Republ. ſtatus quando adeſt.* 14.

P.

PArricidium *apud veteres Roman. penitus incognitum.* 225.
quo tempore innotuit. 225.
in quos committitur. 226.
ejus poena. 226.
Partus *conſtante matrimonio natus a Patre agnoſcendus.* 132.
necandus ſtatim a Parentibus. 122.
quando matri prodeſt. 122.
Patroni *ſucceſſio in liberti bona quaenam.* 110.
Pedanius *quot ſervos babuerit.* 42.
Perduellis *quis dicitur.* 163.
crimen quale & quomodo a majeſtatis crimine differt. 164.
Plato *philoſophicam in Rege naturam expoſcit.* 14.
quam Regni Perſici ruinae cauſam affert. 19.
Plagium *quid.* 229.
quot modis committitur. 229.
quam poenam babet. 229.230.
Plebs Pop. Rom. *qui ex iſta optimi.* 35.

Plebs Romana.
ejus indoles. 28.
munimentum adverſus Nobilium inſolentiam. 34.
quomodo in officio continenda. 35.
Poenae *neceſſitas.* 7.
Poſtumus *unde dicitur.* 149.
quid ſignificat. 149.
quotuplex eſt. 150.
ejus jura quae. 150.
ii quomodo haeredes inſtituendi. 151.
Poſtulare *quid ſignificat.* 233.
quis prohibebatur. 233.
Praejudicium *quid in ſenſu jur. Civ.* 131.
Principem *juvat minores magiſtratus geſſiſſe.* 18.
Probatio ſemiplena *num detur.* 167.
Pro non ſcriptis *res quot modis habeantur.* 113.
Pubertatis terminus *quis.* 71.
ex qua lege deducitur. 83.
in eo computando Caſſiani & Proculejani differunt. 83.

Q.

QUaerela inofficioſi Teſtamenti. 154. 155.
num ex lege Glicia aut ex moribus deſcendat. 154.
liberis inique rite tamen exhaeredatis ſuccurrit, Patriſque teſtamentum reſcindit. 154.
num praeteritis quoque indulgeatur. 154.

R.

RAptus virginum *quomodo punitur.* 191.
Regnum *quando adſit.* 14.
optimatum. 26.
Repetundarum crimen *ejuſque poena.* 197.
Reſidui crimen *quod.* 198. 199.
qui eo teneantur. 202.

Res

Digitized by Google

Res publica *quando occurrit*. 12.
ſtricte accepta quid. 32.
Roman. a quo conſtituta. 37.
Rex *quis optimus*. 14.
ſatellites exteros non habeat. 15.
Romanorum *Patrimonium maxima ex parte in ſervis conſtitit*. 41. 42.
pietas in legibus ferendis. 13.
ſtatus crebra mutatio. 37.
plebis poteſtas. 38.
Reſpublica a Romulo conſtituta. 37.
Quando in tyrannidem inciderit. 37.
illi, quo genere cumprimis erant prodigi. 40.
cum tenera puella nuptias inire ſolebant. 84.

S.

SAcrificia *hominum varii erant generis*. 222.
apud plures Gentes fuere in uſu. 223.
eorum poenae. 222.
Sacrilegi *qui*. 201.
eorum poenae. 201.
Sapientis *in hebetiores dominatio cur natura conceſſa*. 6.
Scientiae & artes *hominis injuſti malitiam augen*. 15.
Seditiones *quomodo coërcentur*. 161.
SC. Articulejanum *quando prodiit*. 56.
Praeſidis Provinciae juriſdictionem in cauſa libertatis extendit. 44.
SC.Calviſianum *alias Calvitianum dicitur*. 80.
de nuptiis a minoris 60. ann. cum majori quinquagenario initis diſponit. 80.
SC.Claudianum *ejuſque auctor Caeſ. Claudius*. 59.
cur Veſpaſiano adſcribitur. 59.
mulieres cum alienis ſervis concumbere ſub poena ſervitutis prohibet. 60.
ejus limitatio ac varia lectio oſtenditur. 60.

& Pan:

Digitized by Google

SC.Claudianum.
& Paulo obſtanti reſpondetur. 62.
illud a Juſtiniano ſublatum. 62.
SC.Claudianum *ad Leg. Papiam.* 79.
condidit Tiberius Caeſar. 79.
prohibet nuptias ſexagenarii cum minore 50. *annorum.* 79.
a Claudio poſtea abrogatum. 79.
legis Papiae Caput qui abrogatum ſtatuunt, notantur. 80.
SC.Claudianum *aliud, quod liberis, quibus libertus a Patre aſſignatus fuerit, de certa haereditatis parte proſpexit.* 156.
SC.Daſumianum *libertati ſervorum favet.* 54.
ampliatum fuit a Paullo. 54.
SC.Julianum, *a Graecis Adrianum* appellatur. 155.
ejus introducendi cauſae. 155.
SC.Juncianum *ſervis proſpexit.* 55.
a SCto AEmiliano non diſcernendum. 55.
SC.Macedonianum *unde appellatum.* 135.
ejus introducendi ratio & finis. 135.
SC.Neronianum. 236.
etiam Piſonianum & Claudianum appellatur. 236.
poenis ſervorum ſubjicit eos, qui manumiſſi ſub eodem tecto manſiſſent. 236.
SC.Neronianum *a paucis animadverſum.* 140.
in legatorum favorem introductum. 140.
SC.Ninnianum *ſive* Nonianum *incerti auctoris eſt.* 57.
Numianum alicubi dicitur. 57.
Servorum & libertorum ad libertatem & ingenuitatem proclamantium fraudes reſtrinxit. 57. 58.
delationem fraudis omnibus permiſit. 58.
detegenti fraudem ſervos, aut libertos addicebat. 58.
elapſo quinquennio aut mortuo ingenuo perimitur. 58.
SC. Orficianum *liberis ſucceſſionem concedit.* 160.
quos liberos excludit. 160.
SC.Pegaſianum *quo tempore conditum.* 145.

SC.Pernicianum *caelibes perpetuis caelibatus poenis ſubjecit.* 80.
abrogatum a Juſtin. 80.
SC.Plancianum *etiam Plautianum appellatur.* 129.
de denunciatione praegnationis poſt divortium & partu agnoſcendo diſponit. 129.
incertae eſt aetatis. 129.
SC.Rubrianum, *unde dictum.* 55.
ſervis libertatem, quam haeres rogatus praecidere intendit, plene concedit. 54.
adimit haeredibus rogatis jus Patronatus. 55.
SC.Sabinianum *haeredibus adoptivis proſpexit.* 147.
SC.Silanianum *num a quibusdam recte Syllanianum dicatur.* 235.
ejus origo & aetas diu incerta. 235.
eos, qui negligunt aut refugiunt accuſare, poenis ſubjicit. 235.
SC.Statilianum *ejusque auctor.* 235.
ejuſque ſumma quae. 236.
SC.Tertullianum & Orphitianum *ejus aetas ac denominandi ratio.* 160.
ejus commodis quot modis mater privatur. 160.
SC.Trebellianum *quo tempore conſtitutum.* 144.
de haereditate ejusque actionibus ab haerede in alium transferenda ſibique quarta ejus parte retinenda diſpoſuit. 144.145.
ejus actiones dantur etiam univerſitati. 147.
SC.Turpillianum *ejuſque author.* 233.
eos coërcet, qui reis ad effugiendum judicium moras nectendo ſubveniunt. 234.
SC.Vectii Lybici, *ab aliis Vectibulicium dicitur.* 62. 63.
Servis publicis manumiſſis libertatem concedebat. 62.
SC.Vellejanum, *unde appellatum pariter ac deſcendit.* 136.
foeminis pro alio intercedentibus ſubvenit, & fidejuſſionem infirmat. 136.
SC.Vi-

Digitized by Google

SC.Vitraſianum *quale*. 56.
SC.Velluſianum *fraudulentam debiti alieni acquiſitionem, & proprii exactionem per vim factam, vetat*. 192.
SCta *quatuor ad leg. Cornel. de falſ.* 208.
quam comprehendant ſingula ſummam atque poenae determinationem. 208.
Sepulchra *in uſum profanum adhiberi vetitum*. 247.
Servi *annulos geſtare prohibebantur*. 52.
eorum numerus Romae quis. 41.42.
numero inſunt fugitivi. 42.
ultra numerum manumiſſi quomodo computandi. 42.46.
nominatim manumittendi. 42.
haeredes facti, quando ipſo jure liberi. 46.
Servitutum uſucapio *quando & quo modo obtinet*. 133.
Sexus *foemineus cur virili naturae ſubjicitur*. 6.
Sicarii *qui dicuntur*. 217. 218.
Sica *quale armorum genus erat*. 217.
Spadonibus *nuptiae prohibitae*. 80.
qui tales, & quotupliciter ſumuntur. 81.
generandi virtute quatenus adhuc pollent. 81.
Sponſalia *biennio quatenus circumſcripta*. 83.
ultra biennium protracta a ſponſis, maritorum praemia perdunt. 83.
num hoc caſu arrham ſponſa retinet. 83.
hujus biennii computandi ratio. 82.
an inter tutorem, & pupillum prohibita. 128.
Status Optimatum *quando occurrit*. 13.
Popularis, *ejuſque naturae*. 32.
Stuprum *quid, ejuſque poena*. 179.180.167.
ejuſdem adjutores quomodo coërcendi. 180.
Subſtitutio *ejusque indoles*. 120.
cur excogitata. 121.
quam vis obſcura inducitur. 123.

Digitized by Google

T.

TErgiverſatores *qui dicuntur*. 233.
eorum poena. 234.
Teſtes falſi, *eorum poena diverſa*. 218.
Teſtes *eſſe vetabantur repetundarum rei*. 197.
Teſtimonium *denunciare quid notat*. 195.
Theopompi *humilitas*. 18.
Timor *ad fallendum acuit*. 31.
Tribus *per ſeditionem primum impetrati*. 37.
Tributorum *imponendorum ratio*. 35.
Tutor *quomodo puellae nupturae ad dotem conſtituebatur*. 86.
ejus officium. 86.
a quo, quibusve ſollonnibus fiebat. 64.
cautiones ſi neglexerit magiſtratus, conveniri poteſt. 64.
Tutelae *diverſitas*. 63.
Teſtamentaria *Civibus Rom. deferenda*. 63.
legitima *agnatis*. 63.
dativa *quibus & quo modo*. 64.
ceſſiva *quae*. 66.
Tyrannorum Graecorum *callida regnãdi ratio*. 19. 20.
virtutum ſimulatio. 20.

V.

VEneficium *quid*. 220.
Virgines Veſtales *quomodo colligantur*. 85.
Vis *quid olim dicebatur*. 118.
publica *quomodo a privata diſtinguitur*. 118.
privata *quid*. 191.
de ea legem tuliſſe fertur Jul. Caeſ. 190.
Uxores *quomodo una cũ liberis a marito tractandae* 31.
Magiſtratuum Provincialium delinquentes, quomodo puniabantur. 195.
duo erant genera ap. Rom. 158.

X.

XEnia *Magiſtratui accipere permittitur*. 138.
Xenophontis *ſententia*. 19.

EMENDANDA.

PAg. 12. v. 22. qui cum, lege quicum, p. 15. v. 5. chriſtianos. chriſtianos p. 65. v. 8. quod, quo, p. 68. v. 14. exercitari, excitari, p. 69. v. 35. hic, hinc, p. 73. v. 9. incommoda, incommodo, p. 137. v. 7. quicquam, quem, p. 139. v. 11. ἰς-νολάβῳ, ἐργολάβῳ, p. 142. v. 4. quicquam, quem, p. 144. v. 34. in utilem, inutilem, p. 155. v. 20. ſuccumbuiſſent, ſuccubuiſſent, p. 160. v. 2. pertinet, pertinet. p. 190. v. 29. concilio, conſilio, p. 193. v. 30. IↃCIV. MIↃCIV. p. 195. v. 9. conſtitutum, huic, conſtitutum. Huic, p. 211. v. 9. ac, hac, p. 213. v. 14. eadem, eamdem p. 214. v. 23. porro, uſque ad *accuſari* delenda; quia eadem ſcripta ſunt in cap. 100. p. 222. v. 2. teneantur teneantur. idem v. 11. ad, ab, p. 224. v. 6. ut, ut eo, p. 234. v. 20. excluſi., excluſi,, p. 236. v. 17. tabule, tabulas, p. 239. v. 36. preſequitur, perſequitur, p. 243. v. 2. exacerbantur, exercebantur, p. 247. v. 16. vetuit, cavit, p. 256. v. 21. ἴσχυνι ἴσχυι, p. 258. v. 19. retinebat, retinebant, p. 280. v. 34. rigorem, vigorem, p. 297. v. 29. veniam, venia, p. 299. v. 28. caduciariis, caducariis, p. 305. v. 22. Mura, Muta p. 307. v. 8. ,ſimul ſimul, p. 333. v. 24. Ruffidius, Avidius, p. 339. v. 27. κεφουσίαν, κηουσίαν, p. 341. v. 21. Soromenus, Sozomenus, p. 346. v. 18. da miniſtratione, adminiſtratione, p. 354. v. 29. ſicuit, ſicut, p. 355. v. ultim. κρατῶ, κρατεῖ.

Supereſt emendandum in lib. 1. p. 122. ad margin. (e) ubi pro Surius tom. 4. in vita S. Laurent. reponendum Xiphilin. p. 248. in edit. Stefan. ann. 1592.

Platonis locus depravatus ita reſtituendus:

Pag. 320. cap. 36. verſ. 19. Ξε. Τίν' οὖν ποτε καὶ ἐπιχειρήσομεν οὕτω δεινῆς καὶ μεγάλης τέχνης ξυμπάσης τῆς πολεμικῆς δεσπότιν ἀποφαίνεσθαι, πλήν γε δὴ τὴν ὄντως οὖσαν βασιλικήν; Σω. Οὐδεμίαν ἄλλην. Ξε. Οὐκ ἄρα πολιτικὴν θήσομεν, ὑπηρετικήν γε οὖσαν, τὴν τῶν στρατηγῶν ἐπιστήμην. *Hoſpes* Quamnam aliam (*facultatem*) adeo magnae, ac formidabibis artis, qualis eſt militaris, dominatricem oſtendere contendemus, niſi regiam rerum civilium diſciplinam? *Socrates*. Nullam aliam. *Ho.* Minime vero civilem diſciplinam ponemus eſſe militarem ſcientiam, illi miniſtrantem.

Domi-

Dominus D. Januarius Majello revideat, & referat. Neap. 18. Oct. 1712.

SEPTIMIUS PALUTIUS VIC. GEN.

D. Petrus Marcus Giptius Canonicus Dep.

EMINENTISS. PRINCEPS.

QVÆ res duæ rei legali illuſtrandæ, amplificandæque apprime conducunt, Eruditio, ac Philoſophia; eas antiquo Romano juri enucleando ſapientiſſimus vir *Janus Vincentius Gravina J.C. & Anteceſſor Romanus in his tribus libris de Ortu, & Progreſſu juris civilis, atque altero de Romano Imperio* feliciter contulit; in quibus, & univerſarum cauſas legum, & ſingularum vim, animamque ita legentibus aperit, ut hunc exiguum mole librum ſedulo verſantibus non unius ſit Romani populi leges, varias, variante principis terrarum Urbis fortuna, ſed omnium gentium, cultiorumque rerum

Digitized by Google

publicarum ingenia, mores, & inſtituta cognoſcere: quo non optimi tantum juriſperiti, verum & legislatores ſanctiſſimi evadere poſſint.

Omnia autem ad Catholicam veritatē, & morum ſanctimoniam exacta ſunt, propterea digniſſimum cenſeo, qui ad communem utilitatem, inſtitutionemque typis mandetur, ſi Em. Tuæ auctoritas acceſſerit. Neap. Ex Ædibus Seminarii Archiep. VII. kal. Novembres. MDCCXII.

Em. Tuæ.

Humil. Addict. & Obſeq. Servus
Januarius Majellus.

Attenta ſupradicta relatione quod poteſt imprimi, Imprimatur. Neap. 29. *Octobris* 1712.

SEPTIMIUS PALUTIUS VIC. GEN.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.

Ma-

Digitized by Google

Magnificus U. J. D. Antonius Piſtoja videat, & in ſcriptis referat.

GASCON REG. GUERRERO REG. GAETA REG. ARGENTO REG. MAZZACCARA REG.

Proviſum per S. E. Neap. 9. Maii 1713.

Maſtellonus.

EXCELLENTISS. DOMINE.

CUM ex mandato E. V. perlegiſſem volumen, cui titulus: *Originum Juris Civilis libri tres; Et de Romano Imperio liber ſingularis ad S. P. Q. R. Auctore J. Vincentio Gravina Anteceſſore, &c.* haec ſumma eſt rerum, quas ibi contineri ſedulò obſervavi. Priùs agitur de vera Juris privati Origine, atque etiàm de Origine Juris publici: & mirè partitio ea Juris publici, & privati explanatur; ubi legum antinomiae alióqui inextricabiles & difficillimae conciliantur; innumerique Auctorum

rum

Digitized by Google

rum loci emendantur. Auctor ipſe vir clariſſimus optimâ methodo procedit: ſtylusque aureum Auguſti ſaeculum redolet. Papiniani certè phraſim & acumen admirabitur Jurisperitus: Orator, Ciceronis: Polyticus, Taciti itemque Livii: Quisque demùm id, quod in pluribus facultatibus eſt praecipuum; quodque reconditiorem ſapit eruditionem, ibi habetur. Quamobrem noſtra Neapolis ritè jactare poteſt ſe priſco nitori & gloriae reſtitutam ob tanti Viri doctrinã, qui nos Transalpinae Galliae invidere non ſinit Cujacios, Gothofredos, Hotmanos, Briſſonios, Connanos, Duarenos, Balduinos, Contios, Barones, Merillios, Robertos, Fabrotos, innumerosque alios: itemque Hiſpaniis Goveanos, Auguſtinos, Perezios, Gonzalezios: Belgio Donellos, Hilligeros, Grotios, Gudelinos, Rittherſuſios, Vinnios, Matthaejos: Galliae Ciſalpinae Alciatos, Fabros, Germonios. Sanè haec Urbs his Originibus acceptum ferre debet ſui felicis

po-

Digitized by Google

poſtliminii initium ad verum ſcribendi genus, ad veram Jurisprudentiam, profligatis Pragmaticorum erroribus, qui Legum Auctorumque ignari nobiliſſimam Juris ſcientiam peſsimè habentes, *Bertachinicis*, ut ajunt, *repertoriis* tantùm ſtudent; & paucis quibusdam formulis, regulis, & effatis forenſibus abutentes, quorum Tabelliones potiùs, quàm Juris Profeſſores memores eſſe deberent. Coeterùm Imperialis majeſtas, quae ex priſcis effluens piiſsimorum Auſtriadum proavis nunc in Auguſtiſsimo CAROLO effulget, non parùm hoc libro exornatur; ut meritò typis cudi is mereatur. Neque verò in eo quidquam inveni, quod Regiam Jurisdictionem imminuat: immò praecipuum Reipublicae commodum, & decus Regium firmat. Haec animi mei ſententia eſt, quam E. V. perquàm libentèr ſubjicio. Neap. 7. Julii 1713.

E. V.

Addictiſsimus Servus
Antonius Piſtoja.

Digitized by Google

Viſa retroſcripta relatione Magnifici Reviſoris, Imprimatur; verùm in publicatione ſervetur Regia Pragmatica.

GASCON REG. GUERRERO REG. GAETA REG. ARGENTO REG. MAZZACCARA REG.

Proviſum per S. E. Neap. 14. Julii 1713.

Lombardus.

ANT 13188

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google